

Eesti Teaduste Akadeemia
Eesti Keele Instituut
1995

EESTI MURRETE SÕNARAAMAT

I köide

2. vihik

haju – harjandik

ISBN 9985 – 851 – 02 – 1

haju *aju* (-o) San Krl, *hajo* Urv Ráp Se, *ajo-* Trv Krk Nõo Kan(h-)

1. vähese aruga, napakas; kergemeelne (peam naistest) *vana ajo inemisetük'k om! tyü iks om ajo, kes nii 'kerge mudsugõ* San; *alasiaju jutu^p omma^p*, *ei ole suku tötõd* Krl; *sa_lt hajo, ei olõ nigu täüs 'mõistusõ man Ráp Vrd* haaju, hojo

2. ümberhulkuja, ringiaeleja (inimene või loom) *Sa_lt nigu hajo ei_{taha} paigal 'püüssü^p*, *'õkva nigu hajo pini* Urv; *taa üts hajo kass; koh tyü hajo Timmosk sis jäl ol'l, enos tyü püüsü üi kotoh* Se

3. vallatus mõnikõrd *'poiskõsõ aju peräst argutõsõ 'jalgu* Krl

aju|aeg innaaeg *'künlabäst on 'kasside ajaaeg; 'lehmte aju aeg - - 'lehmte 'oidmise aeg; jäneste aju ajaks 'üitakse, kui jäneseid innutavad* Khk; *kui tal (koeral) 'jälle ajaajad tulevad, sis teda polegid kodu Phl -jada* paadi külge kinnitatud võrgurida triiv-, ajupüügil – *SaLä Emm Rei Rid sügisel ajal kui ajujäda on, sii pannasse 'terve laivatäis 'võrkusid 'ühte jäda* Khk; *oo viib ajujää ning paadi edasi; ajujää teine ots oo paadi 'kül'ges 'kinni* Mus; *'lasta võrgud 'sisse, 'panta märgid 'juure - se on ajujäda Emm Vrd* ajuribi **-jaht** *aeojaht või kudas [kutsutakse], 'koere ei 'olngi siin. 'laskjad olid ühe metsa ääre peal ja aeajad akkasid tulema Tõs -jäa* *aju- Jõe Kuu Khk Mus Emm Tõs, -o Lüg, aeu Kei; ao Ris* triivjää *ajujää, sise tuond jää Kuu; ajo jää - midä 'ulgub meres 'lahtinaset, edesi tagasi Lüg; käivad ajujääl 'ülgid 'püidmas* Mus; *ao jää ajan keik seia 'kaldas* Ris; *aeu jää on meres, tuul aeab ühest kohast 'teise* Kei

ajuka|niit lammaste vastlapäevaegne niitmine *Ajukaniit on 'vastlaniit, sji on nell'as niit, ülearune niit* Hää

haju|karask söim (kerglasest, liiderlikust mehest) *ol'l üt's vana (h)ajokarask, periss ilma aruldõ^p* Krl

ajukas¹ pl *ajukad* vastlapäeva aegu põetud vill *Ajukad on - - taline vill, 'vastlaniidu vill, niideti enne 'tallesi, muidu talled sökuvad vanadel kül'led 'pal'laks. Ajukad 'paniti tekivilladeks* Hää **Vrd** *ajuka-*, *ajukse|vill*

ajukas² *ajukas* a < *aju*³ *ajukas kaer* HJn

aju|kastus *ajokastus* lamba ajust tehtud kaste – Hel

ajuka|vill = *ajukas*¹ *Ajukavill, 'seuke lühike, ära vanunu ja 'vantsunu* Hää

ajukene¹ dem < *aju*¹ *sul* (vanal inimesel) *um puu pudsu^p pääh, aiukõsõ^p sul a_l 'kuiunu^p* Lut

ajukene² *ajuke* Pai, *'aolke(ne)* Muh, *-kõnõ* Plv Lut g *-kõsõ* Har Rõu Se, *ajokõnõ* Ráp dem < aeg *mool o koa se 'aoke nii läin et* Muh; *se ajuke kaob ni samate ää* Pai; *jummal paraku, kos om 'aokõsõ* Rõu; *oh sa 'helde(ne)'aokõnõ* Plv; *ol'li vanast 'aokõsõ, jumalõkõnõ, olõ õs serõnkat kostki võtta^p* Se

hajukene dem < *haju nah, 'säantse hajokõsõ 'ol'li, kes 'kävve, 'õigõt 'poissi es 'näeki* Krl **Vrd** *haajukene, hojokõnõ*

aju|kivi *Mehed ajutavad, on võrgudega ajus, neil (võrkudel) on väiksed ajukivid all, mis 'põkja ei vii* Hää **-koht** meelegekoht, oim kahelpool piad, eesspool kõrvade oo aiu kohad, aiu kokkad o õrnad, ei tohe 'senna 'lüia 'ühti PJg || lõge – Khk **-koobas** *aeu 'koopas on aeud sees* Kei

hajuks *ajuks* Kuu(h-) Kad, *ajust* VNg Lüg(-o-) sündsusetuks, naeruväärseks, imeks panema, pidama *Küll 'rahvas panid hajuks ku sie va loderik 'tütrik mihele sai; Inimised pidäväd nüüd sidä küll hajuks; 'Harvast ka 'kõhva 'lõhvästab ja sidägi 'panna hajuks* Kuu; *'ninda söi kohe et ajust tuli 'panna* VNg **Vrd** *aoks*

ajukse|vill = ajukas¹ *Ajuksevillad on ajukaniidu villad. Ajuksevillast kangast ei tehtu, nemad on lühiksed ja purused, rübused, ei anna venitada* Hää Vrd *ajuvill*

aju|kõis 1. *kõis, millega ajupüügil võrgujada paadi külge kinnitatakse – Mus Hi Rid võrgul onaju kõis, 'panta 'võrkude 'otsa 'kinni ja siis teina ots on 'paatis 'kinni* Emm Vrd *ajapest*

2. *hirrekõis, kõis hirre küljes, millega nooda- või võrgukõit jääpüügil ühest jääaugust teise juhatakse irrekõis kutsutassegi ajukõis. lat'i külles on tõine õts ja tõine õts on kuusade külles – seda kutsutasse ajukõis* Trm

-ajulane Ls *hundiajulane*

aju|liiv 1. *ajuliiv mere 'ääres, ko,es meri liiva ajand on see onaju lii* Khk

2. *vesiliiv ajo liiv pehme like, 'lapmege kaevat vajoss kokku, pehme vesine* Krk

ajuline¹ *'auline* Mus Muh, *ajoline* Rei, g *-se* *ajujahil olija, ajaja 'aulised 'õilased 'peepe, uit kabas ees joosta* Mus

ajuline² *ajoline* g *-se* *ajutine, hootine; tujukas tuult 'üeldässe ajoline ja inimesse kua, kes vahel tyyb 'kõiki 'asjo nõnnagu vabiseb ja vahel ei taha 'kõrvagi liikata; tujuline ja ajoline [inimene], üvä ja kuri one tämäl silmäpilk; ajoline sadu, vahel sadab kõvass, vahel jääb vähämälle* Kod

hajulõma *ajulõ|ma* Urv Krl(-mmõ), *ajolõmõ* San; *hajo|lõmma* Urv; *'aolõma*, II inf in *ajuldõn* Krl

1. *vallatlema, kergemeelselt käituma ma_tii iks tõtõt tyyd, ma_i ajolõ* San; *lastõlõ 'ühti: är ajulgõ* Urv; *sa ajulõt ja irvitel, kõnõlõ tõtõt; ega ta tõtõt tyyd ei tyy?*, *ajuldõn* (kergemeelselt) *käü õnnõ* Krl; *'aolõmin 'tütrigidega* (ehalkäimisest) Lei

2. *hulkuma Sa_lt nigu hajo pini hajolõt 'myydä moad ilma* Urv

ajuma¹ *ajuma* Jõh IisR Kad Iis Trm Lai

1. *kiiresti sõitma, kihutama; tormama ajuma, 'sõitma suure uoga* Kad; *ega nendega* (suuskadega) *'ennevanast nüi ajutud nigu nüid* Lai

2. *ringi hulkuma kodu ei seisa, tööd ei tee - - ajub 'ringi* Lai

Vrd *ajutama*¹

ajuma² *aju|ma* (*ajo-*) Vig Vän Tor(*aeu-*) Hel(-*me*), *'ao|ma* Lä('au- Kse) Ris HMD

1. *kiruma, sõimama; taga rääkima, laimama pada aob katelt, ühesugused 'keetjad mõlemad* Mär; *egä sedä ete ei 'oetä, et tä ajub, tä ike räägib tõe juttu; Ajuja inimene* Vig; *ta su oma tädi, mis sa piaks tast 'aoma* HMD || *pilkama akatakse juba 'aoma et naeste 'rahval väga jämedad sääred* Vig

2. *ära nõiduma, sõnuma, kaetama sea 'põrssad on äü ajotud; saüt sil'm on äü ajond* Vän; *aeus 'põrsad äü, 'põrsad ei söö. aeub ta lapsed äü* Tor

3. *pahaks panema vaat seda nad* (tedred) *'aovad - - enam 'senna 'laulma ei tule, kus ta inimest neind on* Noa

hajuma *hajuma* hajuma, laiali või eemale minema, valguma *Sie pilv hajus 'oite siva 'laialla; Siu sa 'säälisest vergu 'ainad, et ei 'lahti hajuj, 'muidu 'katkesta rivi; 'Vierasisa 'herjäs neid, 'lapsed hajusid kaik kodund menemä; Vesi tous ja paat ajus 'rannast 'iemäle* Kuu Vrd *ajunema*

aju|mees¹ *aju-* (*ajo-*, *aeu-*, *aeo-*) L, *au-* Kse Han, *ao-* Var, *ou-* Han (sõna lõpuosa sag lühenenud) *peiupoolne pulmaametmees: ees- (või taga)sõitja pulmarongis, kes hiljem täitis muid pulmakombeid ja ülesandeid 'peime poolt 'minnes [nooriku järele] olid ajumed kõige ees ja 'peimes oli koa ees nendega 'seltsis; ajumes 'sõitis 'vasta tagassi*

oma saja `juure kui vārab [nooriku kodus] oli `lahti `tehtud, `sõitis kolm `korda üm-
mer rongi, siis akasid jälle minema; isames ja esimene ajumes olid raha `korjajad ja
viina `andjad Vig; aeomes see `sõitis saea ees `ratsa obusega ja tutilene kübar oli peas
Lih; pruudi poolt vel`led ja `peimehe poolt aumes aasid võidu [pulmas] Han; esimene
ajomees, kis kõege ees `sõitis, se oli üks vanem abielu mees. tagumene ajomees. se
`sõitis kõege `viimsena - - tagumene ajomees oli üks vanem poissmees, üks `mõist-
lik `sõitja PJg -mees² ajumies palgaline salapiirituse vedaja (Eestist Soome sajandi
esimesel poolel) – Kuu

ajunema hajuma Jää ragu (pragu) oli `laiaks ajunend Kuu

hajupeni ümberhulkuv, kodus püsimatu koer – Trv Krk Nõo Kan Urv Rāp Jooseb
ku **ajupeni** (loomast, kes ei taha karjamaal rahulikult süüa) Trv; ta_m nigu ajo peni,
`lendāb ütest üless, tõesest `alla, mitte kotun ei saesa Nõo; hajo pini, tyy hul`k Rāp

ajupest ajukõis `räimi võrgul on tõrvane kõis seda `üitase aeu pešt Khk -poiss
`sõitma suure uoga. pulmas ajupoisid Kad -püüd ajupüük Jõe Kuu Sa Reiaju püid
kui võrgud keik `lastasse `ühte rida. ise sääł `otsas, kui kalad `jooskend on, siis
`võötasse üles ning tullasse ee. `ankrud āp `panda Khk; ajupüid - `lahti püid Krj;
Au püül sai `käidud, võrgud said `ause `lastud Põi -püük triivpüük avamerel paadi
külge kinnitatud võrgujadaga – VNg Jām Rei Hääaju `püügi ribi on keik `ninda ühes
joros ja `ankuri ei ole VNg; Aju `püiki sai sügisel Jām Vrd ajupüüd

ajur ajo|r, -u- g -ri aer ajori, kellega sõuvave; ajori silmusse (tullid) Trv

ajuribi ajujada `ühte joro `lassa `sisse ajuribi ja `panna ots perävene `külge - -
`kutsuta ajurivist VNg

ajutama¹aju|tama Kod(ajo-) Lai

1. kiiresti sõitma, kihutama; tormama; kiiresti midagi tegema ajotas obesega `irm-
sass. mes sā ajotad, kas sul `aega ei ole; tuul ajotab, vahel one vahet, siis ku ajo tuleb,
puud kõik luagan; mes ajo sa ajotad (teed nii kiiresti) Kod

2. ringi hulkuma, mitte paigal püsima; rabelema ajotab müüädä `ilma, ei sua õma
tüyđ tehä; ajotab kädä ühe peremehe juress tõese `juure, ei seesä `koski; no mes sa
ajotad, rabeled alate Kod

Vrd ajuma¹

ajutama²aju|tamma Lüg(ajo-) Vai meenutama, meelde tuletama; (järele) mõtle-
ma, juurdlema Küll mina ajutan, kie sa õled; ajotasin `milla ta `siie tuli - - en mälesta
enāmp Lüg; `üellä ajutamma ja `üellä nupputamma Vai Vrd ajutama¹

ajutama³ajutama Mus Krj Pha Hää; ipf (ta) `aotas Ridaju-, triivpüüki tegema
aju püid oli, lasid võrgud `sisse, jäid ise `otsa ajutama; `õhta āmarikus `mindi ajutama
Krj; niid āi ole ajutamist. `noores `põlves see oli `ühte `jooni. kevade mette, sügise
ajutavad Pha; Mehed ajutavad, on võrgudega ajus Hää

hajutama ajutama Jõe Kuu(h-)

1. end ära venitama, songa saama – Kuu Vrd hojatama

2. võrku pärast kudumist ja võrguhargilt võtmist laiali tõmbama, lahti harutama
(põlvede peal, üle võrguhargi või järi) – Jõe Kuu

ajutiaju|ti(ajo-, aeo-) Kuu VNg Lüg spor eP, M Puh Nõo, -te R Kse Tor(aeu-)
Kod Rāp(-tõ); aiuti Nis; `aoti Põi Muh Hää Nis Se aeg-ajalt, vahetevahel, mõnikord
ajuti `aige, ajuti `terve VNg; `aoti olli mul pala, `aoti kül`m Hää; ajoti käib tüöl Koe;
tāmā ajote jyyb, egā tā alate jyy Kod; ta ajotō om siin, `jälke lätt umma tyyd Rāp

ajutine

ajutine *ajuti|ne* (ajo-, aeo-) Kuu VNg spor eP, hv Trv, Röp; *ajote|ne* Lüg Mar Tor(*aeute-*), g -se ajutine, mööduv, lühemaagegne *ega ma siin perine, ma olen ajutine* Kuu; *kui 'mendi 'saartele kalu 'püüdama - - 'tehti ajutiste elumajade kattuksed 'koskusest* Hlj; *ajutine lumesadu* Khk; *tuli ajoteseks, natukeseks ajaks* Mar; *ta oo mede aeutene sulane* Tor; *amõtimijss om aeotine rikas, põllumijss om põline rikas* Röp Vrd *ajotiline, ajotlene, ajuline*²

ajutiselt *ajutiselt* (ajo-, aeo-) VNg(-d) Aud JMd Kod Krk, *ajoteseld* Lüg ajutiselt, lühemat aega *ajoteseld akkan küll 'sulle 'käimä, aga alaliselt ma ei saa akkada* Lüg; *aeotiselt oli võtn näid 'sinna pooletera mehese* Aud; *sie mua on ajutiselt mo kää* JMd Vrd *ajotelt, ajotiliselt, ajutliselt*

ajutliselt *ajutleselt* Aud, *ajotliselt* Kod ajutiselt *tämä o ajotliselt sijj 'aigus* Kod **aju|tojoses, -el** = ajutoosel *ajo tojosel ~ ajo tojos* 'käima Rid Vrd ajutoosel **aju|toosel, -e** päevasel(e) või öisel(e) ahingupüügil(e) – Mus Rid *läksid 'toosele ikka 'öösse,aju 'toosele 'mindi 'pääva;aju 'toosel lüketse ahinga varrega lodja* Mus **aju|töö** *aju töö* (ajupüük) – Emm

ajuvil 'tuule *ajuvil* (tuulest aetuna) *paat 'aetu 'randa* Kuu

aju|vill 1. kevadel põetud vill – Sa Muh *kevadised ajud, ajuvill* Khk; *ajuvill on kevadine vill, 'talve läbi 'kasvand vill* Pha; *aovillad 'peetakse paramaks - - 'sitken ja Pöi*

2. tallevill – Khk Pha Muh Mar *mes talle pealt esimest niidetakse see oo ao vell* Mar

Vrd *ajuksevill*

hajuvil(1), -lla, -õ *hajuvil*ll van, -lla, -llä u Kuu, -lõ Urv laokil, laiali; hajali, koondamata *Egas ne metted 'olletigi viel täl 'liiks hajuwillä* Kuu; *Kari ol' mõtsan hajuvilõ, andsõ 'otsi inne ku kokku sai; Rää haki^p omma^p hajuvilõ* (pole reas) Urv Vrd *hajagalla, hajavillasa, ajevel, hajoval, hajovalle, hajovalle, ajovel*

aju|võrk *ajupüügil* kasutatav võrk – Jõe VNg Khk Emm Rid Tor *tuul vei kolnaju 'verko menemä* VNg; *Ajuvõrgud pidid 'liikuma, neid lobidega 'kinni ei 'pantu, tükkis paadiga 'liikusid* Hää

ak *akk* Muh Kod int (kurjustavalt, hurjutavalt) *kus sa* (kass) *lähed jälle, akk sina* Muh; *akk sina äbemätä* Kod Vrd *akstuu*

akaatsia *a-gaa-ïsia* Emm IisK; *agoa-ïsia* u Kos; *agaatsja* Hää; *akaä-dsia* Krl; *aa-katsia* Plt; *akatsia* Lei; *ahkads* g -i Krl; pl *kaatsid* Pha Mih Tor, *kaatsi* Hls Krk(*kaadsi, agaa-de*); g *aagatsi-* Jäm, *akaatsi-* Mih, *akatsi-* u Krk, *kaa|tsi-* Tõs Krk, -*dsi-* Röp **a.** suur läätspuu, kollane *akaatsia kaatsid oo 'pissed, 'kitsa 'lehtega. kebadi õitsevad, nagu kure 'erne õied kollased* Mih; *ku padrik - - 'kinni kasunu 'kaat'sege* Krk; *kaadsipuu kasuss kuivõmba maa pääl. 'iustadass kalmato 'pääle, keriko mano, kodo mano koke aid 'vijrte* Röp **b.** ?robiinia, valge eba-akaatsia *a-gaa-ïsia, pihlaka muodi lehed, 'valged 'õiled, kasvab 'põõsa muodi* IisK

haka|pael *aka paelad* riidepaku külge kinnitatavad kanga alustuspaelad – Plt

hakašk *hakašk* g -i puhastamata viin – Se

hakatama *aka|tama* S(-d-) L Ris Juu Kos

1. alustama, algust tegema *Riiu akataja* Kaa; 'kanga *akatamise ots* Muh; *Teis-teraast akadast einatiuga pihta* Emm; [jadas] *oma võrgudel oma mädgid, kus akatasid* aja lõpetasid Var; *kangas on akatud, 'niide ja sukka 'pandud; puu 'vankred olid ikke*

esimesed `piale akatada PJg; *Sina just akatasid* [tüli] Hää; *akatas üless ja jät'is töö poolele* Juu

2. süütama, läitma *sool tuli* kεε. *akada* `ühtlast lambi `otsa ka, *pane lamp ka põlema* Khk; *lapsed olid majad põlema akatand* Vll; *Vana isa oli piiru panija, üks* `otsa akkas `soama, *akatas teise* `jälle Pöi; *kase karbad, sellega oo ea tuld akata; taelaga akatati piip* `suitsma Muh; *tüdrük, sa istu tule jala* `alla ja *akata* `piirgu põlema Kse; *Üks halg akatab teise* Han; *ku kõbjal akatadi tuli* `kül'gi, *siis võis viia kus sa* `tahtsid Ris

3. jätkama, (otsi) ühendama, külge panema *neid pisissi kaari täisid kedreti siis. akadati üks* `aavalt ühe teise `otsa ning `lasti keerd `peele Khk; *vana soab* `otsa, *akatan* [ketramisel] *uue kroasitäie* `jälle `otsa Juu

4. (värvi) kinnistama *maarjas pidi olema kis si* `piale akatab [värvi] Mih

5. *püsut akatas* (puudutas) *oksa* `otsa ning *oligid* `luhki; (lina) `kiudu akatama (lahti tõmbama, kiskuma): *vöötasse* `otsast `kinni ning *siis tõmmetasse, kui kiud teise otsani tuleb, siis on kiud* `valmis Khk

hakati akati Khk Phl/h-/ , -akad'i, -e Käi, -agadi Rei; -akat g -ti, -di Khk (ukse) käepide *ukse akati* Khk; *ukse linji hakati* Phl Vrd hakatus

hakatis → hakatus

hakatsil *mees on akatsil* ("kindel pruut olemas") Aud

hakatus *akatu*s (-o) g -se eP(-d- Jäm Khk Hi, g -sõ Khn; in -sses Jäm; *agadu*s Var) Pst Krk(-ss); *akkadu*s, *akatu*s R(h- Kuu) g -se VNg Lüg, g -kse Kuu VNg; *akati*s g -se ?Hlj Sa(-d- Jäm Khk Mus) Muh Vig Kse Han PJg HJn Amb Koe VMr; *akaltes* g -tese Kär Juu JMd Tür Plt, g -tse Mär Mih Juu KJn; *akats* PJg g -e Tös; *akatse-* Muh Aud PJg Hää Kõp Vil; *akatsi-* Mär; -*akates* Phl/-h-/ Mar Pee, -*akats* Pha Phl/-h-/ Vig(el -ist) Pär

1. algus, alustus; alguspool; alguseks vajalik *ken* `algaks akkaduse ja lobedaks lobedukse, küll *mina* `keskel `kierudan (kangakudumisest) VNg; *sie tüö on akkatuses mul juo* Lüg; `valge uutsikord öllel *peel, esimene akadis* Jäm; *jutu akadis(e) märk* (jutumärk) Khk; *Tegi täna eina akatuse üles, nitas küüni otsa lahti* Kaa; *Kui oli paar kolm* `korda *juba* [võrku] öle *kojutud, siis* `ööti, *akatus on* `tehtud ehk *akatus on* ölal Pöi; *sirbil omad otsad ja akatised koa* (osadest); *küla akatus; sel jutul ep ole* `ända taga, *põle* `otsa ega *akatust* Muh; *põle akatost kedägi* (näit leiba majas) Mar; *suuremat töö akatust ei* `tehtud *vanemal ajal* `reedesel *päeval* Mär; *seäl sai tööd tehä kunni koedu akatuseni* Vig; *korvi agadus, üles alustus* Var; `kehvus oli *väga akatuses* Tös; *akatse nukk* [leiva lõikamisel]; *leva juur ehk leva akatus; jõe akatus* Aud; *kõige akatuses tull'i* `püitud *kaladest* `kümnist *anda* Pär; *talve järele* [ennustades] *tuli* [ilus ilm] `augusti *akatsesse* PJg; *akatuse äär* (rätiku hargnev äär) Tor; *otsast otsani, akatuses kuni lõpuni* Hää; *leiva akatusel oli nime, kasukanikas* Ris; *selle nädala akatsel; selle kuu akateses;* `kanga *akatse sõl'm* Juu; `aasta *akatuse päev* (uusaasta) JõeK; *tõi pienikeisa kartuleid, saan sialt* `siemne *akatust* JJn; *koidu akatese aeg olid* `metsas *juba* Tür; *sie tüö on akatusel; pulma akatis oli pühabä ommiku* Koe; *põle enam* `otsa ega *akatust* (väga palju) MMg; *sellesa-ma nädala akatuses* Äks; *miul* `olli *akatses ää jär'g; sel aal es nisujahust es siis esimese akatsega es tehägi* `summa Vil; *tere om jutu akatuss; las ta kiusade* `päüle - - *akatust ei saa, mea tal* `vastu *ei akka* Krk Vrd hakk⁵

2. (kellegi või millegi) esialgne, väljakujunemata kuju, alge (ka pej) *Abemmeakkatus* `nuorel `poisil, *esimesed* `karvad *mokka pääl; Naiseakkatus* nägivil - - *juo kuu* `asjad

'käivad Lüg; 'väike õuna akadis on 'öörmes Khk; *No on ikka inimese akatis küll, vihastab kohe sirts särts Pöi; Kalataim - - pisike kala akatus Hää; kui 'leitakse vähja akatus kohe ülesse, siis on viel 'lootust [terveneda] JIn; sa oled jo alles mehe akatus Trm; 'meistri akatus (vähese oskusega) Kod*

3. tulesüüde, läide puud on 'ahjus, kust ma akadiissi saa Khk; liidi akatis, 'papred või mis tahes; ükskord vanast 'peeti 'piirgu, siis sai tuli üles 'tehtud, 'üiti 'katla akates Kär; *too_mole akatseks natukse kase 'karpa Muh; põle akatost kedägi pane nepod põlema Mar; raiu see [lõmmu] südamik 'kat'ki, pane paja akatsiks Mär; [müilipõlemisel] 'alla pand kuivad akatused, puu 'tompa täis ja mättad 'peale PJg; nüid ma panin ea akatese 'alla, nüid akkab 'õlpsaste põlema; pane 'kuiva risu ahju akatseks Juu*

4. teat (naha)haigus (tulevat maast, hv ka veest) – Kuu Hlj VNg Kad Nää 'kuida sul o midagi hakkatus 'silmiss, kaik kedutavad. *Sie o maast vai viest hakkand Kuu; teur' röögendane on 'tullu akkaduksest VNg Vrd akkandus*

5. käepide – S LNg Rid Mar Vig 'matsabe ja 'tuhkabe viiasse 'kärpsid 'teise perese ukse akatise 'külge Muh; *voi kasti 'külges on ka akados Emm Vrd hakati*

6. pealehakkamine, olemine; aru, taip ei 'õska, ei õle sedä tüö akkatust 'ühtä; *sie ei piä 'ammeti 'kinni 'kuski – akkatust ei õle 'kuski Lüg; irvitäb 'piäle – ei ole tääl tolku ega akatust Var; sellel pole aru ega akatust (rahulolematult millestki) Aud; tuul 'viskas paat puruks, poln änam sial akatust, tulime 'seia Kibrus Ris*

7. (emf hüüatus) *oh sa kallis akatus Var*

hakatus|kord akatus kord esimene õle- või rookiht katuse räästal, räasta(s)kord – Tor

-hake Ls käehake

aken aken g 'akna L K I spor M, g 'akne Kul Mär PJg Hää Kos Ann Hls Krk Hel Rõn, akõn g 'aknõ San V(-n); g 'akna Plv Röp); ake g 'akna S L(-õ Khn), g 'akne Jäm Khk Kär VII Rei Saa ('akme); akan g 'akna Saa KLõ Trv T spor V(-n); n, g 'akna Võn Plv Se Lut; akken Kos HJn Kad Rak, g 'akna R KuuK Iis Trm a. aken; van avaus hoone seinas ruumi valgustamiseks ja õhutamiseks; aknalaud 'piidat, 'päälis tükk ja aluslaud – nied 'onvad 'leņņid 'aknal; 'laudal 'akna ies ei õld; midä sä 'akna taga 'viisud, tule tuppa Lüg; 'aknad on kovast jääss; 'akna 'piidad akkavad jo mädänemma Vai; 'akna 'klääpamil olid roosid Jäm; 'akna laasid tulad kiti 'valsside 'sisse Ans; sügise pannasse sihesmised 'aknad ede; väljapultse 'akna ruut 'katki; kõue aal äi tohi 'aknud 'lahti oida Khk; Täna oo ake üle aņņes Kaa; Pane lamp 'akna 'päele; Ake kut pisike ärjasilm – ruusikas Pöi; kui 'külma teab, siis tuleb tihane ühna 'akna laasi 'peale küidega Muh; kassid keivad laua peelt 'akna 'peele Phl; toal oli kaks aket - - 'enni olid vähiksed 'aknad. neli ainokest 'kruuti olid; 'aknad 'joosvad igi Mar; suitsu tare oli - - ei 'olngi aket; rae rabistas vastu aket Tõs; üks ani, neli akend = padi Ris; 'kamre 'aknal on lukit aken ies Kos; põdra - - 'vahtis 'aknast 'sisse KuuK; pane aken 'triklesse JMd; akent tual ei old, pidid kõik nägema sest ukse august Ann; vana aken õli 'veike - - ja es käi 'lastigi; kahe 'kõrsed 'aknad one talvel eden; pohla aken (aken, mille ruudud käivad raamikülgedesse lõigatud õnarustesse) Kod; lilli äitsevä 'akna pääl; 'akna 'kärblästel ärä situt Trv; 'vahvärgige maeal pannass kastige 'akna. 'lautel om 'postege 'akna; rehetare 'akne olli til'lukse, kate ruuduge Krk; tuul' vunab 'akne taga Hel; mes sä vähit sääli 'akna pääl Kam; akõn om elutarõl, sannal ja rehetarõl om paja; akandõga (klaasidega) latõrna^p Urv; katõ kõrralõdsõ 'aknõ^p Krl; Ku läbi 'aknõ kääit, siss süy susi är^p (õeld lastele) Har; räüss - - pess kõik' 'akna kruudi_purulõ Rõu; akõn vallalõ om,

sõss saa pallo 'lauhkõp taa tarõ Vas; 'akna paä' (lükandlaud aknaava sulgemiseks), *tougada laud ol!*; *ma^p lasõ* 'akna ust vallalõ (ühe poole avamisest); 'aknaussõkõnõ (õhuaken); *karti'ina* (puust aknailustused) *mis akõndõ* 'taadõ lüvväss Se b. fig *esä iki üteli*: *pal'lu* 'aknit (auke) *sehen* [võrgulinas] *Ran* | *suured silmäd nõnnagu poboli* 'aknad *Kod*; *jummal anna^p õks õnnõ* 'aknast, *lähädä^p tarõ* lävest Se; *süä puhaäs kui* 'akna *Lut*; uksest ja aknast igalt poolt; ohrtrasti, ülemäära *Akkasivad kord ädad tulema, tulivad* 'aknast ja 'uksest *IisR*; 'vaesus tuleb uksest ning 'aknast *Khk*; õnnetus tuleb uksest ja 'aknast *VMr*; *ku näid õnnetuisi tuleb, siis näid tuleb uksest ja* 'aknass *Kod*; *Hät'ti tull - - timäl ussist ja* 'aknest *Räp* | ihu paistab läbi katkise rõiva või jalatsi lihunik vaadab rätsepa 'aknast 'väl'la (rõivas katki); *rätsep vaadab kingisepa* 'aknast 'väl'la (jalats katki) *Jäm*; *üks kingiseppe vahib* 'aknast 'väl'lä (jalats katki) *Mar*; *kui varvas välles, siss lihunik voatab rätsepa* 'aknast 'väl'la, *kui küenarnukk katki, siss koa Hag*; 'vaata sinu lihunik 'vaatab 'aknast 'väl'la, 'vaatab kust puolt luomad tulevad (sukk, king katki) *Kad*; *lihunik vaatis rätsepä* 'aknest 'väl'lä, *ku küünaspä katik või perse pal'las* *Krk*

akerjas *akerjas* toimekas, hakkaaja – *Kad*

haki|jalg *hakk, hakkjalg* – *Har* Se *Lei* *Lut* *Kra a.* *viljahakk mul om jo hak'jalg rük'i lüüd ja kokku kannõ* *Har*; *ak'id'alan om k'üme* 'vihku; *akid'ala küpä* om 'sourõb *ku mou^p kouliaksõ^p* *Lei b.* linapeode *hakk linno pandass ka hak'i'jalga, kooni kuioisõ^p* *Se*

hakikene¹ dem < *hakk¹ sanna man es ole suuremb asi rügä, 'väikene akikene sai* *Nõo*; *ku* 'väiku' *hak'ikõsõ^p*, *siss kuiuss 'häste^p* [vili] *Har*

hakikene² dem < *hakk² 'väike ak'ikõnõ* *San*

haki|kirves *maa-*, mättakirves – *Põie Emm Moa* *akkimiseks oli suur aki kerves, suur kõver, pitka varre* 'otsas *Põie Vrd* *hakk-kirves -laud¹* pl (katuse) *harimalk katusõ hakilavva^p - varõsslavva^p* *Vas Vrd* *hakupuu, hakk³ -laud²* *hakklaud aki laua peal akitase tubakast peenikesese; liha aki laud* *Tor*

akin *akin* *Kod* *Krk* (tuulest) *sasitud, keerises; hunnikus sõda purussand nõnna puid ärä et akin muan* *Kod*; *sis ku suur rügä om, siis tuul om pöörüten, siis om akin* *Krk Vrd* *akkis²*

haki|noot *akkinuot* *noot* ogalike (hakkide) püüdmiseks – *Kuu -puu* pl = *hakilaud 'otsas on auk läbi ja* [sellest pannakse läbi] *puu, midä 'oiab akki puud 'paaris; 'enne kui neid õlg katussemmi* 'tehti, *sis 'mõisa 'erra 'andas akki puud* *Lüg*; *mul on* [katus] 'arjamatta 'praega viel - - *akkipuid ei olnd ja* *KuuK*

hakitama *hakitama* *vilja hakki panema* – *Lut*

haki|varras *akkivarras* *ritv*, mis ühendab katuse harimalku nende ristumiskohal – *Lüg -võrk* *võrk* suuremate kalade püügiks *aki 'võrkudega 'püütase 'kõiki kalu, 'lesti, ahvenu, 'siigu, teised on 'räimi võrgud; neid pisissi aki 'võrkusid tahmatase, tehasse tahmaga mustaks* *Khk*

akk *akk g akki* *Jõe Kuu*; *g aki* *HJn* ogalik *nied siad* [on] *maa 'i-lma 'maiad akkide 'pääle - - sai 'keidetud akkid ära ja akkivett sigadelle* 'antud *Jõe*; *nied akkid 'jälle vai 'trääklid, nied on 'pügilised; akki 'unnik* (noodast jääle puistatud ogalikud); *akki 'katsumise aam; akkisupp* *Kuu*; *aki rasv* (ogalikest keedetud) *HJn Vrd* *akkis¹, akkmaim, haks*

hakk¹ *akk* eP_(hv S); *h-* *Phl*), *ak'k* *Muh Kir Kse Han Mih Khn M T Krl*, *g aki* (*ak'i*); *hak'k g hak'i* *V*(pl *hagi^p* *Se*); *hakk g hagi* *Kuu*; *akk g akki* *Hlj Lüg Vai*, *n*, *g aki* *Vän*

hakk(jalg), koonusekujuliselt asetatud (vihi)hunnik a. viljavihkude hunnik (hrl 15-20 vihu) kui märg voi toores on, äi saa suure 'naebre 'panna, siis 'tehta akiks Rei; vili 'seisis 'vällas akkide sees - - 'talvevili oli akkis Rid; rigid pannase enne akki. kui ää 'kuivad, siis 'laotse kuhela; kuus akki 'pandi kuhelase Tõs; mesikutestki 'tehti akid Hag; neli parmast pannakse akki Jür; sada 'vihku lähäb ära 'kuormasse, viis akki 'piale 'korraga JõeK; rukkid läksivad akis mädanema ja idanema Kad; kaerad 'pañdi akki kua ja piad 'piale Sim; igale akile 'pañdi pia 'õtsa, et vihm 'sisse ei lähä. aki pia õli üks suur vihk, ehk 'pañdi kaks 'vihku kokku Trm; rükis o nõnnagu pil'iryyg, akk akiss 'kiñni; aki jada lähäb põllul õtsass õtsani; naarab suu laiali nagu aki perse (haki alumine tüveosa) Kod; kui ooletult akki lõid, tuul 'lõhkus ära Pal; akki tehasse kolm 'vihku 'püsti, pialt 'kinni, et laiali ei vaju SJn; kai 'tõisku laru 'ak'ke nurme pääl; aki laru, kümme või 'rohkep akki 'panti üttele ritta või üttele 'larru; aki süä, ark (haki alustusvihud) Krk; üten akin om kümme 'vihku, to_m suur ak'k; kui pik'k nisu 'olli, kääñeti 'vihku ja 'panti akki Nõo; 'Päivä põemeti, õdagu ja 'omgu 'kastega 'pañti ak'ki Rõn; Kuhiligu jaost akk keskele ja sis panti vihu ratastiiru ümbre, iks ülespoole San; vanast ku rüä^p vällä kuiusi, siss 'pañti kuiva rüä^p hakist 'napra; meil 'pañti õks siin nii katõlt-kolmõlt rinnalt hak'i^p; hak'in om kol_kümmend ja_kat'skümmend viis 'vihku, kui 'kuagi_pand Har; Sõss 'kanti säläga^p nyu_vihu_kokku ja 'lõydi hak'ki vai 'pañti 'rõuku Rõu; leib pandass hak'ki, rüä^p kümme, tõug viis 'vihku hakih; hakk saiss jala pääl küpä^r pääh Lut b. linapeode hunnik – Rei Han Ote Se Kui nad (linapeod pärast leotamist) tahenen olid, tehti linapüüdest akid Han; lina peo pandass 'kümme 'kaupa 'pisti, akki. akist om ää kokku vedäde Ote; ku maast saa [lina] kuivalt üles võtta, sis kääñdäss kupp, ku likõlt, sis hak'ki Se c. püssipüramiid püssi 'olliva akin, oless võenuva püssid võtta Ran

hakk² akk eP/h- Phl/, ak'k Muh Khn M T Krl Lei, g aki (ak'i); hak'k g hak'i (haki) V; -akk Kuu Jõh

1. lind a. kaelushakk (Corvus monedula) akid - - ne jo 'nonnide pooled vennad, 'seltsis ikka 'liikivad Khk; Esiti akid elasis ja pesitsesid üksi 'kerkude 'juures; Esiti kui akid majade 'juure tulid siis oodeti sää^l 'surma; Akk karjub jakk jakk jakk - - oort 'kooris kisavad Põi; kui akkisi paelu on, siis tuleb nii 'irmus maru sügise 'aegu Juu; akid o süsimussad linnud nõnnagu varessed Kod; ku aki 'vällä tuleve, siss ilma 'muutve Hel; no_käävä haki^p 'rõykin mitu 'päivä, no tulõ_sõda Har; 'kaarna poja^p piät suurõss 'rõydiss-neläpääväss ristitüss 'saama, muidu jäävä^p hakiss Plv; haki^p tänidäse^p Vas || ñg Kui 'sõõma akkasid siis [lapsed] just kui 'nälgas aki kari varusid kallale; [Laps] vahib silma kohas just kut akk Põi; Jusku akid kisuvad sää^l kallal - - lapsed 'kisklevad oma vanemate varanduse kallal Hää; küll ta röögip ku üt's ak'k; mis sa 'seante ak'k ollit, et ette lätsit; latse - - vahive ku akipoja külälisel suhu 'sil'mi Krk; ta om üt's igävene hak'k (norijast) Se b. künnivares (Cornus frugilegus) 'mustõ varõsset 'kutstass meil hak'i^p Se Vrd hakkvares

2. Kasaritsa ja Haanja valla või Võru elanike pilkenimetus – Rõu Plv Vas Röp taga Võro hak'i^p Plv; Võro om hak'i päüliin; 'Haanja vald ja Kasaritsa vald oma hak'i^p, no 'rahva_kutsutass 'Haania hak'i ja Kasaritsa hak'i^p. 'väikese kasuga mehe^p, 'musta verd rahvass Röp

3. pl õnnistamata, ainult ühel sügisel leeris käinud tüdruk (enne 1885. a toimus leeriopetus kahel sügisel) noid nii iks sõimati müilidse^p ja poolõ^p haki^p es olõ 'tüt'riku^p, es olõ^p latsõ^p ka inämp Kan

hakk³ *akk(i) g akki* RId, *akki g agi* VNg; pl (*h*)*akkid, agid* Kuu, *ak(k)id* KuuK, *akid* Kad, *hak'i*? Se sag pl (katuse) *harimalk varis kükki kaduksel agi* 'otsas VNg; *õle kattussel on akkid pääl, nied ei lase tuuld kattust purust* 'kiskuda; *akkide rist* [katuse otstes], *kõverad nokkad viel tehässe, obose kaul ja nenä ja Lüg; akid - - 'pañdi kaksiti sinna 'õlgedelle 'piale; akid, neil oli otsas augud sies ja - - siuke varb vöi puu oli sealt 'aukudest läbi Kad; 'tehti suured pikad* [heinarõugud] *ja siis arjati kärbastega ära nii kui ned tua akkid 'pañdi kaks tükki 'vastamisi 'piale Rak Vrd hakilaud¹, -puu*

hakk⁴ *akk, ak'k g aki* Mar Kse Han Tõs Ris maa-, mättakirves *akiga akitse maad, 'seuksed suured turrud tõmmatse akiga üles; akiga 'löödi puu juured poolles* Kse || *Mõned kaevasid argiga kartulavagu lahti, meie tagusime ikke akiga* (kabliga, kartulikonksuga) KJn Vrd *haki-, hakk|kirves*

hakk⁵ *akk g aku* Khk Kaa Kul HJn algus, alustus, hakatus *Kihekeim võtab õlle aku ää Khk; Keiki töösi peab oort akust peele eesti (hästi) tegema Kaa; märtsi kuu akuni Kul; septe-mbri akust nigu kesk paigani HJn*

hakk⁶ *abivahend köie valmistamisel Keriti hakkude pääle* (kaks *hakku - kunksid*) Plv

-akka Ls tule-, tuli|akka

hakkaja toimekas, ettevõtlik; noble, kärmas, tragi, tarmukas; äge - R eP M u Nõo Röp *Küll sa said omale hakkaja minijä, sie tege kaik teud ärä Kuu; (koerast) kie obose 'pääle on 'irmus hakkaja, 'augub ovost, sie on 'põtra 'pääle ka hakkaja siis Lüg; hakkaji inime 'töole Jäm; Akkije inimene; agar ja hakkaja, oomigust 'õhtani lammudab tööd teha Khk; See oo hakkaja mees, see soab omale varsti puud ja moad* (majapidamise) Han; *hakkaja tülitsema Aud; kes hakkajamad inimesed olivad nied naised 'õmblesid ise kua meestele püksid KuuK; on teine käre ja nisukene hakkaja vaim JJn; ta o'li väga tark, tal o'li hakkaja pää Pst; mea 'seante hakkaje ei oole et ma akka 'kaklem Krk; to_m äste hakkaja inimene, kõik mes tää ette võtab, lähäb 'kõrda Nõo || hakkaja (kiire) laev Jäm Vrd hakkajas*

hakkajas *akkajas* Pal, *aka|jas g -ja* Kod hakkaja, tragi; äge *akajas pois; näd ei sua elädä mitte üks iva, naene one 'niske akajas* Kod

hakkajast *hakkajast* adv < hakkaja - Kuu

hakkama *akkama, akata, (ma) akka(n)* eP/h-Phl/ M(-me, -de), (ma) *aka(n)* Emm Käi Rei Vig Kir Ris; *akkama* ('akma Jäm Ans Khk Kär), *akkada, (ma) aka(n)* Sa Ris; *akkama, akka(da), (ma) akka(n)* R(h- Kuu, -maie Lüg) Emm; *akama, -da, (ma) akan* Kod MMg; pr *aka- Saa Kad Ksi, akkap* Nõo TMr

1. mingi tegevuse juurde asuma, midagi, mingit uut olukorda alustama, ka impers a. (koos ma-infinitiiviga) *tahan - - akkada 'siepi 'kietama Jõe; 'Martoni omad ei akkanu 'millagi 'riedisel 'päiväl 'eina 'algama VNg; eläv 'andas 'surnele suud ja 'surne akkas elämä Lüg; Ja puusärk rekke ja mehed aketi tulema Jöh; 'minnu akka janotamma; kados on 'katki, 'tarvis akka parandamma Vai; akab ju alliks 'lööma, 'koitu akab tegema Jäm; ää akkag nuttama mette, ole 'vaasti Khk; kevadc kui oli aketud 'loomi 'väl'ja 'laskema, siis oli 'kellasi kõlistud Mus; jo nüid ilmad ikka 'eitima 'akvad Muh; saab [kuhi] juba pooleks saand end, akeda ahendama Emm; poleks ma mette 'nutma akkand; mei olime jüst kodu menema akkamas Käi; rehi kuib, süntnib 'peksma akata küll Mär; süiss akkas pill 'mängima ja tañts akkas 'kõima Mih; pühaba akate einatööd alustama Aud; pidi uut 'maandid 'tehtama akatama PJg; 'aksin kuduma Vän; taevas akkab seletama Ris; mu'llikas on nihuke veis, mis alles 'lupsmä akkamata Juu;*

ommiku kella nell'last sai akatud juba 'peksma [reht] Jür; teda siis pidatud kõige 'enne akkama 'peksma Amb; vana maha jäänd 'põldudel akkab kohe kamardikku kasvatama Tür; akanuvad 'juoksma kodu VMr; akkasin 'tundma et valu iilid akkasivad 'käima Kad; mis nüüd akkab olema HljK; minä akin 'leibä tegemä; mes, sa nüid akku tegemä, enese 'kõsta 'õeldi - - mes nüid akata tegemä Kod; siis akatasse teda (ladet) 'pahmama obustega Äks; lehm jääb 'ahtrast, 'lüksma ei akka, kui rikutud on - - siis ei akka akkamaški Lai; akassime 'viina temäl 'sisse 'anma Kõp; akkas mutku kodu 'tahtma Vil; agu akkas tekküme; raud aiass elgiss, söss akats tagume Krk b. (koos illatiivse või allatiivse laiendiga) akkasime kesk 'ommikulle 'kellu kahetei-st 'kümneni Hlj; 'milla 'teie 'reiele akkata VNg; aus laps - - ei akka 'vargale; akkab 'itku; vahi mu 'silma 'sisse, kõik ei saa vahitust, nauru akkab; jalg akkas verd 'juoksu Lüg; 'tarvis 'koido unele akkada; kui on ilus ilm, siis akka 'luole; akkas 'rüüdu Jõh; akkamo 'ildaselle; mei akkasimo kisa Vai; ma 'aksi sii kaubale Khk; ole miheks töhe akkamast Käi; igapäe 'ootan munele akkavad Mar; kella kaheteiss 'kümness 'tõuse üless ja akka linule Vig; nüid lähme ja akkame 'jälle 'tööle Juu; kell kaks ommiku akkasime rehele Amb; kui jo jaanibe oli 'müeda, siis jo ikke akati eenale VMr; võib toedule (sööma) akata Kad; kui kadri akkab kusele siis andres paneb aani ette VJg; kui külm ilm, vars akab pasale; akas soldatiga jutule Kod; 'este kui ma 'tүүsse akasin raut 'pulke ei olnutki [äkkel] Äks; ei änam ei joose [kask] 'mahla, nüid akab jo oksele Ksi; ommuku 'tulti üles 'näiti tuli 'pihti ja akati tühü Hls c. alustama, algust tegema ku 'kartulid oli noppitu - - siis sai linudega akka VNg; mis sä akkad 'ilma 'asjata, sa et 'õska tehä; akkab aga 'jälle ja ajab oma 'jõnni, 'ühte 'puhku edesi Lüg; 'einaga akkada 'pihta; ei tea, minest 'päüle akkada Vai; kui rugi küps oli aketi 'pihta pæele Khk; nutt 'pääses 'lahti, nutt akkas 'lahti Mus; 'pihta akates poleged asi nii ull Käi; näe ma akkasi päris 'pal'la käsi (vaeselt) 'peale, nüüd oo mol 'kraami küll Mar; omigu sai vara üles 'tõustud, kahest kolmest oli jo 'peale akata [rehepeks] Mih; üksainus 'sirge ork ilma aruta: muidu ei saa esimesi 'silmi akata (üles luua) Vän; küll si on üks jutujakk, ühe jutu lõpedab, teise akab Saa; 'eile akkasin 'leiba ja juba läbi Ris; akab ievast 'aadamast 'piale, tiab kõigist assast 'reakida Hag; pikendäsin veel sedä akkamast - aga ikke tee 'viimäks Juu; 'kartles on akata ja lõpetada [toiduna] nüid alati Ann; ei taheta tüed akata esmaspe ega 'riede VMr; kana lõpetab sarja ära akkab uut 'sarja Trm; no kedä muud, akama 'piäle aga Kod; sai joba ärä akat [töö]; 'pyyl'besel pääväl akati kiket tүүd; ta iki ligi saa 'aasten joba. nüid akka sadat 'aastet Krk; peale, pihta hakkama tegema, ette võtma tuli 'seie kodusse nink 'vaatsi, sii es ole mitte midagid 'pihta akate Ans; see töö on 'jälle sealt moalt 'otses, mis nüid peab 'peale akkama Juu; 'ilma adrata põle sial enam 'miskid 'piale akata VMr; mea nõu ei lõvvä, mis ma pia 'päüle akkame, nüüd om miu 'mõistuss otsan Krk

2. a. algama, algust saama üks ädä lõppeb, 'tõine akkab Lüg; ku 'tuule 'küüned [taevas] - - siis akka tuuld Vai; pärdi pæevast süss 'aksid 'mõisa rehed Jäm; mere kallas, kus maa ää lõpeb ja vesi akkab Krj; See oli ikka see vana aru, et jaanibest akkas einatöö 'pihta; Lutsu jooksu aeg akkas sügise 'ingede päevast Põi; 'Lõetsa jõgi akkab soost Muh; pühäbä ja nell'läbä akassid pulmad Vig; esimene maailmasõda akkas 'peale Mih; eha lõpeb ja koit akkab Tor; rүүs akkab vihastamesest kah Hää; siis akkasid joomad ja söömä ja pärast pulma nallad Rap; üks allikal ole küll koa sil'm, kui ta akkab alles Juu; tuñnid akkasid siss, kui 'valgeks läks ja lõppesid kell neli Kos; 'kangest akand 'pikne 'piale, nemad läind 'sinna ulu 'alla JJn; 'Valma saunaküla akkas maande

äärest Pai; suured saud on viel akkamata; mõisas oli, kell kaheksa akkas kesk ommik VMr; juba järve kallas lobiseb – vist akkab järve tuul; mõrra keha akkab reiede ötsast Trm; 'mõisast läbi 'minna akkab kohe küla; akkab nagu kirmetis servast 'pääle Äks; agu akkab (koidab) Hls; ku paistetse rinnust akkass, siss om 'varsti minek (surm) Krk || nad on 'Narvast akkaned (pärit) Jõh b. käibeale tulema; tekkima, sugenema; sigima 'autu akkas vast soja ajal Jõe; sie ei ole mitte ise akkand [jutt], sie on kohe old asi VNg; sie on ikke kõhe täis 'sündind lugu - - ega sie ei õle mõni akkaja lugu Jõh; 'septe-mbri loppus juo - - akkas 'marjalohu Vai; puukinjad 'aksid ennemdi, kut 'sakslane 'seie tuli Jäm; See nüid sii alles õhe kahe 'kümne 'aasta eest akkand asi et 'paargutele aketi 'korsnud 'peepe panema Kaa; nooda püik kadus ää, siis akkasid mõrrad 'jälle VII; Nee vanad õue ja võrkaide murud on ise akkand, nee pole külitud; Telg on 'seemest akkav rohi Põi; koi liblikad, munadest akkavad ussid Muh; inimest 'ütlesid, et 'ülged 'olla varau-st akan, varau- soost Var; kui 'kolloo-sid akkasid (loodi) Vän; 'väiksed ua ja 'erni läütsäd, mis akavad alles Saa; minu ajal nendega (maavärvidega) ei värvitud siis akkasid ikke puevärvid juba KuuK; minu emal oli kerst, 'kohver akkas il'jem JJn; se on 'luoduse viga, kogeldamine, sie ei ole akand; tiik, nisuke veike kierastik – kas ise akand või tuld, kes teda 'kaevas Sim; kot'i 'sisse koid ei akka Iis; viimati kadusid njjd rüid ärä, akasid vammussad Vil c. mingi tunde, meeoleu, aistingu tekkimisest, ka impers akkab ale miel nähä Lüg; Akkas vist 'ilge, läks menema Jõh; kahju akkas 'vaesest inimesest Khk; nii 'kange jänu akkas Pha; mool akkab nüid külm - pala 'kinni VII; miol akkas küll naa jõrm Khn; siit rinnust akab valu PJg; kas sul ei akka - soa veel äbi Juu; tõmmake kuued 'sel'ga muidu akkab külm Ann; kõpsute 'jalgu, sõss ei akka kül'm Hls

3. a. (kellekski või millekski) saama, muutuma; kellegi kohustesse astuma ehk hakkab viel elusaks Kuu; ise akkand 'kinksepp, ei õle 'kuski õppi saand; sinä 'sündind laisk et õle, sinä õled akkand laisk Lüg; kahe 'kümne 'aastane sai 'oldud kui sai naiseks miheks aketud (abiellutud); mo ema isa oli suur 'kontide kogu panija, ise akkend Khk; Kukulind - - kevade kukkude, pärast akate kulliks Põi; pole ma mette teise 'teenijaks akkand Käi; oo nüid viksiks inimeseks akand Mär; Vanaste üks 'õige mees mõisa kubjas ei akan Han; noorem tüdar akkas karjatseesse Mih; ega 'enne põld [loomaarsti], olid mud'u nihukesed akand toadid, kes obose suud 'rookisid ja Juu; mineva sügise - - akkasin tal'limeks Pai; sji tahab saksass akada Kod; mina akasin tädi ja tädime juures palgaleseks karjatseks Plt; noh ku ma käisi karjan vjil paar 'aastat sõss akassi poisiss joba 'põldu 'kündmä Pst b. mingisse ametisse või tegevusse asuma, mingisse olukorda või vahekorda astuma sie ei piä 'ammeli 'kinni 'kuski, ühest kõhast ikke 'juokseb 'väl-lä, 'tõise akkab; sügise saan 'seitse 'kümmed täis, akkan juo kaheksa 'kümme 'pääle; mina akkasin 'este vana Juhani puolt; akkab oma 'leibä. lüõb 'tõistest eräldi; (kokkuleppimisest, ühinemisest) akkama kokko ja 'õstama sene 'massina Lüg; siis ma 'aksi - akkasi küla 'lamba Kaa; te akkate abiks koa Muh; ei ma akand tä 'kelda üht Mar; ma 'katsusin meelitada, aga ei akand minu 'nõusse 'ühti Mär; ta akkas riigi teenistusse Aud; 'enne akkasid 'kangesti vene 'usku; teene on aher lehm, teene on 'jälle akand (lüksma tulnud) lehm Juu; kui mina koha 'piale akkasin, 'küntsin kõik ühe obuse ad-raga Pai; akab mulle 'aitima 'anma et kas minä akan appi Kod; käis 'lüksmas, kui lehmad olid akkamata Pal; vastu ~ vasta hakkama 1. vastupanu osutama, mitte kuuletuma, tõrkuma igale 'puole, kuhu tahad, läheb, 'vasta ei akka 'millaski Lüg; Aga no kus sa 'erra käsule tõhid 'vasta akkada Jõh; 'vastuakkaje obu Jäm; tä 'räakis

et kis kubjale `vasta akkan, siis kohe vits `lahti Tõs; üks - - oli ää laitn, et `meitel ei `aita akkamine `vasta Khn; lõpu `otsa akkas viel vanematele `vasta kua VMr; nõnna ku `rauda akab `vasta MMg; `vastupaneje lyyim, akkass `vastu Krk; 2. vastumeelsust tekitama, vastik olema a. (toidust, joogist) sie akkab `mulle `vasta, minu kõrist ei lähä sie `alle Lüg; Vesi akkas `vastu (oli joogiks kõlbmatu) Emm; see sööm oli nii sañt, et akkas tääl `vastu, aas tä südäme sandiks Mar; `süemine akkab `vasta Kad; kui pal'ju syy'd, akab `vassa Kod b. (tööst vm) see pole lisige tee, akkab `vastu (ei jõua ära käia) Khk; vahest tee ja tõtta, aga nüüd akkab `vasta, enam ei saa `tehtud Juu; kui ei süe, siis väsid ära, tüe akkab `vasta Kad c. teat asendisse asetuma või laskuma `usklikkud, nied akkavad `põlvili maha; tämä akkas maha ja õli `kummuli, ei `jaksand `ennast `kierädä egä; `undi rattast `lasti - üks akkas selikile maha; läks `sinne `kuuse närede vahele, akkas `sinne `vatsuli maha Lüg; maast `engab, luom kõhe `nuusib ikke seda aset, ja akkab siis pikkali; Akka `vuade pikkali, sa õled `aiget nügugi Jõh d. minema, muutuma, pöörduma (ilmast) ei akkand `tormile ega kedagi Jõe; sene järele kas akkab `pitka `vihmale vai lähäb `kuivale Lüg; ilm akkas `saule Jõh || akkavad `kaurad `ripsese, siis tuleb karu `liikele Lüg

4. a. kinni või ümbert haarama, millestki kinni võtma akkavad `tõine `tõise `kaula ja `annavad `tõine `tõisele suud; minu `ambad on juo `nõssid, enämb `kinni ei akka, nagu vanal `undil Lüg; ta akas mu `õltsi `kinni, võttas `riidest `kinni Jäm; siis akkas mo kaela `ümber Muh; akka `saage `kenni Rid; akkan so pähe `kinni (tutistan) Mar; võtad [kibu] `kõrvapidi jood, akkad `kõrva `kinni Var; akand emal karvust `kinni, ja `tuupind emad Mih; välla takka oli üks papal. ei ulata sülega `ümmer akata - võtta HMD; akka mu `jalga `kinni ja ojume üle Jür; `kuk'si maha, küüned ei aka `kiñni serväss Kod; sedä ei tää, kust ma `kinni akka Krk || hammustama, kiskuma (eriti koerast) sie on `kange kuer, sie akkab kõhe `kinni Lüg; Koer, saepeε, akkas `jalga `kinni Emm; noor kuer akkas naks ja naks `külge `kinni Mär; ta oo `kerge `kanda akama Tõs; panin ta (koera) `kinni, ta akkab `külge ka JJn; aaguvad kurjasti küll, aga ei ole `kiñni akand; kui obune sööb maast, siis uit ei pia `saama kõrist `kiñni akata Ann || fig kallale kippuma või minema; riidlema; tüli norima sie akkas `suisa suu `püsti minu `pääle VNg; akkab minu `kallale - - minul süüd ei õle Lüg; teised akkavad `jälle mo `peale Mar; kui sa kedagi `ütled `talle, mis `vasta mielt, siis ta kärinal akkab `sulle `piale Amb; küllalt on nisukeisi riukukkesid, kes `kaine `piaga akkavad teise kallale Plt || fig millegi (töö, ülesande) kallale asuma, midagi ette võtma ei hakkaki sen kääd kuhugi `kinni (ükski töö ei sobi) Kuu; `viltse lõnna venitaje, kes sedasi vedelast `kinni akab (pikkamisi, vastumeelselt töötab) Jäm; ilma akkamata (saamatu, loid), midagid ei korralda Pha; ikka akkab `kinni `tüösse JõEK; tämä o `niiske südäk, kõhe akab asjass `kiñni; tämä ei õle südäk, ei aka tüäle kõhe `kiñni Kod b. millegi vastu puutuma, midagi riivama; kinni või külge jääma, kogunema, kinnituma; takerduma, kleepuma; ühte või kokku jääma (surumisel, loksutamisel jne) vahest oli `otra nii lühike - - ei akkand `sirpi, et oleks `sirbiga `leikand Hlj; madala `ukse `päälne akkas pähä VNg; lumi on `ühmäne ja vesine, akkab rie ette ja igäle `puole; ei saa `kuiva `toito süä, `ühte `puhku vesi tuop `juures, `muidu akkab kõri `kinni; tänä on supp paa `põhja akkand, on `kõrbene magu; või ei akka kokko, tao tõist juo `kõige `päivä Lüg; papper akkas `külge `kinni Jäm; jalg akkas vähä (komistamisest) Ans; `seaste pole vigadi ede midagid akkamas (pole midagi niita); oks akkas `iussi `kinni Khk; tegi adra `vanna `katki, akkas kivi taa Kaa; jahud akkavad käksi `ümber käe [leiba sõtkudes] Muh;

justkui kõva pudru, mis kokko äi akka, siis `üitas rabe Phl; kui paet `põhja akkab, siis lükatasse takka `randa Rid; nepod akkavad `ühte (kleepuvad); `vaata kui tolm akkab riiete `külgi Mar; kõrv akkas `kinni (läks lukku) Var; lasna `peale sai natuke jahu siputud, et jahu akkab lebasse `kinni, leib ei jäe mette lasna `külge Mih; Aeru laba akkab vee taha Khn; obuse kabja `alla on akand suur lume kamakas Vän; Nätset `leiba on alb `süia, akkab `ümmer ammaste Hää; virnrohi - - on teräv, pikk, akkab igasse `kohta kärts ja kärts `kinni - - akkab `riide `külgi; suure tulega ei või `keeta, pudru akkab `põhja `kiinni; keedä ja keedä `rauda [sepapajas], vaat kokku ei akka Juu; kui tomp sies [lõimel] akab sua `piisse `kinni Jür; mis `angu akkas, sie akkas KuuK; mul akkab pia `varsti lakke `kinni Amb; iga õle kõr'ss akkab `jalgu `kiinni ja komista VMr; leiva tainas on rabe, kui ei aka kokku Lai; [ree] jalas akab liiva `piäle `kiinni, ku lund kasina one Kod; järjest segada, muedu akkab `põhja Pal; käki vedelal on rasv sehes - - mud'u kāk'id akkavad `rindu Åks; ein `olli nüi `veike et mitte vikāti ette käsitsi ei akantki; lootsik akas `põhja `kiinni KJn || (kõnehäiretest, kogelemisest) ta keel vähe akab (kogeleb) Jäm; [kogeleja] saa sõna suust ee mette, keel akkab `kinni Khk; täma keel akkab `kangeste, täma kokutab Mih; mõnel on luomusest koa, et sõnad nagu akkavad `kinni, siis üeldakse kogeldab Hag || fig kui on kõrd juo `kinni akkand ja `sisse vedänd [poiss tüdruku või vastupidi, öeld] et enämb põrn maost ei `lahku; igä riid akkab tämässe `kinni, üks `riiakas inimine on; igä `anmet akkab kättä - - on akkaja igä `tüöle; ei minu `küüned küll ei akka kuhugi `kinni (ei taha kellegi oma võtta) Lüg; `meie poiss ei akka `silmä, tiab kus tämä on; Laseb ühäst kõhast `tõise - - `kuski `paigal ei `sõisa ja `ükski tüä kättä ei akka Jõh; `oige `elma ei akka `kengi (õiglast ei süüdistata) Vai; Tühi perse akkas taga `kinni, akkas uiest [lehmi] `lüksma (puudus sundis uuesti tööle) Pöi; minu `külge ei sua `kiegi `kiinni akata VMr; si tüdruk akab talle (poisile) südamesse Ksi c. püünisesse sattuma, (õnge jne) otsa jääma, näkkama (kaladest) sie kala `õnge akkamine on `pilves `päivägä Lüg; tursad täna ei aka Jäm; kõik kalad `akvad anjerga õññe `otsa Pha; `talve kõiasse unnel, aavid akkavad `otsa Muh; kalad polnd `unda akkand Rei; akkab ikke mõni [kala] `kenni koa [õnge] Mar; suur aug akkas ahingusse Mär; `öösi ka akkab angerjas Vän; õng on pisike konks, kala akkab `sõnna `otsa `kiinni Juu; abakala akkab `võrku koa Trm; kala ei akka õnge `otsa Plt; es akka õnge `otsa, es võta `süütä Krk

5. levima, (teisi) kaasa haarama a. nakkama, teistele edasi või üle kanduma, kuskilt saama (haigusest, nõidusest jne) tobi akka ikke `toise `küljest `toise VNg; `ennemast punusivad eläv õbeda `kellä `nüöri `sisse. siis ei akkand `luomale `nõidus `külge; kõva verega inimine, senele ei akka `ninda `õlpsast, aga `viimast ikke akkab ka; paha muod on juo isäst `külge akkand, sie on kõhe vere sies Lüg; Kui `leivad `niisikesed `vistrikud üläs - - siis `üälädi, et sie on akkand - - `üälädi ka `tuulest akkand ja maast akkand Jõh; äkine `aigus ning akkand `aigus mis tuulest tuleb Jäm; see akatav `aigus, tohi `sõnna üht `minna; akkand `aige (nakkushaigus) Khk; ei `aigos akka `moole `külgi Kul; Siberi katk, üks akkaja `aigus Tõs; tüsikus akkab teise küllest `külge Vän; sülitä maha `enne kui istu, et siis ei akka maa alused Tür; `rõuge `aigus sie akkab kohe üheteisest VMr; maa peab `ingama sialt kohast kus se `aigus (maa-alused) akkab Ksi; aga nüid on vähk akand inimestesse Plt; temäl akkajet `aigust es oole temäl olli surma `aiguss; sellest (sammaspoolikust) om kuri `valla saia, sñ akkass ka tõisel Krk || (paaritumisest, sugutumisest) tiä kas akkas ka `külge, sel `selgi ajal õtivad `paris, eks sie käi ikke eloka `kõhta; igä `tütrikulle ei akka `külge Lüg b. põlema, süttima,

hakkama

(teistele) edasi minema (tule kohta) tuli_b aka – puud on märjad Khk; puid peab nii pailu olema, et sa `turba akkama saad Vll; kut tulerovaga tuld lööd on ka sädemed, sädemest akkab taala `otsa Emm; siss `löödi kibi peal tuli põlema, tuli akkas käsna `külgi Mar; mina panen ike puud nii, kuda ta (tuli) kõege paramini akkab Kos; teene maja akkab teesest. teene võtab teesest Äks; üks `istus `küindla `juures ja vaadas, et se `kuskile akata ei saand SJn; [tuli] akašs taglale `külge, tuli akašs `õhkume Krk

6. mõju, toimet avaldama a. mõjuma, toimima, tagajärge omama `tõmma `kõrvid maha [mütsil] et külm ei akka `kõrvide `piale; kui päiv `paistab, siis `elgib. `vasta `silmi akkab; külm akkab `jalgudelle `kinni; `tõmban `piipu, siis akkab `rindu Lüg; joulu `õlgi `pandi paigale – – suitsetati nendega `põldusi(d), `enne pääva. teise inimese kuri silm ep aka `peele Jäm; suits akab `silmi; eida veel `leili – b_aka `kinnigid; nii külm et akab `amba Khk; see [õlu] pole sedamoodi `tehtud, et esimene toop akab Mus; Akkas ikka `konti `kinni (viinast); Ussi pead `peetud `taskus siis `nõidus äi `olla `peale akkand Pöi; Roheltsed ounad akkast sisse (tekitasid kõhuvalu) Emm; meno nõu selle `peale ei akka (nõutusest, abitusest) Mar; aha tuul o `näule `peale akan Kse; jalg oo kuib lõssidega, aga akkavad jalade `piale Aud; luege pääl ei akka püssi kuul` kah Hää; ele pää akkab kevade `silme `peale Kei; ommiku `jälle märg kangas `välä tõmmata, siis `päike akkas paremini `piale (pleegitas) Amb; kañnis särka ilm, akkab ninasse VMr; ele värv – akkab `sil`mi Trm; minu isa tegi [kaelkoogud], mis olid vildiga seest `löödud, et õla `pialegi ei akand Lai; kipe akkaje kül`m Krk || ñg kel `kerge pää, siis akkab [õpetus] iast `kinni Lüg; egä see meno `külgi akka egä puudo mette Mar; temäl raamat ei akka; ta om kõva `pääge, tal mitte ei akka, kõva `pääge lüym; tal akkass küll, aga ta ei õpi, küll andass tal `viisu Krk; kõva pää, ei akka midägi manu Hel; pähe (kinni) hakkama 1. purju panema, jobnuks tegema, joovastama; uimastama, pead haigeks tegema meri hakkab pähä Kuu; Ehk mis õlut sie `muidu on kui ei akka pähä Jõh; oul akkas piha kinni [saunas] Ans; nee on nii `kanged rohud, nee akkavad pehe `kinni Khk; kaelud akkavad pähe Muh; viin oli pähä akkan Kse; `vaata, `viimaks akkavad [kailud] nii pähe, et aavad oksele Tür; ving akkab pähä VJg; kui süed `õhkuvad, siis akkab kar`m pähe, kui on kar`m sehes Äks; tuba (aur) akkab pähä, ei või süin `olla KJn; viin akkass pähä, läät ulluss Krk || tämä sest (tüdrukust) `lahti ei saa, akkab tämäle juo pähä sie asi Lüg; poisile akkas put`s pähe Sim; võta võta, tämä ei aka sinule pähä egä `persse Kod; 2. meelde või pähe jääma a, pee, akka pähe, kui et akka, `viskan lakka Lüg; [õppe] tükk ei aka piha Jäm; raamat ei akka pähä Mar; va `maltsi `peägä, kel kirjad egä lugemesed ei aka pähe, egä jõe `meelde Vig; laulu viis akkas `mulle `iaste pähe Kei; mina piäss ei mõessa – – tahab enne pal`jo õppi ku pähä akab Kod; kõva pea, ei akka pähä Plt; südame peale ~ südamesse ~ südamele hakkama iiveldama või oksele ajama, halba enesetunnet tekitama sie asi akkab `mulle südämelle, mina sedä süä en saa Lüg; rasvane liha akab südamesse Khk; see suur `öötsodamene, see akkas tema südamesse (jäi merehaigeks) Rei; mõni toit akkab südäme `piäle Tõs; `suoja `piima ma_i juo, akkab südame `piale VMr; nisuke rive asi et akkab kohe südämelle Kad; miul küll `keñnigi asi südäme `pääle ei akka, mis ma sÿÿn Vil || vastumeelsust tekitama, vastik olema Midäs sul viel `süämelle hakkas, et panid nii pia ärä tulema Kuu; `niisuke jutt tuleb, et sie akkab `mulle südämelle, et mina en sedä `salli egä taha `kuullagi Lüg b. peale jääma, kinnistuma (värvist) `pannasse `suola [riidevärville] et siis akkab üväst `päält Lüg; värvile `pandi `maarjad `juure, siis akkas `peele Khk; Värv äi ole east akkand, [seelik] jähi lapeliseks `jälle Pöi;

muar`jääga värvili muidu s_akka mette Muh; mõni värb akkab `eäste `peäle, aga mõni ei akka üht mette Mar; aa kui seda (kübaramusta) `ulka ei pand siis värv ei akand `piale KuuK; lõngad one ehätänd, värv ei õle `külge akand Kod; värv oli nõrgalt `piale akand Lai; nüid na (villad) om jo periss alli, ega värm nii ruttu `pääle ei aka Hel

7. mingiks tööks või tegevuseks suuteline olema a. teha suutma, jaksama; toime tulema, jagu saama `Viskasid `terve `nauri `lehmäle ede, nää ilastab `vaide senn ärä, ei hakka `hammas `pääle Kuu; minu jõud ei akka `külge sene `asjaga, ei akkagi `tõstamaie `üksi `päine Lüg; Sie on kaval pettis ja sulii, `selle `piale ei akka `kellegi `ammas IisR; sia lihal nii paks kamar – `ambad äb aka `pæele Khk; kui vähe [kala] oli, et ikka mees `peale hakkas, siis tõi `selgas ära Phl; ikka läks mööda ja ta_i näind - - ma `ül'sin mis asi see siis on, et su silm ei akka sis Noa; va sanit maa kündä, atr ei akka `peale Mar; ei mu nõu sii akka kedagi, mu nõu `siia ei akka Mär; nüid on kõik asi nii `otses, ei akka `kuskill `keegi nõu enam `peale Juu; kõva kooruke, ammas ei akka `piale Kos; nõnna kõva, et ammas ei aka `külge Kod; liha kaets paast, odot, ma kae, ka ammas ei akka vjil; miu `mõistuss küll ei akka sellel `pääle Krk; h a k k a m a s a a m a 1. toime tulema; midagi ära tegema, korda saatma Laps läks ilulugemisega `ninda `ähmi täüs, et et ei `saandigi hakkama Kuu; ma küll `seukse alatu `teuga akkama äi saaks Khk; Kana on varvasjalg, ta_b soa vee sihes `õhti akkama Pöi; See kiri lehem on nii pahur loom, äi mina saa temaga akkama Rei; see on `siiskid veel hea, et mina omaga hakkama saan Phl; aga üksi saab koa selle `töoga akkama Mar; ma luban iga pää `metsa `minna neid nõia `oksi `otsima, aga ei soa ega soa sellega hakkama Juu; ta `lahke kätega, saab iast akkama kõigega JõeK; sie tüdruk on illukene ei sua `tüoga akkama VJg; `tautab ja `tautab, aga ei sua akkama Ksi; 2. (omavahel) läbi saama see nii tōri inimene, kus sa sellega akkama saad Krj; Korra oli pere `leibas, pole akkama saand, akkas oma `leiba; soa akkama sugugid mitte üksteisega Pöi; mees ja naine, `loetud ja laulatud küll, aga ei saa akkama mette, siis elavad `lahkus Mar b. lõikama (terariistast) tänä ei akka vikkasti rohale `külge; viil ei akka `saele `pääle, mutkui libeb `vaide Lüg; see nuga akab `umbast palava pudru `pæele (on nüri) Khk; se (nuga) oo nõnda tünts ei aka `ühti Mus; Ons su kerves veel akkaja Kaa; omingu `kastega siis oo rohi märg, siis vikat akkab ennemini Muh; Nuga jo nii tõlp, see_p aka sooja sita `pääle ka mitte Rei; ega ma teist seokst [vikatit] änam saa, sel oli ea akkamene Mih; vikat o vahe, akkab `easte Tõs; raut's on nüri, ei akka pääle Saa; oh sina ull, küll on aga soag nüriks läind, mitte enam `peale ei akka Juu; vikat' ei aka rohale `külge, ku rohi one libe ja kuiv Kod; sji om `seante nagu undi arjass, vikat' `pääle ei akka Krk

8. (kokku) sobima, paras või kõlblik olema Meie ei akka enämb kokko, on juo viha vain vahel; sie ei akka minu `pääle, mul on juo kuorm suur, on `ruumi vähä; sie toit akkab `mulle üväst `amba (meeldib, maitseb) - - sie toit akkab `ambaga ja mokaaga kokko; tüö `ammet akkab kõhe, aga lugema ei taha akkada Lüg; [rõivas] akkab iast `selgä Jõh; `Sõuke kalošs akkab juba mo `jalga koa Pöi; kui supp akkas juba et sa võid suppi suhu `pista, siis oli juba `vaangas tühi (sest sööjaid oli palju) Lih; kõige param akkavad sut'id ja vihmaussid Vän; teesel ei soa ega akka (edene) se `korjamine, teene aga soab kõigest asjast seda vara Juu; tämä akab iga ühega Iis; meie keele `murdesse sie ei akka Trm; jääl läks kõtedass `väl'jä, jääl ei akanud tõesegä kokko Kod

9. h a k k a m a (s) töökorda, valmis; töökorrass, tegevus-, tegutsemisvalmis; teoksil; olemas nemad (angerjad) panevad ko_e keik savad akkama ja `kañjutavad maa siest ka

hakkamine

'lahti 'õnjed Jõe; sain elämise siin akkama, ega old midägi 'enne akkamist; ja siis ans sie mies oma 'leivätagavara ärä ja ans kohe pere 'naisele 'käskü, et sega kohe uus 'jälle hakkama Kuu; jüri 'päiväl 'kaubeldi juo 'karjane akkamaie; kõik mehed ei 'õska 'panna 'rangi 'ruoma akkamaie; 'vankri sättin akkamaie, tahan kuhugi 'mennä; ajas 'mõisad 'suurest ja 'suurest akkamaie; mul on vokk 'präigast akkamas. talv tuleb, 'tarvis sukka ja 'kinnast Lüg; pane 'ennast akkama, sie on iast 'riide, siis akkama mänemä; Õli suur pere, õli 'leivä 'asti alati akkamas Jõh; Kui mina 'kanga akkama panen, küll siis kudujaid on IisR; 'säätsi pere akkama (tööle); meite Jaen täna mujaga nõnda akkamas - - keik selle aja muda roogib ülesse Mus; Noh vanamees, pane ennast ka akkama, pead töhe minema; Mu poolest oo asi akkamas Kaa; no siis pannund suuretüki akkama, ning annund käraka ää VII; Ma pani tahenduse juba 'õhta akkama Pöi; pane kulmu köis ka akkama Emm; Minul oli ilmast 'ilma koirohi akkamas Rei; mu 'anmad olid akkames ja kurk oli 'val'mis 'neelames Mär; Iga töö pial akkamas Han; nää 'praegast 'astja sial akkamas (leiva tegemiseks); kui lumi kaub, 'varsti on nemad (osjad) akkamas Amb; sie on 'niisugune akkamas tüdruk et lase 'olla VJg; panen süögi akkama (keema) Trm; kui kõik oli akkamas, oli [õhtu]söök, ja 'piale selle 'kraamisin laua Lai; tragi (inimene) on alati vali, igal pool akkamas Plt; hakkama panema hävitama, rikkuma, raiskama Ega tä 'enne kuo saa, kui kaik raha on hakkama 'pandud Kuu; Jo sie 'keikse paremb siep 'pandi minev 'aasta akkama IisR; 'jälle pudeli akkama pannud, 'jälle 'mõirab (joodikust) Mus; selle nuore inge pani tema ise akkama Amb

hakkamine tn < hakkama

1. algus akkamine oli 'estiks 'irmus küll Hlj; kirk lüiasse 'sisse - - kui 'enne 'akmist 'kelli lüiasse Krk

2. ettevõtlikkus, tarmukus, ind *Sa oled 'ühte 'puhku nii kohe hakkamist täüs Kuu; sel üvä 'valju akkamisega 'naine, igä 'tööle lüüb 'kinni Lüg; terava kähmaka olemisega inime, kinni 'akmisega Jäm; seal 'ol'i kaks öde, mõlemad siukse lõdva akkamesega Vän; ta (mees) oleks old 'tal'tsjas küll ehk, aga mul ei old 'jõudu ega akkamistki JJn*

3. leivateenistus, tööots kui töö 'otsas, siis pole 'kuskil akkamist Khk

akkandus akkandu|s g -kse nakkushaigus; teat (naha)haigus *Maa pääl magajes võib akkandust 'saada Kuu Vrd hakatus*

hakkav nakkus-, nakkuslik - Kuu spor S, LNg Vän spor KPõ, Kod *Ega 'sinne peresse voi sis 'mennä kus 'küljihakkav 'haigus on; Kui 'silmillä maass magati sai kohe akkava 'aiguse (nägu läks kärna) Kuu; kibr oo akkav asi Muh; kratsitõbi se on 'külge akkav aigos Käi; ega 'sinna [rõugehaige] 'juure ei 'tohtind [minna], sie oli ju nisukene akkav 'aigus KuuK Vrd hakkavane*

akkavane akkavane = hakkav - HlJK

akkel adra akkel vannasadra aisu ühendav puu - Khk

akki¹akki rhvl isa, vanataat - Kuu

akki²akki Krk Nõo (tuulest) sassi, keerisesse sasitud (viljapõllust) *tuul om rüä akki lõõnu Krk; tuul om k̄ik [vilja] maha 'pannu ja akki 'käännu. mes 'pisti om, siss om suure tuulega nigu akki 'käännu jälle Nõo Vrd hakkjalga*

hakkija → hakkaja

hakkima¹ akkima, (ma) aki(n) eP ('akma Kod), 'ak'ma, (ma) ak'i Puh Krl; *hakkima, (ma) hagin Kuu; akkima, (ma) akkin Lüg Vai*

1. lõigates, raiudes peenestama, tükeldama; u hakkmasinast läbi ajama *akkin tubaka 'katki siin 'kastis Lüg; akkitud liha Vai; sigadele akitasse ju peedi 'lehti ja 'tuhti*

'varsi Khk; let's on lihaakkimise nuga Pöi; liha akitakse 'peeneks, siis tehakse liha 'kooka; 'pañdi tangu pudru 'keema ja sis sinna akiti liha 'sisse Mär; akime 'kat'ki need puud; akkimese laud, üks pisike roasuke on liha seal peal Juu; liha akkimise masin Kos; akitud õled JMd; kiedeti 'lamba 'sül'ti, akiti ää Kad; 'kapsad keedetasse ära ja akitasse 'kat'ki Äks; nüid akitass liha, ennembide toda es ole Puh

2. (mättakirvega) maakamarat ja puujuuri purustama, peenestama (peam uudis-maa tegemisel) metsamihed akkivad maad kirvestega 'enne kut puu 'seemed külitesse; 'akvad 'turblid akkima Khk; maa kervestega sai akitud - - raudäge_s ole - puu äge_s tee midagid Kär; Kus puud 'kasvavad, seda maad peab akkima Emm; vanal aal akiti vakamaade 'moodi uut 'põldu Kse; Ma ei taha maad akki, 'raske töö Han; akkimese kirves, iä paeo juurikid 'katki 'lüia Tõs; maa akiga käsitse akiti maad, uudismaad 'tehti Ris; mua akkimise 'kirvega raiuti uut muad Sim || läbi või lahti kaevama akkin labidaga maad üless Lüg; vao otsad vaja 'lahti akki(da) KJn

hakkima² akki|ma VNg Lüg(-maie), tud-part agitu VNg õlgkatusele harimalku panema õlg kattust kui tehässe, siis 'pannasse kattusselle akkid 'pääle, siis 'üellässe, akkama kattust akkimaie Lüg

akkis¹ akkis g akki ogalik - Jõe Kuu Vrd akk

akkis² akkis Sim (tuulest) sasitud, sassis, keerises rukkid on nii akkis, et 'niita ei 'saagi Sim Vrd akin

hakk|jalan kobaras, salgas, troppis ku_`vällä lassi kastist [kanapojad], siss na_mma ak'jalan kõik, 'üpsvä ja_pedäve nii lahingut kui San; Näh, joba nä^p (jutu-ajajad) omma^p jäll^p hak'jalan kyyñ ja mugu õkõrdasõ Urv

hakk|jalg hakk¹ a. viljavihkude hunnik (kuivatamisel) - RId Sa Muh Lä Tor KPõ Iis Trm Lai VIPõ spor V 'kümnest vihust 'kunni kahe 'kümne vihuni oli akkjalg; 'kau-rudest akkjalal on ka päävihk VNg; akkjalad õlivad 'rinna Lüg; peremies ise tegi akk-jalad Vai; kui kolm parmast akkjalas on, siis leheb [hakkjalgu] seitse tükki 'koorma; akkjala pee - - pannasse sadude eest - - ning 'lindude eest Khk; akkjala põhi - põha vihud (haki alustusvihud) Kär; vihud olid põllal, akk'jalgas 'seisid, 'kuivsid ära Rid; rukki vihud paneme akk'jalga, kaera vihud pannakse vahest 'parrnasse Mär; 'parmast pannasse rukid akk'jalga, akkjalast kuhelasse Kir; nüid 'teevad änamaste akkjalad keik, eñni 'tehti änam ika nabrased Ris; neli parmast 'tõstsiime akk'jalga ja akkjalal oli siis peä peäl; kolm vihku pannakse 'püsti, 'seotakse ladvad kõvasti 'kiñni, 'õöldakse: tegin akkjala südame 'val'mis, siis pannakse vihud 'ümmer'ringi Juu; 'ešteks olid akkjalad. kui ää 'kuivasid, 'tehti nabad Pai; kaerad 'pañdi akk'jalga, odrad unt'jalga Kad; 'napras on kümmekond akk'jalga SJn; hak'jalg ol'l hak'ist suurõp; vanast 'pañti rügä sañt'jalga vai hak'k'jalga Plv || ñg tuul on sedised akkjalad teind põllule (sasitud viljast) Jäm; kes koñdine inime on seda 'üitakse koñdi akkjalg (kõhnast inimesest) Juu; Sina pudru akkjalg söim Lai b. pärast leotamist kuivama pandud linapeohunnik kolmõ peo osa kyyh, om hak'jalg, pangõ lina hak'k'jalga, 'maahha tohi_i 'laota, ar mädänese^p; hak'jalalah uttuss lina ar^p - - ar 'aiguss, 'pehmüss Se Vrd hakijalg

hakk|jalga sassi, keerisesse (viljapõllust) tuul on ajand rukki kõhe akk'jalga, kui on üks paks rukki ehk vili Lüg; tuul on rukkid akk'jalga kierand sasis igate pidi VJg Vrd akki²

hakk|kirves maa-, mättakirves - Kuu Mar Kul Kse Tõs hakk 'kirves - - lai 'rauda-ne; Vanal ajal hagiti igä kaik 'pellu 'raasukased hakk'kirvegä üles Kuu || mättakirve tera - Kse Vrd hakikirves, hakk⁴-laud lõikelaud kus liha ja 'rasva 'lõiget'i 'katki, sie

hakkmaim

õli akklaud Lüg; 'mõisade sees olid akklaud Mar; 'sakstel oo akk laud Tõs; ak'klaud om kõõgin Krl; [pestud seemed] kot'ti, kot'i suu kiini² - - pañni mõsulavva ala, hak'klavva pääle Plv Vrd hakilaud²

akk|maim ogalik 'Poisid 'tembasitte 'nuodaga kolm 'kasti akk 'maimu Jõe Vrd akk

hakk|polt ühest otsast jämedam (nupuga) raudpolt knj on 'sõuke, ku tal võru teine puul 'otses on. ku tal võru ei ole, siis ta on akkpolt Hää

haku akku VNg Amb Koe algul, alguses maikuu akku akkas juo päiv 'paistama VNg; akkame rukist 'leikama augu-sti kuu akku Amb; alles metsa akku, millal ta läbi soab käidud Koe Vrd hakul

akkun akkun g -a Kuu; n, g akkuna VNg Vai aken toppelakkuna ei old viel, oli ühe 'kerdased akkunad; akkunad higitsevad; akkunalaud; akkunaauk; akkuna matt (külma kaitseks) Kuu; lükkä akkuna 'lahti selite, siis näge paremast VNg

akkuna|higi aknahigi 'Tiie migä pand naha kedutama, 'voia akkuna higigä Kuu akkus akkus Kaa Juu JõEK HJn, -ss Jõe algul, alguses 'oktuo·bri akkuss vai 'septem·bri lõppuss vai, nii 'tuua [lambad] kodu Jõe; Mullu aasta akkus Kaa; sügise akkus oli JõEK

hakk|vares kaelushakk (Corvus monedula) - Rei Rõu Akkvaresed karjuvad kiak, kiak Rei Vrd hakk²

akna|auk 1. auk hoone seinas akna funktsioonis või akna (raamistiku) jaoks; aken - VNg Vai spor eP, Krk 'tehka sie 'akna 'auku 'lahti, 'tomma sie ole tuppu iest 'vällä (lauda õhutamiseks) VNg; Aknaauk akab läbi paistma Kaa; 'Akna auk oli nii pisike kut ruusik Põi; no meil oli rihaalune nii pime, et meil ei oln 'ühte 'akna 'aukugi ees Tõs; kui 'seina tehakse, 'jäätakse kohe 'akna augud 'sisse Nis Vrd aknamulk, akne|auk,-mulk

2. van rehehoone välisseina tehtud sisselõige rehetoa akna tarvis, rehetoa akna ees olev katusealune orv - Juu Kos

akna|higi aknaruudule kogunenud niiskus 'akna igiga kolm kord kastetakse soola 'tüikuid Juu; ku määne sammasspyyl' om - - tu om ka hüä rohi - ryyk, tu 'akna higi Se Vrd aknahigi, aknarõske, aknehigi -kanep 'aknakanep balsamiin - VII

aknake dem < aken üksainuke 'aknake on saunal ies VJg; eljä laadan 'veikse 'aknakese ede, paessab 'valguss Kod Vrd akneke

akna|laud seespoolne, laiem laud akna allosas - üld Roosid määndasid 'akna lauad ää, vesi 'joosis 'peale Põi; 'akna laual 'peetse 'lillesi Tõs Vrd akna|lävi, -padi, -peal(i)ne, -pink, akne|laud, -pink -luuk luuk akna sulgemiseks 'aknaluugid 'pääva 'lahti Tor; 'akna luugid käeväd ingede piäl; 'akna luugid käeväd 'kiini väl'jäss pyyllt Kod Vrd akneluuk -lävi aknalaud sul pailu 'lillesid 'akna läve peel Jäm -mulk aknaauk 'Aknamulgu 'olli vanast pua ilma 'klaaseda Rõn Vrd aknemulk

aknanõ 'akna|nõ g -dsõ akendega sääd' kirstu 'aknadzõ Lut

akna|ohakas aaloe - Mus VII Oled sa aknauhakad kastnud VII Vrd akneohakas -padi aknalaud - Jõh IisR -pealine, -pealne aknalaud 'akna 'päälne one 'musta, sie 'tahtu 'pessä VNg; kuused 'olli chitedu ja 'küindlit 'aknapäälitse täis Ran -pink 'aknapink aknalaud - Jõe Vrd aknepink -ruuduline ruuduline, akent meenutav (kindakiri) - Jõe Kei mina teen 'aknaruudulesed 'kindad Kei -rõske 'aknarõssõ aknahigi - Se -tagune uudishimutseja pulmamaja akna taga, kontvõõras - Jäm Kaa 'aknatagused, mis 'akna taa 'vaatma 'lähtvad, seelt 'vahtivad, 'pulma 'vaatvad; 'aknatagustele 'viidi õlut ja Jäm; Jaani pulmal oli õue 'õösse aknatagusi täis olnd Kaa

akne|alune akna all või ees asuv (ala) *meil ei ole läveedist ega* `aknealust (tee käib õuest läbi) Hls **-auk** aknaauk *poolest* `akne `auku olli sein üless raiut Krk **-higi** aknahigi `akne igi pannasse laguja `peele Khk **-kadakas** `aknekadakas asparaagus – VII

akneke aknake kui mõnel olli üits `akneke [laudal], siss `sijgi `panti `talve põhuge `kinni Hel; majal `ol'li `t'sillu `aknõkõsõ^p Har

akne|laud aknalaud `aknõ laud pandass peräst kui `aknõid `naatass `sisse `panma Har **-luuk** aknaluuk `akne luugi om `kinni Hls | õhuaken lase `akne luuk `valla Krk **-mulk** aknaauk kas sul `aknõ mulgu^p valmis omma `aknõid ette panda^p Har **-ohakas** aaloe `akne uhak on paks ja tagid on `ääres Kär Vrd aknaohakas **-pink** `aknõ pink aknalaud – Har

hakrad pl tant `akra^p Võn (`akra) Plv, h- Urv Plv (`hakrõ^p) Räp kaelanäärmed, -rahad (peam seal); kaelanäärmete paistetus tsial iks kǵgõ ināmb aase `akra üless kui `vilja sōöse Võn; mis naa lõpussidõ siseh tah ripakillõ säärtse_paksu_tük'ü^p, sǵss ku nyu^p üless aja, är^p paistõtass, sǵss üteldäss et, t'sial umma_ `hakra^p Plv; ku tsial `hakra^p paistõtāsõ^p üless, valõtass tsialõ `kurko tǵj `luitsa tǵs mett; inemisel sarla^p oma niisamade `hakra^p Räp

hakrik → agrik

aks¹ aks g aksi hv Vig Kse Han Pä vankri telg, ass ak's on rauast, ike puust. ak's kannab ratastega vangert; rõugulese `kül'ges oo ak's `kinni poldiga Mih; `vanker aksideni sees [poris]; raud aksidega `vankred, kellega `linnas `kõidi; puu aksiga `vankred Aud; `vankrel oo kaks `aksi Tor; ratta aksid Hää

aks² ak's g aksi terane, elavaloomuline; vallatu Juku tuleb kodun vastu just ku_its ak's Hls Vrd aksel²

aks³ aks g aksi Kad VJg, aks g -i VNg(n -i) Lüg van maksu-, rendi-, teokohustus (mõisale) `Moisa `aksid tulevad `keige päälđ tasa tihā VNg; [maad] `kruniti said siis kadusid aksid ää, `enne oli paelu `aksisid: kedratud `mõisa, kot'itatud `mõisa -- see oli reñdi aks, oli mearatud sul Kad

aks⁴ → äks

aks⁵ aks int Aks teie sindrinahad, siikõrd te õmmetegi saete minu oma vingerpussiga vaese omast mängida MMg

haks haks g `haksi ogalik – Kuu

aksel¹ pl `akslid Mar Mär HJn JõeK, -ed Amb; `aksl|i- HJn, -e LNg Mar Mär Juu hri pl heksel, tükeldatud õled, põhk jm; linaagan tehakse `akslē sul'p LNg; õle `akslid oo `peeneks akitud õled, `anti obusele kõhu `sõõmiseks; lina `akslid jäävād linadest järele, `neoke lina pahn Mar; `akslid - - `õlgedest leigata JõeK

aksel² `aksel = aks² `kuerust tegema `kange, siis `üõlla: küll sie oli `aksel `poiga VNg

akseldama¹ `akseldama VNg Lüg rahutu olema; rabelema, rassima mida sa `akseldad ja `tommad, eks vähemaga saa läbi VNg; `luomide `kõhta `jälle: midä sä `akseldad, kui et süö Lüg

akseldama², **aksendama** akseldama, -n- hekseldama; tükeldama, peenestama `kat'ki aksendatud õled; rot'id akseldasid õlekoo sideme `kat'ki Kei

aksikas `aksikas Aksi saare elanik – Jõe

haksikene hagsikõ|nõ g -sõ nāruselt rõivastatud mees, kaltsakas ta niu_vana hagsikõnõ, `rõiva_sällān `kat'ski_niu_nārsu^p Har

aksima

aksima `aksima, (ta) aksib piirituse, viina kangust reguleerima `viina `aksima ehk `tempima Rei

aksi|pakk vankri osa, mille külge kinnitatakse telg – Vig Pä tagumene aksipakk oo ilma vaheltlapita. aksipakk on aksi pial, oiab `aksi `kinni Mih; aksi pakk ja rõuk pakk oo `vankril Tõs Vrd akspakk

aksis-raksis (tegevus)valmis, hakkamas Tüdrük oli kua `aksis-`raksis minemas; Juhan oli ikka `aksis-`raksis, iga töö pial akkamas Han

aksled pl tant `aksled varsa okaspäitsed imemisest võõrutamiseks paksust rihmast `päitse `moodi varssale `tehtud, naelad läbi, et imeda ei soa, vana ei last siis imeda. `üiti `aksled Nis

aksle-, akslimasin hekslimasin – LNg Mar Mär Juu HJn `aksle masinaga lõigatakse kebade `akslid, kui pehmemad põhud `otses oo Mär

aks|pakk = aksipakk aksi panin akspakuga tükkis tulesse ääsi ette Mih

akstu `akstu (aga kas too) Villi kah om liinah? Röp

akstuu aks-tuu int (kurjustavalt, hurjutavalt) – Hää Vrd ak

haku- ta akkab `õitsema lõpu juulil ehk aku augu-stil (augusti algul) Amb

hakul akul Pöi Rei Kos Amb Pee Koe Kad Rak Trm KJn, hakkul Kuu algul, alguses tüö hakkul Kuu; Ma akkasi juba koidukse akul kodund tulema Kaa; Öö akul oli `täitsa vagane ilm Rei; augu-sti akul oli `vihma Ris; sie oli nädala akul, kui ma `linnas käisin Kos; sööma akul `lauldi Amb; olen alles akul Koe; `augusti akul akkame `lõikama Rak; `aasta akul KJn Vrd hakku, akkus

hakõrdama hakõrdama vallatlema; (naerda) lõkerdama sa naarat ni hakõrdat Lut Vrd hõkõrdama

hakõrdõlõma hakõrdõ|lõma, -lla^p = hakõrdama latsõ^p hakõrdõlõsõ^p; suurõ^p ka `etkona `korju^p ütte unikoõ ni `naksi hakõrdõlõma Lut Vrd hõkõrdõlõma

ala¹ n, g ala Krk Kam San Urv Krl Har Plv Röp Lei (hrl liitsõnade järelkomponendina) (pinna-, mahu-, pikkus- jne mõõduga määratav) maa-ala mis mia tal ligi anna [kaasavaraks] - - kate kuhja ala jõe veerest einamaad Krk; `kuhjala aenamaad om nüid maan, kuhja jagu `ainu om maha nüidetü Kam; tyy om suur mõts `mitmõ `verstala; perremijss and mullõ katõ sikkala rüämaad, tyy ol' vanast maasulasõ palk; vanast `üllti nii et, ma anna sullõ poolõ sikkala linamaad vai kuuõda osa vakamaast. no^p üldäss - kuuõndikala linamaad; ah siss sa `leie ta vakkala `kesvä kokku nigu rässäga Har; vakamaah um kolm külümilala kyyh Plv; eel^p kül'vi vakkala linna mõtsmaa `pääle Röp Vrd alla

ala² ala alusvili, kõlud seetse `sitverki saime `villä, kahessas oli ala Kir

ala³ ala PJg Ris Juu HJn Jä VIPõ

1. alati, alatasa, pidevalt, üha loomad olid ala maas, kevadi tõsteti, kui `väl'las akkasid `keima PJg; eit, see olgu ala kardule `kooriija, ei see muud teha soa; ala järjest iga `öösse käib seal Juu; ala olid suured rät'ikud ligi Ann; kassi raibe jääb koa ala `jalgu Tür; kaks inimest oli ala teol olnd Plt; ta pohmib ala `süia, päavad `otsa; üks irepili on, ala ot'sib viga, ala iriseb Pil; ta on ala `purjus KJn

2. alaline, alatine – Juu JMd Koe `talve olid enamaste alavidajad (viinavooris käijad), ei `võetud `teisa `sõnna vahele; ta oli ala katuse tegijä Juu; alasulane - - tienib ala, läbi `uasta JMd

ala⁴ ala Jõe Kuu hv Jõh, Sa Muh Kir Vän Tor Saa Ris HMD M T, ala, ala^p San V

I. adv 1. a. (ruumiliselt) alla, kaetud või alumisse ossa, allapoole võta `karge ära pæelt, `valge liiv jääb ala; `tuhlid kasuvad ala Jäm; laps kusi korige täis, `pandi uus `jälle ala; `kaapsa lehed `pandi [leivale] ala Khk; `mõisa ärra pidi kää passile ala panema (alla kirjutama) Pha; vil'lavoorile pistetse puu ala ja viias `rõuku redelte pääle Pst; enämpest tulev `amba kige päält ala Hls; ku tuk'ke om ala (ahju) jäänu, om `vingu sannan; kes_si ala `kussi, sedä olli tühjä `surnu `auda last kusede Krk; tei eläjille `kešvi - - sinnä `kül'vi ristikaina ala, `kasvi ätäl; `sõõrdsõ, purukõsõ `jäässe sõgla pääle, `kõymne tulõvõ ala^p San; Pada kirjss joba, är sa_tuld pangu inäp ala^p; laud `partti [sõirale] ala^p, tõnõ pääle^p Urv; küüdsealunõ, pind ala lännü, tege mää ala Krl; aja sårk `sälgä, kask ala Vas; ala om jalg koet [sillale]; käe kirodi ala, tu `omgi allkiri; poola lagi - kats `lauda ala, kolmass pääle Se b. [millegi] varju meil tet'ti kah minevä `aesta vastanõ varu alunõ, no_m kõkkõ hää ala panda_rattõid ala tõmmada^p ja Har; tõllahyyv, kohe ratta ala kistasõ^p Se

2. a. (suunalt ülalt) alla, allapoole; madalasse, maha merevesi kunagi `paigal ei ole - - [on] üleväld ala kävijä ja ald üles kävijä [voog]; treppist ala Kuu; tuli - - kut oavarrest vett ala; nükoua olid tõöl, kunni `õhtu `päike ala `veeres Ans; mis sii valitseda on, ega toit pæeb suust ala minema; `talve lapsed `sõitvad `kõlkudega anņest ala Khk; meri oo ala läind (vesi on rannast taganenud); suured - - `lained keivad üles ning ala Mus; vesi jookseb siit otsekohe ala jõkke Vän; ta (kass) kihotan kruuk `akna pealt ala Ris; käändäss veerekene ala et ei `argnõ^p, sõss ummõldass Kan; ala `anmise korut (jääauk nooda sisselaskmiseks); kõtuldõ (kõhuli) maah, kõtuga ala Se || ette, vahele (tõõtlemiseks) kolgitsale `panti peo ala ja `muudgu lõksutedi Ote; `Kolkmõ tegijä ol'i ma_kah, a ala `laskja ma es olõ^p [linamasindamisel] Röp; rehe man andass ala [vilja] Se b. (teat suunas või suunast) allapoole, kaugemale `Kandab ala (kursist kõrvale) Kuu; [tee] pöörust pöörad Kihelkonna `poole, sialt lähed ala Khk; lähäte veel edatsi, tee pöörab ala Kär; ku suurt vett `järsku tuleb, angerjad lasevad ala Vän; anise lähvä `oia pitte ala Hel; kõik' lätt vjõ `perrä ala, `üt'ski ei_tulõ `vasta hoogu `mäele Har; üte keväjä kits läts ala `iäga Se c. randa, kaldale `sõitab `ranna ligi küll, ala_i `julge `tulla; [võrgud lasti] ala meresse (ranna ligidale) Kuu; loets on laiva mees, viib laiva ala; vaarvaert oo paiguline sõidu tee, laivad tulad ala lahese küll, aga see pole tä paiguline sõidu tee Khk

3. külge, kinni, omale kohale allasendisse, [alla] omale kohale Jääking `itse oli `vaaksa `laiune nahatükk ja ala olid `lüödud `nüsugused `rauast teräväd `raasukased Kuu; [saapa kontsale] pannasse raavad ala Khk; mia lase oma `kamrel uvve põhja ala panna Hls; Kate mihega iks rauvvutedi [hobust], üits oit `jalga, tõne lei rauvva ala Rõn; pangilõ vai animalõ pandass perä ala^p; ma_`teie jo joulukuusõlõ jala ala^p Har || õg temäl pañds naine talul põhja ala (kindlustas majanduslikult) Krk; lat's ei võta `jalgu ala (ei hakka käima) Rõu

4. (hulgalt) vähem(aks) natune jääb nailast ala Khk

5. (verbi tähendust modifitseerivalt, määnduse tegemist, vastupanust loobumist, nõrgenemist jne väljendav) sa leind näust nõnda ala; kui kaks tükki sõnutlevad, siis teine piab ala `anna; see oli `kohtus ala läind, kis süialuseks jäänd on Khk; ega timä ütegi sõnna ala ei vannu Ote; ku miravoin kah ala `jäie vai `õigust is saa^p, siss `kaipsi ringkonna `kuhtudõ Har; `maadlõmõisega jäi ala; ku mu `õiguski om, mina jätä ala (annan järele); `pehme viiega^p, ala `andja (järeleandlik) Se

6. (ajaliselt) eel, ette; enne, varem (kui) ala `leerimata tüdrek `ol'i Vän; võta no^p

saajajalg enne ala^p, siss `minge `tarrõ, `istkõ laua manu^p Har; kaaramaa `äestedi kõrd vjil ala Vas; ala süvvä^p ka hiidä midä, pääle süvvä^p ka hiidä midä; ala `äestämmä (külvi eel) Se; ala^p `äestämen um tyy, `äestät kooni olõ_i `sieme külbet Lut

7. (välj korda) meil karu^s jäi `haigõst, sis sõsar tul'l ala (ase mele) Se

II. postp allapoole, madalamale 1. a. (millestki, kellestki) allapoole, madalamale; (millegi) alla, alumisse ossa ma panen `pliida ala Jõe; kalad jeid `talve jee ala ummuse `jelle; jalg oli rataste ala jäänd Khk; tule akatised pannakse `okste ala Kär; püstan `kirve õõ ala Tor; õled visati lae ala Ris; [ta] pist kübare `kaindla ala Pst; laits sai `sapsu ännä ala; lina jääss koorikse ala, suur vihm tulli linal `pääle Krk; pane tuli paa ala Hel; `tuhkrul neli viis `kyytliid `pakkid viidu aida ala Ote; Rua ala `pañti kait's lehist akka Rõn; mjyss jäi tel mõtsan puu ala^p San; `päägi `lei perä ala^p (põhja) Har; püdälä `lätvä naha ala^p, imese verd; vana_pini_ka vahel `lätvä `autu ala Rõu; `tsuska^p siilo ala, et `kiiki ei näe^p Plv; elläi sei ni kisk `jalgu ala kah Vas; piät tööšõ lavva ala jala^p `pandma ja tööšõ pudroga kõttu valama (teenistusest võõra juures) Rär; iä ala jäi; `alla läts, mäeala läts Se b. (millegi) sisse [nad] tegid suuri `koopud maa ala, elasid maa all Khk; juba Ants `pañdi mulla ala (maeti) Vän; ma_pañni `rõiva_likku vjil ala^p Har; joba `pañti mätta ala (maeti); mõni ku mattuss maa ala, maa satass kui pääle, tyy ka läppüss är^p Rõu; koes nä `jäie^p - - kattõ ku maa ala `vau Se; ä_lät's vjil ala^p Lut c. (millegi) varju Ajasivad obused `vankridega rii ala Jõh; saime männigu ala ning kui siis akkas sadama Ans; roovalune on kõök. me läksime roovi ala; pane nee `riided `räästa ala `kuivama; `istus `põõsa ala Khk; [jalatüvikud] njil läve `veske ala maha; taren rabati, peräst pilluti [vihud] riha ala Trv; tuli oonete ala es tohi minnä - - kedä uisk om `panden; nüid ei oole aset `kunnigi, mine või kuuse ala; kus siu mjyss läit's? - `veske ala (veskile) Krk; igäl `yynel olli `rästsealutse. mõni `vanker või regi tõmmati `rästse ala Hel; ää küll et varu ala_ `tyydi naa aina^p San; tää lät's mõtsa ala `samblit `kakma Kan; vii no_puu_sinnä_kuuri ala^p; `istkõ siia rõugu otsa ala `sõõm; põrhold lät's päiv pilve ala^p Har; Ku_ `vahtsõt maad mõtsa ala_tel'ti, sõss `raoti kõgõ inne mõts är^p Rõu; vii tõug riheala Plv; `pik'se `aigu `saista_kõõ kadaja ala, sinnä ei putu^p Vas; kõrdsialonõ vanal aiga ol' - - õõmaälisõ^p - - kõrdsiala ai^p hobõsõ; tarõala sõõgi `kraami pant. tarõalonõ om õks õgah maäh Se; jal^p pilve ala^p vilgahti päiv Lut

2. lähedale, juurde `küige ala `lähvad `ehtu Jõe; jäi `seisama `ukse ala; igäkerd ei old siin külä iess kalu, no siis `mendi `Mohni ala ka [püüdma] Kuu; olga omaks jutuks, jääga oma nel'ja silma ala Khk; ku silmä ala pane, sõss näe `sel'gest; `Rahva silmä ala ärä minnä sedäsi vana närudeg(e) Krk; ahosuu ala om pal'lo hüt'si maha aet Kan; sulanõ pañd uma sängü ussõperä paja ala Rõu; tu `kyyrma kukati sinnä^p rihe külele `maaha, sinnä^p tarõ `aknid_ala Plv; läve ala sattõ `maaha Se; ku unõh situss nõna ala, saat raha Lut

3. (päri)suunas emä oli `kraapind ige obeja ja `leibä ja mend siis `oue ja `luopind siis ige `neljä `tuule ala sidä; Ale külä `lähteb `länne ala Kuu; suits leheb tuule ala Khk; `korjab maagare ala `pilvi kogu Mus; ku saräti, sõss nu_kõhna_terä_lät'si_tuulõ ala^p Rõu; tsirgutij jyyusk `lõunõ ala Plv

4. külge, kinni; omale kohale (allasendisse) poisid panevad saabaste ala jääraavad, `sõitvad nendega Khk; poolik raud `panti kabja ala kate aagige; obestel jääss suure komba `kapje ala Krk; mõnel om puu tettü ja raud `sinkli pääle lyyd. sij pandass adra ala Ote

5. (välj olukorda, seisundit, mõjupiirkonda) a. teat olukorda, seisundisse võttas lap-

se oma armu ala (päästis peksust) Jäm; mehed `võeti `numbri ala Khk; see oli `sõuke arst, udare pani õhu ala Kär; said keik kolm sõsart tanu ala (mehele); liha o ragede ala (riimsoola) pandud Mus; Katsu ikka sedati tulema akata et sa tee p̄el p̄ume ala_p jääks Kaa; vanaste on seal `kohtes kirik olnd, `paidi `kaitse ala; kukkusin rahvi ala Vän; `mõiside p̄äl sohi maad es oleki, mis mitte massu ala es käi Hls; kelle oole ala te tahade jäiä Krk; `panti ma p̄üssä ala `saisma; katuss sai roovi ala^p, hoonõ^p om roovit Har; Ku kosõ^p är^p kisuti, panti nä^p vao ala^p Rõu; vanast lät'sivä kõik lipu ala Röp; raha ol' pant hoiu ala Se b. (kellegi, millegi) võimusesse, valdusse, alluvusse, mõjupiirkonda koodi poisid - - p̄äva ala jäänd (hommikuvalgega külast tulevatest ehalistest); me jähime `mõisniku ala Khk; Kare akiti sügise ää ja `jäätisi sis `talve ala mädanema Kaa; jäi tuule-`taeva ala, pal't ihu-entg sai `vällä (tulekahjust) Krk; podraätsik, s̄j̄j võt't mihi oma ala, `kaupless mihi ja juhates t̄j̄j Hel; ma jätä ka uma t̄j̄j su_hoolõ ala^p Har; Syyhara kää T̄solgo `kerko ala; Parõmba_maa^p võt't `mõisnik är^p `mõisa ala Röp; ma anna timä `kohto ala; uma käe ala panõ - - `hindä tiu ala Se || (klassifitseeriv, osutav) sõni kut sai naise nime ala (abiellus) Pha; kuiviku omma nigu `kõrgemba - `kõrgõmba liiva ja kruusa kondi, aga iks käevä põllu ala Kam; `Kündmine ol' õks `kündmine, tyjd iss loeda^p `hel'lämise ala^p Har; kutsutass `Haanta hak'i ja Kasaritsa hak'i. `väikese kasuga mehe^p, `musta verd rahvass, `väega `häste `sündüvä haki nime ala Röp c. (millegagi) kaetud, täidetud olukorda, (millegi) kasutusse; (millegi) jaoks, tarbeks p̄t'l jähi vee ala Jäm; maja võtab maad oma ala üsna palju Khk; `lassis mõesa kohad metsa ala istutada Vän; miul sai terve nurm kesä ala jäet Krk; `kopli ala `võeti sārānde maa, mis `aina `kandse, sōmōra maa Kam; põld om mõtsa ala kasunu Har; Rištikhaina all `peetäss toda `nurmõ kat's `aastat, ja_künneti s̄j̄s jāl^p üles vilä ala^p Rõu; järv võtt ega `aasta osa `perve `hindä ala Röp; vana rištikhaina [põllu] jät'i kar'a ala Se d. (välj tegevuse objektiks sattumist) oli neid `endisi kilu `verku viel, migä `ueti `uuest `jälle `p̄üdämise ala Kuu; `märkis `metsas nee puud ää, mis maha `võtmise ala tulad Khk; sis lähväd linad müigi ala Vig; kangas - - lää mõsus ja siss tule ta `l̄j̄k'mise ala Trv; mis sa t̄j̄t sedäsi, jäät `rahva naaru ala; see asi, tule v̄j̄j kõne ala, tule arutuse ala Krk; [soetud linad] käänat `kyydsliide - - lääp `ketruse ala; `kartlimaa käis jälle `kõrdamise ala Kam; Rein ollõv ka iks `vasta nakanu - - ja lät's `pesmise ala Ote; perremihe^p - - lei katõgese kokku, võt'ti talu `ostmise ala Har; kohuś mõist timä `surma `tapmise ala Se e. (masina või tööriista) ette, vahele; töötlusse mies jäi `ilma `käätä `vilja masindamise ajal, jäi `viljamasina ala sie käsi Kuu; kas `teite rugi ka ägi ala tehasse Khk; tera kallatse `veskel kol'usse ja säält lääve kivi ala Pst; lina ja rügä tuleb ägla või adra ala tetä, kas adrag või ägleg `sisse `aia Hls; miu käe ala sa piat sureme (ähvardus) Krk; linna võib ägli ja vedru ala ka tetä Ote; Lina külvet kolmõ ägli ala ja trullite peräst ka kiini^p Röp; aini linno `maššina ala Se

6. (millegi) eel, ette ma `võtsi sööma ala suu täve `viina Jäm; võta pit's `viina söögi ala Trv; lina ala (linakülvi eel) `piasi `nel'jä `kõrda `äestämmä; `s̄j̄jme ala (enne seemendamist) kõrrada ar vaä Se

7. (välj umbkaudset mõõtu või määra) [head maad arvestati] katõ vakamaa `taadri ala, mis `hõelõmp, `s̄ait'sme vakkale `taadri Har

8. (välj viisi, laadi, korda) - V a. Tiä sai jo_kõgõ myyala tettüss, noid `rõivit sai `koetuss kül k̄kõ sugumat'si Urv; viimätseh otsah tet'te näid k̄gõ moodo ala, näid piirak'et; na latsõ^p ojossõ k̄gõ moodo ala, kõtulõ ja sāl'lilde^p Röp b. meid ol' pal'lu

'lat'si, üt's üte ala_kävemi 'karja 'hoitman Urv; esä ol'l 'kyylmisel, mi_i 'val'vi_ vellega üt'stõsõ ala (vaheldumisi) Har; lõõse tõnõ tõsõ ala ku helks inne [kootidega reht peks-tes] Plv; um kuuldnu^p ku rõivit um 'mõstu^p, tõlva^p üt's tõsõ ala 'pandnu nigu 'pauknu 'õnnõ Vas; üt's tõsõ ala läävä^p (üksteise järele, ükshaaval); ma saa ai täämbä 'tühhä minnä^p, min_sa mu ala Se

III. prep **1.** (päri)suunas paat 'liikub ala 'tuule Kuu; tee lihab alamäge Jäm; mõrra suu pannakse ala vette, et ku kala ajab üles, sis ei saa enam suust 'väl'lä Vän; alatuule jääb purusid sekka [vilja tuulamisel] ja nõj om alulse Pst; lääme 'varju ala tuult Kam; ala mäe vai peri mäk'e, tu om üits Ote; ku saratass - - sõss kõhnõmba_terä^p läävä^p ala tuulõ Kan

2. (välj suhet) (kellestki, millestki) väiksem, noorem jne ala 'kuoli vast, laps viel vähikä Kuu; ala rubla es ole 'papri raha ka Kär; võid 'olli ala naela Tor; ta iki ala 'kümne 'aaste om; ka veeräit om ala nagla vai Krk; kes om ala iä (alaealine), toolõ jätetäss [karistus] nõrgemba Se

Vrd alahale, alale, alali, alamale, alampidi, ala|poole, -päidi, alas, alasi, alas|pidi, -poole, -päidi, alatsi, alatsipidi

ala⁵ ala, ala^p Har (lausefoneetiliselt al) Lei van ära (keeldsõna) [sa] ala_müllädü^p; ala minnü^p sa kohegi ala; ala [sa] üldü_kõvastõ; ala [teie] 'mink'ü taru manu^p; ala naardu_sa minnu; ala tü^p minnu 'naarkuga, ala_'naarku_tii muid; ala_puttu õih, ei_tohe_taad puttu õih Har; [sa] ala pettu minnu; las ala 'juubuga 'väl'lä (ärgu jäägu purju); las nyü^p ala 'tjädaga Lei

hala kaeblev hüüe, häälituss Küll o sügüsüte sidä 'luigeste hala - - ku sie 'linnu-kaste ärämenu hakka Kuu

ala- 1. alumine, allpool olev; madalamal, kaugemal olev - V ku jala koñdi 'kat'ski lüüt - - jääss jalg alajakus 'kangõss; [heinamaa] mäeotsa pyül ol'l õigõ illuss hain, alaotsa pyül ol'l 'hõelap Har; [naiste särgil] peeneb ol'l mäeots ja jämehep ol'l alaots; Ol'l sääne [taari] 'tõrdu, pulk alaveereh küle pääl; Mõsu 'rõiva piät jo kõik ilusaha 'umblõmma, ala veerest ka_palistõdi Rõu; 'virksõ^p omma_kõik' alaveerest nädselmut täüs Röp; alarõiva^p (ihupes) Se; alaots - baaba ots - kabõhhõzõ ots (sõõgilaua ots, kus istus perenaine) Lut

2. (sagedane esikomponent liitsõnalistes kohanimesedes) (millestki) madalamal, kaugemal asetsev; talu läheduses paiknev (kehviku, sauniku, teenijarahva eluasemest või seal elavast inimesest) - Hää M V Aiti töölistel einateupäev, nägu moonakatel, alameestel, reñtnikudel Hää; mäe ussaiian olli sia, tare ligidal - - 'vaška olli ala ussaiian, tük'k maad tarest 'kaugen; aage 'vaška ala 'usse, siss sia jäivä 'mäele Trv; Alanaine pidi ommuku enne tühüminekud oma sia 'põrsa ja latse 'süjtmä ja Hls; alatare olli. mjis olli talun poisin ja naine tei ka 'päivi Krk; tyü lät's sinna alakülä poolõ elämä; ala 'rahval om 'väega kuri pini; ala-Jaan pedi 'täämbä 'mõisadõ minemä, a_no ei_saa Har

Vrd alt-

ala-alatu ma^p tu ala aladuga^p (väga alatuga) kñõlaki_i^p Vas

alabah, -e alabah, -e adv < ala- ma õks piät alabah (madalamal) olõma, alap olõma (ei saa kõrgeid ameteid); timä hinnäst alabah (alandlikuks) pidä; alabahe (kehvemalt) tyü eläss Se

aladnik → alandik

ala|ealine ala'ialine poesike Kos; alam 'kahtekümmend 'uassad one ala'ialine,

'loetasse nagu lapsearvoline Kod; ala 'iälinō vjil om, tad ei vōi^p 'huupi trotsi^p Se Vrd alla-, all-, alle-, alt|ealine

***halaelema** hala₄elemä Kuu, -hōllōma Har haletsema, kaasa tundma Eks last tää hala₄eledä ku kibejä saab, siis 'lähte valu pia 'müöde; Vade 'leske ja 'orvukast ka tule hala₄ellä, ku näil o 'raskas; Hala₄elimme et mes neist 'vaestest 'lastest nüüd saab Kuu; tyy 'naksi umma 'lihmä halahōllōma, et tyyl oll' utar 'haigō; ala₄halahōllōdu last eih Har Vrd halalema

alah → alan

alahaban alahaban komp < alaha- - Lut

alahalō alla, maha; madalale pää (teradega viljavihud) lasim alahalō är^p; päiv um lännū^p alahalō jo Lut

halahama → halama

alahan alahan Rōu Lut all, maas Kōik' oodi^p alahan, et miä sääl tarō pääl nu₄sünnüss Rōu; hopōn pää alahhan, luisk, olō₄i₄kōrralene Lut Vrd alan

alahap, -pa alahap, -pa komp < alaha- - Lut

alahast alahast Rōu Lut altpoolt suur' sadu tul'l alahast (oru poolt) Rōu; tuul' um alahast Lut Vrd alast

ala|heitlik allaheitlik nii ala 'eitlik 'pehme inimene Jäm; ala 'eitlik kōigile Nōo; ala 'heitlik - ta ei laasō sōnnagi 'vasta Röp

alahn → alan

alak ala|k g -gu madal, vesine koht Innu alak; põllu alak; kui lepa ladu katab varese ära, akadi alagute 'pεele 'külvama; alagu maad Jäm

-alak Ls tuulealak

ala|kivi salakivi - S 'kangest alakivisi täis, kui põllal künnad, ader pōriseb 'ühte 'jooni, adra nina alakivide 'vastu Vll; alakivi on salalene maa sees, teeb adra 'katki Emm; see pole muud kui alakivi ränk (kivine põld) Rei Vrd alakivi -kivine a < alakivi - Krj Pha Vll Muh põld on nõnda alakivine, et ei saa mitte adra maha Krj -kooline eelkoolialine Meie laps o viel ala 'kuoline, ega sie viel lugeda ei 'oskagi Kuu -koorne a < alakooruke kui levad kavaks o 'ahju jäen siis kostutab koorukse pealt üles, siis 'ōotse, et levad o ala 'koorsed, ehk levad 'lähtvad ala 'koorseks Muh Vrd alakordne -kooruke alakooruke küpsemisel lahtilōõnud kooruke (leival) - Pha -kordne = alakoorne - Sa leib jääb ala 'kortseks, sōtke on väga pehme; kui 'kasvand vili on, jääb ka ala 'kortseks Vll; Levad on kauaks 'ahju jäänd, läind ala 'kortseks Pöi -korriline mõisateolise asendaja, noorem korriline nyu^p ol'iva noorōmba olōja^p, nyu^p ol'livagi alakōrralisō^p Röp

halak|puu hōbepaju musta rāstä^p 'teivä pesä halakpuu 'sisse. halakpuu^p no ol'li talo 'rahval 'ehtepuu^p Kan

ala|kuu vanakuu kui alanema akkab, siis on alakuu. 'tōine on nuor kuu Lüg

alal¹ alal Lüg Vai Khk Phl Mär Tōs Tor alal, alles, tallel ma 'oian alal Vai; se (toit) oo 'āsti alal 'oitud Mär; mede maea sees neid 'paelu küll ānam ei 'ollegi - - pole saan neid alal oeda mette Tōs Vrd alale¹, alali¹

alal² alal Lüg Var

1. all pil'lpakk, kus 'veske ark shehes jooseb, alal 'otsas; 'uurmed 'jälle, mis 'pōhja alal oiab Var

2. (vana-, täiskuust) 'riede vai 'laupa sai kuu täis, siis 'üöllä, et kuu on alal Lüg

ala|laotus (loomade) allapanu – Vas Se Lut *ala`laotuss sai keväjä `varra jo` `otsa Vas; eläjel`le olõ õi ala`laotuist ne `põhko ka saa ai Se; olõ` ni linaluu` ni kuusõossa` ni kõdajaossa` , `lõpralõ `laoda ala` , tyy um ala`laotuss Lut*

alalde, alaldi *alald|e, -i VNg Vai, -i Lüg alati Nigulas sai alaldi `käia rattaga; sie one alalde vihane ja `mossis VNg; tama on üks `itkur laps: alalde `itku; puu äged on alalde old; älä `tüütä `miuda alalde Vai Vrd alande*

alaldine *alaldine alaline; tavaline `enne õlivad `mõisades tua `poisid, tämä õli alaldine `tiener, kie alaldi `paigal õlivad; sie on alaldine asi - - nagu piip on mul `ambus Lüg*

alale¹ *alale Plt Pil Ran Kam Ote, -lõ Võn San V alles, talle(e), olemas; elus siis temast oli järele jäänd üks koore kern - - see oli alale `oitud, alles veel Plt; me `lassime [singil] kuus kuud `soolduda, siis ta seesab alale Pil; kõrval maja jäi alalõ, kost tuli alošt Võn; lyy `siibri `kinni, siss jäävä üdse iluste alale Kam; ol` kõik raha alalõ `oitõnu, es olõ_ `kossõgi_kulutõnu San; sõss jäivä_ rehepapi` alalõ, es `kaova är` Urv; tu ei upu_vette ei pala_tullõ, kää alasi alalõ` Har; `olkõ_kõtt kui täüs, a `kiisla_ asõ iks om alalõ; timä `jyüse ka lät`s kapi mano, kumbahhut` kas `saapa alalõ Vas; `haigõ om, tii äi, kas jääss alalõ vai jää äi` ; imä om alalõ, esä om ar_koolnu` ; [saiajahu] hoiõtass alalõ, tyuss aoss ar` , pühi aoss Se Vrd alali¹*

alale² *alla, vähemaks kui kuu akkab alale menemaie, siis kahaneb Lüg Vrd alali³*

***halalema** *alalõmmõ Krl, alõlõma Urv; hallalõmma Röp kahju tundma; taga nutma, igatsema är oll` müünü` , alõlõss Urv; latš alalõss immä takan Krl Vrd halaelema*

alali¹ *alali MMg T alles, alal(e) ma ei ole kavva `aega lammast pügänu, aga ravad on alali MMg; mina kuuli ka nikerduse sõnu, aga noid sai lugeda, kel `amba jzn alali; kui om sõmerline maa, siss üits kül`g kuivab, tõene kül`g oiab `rõskust alali Ran; ega miu pää ole maakerä `onte, kos kõik alali saesap Puh; levetu raha `oedass alali, siss levvät vil `rohkeemb raha; miu `nättäväst `olli sepikoda kõik alali nigu vanast; oless mul lammass kotun ollu, siss mul_os lammass alali ollu Nõo; mõni kivistik vjyl prõllagi siin alali Kam*

alali² *ala|li VNg Lüg(-lli) Jõh Rak alati `kaiukünä `sõisab alali `kaivu `juures; misikse ajoga `sõitavad allali; alali `lõpmatta sa `räägid `niisukesi `tühjä juttusi, midä kuer ka `leibilt ei süõ Lüg; `tõise `pääle alali tahab `kaibada, sie on tigidast Jõh*

alali³ *alla, vähemaks kala ind läks alali Khk Vrd alale²*

ala|lina *alalina lühemad linataimed, mis kitkumisel põllule jäid – Kul Vrd alene²*

alaline *ala|li|ne R Põi K Nõo, -le- Emm L (-li- Mär) KJn, g -se; alaline Röp alatine, pidev, püsiv; igapäevane, tavaline sie one alaline `tüõline, `paigal perisest VNg; `rannas `maksas `kümme kobeka [räime] sada, a sääl (Narvas) - - viisteist sie oli ikke alaline `inda Vai; Vanades `mõisa `rehtedes oli rehe papp kohe alaline ameti mees Põi; ahvenas oo alalene sõõgi kala Var; `pastlad, alalene tegemene ja `paikamene oli Aud; alalene mürin `maandi peal Tor; saunanaene see oli alaline `tüõline, kes alati käis meil tüöl Amb; tuulik on, egä sii põle alaline `veški Kod; alalene jahimjys `ol`li ja pillimjys ja joomamjys ja tantsumjys ja kõik `ol`li KJn; Miinä miu man eläbegi, t_omm alaline abimjys mul ütte `viisi Nõo; Kuurits om - - jõõh alaline püügiriist Röp Vrd ala³, alaldine, alaline, alatasane*

alaliselt *adv < alaline alaliseld üks terä riist [pidi paadis olema] – siis ei pidänd `jälle `noia silm - - `pääle akkama Kuu; alaliselt `kaibab kõhu valu Lüg; `teenija inimene, piad alaliselt töös `keima PJg; ned kes alaliselt metsas käisivad, neid ainult*

'võeti sis sinna 'tüele VJg; sabaga 'läste ei õle alaliselt, igä kolme uassa taga käib; sji vesi, mes alaliselt seesäb, lähäb 'aisma Kod

alaliste alaliselt alaliste tämä sedä üht tüöd tieb Lüg

ala|lõpmata pidevalt, vahetpidamata – Han PJg K Trm Jaani suul küll lukku ees ei ole, 'mutku padistab ala 'lõpmata Han; Jalg ummes aige – alalõpmata pakitab PJg; ala 'lõpmata 'kõrtsis 'käimine, tüli ja riid JõeK; tema käis ala 'lõpmata müt'siga Ann; ala 'lõpmata tema viriseb ja nuriseb VJg; muud ei ole kui üks vihma sadu ala 'lõpmata Lai Vrd alglõpmata

alam¹ alam eP, alamb T V, g -a; alamb Trv(alamp) Pst Hel San Krl, alamp, alap Hls Krk, g -e; alam|b g -a Lüg Vai Trv; alam|p g -ba Kam; ala|p g -ba Se: komp alamam Pil; alambep, transl alampebess Krk

1. madal(am) kiviaid oli siis ikka niipalju alam Jäm; vee luäs – kus alam mua ond, et vesi piäl Khn; tel'g – tä ikke jäeb linast natukse alamasse PJg

2. halb, nõuetele mittevastav, ala- või väheväärtuslik; tähtsusetu; madalamal positsioonil olev; väiksem, nõrgem, viletsam, vaesem jne 'mõisas 'karja 'aia 'tütrik, sie õli sie 'kõige alamb 'tienija Lüg; Teised pidasid teda alamaks, ta oli 'vaene Pöi; ma oli alam naine, teina oli ika perenaine Emm; kõhualused ja reie 'pealsed olid siis alamad 'sel'tsi [villad]; poolvillast 'tehti nisust alamad riidet, igabäst riidet Rid; [tuul] akkab alamaks 'jääma, 'vaikema Mar; alam rahvas 'viidi 'tal'li ja, nuheldi kere läbi ja Mär; midä kõbem ligu, sedä parem lina. kui ligu jääb 'pehmes, lina jääb alamas; pordo sõl'm, see ei seesä naa, see oo alam sõl'm; pops, üks alam nimi üteldä Vig; takudest 'tehti alamad 'lõnga ja linadest paremad 'lõnga Tõs; 'köster ja 'neuksed alamad ametnikud, need olid emandad ja isandad, see oli alam järk ärradest ja prouadest; kirikus ristiti. see oli nagu alam siis, kis kodu ristiti Aud; alam ais Saa; alam vili läheb ikke 'alla tuule, se on 'ooste jääks Juu; teenijalaps sie oli nagu orjalaps või alam Pee; süda põld on ikke parem maa, suo servad on alamad kohad Sim; [õpilane] jäet'i viel alamasse 'klassi lis; jõhvakas ein on alam syu ein Trm; [tervis] ennemalt iki alamaks lähäb kui paremaks lähäb; põit on 'kõrgem, kus 'rohtu ei kasva, alam maa koht Plt; säng on see, mis alamam on, 'voodi on toredam Pil; vaišt ike olli 'lõndun piim, alamp maik man; liha – suidsutets, sis ei lää liha alapes; õige alap om olla ku käe om kuuma; sitiku om kalli [marja], aga na om rasse ja alampe korjate Hls; süä lää alapess, suust 'eitmine tule 'pääle; mul om õige alamp kühä, enge matap 'kinni; miu sel'län sõidade, mea ole nüid si kige alambep Krk; nii ollev küll vaest 'myydu elänu, käenu alambin 'rõõvin Hel; 'ryygest katussõ pannime 'pääle – alamb om katta kui 'õlgiga; pere 'rahval 'ol'li liha, sulastel 'ol'li alamb syyk Ran; ega 'miagi alambat 'konna_i ole Puh; maa tyyd 'peet'i iks kõege alambass ja mustõmbass Kam; Obesenahk om jo kõge alamb nahk, ta om õhuke ja õre Rõn; no jagõlasõ katõgõistõ – 'kumbõgi ei jätä? umma sõnna alambass Kam; pudrupää – alambat sõnna inämb ei või ollaki Krl; alambat 'tül'rikukõistki rikkap tüünäss, et min? jüst Vas; ta om üt's alamb rahvass, 'õpmada rahvass jällek'i Röp

3. odav(am) jättis 'renti alamaks Hää; mõni oli 'kal'lim rätsep, mõni alam Juu; ma ei taha nii kal'list 'osta, ma tahan alamad Ann; sißsinaviin one sji 'prostoi viin, püritusess alam, püiritus ja kristalid oo 'kal'limad Kod; teeme 'palve kirja ja palume 'renti alamaks Pil; sa 'püvvä iks alamba innaga saada Nõo

4. a. alluv, madalamal positsioonil olev isik enne olime mõisa alamad Juu; õigõ mul päälük, ei tunnõ? uma alambit är? Ply; naa alamba omma hullõmba_ku tu pääots

'omgi^p Vas b. kodanik *Elas sii, aga oli väljariigi alam Pöi; riigi alamaid kutsuti ülesse sõtta minema Kos; sõss* 'eestläse^p Vennemaal asotiiva 'hindäle elotusõ ja - - saivaki Vennemaa alambist üless kirõteduss Ráp Vrd alanik², alem

5. sag pl alusvili, kõlud – Pär

alam² ala|m Kod, -mb Har Rõu, -b Se

1. prep a. (millestki) allapoole, madalamale *pot't sae alam* 'servi; *pitkäd särgid sel'jän, näil õlid alam* 'põl'vi särgid Kod b. (välj suhet) alla, vähem kui *alam* 'kahtekümmend 'uassad one ala 'iäline Kod; *alamb viit ajast* 'aiga *tyy tõsõ manu is lähä^p* Har

2. adv 'Kanga mäkkmise man pidi õlõma kolm inemist, *alamb* (vähemaga) *es saa^p* Rõu; *ah ma* 'mõie *alab* (odavamalt) *ku sa^p* Se

halama hala|m(m)a Har Vas, -hama Har, -hama Lut, hallama Se; hala- Se

1. kaeblema, kurtma, hädaldama; kahtesema; haletsema *mis ti_taad no ni_pal'lu halladõ, kas ta halatõn no parembass saa vai* Har; *Ristiimä minno väega halasi - - ma^p* olli kõgõ veiksemb Vas; *halla* 'väega, *pahanu om, kaahitsõss tyyd* 'väega Se || *tyyl halla süä* (süda valutab) *kuiss tä nii* 'maaha jätt Se; *süä nakass halahhama siäh* Lut

2. ihaldama, soovima *ma halazi tyyd* 'tütrikku, 'tahtsõ võtta^p; *tyyt hobõst ma halazi, 'tahtsõ ar* 'osta^p, *saa as* Se

alamakene dem < alam *kõgõ alambakõnõ piat kõik* tyy viletsüss 'kandma Vas

alamal, -e, -t *alama|l* Ans Rei Vig JMd I/-mm- Trm/; -le Jäm Emm L/-lõ Khn/ Nis Kos, -lle I/-mm- Trm/ Plt, *alambõlõ* Krl; -lt Mar Juu Kos JMd Ann Plt KJn

I. adv 1. a. allpool, madalamal; allapoole, madalamale *Laiva ringas on pusi* 'peatusest *alamale Sepa ees tee* 'ääres Jäm; *Mihed tegavad* 'mõisas kahegesta *rookatust - - üks ühna arja pæel, teine tükk maad alamal* Ans; [kirikus] 'kantsel oo jälle *alamal kui koort* Vig; *vahest tuleb* [lõoke] *õhus alamale, vahest lähäb ülemale* Aud; *pää vajub alamale* Kos; 'lieted on *alammal, 'kalda ligidal* Trm; *nõdu kõst, alamal jälle kui mägi; 'taistsid pada alamalle* 'laska Kod; *võis ülemalle ja alamalle lasta* [kooku] Plt b. teat suunas, eemale, kaugemale *need* [terad], *mes tuul* [tuulamisel] *alamale viib, need oo villa alomest* Mar || *vaja vene alammalle* (kalda poole) 'tuua Trm

2. (hinnalt) vähemaks, odavamaks; odavamalt *ma sai natoke alamalt koa kui teine* Mar; *egä alamalt sedä* 'osta ei saa KJn; *ega ta ind ei jää^p* nii 'korgõss, *küll ta lätt alambõlõ* Krl

3. fig se *leheb ikka alamale, äi tema saa õlemale oma asjaga* Emm

II. prep allapoole 'valge särk *alamalle* 'põl'vi Kod Vrd alemal, -e, -t

alamin ala|mi|n, -me- g -dse alumine 'kirve kadsa, *alamen kadsa, pääl'man kadsa* Lei

alamini halvemini; viletsamalt *emä aal sai alamini süüä, emä oli ju tüür; looma* 'kohta 'õetasse veel *alamini: üks* 'väike niru Vig

alampest adv < alam¹ halvasti, viletsalt *ku kuurõõva vjj tjj* raa pääle 'viskat, *siis egä üits kõneless sellest inimesest alampest; kehv eläjes, ken alampest peet* 'talve, *om* 'vaklu täüs; *olli* 'seesi *alampest koet, mõni kotuss kidsevest, mõni kotuss lovevest* Krk Vrd alapest

alam|pidi allapoole – I *alampidi* 'kiintu Trm; *trenkpuarid, mes saradelle* 'pantse puari 'külge, *ülemäsed õtsad* 'natke *alampidi* 'peitne Kod

alan ala|n Hls Krk Hel Ote San Har, -h Plv Vas Ráp Se Kra, -hn Rõu a. all, madalal, madalamal kohal *eilä olli ka alan* 'einä 'riismen; *käüsi sääll alan laanen* 'sjini

'ot'smen; alan orun, kate mäe vahel Krk; *siin alan om allikit* Hel; *Kerigu sild sääl alan konnu pääl* Har; *tuuvikõisi pal'lo siin mäel es olõ, nyu^p ics ol'liiva alah, 'veski man; üt's kübärä kõrv alah, tönõ üleväh* Plv; *No^p om Imäjõgi alah* (madalseisus) Vas; *ussõ piida^p, õgal ussõl omma kat's, mäel üt's, alah tõõnõ; sa^p kääüt noroh ku tsiga nõna alah; nimä^p sääl alah 'niitvā^p* Se || *põrgu alah om kuum ja pallav; a käe^p omma kül papil 'õndsā^p - - ül'dāske^p õt ko papp tulõhke palass sääl alah sis ka omma_käe_kõõ tulõst väl'äh* Se b. *talv eluhoonest kaugemal* (madalamal) õues; *rentniku- või sulasemaja juures ku es ole alan tuld, või sanna man, 'paaksek 'tyydi mäelt* Hls; *tõsõ_poja omma_sääl alan, sanna lähükesen* San; *ma_käve Peede-Marina pyyl alan - - alatarõ man* Har; *mul es olõ siin kodo, mul ol'l siin tahn tõsõ tarõ man alahn* Rõu Vrd *alahan, alavan*

alandama *alandama* Kuu Rld (-mma) Khk Põi Muh Hi, spor L K, I Trv Ran Nõo V(-mma, -mõ Krl), -teme Krk

1. a. vähendama, madaldama (hinda, palka jne); vähemaks tõmbama (vett, paistetust jne) *kui - - 'ostajad 'kalliks pi'id* [kala hinda], *siis se 'müõjä aland kas siel - - 'kruoni 'viisi, aga aland* Kuu; *alandad 'inda maha, siis 'saama kahe vahel 'kaupa Lüg; 'kruonu alandab 'maksu Vai; alandab 'inda, jät'ab odavamaks* Mar; *ma sain seda odavalt, sain sedasi alandud innaga; suvi alandab suure vee* Juu; *'reniti alandama Koe; 'lyymi oo pal'ju, ei jõõda üle oeda, vaja alandata ja vähendätä; 'aarmanni eli on üheksä ädä 'vassa - - tädä 'võetasse 'sisse kua, ku pusk siden, siis tä alandab ärä kaala* Kod; *mea sai alantel innage periss* Krk; *ülendedü olgu_timä hingekene, alandõdu pääpatukõsõ^p, jummal' 'antku telle rahulikku 'puhkamist mulla põrmun* Har b. *allapoole, madalamale laskma; vähemaks võtma* (näit purjesid) *nüid peab 'purju alandama, tuul läheb ikka valjemaks* Muh; *'purju rehvidaks vei alandaks, et vehemaks jeeb Käi; Kui [tuulik] jäi tasemaks 'käima, siis tuli kivi kergitada - - kui jälle [tuul] akkas oogu 'võtma, siis tuli kivi alandada* Trm; *tuleb 'purje vähä alandata. lastasse madalamale 'keskvene puri* Kod || (häälest) *ilos kõla õli jäälel, ta alandas ehk ülendäs nagu pill puhk* Kod c. *madalamale ametikohale paigutama alandati ametis* Tor; *alandati soldatist* (transl) *teine Iis d. "võrku merest välja tooma ja lahti päästma" alanda 'võrku, 'tõmma viest 'vällä ja 'tõmma 'lahti* Jõh

2. hv (kedagi) halvustama, halvaks pidama, laimama, laitma; halvustavalt, üleolevalt kohtlema *ärä alanda toist 'ilma 'asjata* Kuu; *tõist alandad ja 'ennast 'kõrgendad, ühe sugused õleta mõlemad* Lüg; *'Vaesid ei sallitud silma 'otsaski - - 'võeti viimane võhm 'väl'la ja alandati* Han; *ta alants tõise ärä ninda_t tõine midägi ei massa - - 'tõisi om ta 'kange alanteme* Krk; *alandab 'endä 'väega alatuss. alandab 'endä niigu sandikene jälle* Nõo; *alandas hinnäst tu tüüga^p* Vas; *muni ülendäss, muni alandas sinno, muni kitt, muni põlg* Se

3. alluma, alla andma, (kellelegi) alandlik, järeleandlik olema; end vähetähtsaks pidama või tegema *sel ei õle kedägi varandust, piab sene rikka inimisele 'alle alandamma* Lüg; *teine riiu mees piab alandama* Khk; *inimene peab ennast alandama, alandlek olema* Emm; *kis iseennast alandab, seda ülendakse* JMd; *ei sie ennast alandand ärra ies, kas või tükid taga* VJg; *eks vahest pia ennast alandama kua, ega muidu saa* Iis; *sa piat ennäst iki alanteme ka, ega sa ütte_ 'puhku 'vastu lõvvate ei või* Krk; *alandab ennäst, tunneb 'endä alamba oleva, ei piä ennäst 'uhkess, ei ole 'yypleja* Ran; *piät hinnäst alandamma tõsõ 'alla* Plv; *esä tul'l 'tarrõ, võt't kübärä pääst, nii aland hinnäst* Vas || "kummardama" – PJg

Vrd *alendama*

alande *alande* VNg Vai alati *midä sa omete alande rögised* VNg; `eigä senel ei ole `aiga, sie `uhtu tüöd tehä *alande*; *se maa on alande vett täis*; [jääluseks kalapüügiksolid] *ühed avandod alande*, `kümme nädälä üht juond Vai **Vrd** *alalde*, *alaldi*

alandik *alandi|k* Plv, g *-gu* Kam Vas, *-ku* Kan Urv Vas Se; p *alandikku* Räp; *aladnik*, *alad'ni|k* g *-ku*, *-ki* (*-gi*) Lut kangalüke, *-lasendus*, lõimepoomilt korraga kudumisele lastav kangaosa või kangapoomile keeratav osa valmis kangast *alandik om tyy*, *mis manu lastass - - mis kõrraga `alla lasõt, rõivass, tyy om alandik*; *kui lassit pikä alandigu*, `tulli kah rõõne `sisse Kam; *Lasõ_sä pik'emb alandik sõs ma saa `rohkõmb kota^p* Urv; *hummoğu ol'l hüä kangast kuta^p*, *ma_koi* mitu *alandikku* Vas; *pikä alandiku lasi ni lei rabandiku `sisse* Se **Vrd** *alandus²*, *alanik¹*, *alendus*

-alandik Ls persealandik

alandis|sulane *alandissulane* "üldsulane" – Rid

alandlik *alandl|ik* spor üld *-ikku* VNg, *-ek* Emm Rei Mar, *alantl-* Krk/ g *-iku* eP/ *-eko* Emm, *-eku* Mar/ Trv Nõo Vön Krl Har Vas Se, *-ikku* Hlj Lüg Jõh, *-igu* Rei Trv Ran Puh Nõo San Rõu Se *alandlik*, *leplik*, *järeleandlik*, *malbe sel one alandlikku süda* VNg; `Tõiste `ulkast `kõige toredam `niisike vagane ja *alandlik* Jõh; *pead rahul olema, keik paluma isa kääst, pead alandlik olema* Khk; `tulli siia nii *alandliku ealega* Muh; *alandliku luamuga* VJg; *alandlik nagu kuer* Iis; *tõene o `uhke, tõene o alandlik ja madal* Kod; *üks `mõistlik alandlik inimene, kes kellegille `alba ei `üttele* Pal; `mõistliku meele ja *alandliku olekuga* Trv; *rahvas `olli serände alandlik ja `pel'glik* Ran; *tuleb nii alandliku meelega ja nigu `palve varal, et anna mulle kah; mia ei ole `uhke konagi ollu, ma_le alandlik egäle ütele* Nõo; *ol'l üt's rebäne kasutõdu kodo koerass - - küll ol'l üt's alandlik lyyim* Vön; *timä om alandlik, tel om vähäp tõbrast, kõhnõp talu; pidä hinnäst alandlikuss* Se **Vrd** *allik*

alandlikult *adv* < *alandlik mida sa `nõnda `kurja `muodi kõneled, `räägi alandlikkuld* Lüg; *vahib ninda alandlikult `õtsa* Jõh; `Kaarli lät's `mõisahe herrä manu^p, *kumar'd alandlikult ja sügävähe* Rõu

alandus¹ *alandu|s* R eP/-o- Emm/ Trv Hls, *-ss* T V; g *-se* eP Trv Hls Nõo Ote, *-sõ* Ran V

1. hv halvakspanu, *alandamine*, *alandav kohtlemine* `uhkus *keib alanduse ees* Khk; *alandusega piab kua leppima* Iis

2. *alandlik*, *leplik* meel või olek `annab igä ühele `alle, *sie on alandus, `õlgu tämä inimist ehk `luoma* Lüg; *kui ei kuule alandusega, õle kar'm, `üttele `vassa* Kod; *ää ku inimesel alandust om* Trv

3. *hinnaalandus kaubad oli alandatud ning alandus oli üsna suur* Juu

alandus² *alandu|ss* g *-se* T, *-sõ* Räp kangalüke, *-lasendus* `lasti kangast `kanga poomi `pääle, *siss tyy `oli alanduss, mes üte kõrraga `koeti; kui alanduss `olli ärä `koetu, `lasti trulli `ümbre* Ran; *ärä pikkä alandust lasku, siss lätt rabanduss `sisse* Ote **Vrd** *alandik*

alanduse|pulk lõimepoomi lasipuu *alandusepulk om `õtsa piti `võlla sihen. mõni `üttele kinnitusepulk* Ote **-puu** *Alandusõpuu* = *alandusepulk* – San

alandusi *adv* < *alandus² kangast lastass iks alandusi* (*alanduste kaupa*), *üte alanduse kuat ärä, siss laset tõese* Nõo

alane *ala|ne* g *-se* Vai Sa Muh Tõs Jä VMr Kad Nõo; *-ala|ne, -nõ* g *-tse, -tsõ, -dsõ* Ran Kam Rõu Se Lut

1. a, s alumine, all, allpool, madalamal asetsev a. (põrandataladest) *palgid oo* `rasked, need alased `panna Tõs b. seebisoop, -pära – Vai VMr Kad *alane on paeas* Vai c. sag pl alusvili, kõlud *alatsed kesväd ja alatsed rüäd*; `tuulme all `ol'li alatsemb vili, tuul viis `taade poole; *alatsõmba* (terad) `panti esi `paika Ran

2. s riietuseseme alumine või seesmine osa a. vooder; aluslina – Sa jõki *alane. vesti alane. palitu alane; vissist* `riidest *alane* `pandi. *alane nda nāru juba* Khk; *ma aasi sõbale alase* `alla. *kui sai* `pestud, *sis* `võeti *alt ää* Jaa; *Sõba oli peal* [magades], *takune alane all*; *Tekil alast all äi olnd* Pöi b. nahkkinnaste sees kantav labakinnas *alased on nied* `vildased `kindad, *midä* `nahkase `kindo *sies* `piedä Vai c. särgijätk, särgi *takune alaosa* – Muh Jä VMr Kad Se *kui lühike särk oo, siis* `aetse *alane* `alla Muh; *igapää oli alasega särk* Amb; *lastel oli särk oli seelas, linane piht, takune alane* Koe; *hammõalane* Se d. rahvariiete põlle kirjatud alaosa, –äär *alasega põll* `olli õöl; `vilsest lõhngast kojoti kiudud põlled, *mustad ja punased alased* `ollid; *alasele* `pandi *kõva papp* `sisse, *siis ta* `olli *kõva*; `piiprellid `pandi põlle *alaste* `peale, `piiprelli *männad* Muh Vrd alas¹

3. a (millegi) võimuses, kasutuses; (millestki) haaratud olev – Nõo Kam Rõu Lut *Verialane jut't* (verme) Nõo; *verialatsess käe lõõnu, sinitsess* Kam; *viulalanõ ilm* Rõu; *kõhõdu* `vuonakõnõ - - tõbialanõ *sāne vyyun*; *väärsilm* `üt'sku *hābūalanõ, tälle näüdatä* i^p *nyurt tõbrast* Lut

Vrd alas¹, alene, alumine, alune, alus

halane *hala|nõ* pl -dsõ halge täis *halanõ hagu*; *haladsõ hau^p, pal'lo* `halga *šeeh* Se **alanema** *ala|nema* R(-mm-) eP Ran Nõo, -nama Trv, -neme Krk, -nõmõ, -nemme Krl, -nõm(m)a V, ipf [ta] *alani* M Krl, *alasi* V/alazi, -se Se/

1. alla, madalasse langema, laskuma *no_{ss} laul' tammõ man: alanõ^p taivass, ülene^p tamim, ma_{taha}* `taivahe. *siss ülese tamim, alase taivass* Se

2. a. vähenema, vähemaks jääma, taanduma, tagasi tõmbuma (vesi, paistetus, paise jne) *vesi alaneb joess* Kuu; *paise alanes ära* Jäm; *kut mered* `jälle *alanesid, siis me* `saike `püised *kāde*; *massaga puin kihaleb kaua, kerbul alaneb ruttu* εε; *kalad* `pangis *alanevad* (vähenevad äravõtmisel) Khk; `aegos *kasi, valo vähene, paistus alane, tōbi tagane* (roosisõnad) Mar; `aigus *akkas äkki ruttu alanema* Juu; *kui akkab* `vihma *tulema, siis al'lika veed alanevad* Tūr; *lehmäl õli udara põletik, koskilt põletik ei alanud; jõed ja järved alanevad ja* `kerkivād; *juba vast* (vaht) *akab alanema, tuleb õlu* `vuati `panna Kod; *piim alaness ärä, piim jääss* `väiksess [hooletust lüpsist]; *roosu paper om sinine* - - `panti *roosu pääle, sõss alani ryys ärä; paistetse alaness maha* Krk; *vajotadass ussi* `pāuga, *siss* `paistuss *alaneb ära* Nõo; *kaoh, uäh, lumbih ar alazi, kattõ vesi* Se || *kahanema* (kuust) *kui kuu alanõmma hakass, sḡss om pehme aig* Rāp b. fig taltuma, lahtuma [kõrk inime] *viimati ometi alanes* KJn; *mine seniss ottigi* `vällä, *ku viha ärä alaness* Krk; *ruttu saab kurjass, ruttu alanõb si* `kurjuss *ärä jälle* Ran; *ta viha alanõss pia* Krl c. odavamaks muutuma *innad alanesid* Tor; *ind on alanenud puhas, sḡj one innaalandus* Kod

Vrd alenema

-alangas Ls külmaalangas

alanik¹ *alan|k* g -ku a. kangalüke, -lasendus *ma olõ* `täämbä *joba üte alaniku kangast kodanu* Har Vrd **alandik** b. kangavahelik `kanga *alanik, kost t'solok hiidetäss; käüdetäss* `nitseid *korõmbadõ, siss saa hää alanik* Har

alanik² *siit maa alanikud* (kodanikud) *olid* `sakslased Kir Vrd *alam¹*

alap → alam

halap → halapuu

ala|paina alatasa, alati *Alapaina üks töö ootab teist; Suisel ajal on alapaina üks tuline rutt taga; Alapaina oo vehogene küdivalu sees Emm*

hala|paju ala- Pst Nõo, h- Har Lut (pajuliik) *ala paju om, 'õige sikke - - kasvab einamaal, mätaste otsan. om til'luke 'puhma paju Pst; alapajo om ristapuu, tyy om 'vindse pajo, tost tetäss 'korve Nõo; halapaiul ossa^p murrusõ^p omma 'hõlksõ^p Har*

ala|paljakas *alapa'llakas* Lih Han Kse Mih Hää

1. alasti või napis riietuses olend; (päevitusriietes lapsele:) *inimeselaps jooseb särgita väl'las, justku va alapa'llakas Han; see üsna alapa'llakas, sel põlegi riied 'sel'ga 'panna Mih*

2. folkli rukkiahaldjas; lastehirmutis *Alapa'llakas tuleb, ruki alapa'llakas tuleb (hirmutati lapsi, et nad rukkisse ei läheks tallama) Lih; Alapa'llakas peab rukkis elama - - oln päris alasti, muidu inimese moodi Han Vrd arapa'llakas*

3. paljas, taimkatteta koht *Alapa'llakas on 'seuke koht, kus 'eina ei kasva, kas liivamägi või mäekül'g, või 'päike ära kõrvetab, alati pal'las maa Hää*

ala|paljas saamatu, tossike *'Seukste alapa'llastest ääd 'nahka ei saa, 'seuksed pussud ja tossid Hää*

ala|panek (loomade) allapanu *poiss niit's 'luhte alapanegu jaoss; alapanegu 'põhku om miul küll Krk -pan(n)uss = alapanek - San Urv Har Plv Vas Rääp 'Lek'mi asõma omma nii virdsadsõ, midägi ala_pannust ei olõ^p Urv; Ku mõnõ 'aasta ol'l eläjeile alapanussõss vähä 'olgi, siss riibuti vahel mõtsast 'samblõid vai medä 'prahti Har; Alapannust ol'l veed'ü^p Rääp*

alapest adv < alam¹ halvasti, viletsalt [niisugust] *'tempu ei massa tetä, (õeld) ku mõni alapest tege Hls Vrd alampest*

ala|pool 1. s alaosa, alumine pool *vanast riihetarõn ol'l sau poolõni 'ülhen ja alapyul ol'l ilma sau,ulda^p; 'mäemine pyul' om liivamaa, alapyul' om mullamaa Har*

2. allpool, madalamas a. adv *'ündrik om alapyul, 'nimmist saani^p Kan; iilä om alapyul 'vihma sadanu tublistõ Har; tõõnõ ol'l mäepyyul 'puhma, tõõnõ alapyul Rõu b. prep Siinh, alapyul 'rinda 'ol'li nigu lillikese vai [särgil] Har Vrd alupool*

ala|poolde = alapoole aa [kari] *seia ala_'puuldõ Lei -poole* alapoole, madalamale - Rid Krk V a. adv *lase alapõle ehk alamale Rid; ku 'suilinu tahets, siis ku 'aigume pannass, siis käänets ladu alapoole ja perse päälepoole Krk; aja kari ala poolõ Krl; päiv lätt jo^p ala poolõ Har; sikakõ ar aduss alapoolõ hobõsõga, siss pangõ trul'i ette Se b. prep vanast ol'l pikk hamõ, alapoolõ 'põl'vi Rõu; päiv ol'l ala poolõ lõõnat Lut -poolik = alapooline - Krk Hel pl *alapolliku terä Krk; alapolliku vili Hel -pooline, -poolne a, s, sag pl* alusvili, kõlud; väheväärtuslik, vilets (vili) - Muh M Rääp *ala 'poolne vili ja pea 'poolne Muh; miul 'anti ala 'pyultse 'vil'lä iki, pääteri ei anda; pääterä putuv sarja ala, ala 'pyultse sarja veerest saandik; alapollitse om nizz tuulealutse terä; ala 'pyultsit tuuluditi tõist 'kõrda vjil Krk; seeme 'võeti päält är, kõhna^p terä, alapoolitsõ^p, noile 'paniti vjil aganiit mano, sõss 'minti 'veskele; alapollinõ vili Rääp Vrd allpoolne**

ala|poolt 1. adv *altpoolt 'Rõiva vjijr käändäss katõkõrd, kisutass alapyult lang 'vällä, kohe pillu nakatass ajama Urv*

2. prep *allapoole Pik'ksärk ol'l kah alapyult 'põl'vi poolõ seereni Har*

hala|puu *alapuu* Nõo Lei, h- Rõu Plv, *halapuu* Kan Rõu Plv Vas Se Lut, *alapuu* Lei, *halapu-*, *halap* Vas (pajuliik) *halapuu koorõst saa hääd 'pilli tetä^p Kan; halapuu*

umma_katõ sugudsõ^p: üt's um periss halapuu, tōnō – hōpōhalapuu. üt'el um lehe^p
 `halja^p, tōsõl haha^p, hōpō hal'li^p Rõu; halapuuust tetäss `luukõ Vas Vrd halakpuu,
 halapuupaju

hala|puu|paju = halapuu – Nõo Vas Se

ala|päidi allapoole, -pidi juhat minu `sinne ala`päidi menemä; siis `uetud poiss
 `jalga`päidi, pää ala`päidi `selgä; odan ja `kierän `häklä toist `päidi, panen nie piid
 ala`päidi Kuu -riie = alas¹ – Rid Kse Han Mih Aud a. vooder alariie on `katki, peab
 uie ala`riide panema Mih; `enne oli ikke alariie vōi voodriie Aud b. toot seelikutel olid
 ilusad `valged ala`riided all, need olid linased Rid; Vanaste oli villatse seeliku alariie
 `taksest vōi linatsest riidest Han

alas¹ alas g -e Khk Mus VII Muh riietuseseme alumine vōi seesmine osa a. vooder
 [labakinnastele] kojuti `peenisest lõnast pisine sisu `sisse, `kinda sisu ähk `kinda alas;
 pisised alased `sisse, ne olid `põla august saadik Khk; `riide alas VII b. rahvariiede
 põlle kirjatud alaosa põlle alas Muh Vrd alane, alariie, alus|riie, -rõivas

alas² ala|s Phl Vig Kir Ote, -ss Nõo Kam I. adv a. allapoole, alla lina [peo] õlmad
 `lõõdi alt laiale ja istutedi maha, `tüikad alas Vig; lätt mäest alas Ote b. kaldu siin
 om syy - - kossa laset tu vj; ta ei ole koheki poole alas Ote

2. prep a. allapoole alasmäge `minnes ikka hobused `kargasid Phl; alasmäge obu
 jooseb paremini Kir; `kyyrmaga ei saa alasmäge `minna, ei jõvva obest `kinni oeda
 Nõo; tjj nakass alass mäe minemä Kam; alas mäe minek, kui peri mäk'e läät; Sangastest
 tulep [tee] üless - - aga Tornimäelt lätt alas mäk'ke Ote b. altpoolt Tu (poiss) pand
 kõstrele alaskätt serätse oobi vasta, et kõstrel jääje õng õkva kinni Nõo

Vrd alasi¹, alas|pidi, -poole, -päidi

alas³ → alasi³

alase → alasi¹

alase|pakk alasipakk – Kaa Põi Krk Urv Pajas oli alasepakk, suur tamme paku
 jurakas, alas oli seal peal Põi; Alasõpakk om iks ääk'si `lähkesen, ääk'si ijn Urv

alasi¹ ala|se Mih Aud, -sse Vig, -si Vig Kir, -ssi Kul Mär Kir Mih Aud allapoole,
 alaspidi sahk kisub väga maa `sisse, nina oo `konksus alassi; sääsed segiväd - - käeväd
 seasi üless alassi ühetesest läbi Mär; `viskas rähä alasi maha Vig; kui kraatsid kõrred
 alasi [kuhjal], sadu ei lähä `sesse Kir; seal `kõlpund sedasi, pea alassi ja jalad ülessi
 Mih; ahepulgaga lüietse `vitsa nõu vitsutamisel alase Aud || ülalt akkas [võrku] `alla
 vädama, tuli alassi (kalda poole) Aud

alasi² alasi San V alati ma_käve alasi Urbastõdõ San; Olõ õs `leibägi võtta alasi;
 ikitäs ütte `viisi, `amba irvile alasi Urv; ku noorõ hobõsõga `sõitma lähät, piat alasi
 piitsk ütten olõma Har; saa ai_ `hõngu haarda^p, üt's hainang alasi Rõu; mi ait ol' alasi
 lihu täüs; ma saa ei_sinnu alasi `sisse `laskma, tyyh vai koh `kuagi kõrd olõ Vas

alasi³ n, g alasi Lüg Jõh spor eP ? Puh, g -mme Kuu; ala|s VNg Jõh Khk Kär
 Kaa VII Tõs Hag Plt Puh Nõo Kam Lut, -s VJg Iis KJn Võn Har Lut, -ss Vai Puh
 Nõo Rõn, -ss KJn Plv, g -si; alasi- Põi; ala|s Põi Käi Tor Ris Nis Amb Koe Hls Ote,
 -ss Krk, g -se; -ss g -sse Hää Krk, g -sõ Krl, -ss g -sse San; n ala|s Var Ann Tüir
 Ran, -ss Aks; n, g alasõ Urv; allas g alasi Rõu (allaaš) Vas Se, allas g -õ Lei alasi a.
 (terasest) alustõõriist metalli vōi muu materjali töötlemisel, tagumisel `rauda `tauda
 alasimme pääl Kuu; alasil on lai platte ja siin `otsas on sarv Hlj; `Roua keind ega päe
 `katsumas kas alas pala on, et kas sepp teeb paigulisti tööd Kaa; Tükk raua kandakad
 oli alaseks; Nii kaua pole mehe elul midagi kui alas `vastu peab (noor naine on) Põi;

alassimepakk

alas on rauast, kord terast pial, 'teises 'otsas on auk, 'teises 'otsas ümmargune nokk Nis; oomikust 'õhtuni alasi 'kilksus käes Juu; alasi seesab puupaku 'otsas Kos; pia pallas 'juskui kullassepa alasi JõeK; alasi sarv, sarve õtsan tuleb obese 'rauda tehä ümmargusest; juudi alasi, kos piäl tehäse plekktjüüd Kod; alasi püüraak KJn; sepä alase aak'raud, kun obese 'rauda kõverdets Krk; alasi^p, näid ol' 'suuri ja 'väikesi - - sepä alas ol' iks 'säitsmepuudaline; sõss ol' ingliss alas, õige vanast olnu_vene alas nigu vikati 'pinnise alas, paku 'sisse kaavetu, ot's terräv, mitte laga nigu 'inglise alas, all laga ja sais ilma 'kaivmada paku piäl Vön; sääl tetäss 'suuri 'asju alasi piäl, 'kirvit ja adra teräsit tetäss teräväss Kam; 'känksepa alas om kivist, selle piäl taotas 'nahka Ote b. alus vikati pinnimiseks vikkasti alasi Lüg; vene vikatid ei sünni käiata - - 'oamrega piinutakse, all on pisike alasi Juu; 'aamber ja alasi on juures einamal, ega neid ära 'tuua JõeK; vikati 'pinnise alasi Kod; Vikahti 'sagamise allas ol' laga, sinnu_ 'pahti vikaht piäle ja_ 'l'saeti vasara 'põnnu otsaga^p Rõu; 'niitmä läät, siss võta allas ka üteh Se Vrd alask

alassime|pakk *alassime pakk* alassipakk – Kuu

alassine *hv* alatine, alaline ma olõ sihn jo alassine elünik, ei olõ ma_ 'konhki muian käänu^p Har

alasi|pakk *alasi* aluspakk *alasi on paku 'otsas, sic on alasi pakk, 'männi pakkud ikke 'pietässe; alasi pakk tehä 'tammest, 'muidu läheb 'lõhki Lüg; alasi pakk, õts mua sjjs, kaavetud mua 'sisse Kod; alasi pakk lüvväss maa 'sisse, siss 'naatas vikahtit tsagama Se Vrd* alase-, alassime-, alaski|pakk

alask *al|sk* g -ski Trv Hel, *alask* Krl *alasi alaski piäl pinnitess vikati terä terävess* Hel

alaski|pakk *alaskipakk* alassipakk – Trv

alaskivi *salakivi* – Khk Pöi *nobe obu purudab alati adrad ee alas kivide taga* Khk; *Paljas alaskivi, õhe tagant võta adr äe, juba on teise taga 'jälle* Pöi Vrd *alaskivi -kivine alas kivine salakive täis* – Khk

alaspidi *alaspidi* S Ris Jä Plt Pil KJn M, *allas-* Lai Plt, *alass-* Ris Juu Ann Krk Nõo *allapoole, allapidi a. adv ülespidi kipub, alaspidi ripub, 'pükstes kasvab = pähkel Jäm; pee alaspidi, jalad õlespidi Käi; kõri alaspidi (joodikust) Rid; käsi valutab ei või alaspidi 'laskagi mette Mär; peerg oli alaspidi, et ta 'ühtelugu põles, et ära ei 'kustund Mih; noogutab 'piaga ülespidi, alaspidi PJg; kadaka oks 'pahti 'vastuksi lüpsiku torosse, ladvapool alasspidi, 'tüüku pool ülesspidi, siis kurnati piim puu püt'tide 'sisse Juu; isa pand suiks kardule kol'i 'aita maha suu alasspidi, et kätte ei saa Ann; nüüd temä ripub siäl piä alaspidi KJn; mõni kuusk om alaspidi 'oksege; kallakune maa, alaspidi, vesi vii kik'k väe 'alla Krk; lähäb alasspidi mäe vjrd 'müüydä 'alla Nõo || arjastega preesis on kut rönjaspreesis, aga alaspidi (altpoolt) 'pitklik, ülalt laiakas Jäm b. prep lähäme alaspidi mäe ja ülespidi Lai Vrd* alaspool-, -päidi -poole alaspidi 'tul'li kartsast kaudu alas 'poole Tor -päidi alaspidi mäest alasspäidi sõit hopõn virgastõ Rõu

alasse, alassi → alasi³

alassine *alassi|ne* g -se *alasti olev; viletsa riietusega rääbläne ja alassine, püksid 'kat'ki; õlesi täl riietki õltud, üks alassine näro* Kod

alassipaju (*pajuliik*) *alassipajo punane pajo libeve 'lehtige, 'võrsit tuvvass 'korvi tetä; punatse pajose om alass pajose, urva pajose* Krk

alast *alast* Krk Hel Ote V alt, altpoolt; *madalamalt eilä 'tyydi alast 'einu, miu*

talu mant Krk; siist alast nakka nüid `vasta märke minema Ote; Hää`käega `hoiti [koodil] alast ja tõsõga varrõ otsast kiini^p Rõu; alast tyyt vj; a_sii kuudi pääl ei olõ vett; vanast `ol`le `ündrekulõ kriinoliino ala `pantu, sõss `ündrek hoisõ `hindä alast kohrovalla^p Plv; alast tul` suur` udsu üless Rär; taast alast lätt tjj Se Vrd alahast, alastpoolt

halastaja|õde meditsiiniõde – ütst *alastajad õed* Mar; *alastaja õed on `aigemajas, kis `aigeid `aitavad* Kos; *alassaja õde o luatsareti piäl* Kod; *alasteje õe koolim, alasteje õe ammadit õps* Krk

halastama *alastama* R (-mma) eP/-ss- Kod/, Trv Ran Puh, -eme Krk, -mma Plv

1. armu heitma, säästma; häda või puudust leevendama üks *alastaja inimine oli `nuorennasa jo* Hlj; *ma nüüd alastan sinu `pääle - - ei `anna sene `kerra `sulle `vitsa* VNg; *Miina, alastaja inimene, tõi sis tüki `saia `moole `siii* Khk; *kohus käib ilma alastamata* Emm; *eksa (eks sa) alasta, ära karista ikka veel* Mär; *selle `vaese inimese üle peab üsna alastama* Ris; *laps akas tuas `nutma eks ma juost jälle [õuest töö juurest] last `aitama - - et ma `jälle lapse `piale ka nii alastasin* Amb; *üks tuares inime on alastamatta* VJg; *alassaga `vaesse `piüle* Kod; *kõva, alastamata inime* KJn; *kui tõene inimene ei alasta, siss jummal ammugi ei alasta* Ran Vrd *alastama, halestama*

2. "kaebama, kurtma" *alast et hulga `lat'si* Plv

3. (imetus-, üllatushüüatus) *alastaja sinu `asjadega, ei sie enämb `kasva sugugi* Lüg; *alasta `peale, mis sinu `sisse on nüid siginend* Kul; *vähä minä õlen jala käenud, jumal alassa küll* Kod

alaste, alasti *ala*|sti R eP M Lut; -ste Vai Emm Kir Trm T(-stõ Nõo); -stõ, -stõ^p V(al'a- Se); -ssi Kod; -st Ris

1. a. *alasti, riieteta tulivad `tütrigod `puodi, kaik puol keha alasti* Vai; *`tahtis alasti kätega `katsuda* Jäm; *tui `puhta puru alasti, mett_üks `riide ilp pole `selgas* Krj; *Alasti poiss kut porgand* Põi; *`pal`la alaste olid `auku pand* Kir; *`võlke ta `riided seilast ää et siis ta alasti `kuškille ei lähä* Koe; *tuli ala`ssi nagu iire poeg* Kod; *alastõ `jalgoga* Plv; *`karga^p sannast alasti `ussõ, tsiugu^p anomast vett uguritulõ, et kiiki nännü_s, kasusõ uguritsa^p hüä^p* Lut || *ilma `kleideta obene on alasti* Äks b. viletsate, väheste riietega; kergelt riietatud *Käib alasti ja `paljas, ei õle tal `õiget `riiest `seljas* Jõh; *üks vaene, armetu, ta ju üsna alasti* Ris; *mes sa `kergeperse juaksed `väl`ja `pal`jalt, ala`ssi* Kod; *nii kül`m, kõik alasti, `kiindid egä kedägi* KJn; *ku oma näpu ei jõvva tetä ämp, siss jääd alaste kah; selle `tjyga jääme `näl`gä ja alaste* Nõo; *alastõ om, olõ õi rõivit säläh, kas omma kakõnu `rõiva^p vai `jyudu^p* Se c. fig varanduseta, vaene *ta on nii puu pal`las, alasti nagu saha rauapuu* Juu; *ma_le (olen) periss alastõ jäänu, mul ei ole mitte midägina* Nõo

2. a. *paljas (sulgedeta, karvadeta, soomusteta, juusteta jne) alasti kala, ei õle `suomussi tämäl* Lüg; *roti pojad veel alasti (karvadeta); alasti (udusulil) kana poeg* Khk; *See `olla tark mees, kelle pealagi alasti on* Põi; *mõni [kana] `sul`gib sedasi, et arvast pikka `müeda ajab ühetasasel suled maha, aga mõni on päris alasti peinil* JJn || *miu `tütrel om ka alasti (ohakata) kesvä* Krk b. katmata, katteta; kattedehita kitsid *`raidased noore metsa puhas äe, `tõmmasid pisiksed männid nii alasti ja närised kasud puhas äe; Kohes sa sedati alasti levakakuga lähed, paneme natikse paprit ümber* Kaa; *`ülgel `ambad alasti nagu kurjal koeral* Krj; *lapsele `anti näpi piäle, kui tükk kuarikud ärä `kiskma, et pürak jääb ala`ssi* Kod; *kui segad leeva ära, riputa jahu `peale, et ta alasti ei ole, `kaetud on* Pal Vrd *alastõl(l)a*

alast|poolt altpoolt – Räp Se a. adv *üleväst pyyllt ja alast pyyllt* Räp b. prep *tyy tjj* 'raakõnõ lätt alastpyyllt sannatarrõ sinnä_ 'syyho Räp; *Kapuda_kõüdetevvä_lanpagõ-sõga vai lina 'sirdusõga alast pyyllt 'põlvõ kinni* Se

alastus *alastu|s* g -se Koe Kod/-ss-/, -ss g -sõ Har Rõu Plv Vas *alastiolek*; *riidenappus*; *vaesus kui ei sua linu, tuleb alassus 'piäle* Kod; *ku ei_kua, ei_tjj^p, siss tulõ alastuss ja 'vaesus* Har; *Jämme rõõvas olõ õi^p alastuss ja üsäd'se leib näl'g* Rõu; *inimese olliva näläh ja pyyl' alastusõh ess olõ 'kostõgi midägi saia ei võtta^p* Plv

halastus *alastu|s* R eP(-o- Emm) Trv Krk, -ss Ran, g -se

1. halastamine, arm, armuheitmine *ei sie 'tunne alastust 'toise 'pääle* Hlj; *pole sellel 'armu εga alastust. põletas teise maja εε* Khk; *alastuse pärast võt'is lapse oma 'juure Iis; kõva 'süämege, ei tunne alastust tõise 'vastu* Krk; *vanast palleldi jumala käest 'armu ja alastust* Ran

2. (imetus-, üllatus-, kokkumishüüatus) *oh alastus sinuda küll, küll ma õppetän, aga sa mitte et akka tegemäie* Lüg; *Oh taeva alastus keela sina, kui inimese 'mõistus ää kaub* Põi; *küll see oo üks 'irmus surm, oh oh alastus* Muh; *oh alastus arm 'oetku aas ermu 'peale* Rid; *oh sina alastus! kas siit o 'aige* Kul; *nüid õpetakse 'koolis 'taantsima lapsed, sa alastuse aeg; ega siis sedaviisi siis 'mindud nüid põllule nagu nüid minnakse, kal'is alastus, kis sedasi* Hag; *os_sa alastuse vaim, mis sa tahad tegema akata!* Juu; *oh 'elde alastus, sial oli kohe kul'di liha* Jür; *oh sa alastus küll nad on 'kehvuses ei 'leiba ega kardulid kedagi põle* VJg Vrd *halestus*

alastõl(1)a *alastõ|lla^p, -lla, u -la* *alasti*, nappide või viletsate riietega *sulasõ* Jaan *tul'l sannast alastõlla 'ussõ; ei olõ 'aigu kota ei tetä, periss alastõlla jäät* Har

alaso → *alasi³*

ala|tasa *alati*, ühtelugu, vahetpidamata – Kuu Lüg Jäm Khk Põi Muh Ran *sie on ala tasa 'aige* Lüg; *mis sa alatasa roinid* Khk; *üks kärin ja mürin o ala 'tassa* Muh; *ta oli alatasa meil; parem käsi ala 'tassa töös* Kse; *küll aga lagistab alatasa* JõeK; *ala tasa sadas 'vihma* Lai; *'tulli ää 'saugam 'vihma, 'saugamid üteldi ala tasa* Ran Vrd *alapa-paina -tasane* a < *alatasi* – Jäm Khk Mär Kse Juu SJn *ta on 'meitel alatasane vööras* Jäm; *pagan 'võiku seda alatasast 'kiunumist ja 'karjumist* Khk; *alatasane 'riidlemine* Juu; *karjatalitaja on juust alatasane, temal ei ole üü ei pääva vahet* SJn

ala|tassa → *alatasi*

alate, alati *ala|ti* eP T (-te Jäm KuuK VMr MMg Võn), *ala|ti, -te* R/-de Kuu/V, -te Kod *aina, kogu aeg, pidevalt, ühtepuhku, sageli meil oli alade üks torm ja tuul, igä 'mendi merele; meil ka alalde 'tehti neid 'suome 'auku 'leibi* Kuu; *sii o meri alati 'lahti* (ei külmu kinni) Khk; *seategu alati lepe kui tatikas* Rid; *'lät'lased 'enne olid alati sii laadal okidega ja 'toolega* Aud; *ega ma alati või teile 'tulla* Koe; *'meie olime alati eas läbi'saamises* HljK; *mis te alati pillerkuaritate* VJg; *neil on leib alati õtsas* Iis; *ma 'seisin alate 'valge* (kahvatu) Kod; *talvel oli alati kali 'juuva* Pal; *ega 'mõistlik inime ei käi alati 'simmanil* Äks; *mõni 'urraab alati, ei 'kõlba syy ega tyy asi* Ran; *egass ma säl alati ei käi, mõnikord 'arva lähä* Nõo; *maal om alati kammar' pääl, olgu_mis maa taht* Kan; *nigu tapukikkakese^p, alati 'harju pite riiun kyyhn* Rõu; *kuus um alati hal'ass; vana juudass kuivatass rahha Võl'simäel alate jaanipäävä 'üüse* Plv; *ta om 'kurblik ja murõlik alate* Räp; *lat's alati lavva pääl, kest söõgi 'lauda istuss õnõ* Se || *ikka veel, üha edasi kas sõnniku vedäjäd vedäväd alate?*; *lähäb ja lähäb alate, akand juba üks tuli 'paisma; Vello alate kirjutab, teestel 'ammu 'val'mis* Kod Vrd *aate, ala³, alalde, alali², alaliselt, alaliste, alande, alapaina, alasi², alatasi, alatiselt*

ala|tihti *ala* `tihti sageli – Ksi

alatine *alati|ne* g -se Jäm Khk Mar Tor(-ne-) spor K, I Krk Puh Krl, -nõ, g -sõ Rõu alaline, korduv; harilik *ta meitel alatiseks võõraks* Jäm; *pada on alatine keedu riist* Khk; *kes seda alatest `sõimu jõuab ära kuulatada* Tor; *töömeeste alatine `kopsimine käib kõrvust läbi* Juu; *me tegime kütislava, siis tegime `kapsa `taimed `sinna `piale, minu noores põlves oli sie alatine*; *alaline asi oli `pol'ka* Amb; *alaline sadu ei lase kedagist `vil'ja korjata* JMd; *eks sie ole alaline asi, kes `iemal on, sie on kal'lis* VJg; *alaline käijä, alate `kuvitab `käädä, nagu külä kuvit* Kod; *vanal aal olli iki rüimleib ja kamapuder egäpääväne süük', sji olli iki suvine alatine süük'* Krk; *mu alatinõ nui* Rõu Vrd alaline, alatasane

alatiselt adv < alatine – Khk JõeK suur katel seisis alatiselt koogu `otsas Khk; *sie tüõ on alatiseld, alatasa saab seda `tehtud* JõeK

halatka n, g halatka, halaika halatt `mõrsalõ pandass õnnõ `valgõ halatka ja tuu sõlg Se

alitsema *alitsema* Hlj VNg Lüg Khk Hää Kos JJn VJg Pal Plt KJn

1. *haletsema sie alatsi ja kahetsi toist* VNg; *oh sa `vaesekene! alitsemise mõttes `öõltasse* Khk; *ma ei olegi akand alitsema [müüdnud lehma]* JJn; *mis ta alitseb selle lapse iest sie siis aga nutab* VJg; *kõik alitsetid ja kahjatesid kui tema ära läks* KJn

2. *halastama mõned on `kanged ja `karmed, `eiväd alitse `tõise `pääle, `kaibavad `kohto* Lüg

alitse|pidi = alatsipidi *Kui pea alitsepidi on, siis akkab kohe valutama* Põi

alatsi *alatsi(-)* Sa Muh Rei Lälõ Tõs PJg (*allatsi*) alla, allapoole; alaspidi *kärmit-sad on põllu peel, mõlemad kül'led `einu täis, tuul keib alatsi* Khk; *päe akkab alatsi `vaoma; männaga `löödi ikka ületsi ja alatsi; alatsi `kookus ninaga* Muh; [leinakasel] *kõik alatsi `nioksed nõrgad oksad; vili põrub alatsi, läheb `pal'la paranda `peale* Lih; [peavihul] *`tüikad ületsi, ladvad alatsi; lina masinal pannatse vibud `peale, tä peab `anna ületsi ja alatsi `tõsta* Kse; *Tule natuke alatsi* Han; *lähäb naa, ninä reide vahel. silmääd alatsi, ei vahe `teisi `ühti* Tõs Vrd alasi¹

alatsi|pidi allapoole, alaspidi – VII Põi Lih Han PJg Hää *tuikongid - - sinised lilled ja suured kongid alatsipidi* Lih; *`Lähker rippus `varnas, suu alatsipidi* Han; *istutadi [linapeod] maha - - tüegas alatsipidi, latv ületsipidi* PJg; *üyükul' on suure pääga - - kõver nokk alatsipidi* Hää Vrd alitsepidi, alatsipooles, alatsitpidi -poole = alatsipidi – Ans

alatsit|pidi = alatsipidi – Põi

halatt *hala|t' g -di* Se(-t) Lut; *halat* Kra lai pikk rüü, üleriie *tulõ ku papp, pik'k halat säläh; papil halat' lak'o `käästega* Se; *manahhil must halat', krumba_kül'eh. halat' um pikk rõevaäs, hiidetäss `pääle* Lut Vrd halatka

alatu *ala|tu* g -tu, -tuma spor eP/-to g -toma Emm/; n, g -tu Trv Krk T V; *aladu, -du* g -du V

1. hv alatu, autu *ma küll `seukse alatu `teuga akkama äi saaks* Khk; *alatul inimesel pole `miskit `säädü* VII; *ta oo läind alatumase* Tor; *alatu temp* Trm; *timä om sääne sitt, aladu inemine* Se

2. tähtsusetu, halvakspeetu; madalamast seisusest, vaene, alandlik; armetu *et oleks `kõrgemast soost ammetmes, aga et alvast soost, alatu inime on* Juu; *ta on üks armetu ja alatu, kedagi põle tal olemas* JMd; *kõik sugusel'ts `vaesed ja alatumad, kas näd ei mõessa ilman elädä vöi; alatud eläjäd ehk inimesed, njiid ei aka kellelegi `vasta; viidikad*

one kõege alatumad [kalad] Kod; üks `vaene ja alatu inimene - - et ta `vaene oli, siis `ööldi alatust; see oli nii alatu ja põlatud, et see ei kõlvand `pulma `kutsuda Lai; `vaene alatu sandike; kis `nende alatute lapsekeste ijst oolitseb KJn; mia ole põlla nii alatu, et ma_i massa mitte midägina, ma_i massa tobsitait vettegina; ma_le nii alatu - - mul ei ole `kostegi abi `lyyta Nõo; sulanõ ol' tyy kqgõ alatum, sait tyy `ruubli käeraha, tollõga ol'lit endä ärä möönü^p Võn; Alatu tyyinimine, mis tyy kah vjil umma nõnna kohegi `tsuskass Urv; taa_m esi henne alatus tennü^p uma `suuga, kinga kokku putuss, lätt alasi nuidõga `tüllü; ta_m `lõpmalda aladu inemine, ei_ele_tel `rõivõid sällän ei^p Har; mina piä hinnäst kqõ alatopast; alatur - vaest jako; timä om aladu^p, timmä kõik^p `pilkasõ^p, qks `vaesõ poolõ Se

3. ebakohane, mitesobiv, kehv, kõlbmatu need on kõik alatud [vikatid], õhuksed PJg; se on üks alatu moatükk, tema ei kasvata kedagi ega Juu; muad on alatumad, lahjad ja alvad VJg; ei taha `minnä alatu `kõsta Kod; künä one kõege alatum [veesõiduk], siis tuleb puat^p MMg; si urtsik on väga alatu, aga ku_ta siia ehitadi, siis oli ta esimeste reas Lai; tu_m `väega aladu sõna: kalsa^p, püksi õks omma `uhkõ^p Har; ta asi om alatu, ta om nii alatu, et ei massa^p kõnõldagi^p Räp

4. madal - S alatu võrk Jäm; alatum vesi Ans; alatu muld - - vähä `mulda sauel peel; alatumad maad (õhukese mullakihiga) Khk; see task nii alatu põhjaga Mus; alato maa, `ööda, va madal Emm; king on alatu (jala pealt madal) Rei

alatuke(ne) dem < alatu - Pöi KJn Trv Nõo

1. vaene, armetu, vilets üks alatu loomake - - kõigist kõigi alatuke, kõik on temast üle KJn; mõni om serände alatakõne, ei ole täl `süvvä, ei `säl'gä `aada midägina Nõo

2. madal; kitsas laht on alatuke; alatuke võrk Pöi

ala|tuuline, -tuulne 1. a, s, sag pl alusvili, kõlud; väheväertuslik, vilets (vili) - Kuu Hmd Kei Ran Nõo Kam ala `tuuline vili - - niisugune `piene terägä ja `rohkemb `prahti sies ka Kuu; ala `tuulised Hmd, Kei; alatuulitsed `võeti `tuulme alt, nyu lätsivä sigadele, `lyymele Ran; Tuulutamise `aigu tuul puhub alatuulitse täis terädest üle Nõo Vrd alla-, all-, alt|tuul(i)ne

2. fig vaene, tähtsusetu (inimene) Siel `pulmas olid vade `tähtsüämmäd, ei ala `tuulisi old kedägi; Lesk `naine ja `vaene laps on igäl puol ala `tuulised; Ega si-dä ala `tuulist inimist tahu `kennegi `tundeda Kuu

alavan all (pool) Meil umma^p alavan uma^p maa^p kõik `paak'jatsõ^p Rõu Vrd alan

ala|vili 1. kangu, lühikeseks jäänud kõrsvili kui tää naa vähike on, siis naa ala vili, ala `moodi on teta kasond Mar

2. alusvili, kõlud alavili o alam vili, allpoolt tuule `võetud, o `kergem, `antasse `loomele Lih; tüvikoalune ike pienikene alavili Kod Vrd ala²

ala|võt'ja um ala `võt'ja (ablas, söölas), sööse mis taht Plv -võtmine kül_ta om ahnõ^p `süymä, kül_tal om hää ala `võtminõ (heast söögiisust) Räp

halb alb g alva eP(idaosa, lääne pool harvem, excl Sa Muh; h- Khk; g alba Vig Mih) M T Lei; alb g `alva R(n `alba VNg Vai; pl `albad Vai; n alv Jõe); alv g alva eP(lääneosa; h- Phl) Hls San V(h-); komp alve- eP(albe- Mar) M T(alvõ- Ran Nõo) V(halvõ-), `alve- R

1. sobimatu, nõuetele mittevastav, väärtusetu, ebakvaliteetne a. (inimese füüsiliste või vaimsete omaduste, võimete, oskuste, tervise, meelteseisundi jne kohta) vilets, kehv, paha, ebarahuldav; pahane; inetu; rõhuv, vaevav mool o seda `korda nii alb tojo

Muh; *alv veri jääb* `seisma Kul; *mool pia sihes na alv* Kse; *soiub, alv olla* Var; `tervis on alb, *ei taha mitte* `süia Iis; *mul on alb tunne, ma_i saa* `rõõmus olla Pal; *nagemene on mul parem, aga* `kuulmene on *alvem* KJn; *alva meelega* `ütlep mis `tahten ära tal Krk; *mul olliva vana alva* `amba, *valutiva ja tulliva kõik suust ära* Nõo; *süda nii alb* (raske, vaevav), *justkui kivi* `kyyrma `vasta märke vedäda Rõn; *mul om põra_süda* `väegõ alb. *kuis_ti_ni alva_latsõ olõtõ* San; *hää!* om karrõ vai halv; *mul om halv pää ei_tulõ* medägi `mijilde; *sij ilma* `aigu omma_tulihalva_jala^P, *kost vanast ol'i* [inimestel] *ilmilusa_valgõ_jala^P* Har; *ilm om sääne tinnõ, selle ka vaest om halv* [enesetunne] Vas; *taa halva* `kõnnõga mijss, *taal olõ õi jutu hakkot* Se; *halva* `tehruga timä um Lut || (iiveldustundest) *ku süda* `seoke alb ja okse tuleb siss ta ju pööritab Hää; *süda alb ja* `nartsib, *siis ei taha süädä* Kod; *ku süä lää alvasse, siss raba* `kül'mä vett Trv; *suu läits alvass osse tük'k* `pääle Puh; *üt's ossõnd, mul lät's süä halvass kaiõh* Vas b. (loomade, konkreetsete esemete, nähtuste, omaduste jne kohta) kõlbmatu, sobimatu; vilets, väheväärtuslik; ebameeldiv; ebasoodus; vastumeelne, vastik; maitsetu, mittetoitev; vähene, kehv, ebapiisav; lahja, kõhn alb (nõrk) jää Jõe; `valge` paska lepp on alb puu, *tämäst midägi ei saa* Lüg; *nee on ühed kuivad maad, aitavad alvemat* `viljasi küll pidada Emm; *alva ilmaga ei taha* `väljagid `minna Rei; *aga ek_se ein oli alv egä see, see* `looma ei kosotand `ühtigi - - vilets ein oli; *nii* `albu kebadid põle `olndki, *kui nüid oo* Mär; *va alba karbaga roheline* [värv] oli Vig; *karjamaad oo sii albad, vesitsed* Mih; *alva* `maolene, *alva maeguga supp* Tõs; *läks alva ilma* `sisse, *küll ta saab märjass* Hää; *tüdruk lõterdab, ei* `ketra ilusti. *lõng on alb* Saa; *savi raadik, nied on ühed alvad* maad VMr; *alva mekiga Iis; ja vahest on alb suvi, et vili jääb* kehvast Trm; *alused one alvemat teräd; külävahe tjjd õlid nõnna alvad, et kõhe ei* `piäsnud läbi Kod; *õhakad alva põhja mua* `piäle ei tulegi MMg; *sadas* `ühte` puhku - - eena aeg oli väega alb Pal; *alb lõhn* Äks; *ilm lähäb alvast, rasva tihane* präaksob; *anid lähvad, alvad ilmad* Lai; *meil aias on viserikka puid - - ära põend, alvaks kõik läind* Plt; *küll om* `alba` aisu `kambren Trv; *ku sa näet tõise inimese* `alba amet (menstruatsiooni ajal kantavat särki), *siis sil'mä jääve* `aigess Krk; *põrna* `aiguss olna kah alb `aiguss; *ilma läävä alvale, kui siga* `põhku viis `sulgu; *kui* `alba vett tuleb suhu, *siss üteldäss et, sol'kme nakava kusele; jäme alb maa, ei ole pehme* muld Ran; *alvan* `aigusen (süüfilises); *aga* `miule tei ta küll *alva* `rõiva, *alvembit ei* `saagi ämp tetä Nõo; *küll tu leib* `ol'i alb, *koer ka_s süü toda* `leibä TMr; *tal söögil om nii alb* magu Ote; *rostõ aja raua alvass; alb tjj, tegemede* `jäetu San; *lait'su_hobõsõt halvass; tan om pal'lu* `säärtseid `halvu kotussõid, *kon medägi ei_kasu^P; mul om ni_half tubak - üt'skõrd* `tõmbat, *kat'skõrd* `sül'gät Har; `halvu linnu üteldäss rääss Plv; *tyy leib om* `väega halv; *elo k'ul om* hää, *a süük* om halv; *halvah tõbõh* (suguhaguses) Se; *selle um halv saak et um halv kasu; keväjäne hopõn olõ_i kõvastõ lihhav, üle talvõ halvast jäänü^P* Lut || riknenud, roiskunud; tarvitamiskõlbmatu liha lähäb `alvast, *kui vähä* `suola pääl; `augusti kuu sies `lähväd muttukad jahude `sisse, *siis* `üellässe, *jahud* `onvad `alvad Lüg; *silgud* `lähtväd *alvas. lehk taga; alvas läin, sandis* Tõs; *üks eeringa tünn oli alvast lähnud* Pal; *või om alvasse minnu* Trv; *ain lääv alvass, aenad mädänevä ära* Ran; *taar om alvass* `lännü, *tulep* `väl'lä visata Nõo; *tidä* (surnut) *piat är_`matma, muidu t'ä lätt maa pääl alvass, ai-samõ* San; *tyy liha ol'l tuli halv, taa_l`* `maolõ halv ja *haisass* Krl; *ku imä om medä pel'länü vai* `hiitünü^P *siss lätt püim rinnan halvass* Har || *peab* `oidma, *et* `kat'ki ei tee [vesivilli], *ta lähäb* `oopis alvaks Amb; `paistuss lännä *nii alvass et, võena* `surma ka `tuvva Nõo c. (millegi abstraktsema nähtuse, olukorra, tegevuse jne kohta) mittehea;

ebamugav, tülikas, raskustega seotud nüid on ned `asjad `nenda imelised ja `alvad Vai; kudas kellegi `saatus oo. mõnel iä, mõnel alv Tõs; alb käia `rõõplese `tõjga Hää; alvad aead Rap; nii alv õnn, `kiski asi lähä `korda Juu; laidab kõik alvast mes teen Trm; alb asi küll, kuda elämä akada vöi `olla Kod; naeste `rahval on vägä alv `kohta `saada KJn; kes esi [oma] tõrva `märki näeb, tol olna alb õnn Ran; asi om alva kõrra pääl, ma_i os usnugi, et nii sitaste lähäb Nõo; iilä ol'l nii halv, pörss es püüsü_mitte üt's raas; sul taa kusi jyysk, vaest om halv sul muidõ inemeiste siän Krl; tast om sul `väega_halfv minnä^p, hain om hämm; ilmhalva amedi võt't Har; maa ol'l külmänü^p, tsopa `kaihmine ol'l halv; halv (vägivaldne, õnnetu) surm Rõu; halv [olukord] olõ õi_no `taivakõnõ, taa jo_kõgõ halvõmb halv Vas; vana_uss lätt päiv päävält halvõmballõ Röp; haina tegemisõga om timahhava halv lugu; meil no om halvõp ellä^p Se d. (varanduselt, ühiskondlikult positsioonilt) alam, väheväärtuslik; põlatud, halvakspeetav nää ku pidi `alvast et ei mitte `maininugi VNg; kes oli `uhkem pani omale siidirätigu, kes oli alvem mees pani sitsirätigu Jäm; suuremad asjamehed `istuvad `laudas, alvemad laava taga Khk; `Vaesid inimesi peeti alvas Han; alvast soost (madalast seisusest); teene peab mo nii alvaks kõegis `asjus, ei `arva moost kedagi ega pea moost lugu Juu; seda `pieti alvast, kes külast `kruami `ot'sis [puuduse pärast] VMr; piäväd teist jusku alvas - alamas KJn; `uhke om sij, kes ei taha kehvebe, alvebe inimesege kõnelle Krk; ta piap miu nii alvass ja alatuss, et mia ei `kõlba mitte kohekile Nõo; halvaks panema halvaks pidama, põlastama; pahaks panema alvaks panema teist inimest Ris; taad panõ ma_nd alvass Krl; ma_kõnõli muidõ Jaanilõ tyyd juttu. tyy parid tyyd `väega halvass Har

2. negatiivsete eetiliste omadustega: ebamoraalne; sündsusetu, taunitav; paha-tahtlik, tige; süd ametu; tõrges, sõnakuulmatu ajas sene `alva `lapse `välla: se on nii `alvast mend Vai; üks va alb inimene, `keskid täda ei salli Khk; helvet on halv sõna Phl; tä põle `moole `ühte `alba sõnagi annond egä põle mena koa mette Mar; ää arjuta omale `alva kommet Tõs; `alvade inimestega on `raske läbi `suada Juu; alb rahvas, tõesega `rüidleb Kod; alva iseloomuga Lai; kukk kui `alba `lindu näeb, siis kuristab oma kanadelle; see on jõle inimene, `alba juttusid aeab Plt; alb laps, ei loe; alb tegu KJn; oma jagu om `albe `sõpru, oma jagu om äid `sõpru Krk; ämm olna iki alb - - miniäle Ran; joodikide peräst `olli Pangodi vald saanu alva kõne `alla; ta_lli serände alb eläjäss, es saesa karjan Nõo; `ol'live `väega alva minule, `võl'sse minu päüle San; tyy om halva jutu ala sadanu Krl; taa vana halv mÿss, joodik Har; sääne halv myyd, lätt jätt ussõ `valla; Parõmb `halva inemist kittä, ku_hääd `laita; Kuri võtt kul'bist, halv sõna paast Rõu; kadõ ja lähk inemine, `süänega halb inemine; Ku halb inemine vasta tulõ, sis võtt õnnõ är^p Röp; halva^p mehe^p `tükvä^p `taplõma; suu pääl arvatass pal'lo `halvu `vaimõ olõvat; tõõsõ päüle `halva süänd `mõtlõss (on vihane) Se

3. mittesobiv, vastunäidustatud; kahjulik, õnnetust toov `reedi on alvem nädala pää Khk; [parun] ise oli `ütlen, et mul nii alv sõna ja nii alv silm [toob loomadele õnnetust] Tõs; ta on alva silmaga, ei tohi `loomaa näedata Kos; nüid om serände alb aig, lähvä kõik aava mädänemä Nõo; `jÿspä ja `rÿjdi es lasta [loomi esimest korda karja] - nyu `ol'li alva päevä Rõn; n_om nyur kuu, n_om halv aig. no_i_või_ `põrsõid lõigada^p, nakass mädänemä takast Har; `Rÿjde tohe es sukugi alusta^p, tyy ol'l tyy kõgõ halvõmb päiv Rõu; halva ao tuñnil (tund enne keskõöd) tohi_i tüüd tetä^p; kas sai mul halv al tet'tüss, et lää äi `hõste Se; noil um halv sil'm kua um sääne kadõlik inemine Lut

4. odav – R spor Sa Emm Phl Lā Tōs HaLā JōeK KuuK JMd Ann Kad Sim KJn Kala 'hinnad olid 'voimata 'halvad Kuu; 'juudiga 'tarvis kovast 'tingi(da), et 'alvemmast jättä Vai; üks [sulane] oli 'kallim, teine oli alvem palgaga Pöi; jo ma siis osta ka, kui alvemaks leheb, nüid nii kallis Emm; nüid oo loomad albad. maksa obosed 'inda, egä 'veisse loomad koa Vig; alva palgaga tienib koa Ris; ma põle seda 'alba sukurt soand, ikka kal'list ostnd KuuK; no sit's on üks alb riie, maksa mette kedagi kohe Sim

5. kahju, hale vōi_ku halv om naid armõtuud latsõkõisi Har; ku ma loe vai laala, sõss silmä^p 'jyyskva^p – mul lätt mǝj̄l nii halvass Rāp; hallõ - halv mǝj̄l' tul'i pääle Se

II. s 1. kuri, paha tegu vōi olend, ebasoovitav nähtus; ebaõiglus, ebameeldivus; kurjus karud 'tievād pali 'alba ja 'kahju Lüg; 'motleb minust 'alba Vai; kes 'sõuksid 'albu akkab ää 'viima Muh; kis 'alva oli teind, see sai 'jälle vahel 'pekka koa Kir; 'kaarna 'lendamist ja 'karjumist 'kartsid, et toob 'alba, igä sugust 'alba Tōs; 'vainokāgo näeb 'alba, õlgu si 'albus messuke ta one; alvad ja üvād tǝj̄b [haige] kōik 'sängi (roojab ja kuseb alla) Kod; me vahel ei ole midāgi ääd, kisk nagu alva poole Trv; paari'rahva elu om iki 'seante vahel 'alba vahel ääd Krk; jummal om miu 'oidnu kōge alva j̄st Nōo; ma_lõ 'täämä nii kärstitü - - ei tiü_kas midāgi 'halva om tulõman vai Kan; ei_kāü_nuil käsi häste_kis tōsõlõ 'halva 'püündävā^p; saa ei sa_taa latsõga 'hāaga 'kōrda, halvaga ammuki Har; mis sa_tōsõlõ 'üttele^p, 'üttele hüvvä vai 'halva, kǝik' tulõ 'hindälle kätte Vas; 'halva kitä_i^p är^p, hüvvä põlõ_i^p är^p; mul 'ümbre süāme halv (paha tundmus, iiveldus) Lut

2. kurat perremǝj̄ss ütēl' jal^p noile tōisilõ halvulõ: säidse 'kyyrmat 'võtkõ 'lapjūt ütēh; tuu 'valgõ susi 'omgi 'halvu 'murdja; Ku haigutat, sis halv kisk suud lak'ka Se

albakas al'ba|kas g -ka Hää Juu Ann VJg albikas Ta [inimese] aru põle 'õige koha pääl, al'bakas inimene; Jumal, kui pailu ikki al'baki, kui sa 'vaatad Hää; 'niuke vana al'bakas mees oli, teeb niukest rumalad 'nal'la Ann

albama 'albama Khk 1. kurtma, kaeblema keis 'albamass, et midagid 'süia pole; ta 'albas ikka sedasi teiste ees, kui laps ee suri Khk

2. muretsema süva lumega 'albab ikka laste eest - - p_saa läbi kuidagid Khk

albikane dem < alp Küll sa oled üks 'halbikane, 'aeva vade vahid 'hendäs 'peilist; 'Moistlik inimene saab 'arvu sanujestigi, vade 'halbikane ei 'huoli 'huopiestigi Kuu

albikas albi|kas Khk Muh, al'bi- Mär Hää Juu Kos VJg Iis Trm, g -ka albivõitu, kerglane see on sihandune imelik, nda kut albikas Khk; me tüdrikud on al'bikad Hää; al'bikas inime ei ole tōsine Kos Vrd albakas, albisegane

albikene dem < alp al'biksed koos Rid; ajab piäle üksi sõnu väl'la: on üks al'bike KJn; ega ta 'tävve aruga ei ole, om serānde albikene Nōo; taa niu_hal'bikõnõ unimi juttõga^p Har; sääne huid'u, al'bikõnõ, es kõnõlõ 'õigõt juttu, mõni kruuv vallalõ Rõu Vrd albikane

albi|segane = albikas eblakas al'bisegane, 'ühte 'puhku naerab - - nagu ikka nied 'kergemeelsed on; ennatlik, kes ennast kergitab, al'bisegane VJg

*albitsõma alpima, alpi juttu rääkima sa hal'bitsõt õnnõ, 'halpi juttu aät; mi sa tah hal'bidsõ^p Se

halbuss 'albu|s Lüg Ris Koe Kod Pal, -ss Trv Krk Puh Nõo, 'alptu|s Lüg Vai Khk Vll Muh Mar/-o- /Mär Kse Hää Juu Kos Koe VJg KJn Krk, 'albd|ss Krl, 'alvu|s Var Tōs Hää Pee KJn, g -se; alvuss Krl, 'halvu|ss Har, -ss, -ss Rõu Vas Se, g -sõ; p 'halvut Se

1. kurjus, õelus, pahatahtlikkus; pahe, puudus *sie on üks suur* `alptus sel inimisel, *sihib ja* `viisub `ennast ja klanib ja lakkub ja `õlbib Lüg; *sest* `alptusest ta_p saa änam `lahti Khk; *eadus ikka parem ku* `alvus Tõs; *mia ei tiü temä* `alburst ei temä `äädust kah, *katte* `kumbagi Nõo; [tal] *olõ õi* `halvust, *a olõ õi* `lahkust kah Vas; *halvußs tulõ inemisel pääle, lätt kur'äss är jo*?; *tõõnõ* `halvusõga eläsegi Se

2. kuri, paha tegu või asi, ebasoovitav nähtus; ebaõiglus, -meeldivus *sie on* `kõrralik inimine - - *ei õle* `alburst kuuld kedägi Lüg; *nda* `alptuse asi seda visi elada Khk; *ta oli alati* `val'nis teisele `alptust tegema Mär; *kui näed* [kevadel esimesena] `kirju liblika, *siis oo õin alv. toob* `alvust ja pahandust Var; *mina ei ole kellegille* `alvust `rääkind Pee; *meie elämä üväss, meil* `alburst ei õle; *vainokägo näeb* `alba, *õlgu si* `alburst mes-suke ta one Kod; *pal't sõnadege jageleve,* `alburst ei `ütte Krk; *alburst* (iiveldustunne) `olli `süäme pääl ärä lännu; *ega es kuule üttegi* `alburst, *kitust sai kasvatamise ijst* Nõo; *ilmal om pal'lu* `albursti Krl; *timä tek'k meile pal'lo* `halburst; *sij mjjss om käünü siin, om* `halburst tennü? (seetõttu kalapüük ei õnnestunud) Se

halbõtohe käävä hiltõtohe ja halbõtohe (näruselt riides) Se

ald¹ ald g alla järellainetus; ummikas, ummiklaine *kui jõlm vagavaks jäeb ja vana laenõ viel ond, siis* `üeldäkse, *et suur ald viel siss merel; Meres vist teene tuul oln, vesikarõst käüb ald maha* (randa); *mere* `püüdesse aab muda allaga - - `sioke `kangõ ald, *mere põhja piäl käüb* `kangõ ald, *voog* Khn Vrd allõ

ald² ald g alla Jäm Khn KJn hall¹; härmatis *sedine al'l udu võttas vilja ära, kül'm võttas, ald võttas ära* Jäm; *mua* `valgõ umiku, *ald muas; alla kord iä piäl, iä allatet* Khn

alde `alde kummitus, viirastus `alde *sie on üks midägi* `silmä `viirastus. `silmist `kummita `justku kedägi olik, *aga ei ole; nägi* `aldet Vai

alder `alder g `aldri pilak, peerupiht `alder, rouad `otsas, puu jalg all. vee van'pandi ala Jäm

-aldija Ls metsaaldija

aldijaine `aldijaine = haldjas *ei mina ole* `aldijaist nähnd `eiga `karda VNg

haldjas `aldjas (`ald-) Jõe Hlj Vai Khk Krj(ls) Rei Rid Kul Kos JõeK Koe VMr Kad(ls) KJn, `aldijas Jõe VNg Lüg Iis /`ald-i-/ Vai Ans(ls) Emm Rei Phl(h-), g -ja; n pl - `aldjad Vll; `aldias Kuu(h-; g -di_a) Hlj KuuK/-l-/; pl `aldijammed Kuu; `aldg]jas HJn Jür(ls) JõeK Amb(g -ja) JMd Koe VMr Rak VJg Sim; - `ald]jas g -ja Kod; *al]jas g -ja* Mär HaLä Kos (ls) Ann Tür Pai Plt(al'i-); `al'jas (`aljas) g `al'ja (`alja) Mar Ris Juu Amb(ls) Koe Kad Lai; *al'jas (aljas)* Jäm Põi(ls) Vig HaLo Hag Iis Trm Plt(ls), *al'jass* Pal Äks(ls) g `alja Iis Trm Pal Lai, g *al'jase* HMd; n pl - `aljad (- `al'jad) Jäm Pha Vll Jaa Põi Muh; *al'las* Pha Kei Lai (g `al'la); *al'gas g* `al'ka HJn (täendus ebamäärane; sõna sag tuntud raamatust) haldjas, (kaitse)vaim, kujuteldav üleloomulik olend ja kolm `aldijast tuld [laeva] `pääle. ja - - `aldijad akkand `rütlema, akkand ühttoist `välja ajama `laevast Jõe; *Pahu* `lapsi `irmudetti - - `aldijammijega, `vaimujega - - *paneb* `lapse kotti ja vieb menemä Kuu; *kive* `juures oli `aldijas, *sie vei* `lapsi vahest, *laps kadus ja kadus* - - *ku niisugune lai kivi oli_s* `kardeti VNg; `aldijas on `jusku kodokävijäs - - `surne `näidäb kodo, `jusku `aldijas käib tagurperi (tuleb koju tagasi) Lüg; *aldijas on* `metsa vaim Vai; *näh* `metsas ja meres `õötasse ikka `aldjad ja näkid olad Khk; *suurde* `metsade sees olnd suur't `aljad uland eloste ja laulnd Mar; *aldjaid oli* `pal'lu. `metsas oli. vees oli koa; `aldjas udu seest tuli, *metsa vahel ennast vahest ilmutas* Kul; *aljas o* `öössine `nõidustik asi, `niuksed `kõimesed

ja `kõijad pidid olema Vig; ta oli aljastega kokku `trähvan Ris; `metsas alijas uilata `vastu Rap; kui `al'gja `jäl'gede `peale `metsas astud, siis eksid ära JMd; Ebavere mää pial elada ka `al'djas; kui `al'djaga `võitled, piab sel'la kuu `puole `oidma, ei siis saa `al'djas kedagi tiha VMr; al'jas lupistas poisi ää Trm Vrd aldjaine

ale¹ ale Mus HlJK alustus, loomine tuli met'le võrgu alele Mus; Kes ale aletaks ja lõbe lõbetaks, küll mina `kiegutaks `keskel (kangakudumisest) HlJK Vrd alg¹

ale² n, g ale R(h- Kuu) Kaa spor L K, I (van g aleje, -ja)

1. a. sõord, (muistne) põllumaa ülesharimise viis metsa, võsa põletamise teel; vastaval menetlusel saadud põllumaa, alemaa `ennevanased inimised tegivad alet, `ruokisivad `metsä maha - - siis `lautisivvad - - nied aod `laili ilusast - - `sõisas sene suve ja `talve [lume all] - - tuli keväde - - siis `pandi põlemaie - - siis `külveti `õtrad tämäle `selgä; alet küttistämmä Lüg; Ale põletamist seda sai `tehtud ikka uiel maal - - oksa ja rüga lasudele visseti veel `peele karet. siis sai ikka rohkem põlend `mulda Kaa; `naire maa alet `raima Vän; oksa risu jääb ja pistetase põlema, siss öeldase alet tegima; ale peal kasuvad kännude vahel rukkid `easte Tor; alet siin sai sugu `tehtud; küla alede suitsud käivad `siia Juu; ah see põlend nagu mat'si ale Kos; aletegemist mina ei mäleta, aga teda oli ennem `tehtud Amb; alesse tegin selle vil'la Sim; alet põletati ja kütist `luodi Iis; alet roogiti, `raidusid puud lademesse maha, peenikesed lepametsad `tehti aledest; Kevadest ale peale on `tehtud õdre ja `kaeru, naarid, kualikid ja kapsaid Trm; alejega õli `rohkem tüüd ku `kütse `muaga Kod; `tehti `nairi küt'ist, ehk alejad Lai || vana pulmakomme - KJn Vrd aletuli b. (puu, võsa jne) lasu, lade (ale põletamiseks) aod on alenna maas; ao `raiumisel `panna aled maha, perast `siuda kubu VNg; mets ales muas JMd; raiuti mets maha alesse ja pisteti põlema, `tehti alet Koe; `lasti alet maha, et ästi paks ja tiht on, siis põleb ästi Sim Vrd alejas, alendik

2. kivine kungas, kõrgem koht metsas või heinamaal kesk `heinämaad on suur ale; Eks siel alete vahel ole vähä `heinä, kust saab `niitä; Nobi ale `serväst `mantsiku; Siel alete pääl pidi tänä, uon hüäst `pohlu olema Kuu Vrd alekõrs

ale³ → halle^{1,2}

hale ale g -da R(n aleda VNg) L K I Ran Nõo Kam; alle g aleda Puh van Nõo; hale g -ja Kuu; n, g ale S Trv Krk; n al(l)e Hel; n, g alle Hls, allõ San Krl(n alle^p), h-V(hallõ^p Se, g halõhõ Har Vas), g halõha Lut; transl halõhõ|st, -ss Se; komp halõhõp Har

1. a a. (pisarateni) härras, liigutatud, halemeelne, kergesti kurvastuv; kaastundlik aleda südamegä, akkab kõhe `itkemäie; sie on ale inimine - - akkab kõhe `itku Lüg; `moolgid akkas taast ale meel Khk; Ale mees koa, akkab `nutma Põi; süda läheb aleks Muh; kui on `raske asi, siis tuleb ale meel `peale Kul; tema on aleda südamega, akkab `nutma kui vähä `miski on VJg; teeb meele aledast Pal; ale meelege tule ikk ka `pääle Krk; süda läüb aledass, sil'mävesi om leevä `kastess; ike nigu aledamba meelega annat tälle, tiiät et ta_m `vaene ja sarit Nõo; ku ma näi, et tä nii kurvakõnõ ol'l, siss lät's `hindäl ka halõhõss Vas; `suuga murõhtass, `süämega iks olõ_i hallõ Röp b. millestki, millegi tõttu kahju, kurb mul one periss ale temäst, üks vana üvä mies VNg; ale ja `kahju on kohe täda Vai; siis o nii ale, kui sul põle midagid Muh; tääl väga nagu ale `olla üksi Aud; ei olnd jo ale näha see kui mat'si `nahka nülitä Rap; ale taga tõiss, et ärä suri Kod; no võta kui tahad, ega mul täst ale ei ole Ran; `väikest last ol'l hallõ kaia^p, is saa `õigõst süüä anda^p, ei_ `mähki_kah Har; vaest eläjä `lyyuma um `õkva hallõ Plv; mul om teid hallõ, t_j_piät no `näl'gümmä Vas; ku hädä om, siss olõ õi

'härgägi hallõ, a kui hädäkõrd 'mýjda lätt, siss om 'handagi hallõ; nõrgahtu põlvitt 'maaha, nii läl's umma naist halõhõst Se c. kurbust, kahju- või kaastunnet põhjustav, liigutav; kurbust või kannatust väljendav Midäs sul viga on tänä et 'ninda haleja nägü oled, kas peigmees jätt maha vai midä? Kuu; küll sie pidass aleda 'jutluse VNg; See nii pisike ale ("arg") laps Pöi; see 'olli pisike ale 'näoga poiss Muh; siis 'meitel oli 'neuke ale asi, põln änam mette 'pruuti, põln 'peimest Lih; sel on nihused ilusad aledad (mõjuvad) sõnad Juu; poja laps jäi pia põletikku, kole, ale 'aigus JJn; ise itk ja lugi, aleda tuaniga Kod; küll om ale asi, et ma nii perätuss ole jäänu; sýj kerksant om 'väega aleda 'kõnnega, panep kõik 'rahva 'ikma Nõo; halõha helüga laulõtass, helü um hallõ Lut Vrd halõdnik, hõllõ

2. s haledus, härdus, kahju-, kaastunne üsna ale tuleb 'peele, kui sa seda kõik pead 'mõtlema Khk; tuleb üsna ale 'peale, kui ma teda nään Juu; emäl tullu ale pääle, võtten oma latse tagasi Krk; kui kaet toda vil'etsät elu, siss nigu ale tuleb 'pääle Ran; tulõ hallõ pääle, nakass 'ikma är? Se

3. a armetu, mannetu, vilets, halb Ei sie saa midägi 'tehnest - - 'niisike ale õli tõne; sie õppetaja lueb aleda 'äälega, ei 'kuulu kuhugi, kie 'valju 'äälegä lueb, 'kuulub üle keriku Lüg; Riie mis sa 'ostid on väga ale asi, õhugene ja pole tal nägu midagid Emm; mõni [inimene] oo ikke aledama (nutusema, kaeblikuma) äälega, mõni oo kãredama äälega Mar; ei taha üteldä et ull, siss 'üllät, et tä om 'puuduline, ull on halõhõp sõna Har

4. a (värvuselt) hele, valkjas, kahvatu, pleekinud, tuhm - R spor S, L KPõ Lai Plt KJn M halepunane - 'oige 'valkjaspunane, 'ruosa Kuu; tal on 'valged 'juuksed, aleda 'karvaga Lüg; Anepojad - - 'alguses on nisukesed alerohelised, 'ennegu 'lähvad 'kollasest lisR; ta nü ale (kahvatu) 'näuga; pisine ale (hall) lind on, lina 'västrik Jäm; kui värv vähe 'peele akab, siis jääb [riie] aleks Khk; Ta akab 'tuiskama, 'päike on nü ale ja 'valge Pöi; mis nisuke ale kollane on, see oo 'aabjas kollane Mär; Karikakraiga sai tulikollast. Kaselehtega alekollast Kei; kui see all on 'liiga ale, ehk saab 'musta 'ulka 'panna [värvimisel]; oli nisuke alesinine riie JJn; lepikseened, nisukesed aledad roosad seened Ann; 'omme vist sadab, pääv on aleda 'näoga Lai; sýj om 'siande ale värn Hel

ale|ader aleadruga küntasse alemaad. vanast ike õli aleadrasid, kui alemaad 'tehti Iis; Aleadra, sel on rauapuu ehk sahkpuu tagurpidi sedasi, et ta ei sua juurte alla minna. Ta ainult kriimustas pealt Trm

haledade aledade Ran Nõo(alõdadõ) haledasti koolitare man mõni lugess nü ale-dade, et 'kullejal läits südä aledass ja nakass ka 'ikma; nakap nü aledade kõnelema Nõo Vrd halõdõ, halõhõdõ

haledalt aledalt Var Aud haledasti nul'tis aledalt Aud

haledest, -i aleda|sti JMd Pee Plt KJn, -ste Rid (-šte) Han Tõs Aud PJg Kad, -st Lüg Vai Trm, -ss Kod haledasti, härdalt, härdameelselt; liigutavalt 'luevad aledast, ise 'itkeväd ja paluvad jumala Lüg; laps nuttis aledaste Tõs; Tuulelipp akkas aledaste riiksuma PJg; koer vingub, ulub aledast Trm; talleke mäis nõnna aledass Kod Vrd haledade, haledalt, halejasti, halelikult, halesti, haletsi, halõdõ, halõhe, halõhhalõ, halõhuistõ, halõhõdõ, halõhõhe, halõtudõ

haledus aledu|s (-o-) spor R eP, -ss Krk Puh Nõo Kam (-õ-) Krl, g -se; halõdu|ss hv Plv, Rãp haledus, härdus, härdameelsus; kahjutunne, kurbus; haletsus, kaastunne aleduse pärast 'anneti 'puole 'innaga Hlj; pettäs, jättäs minu maha, eks sie õle 'naiste

'rahval isegi suur aledus ja kahi Lüg; kõva südamega, äga see_p tunne aledust Khk; ikke naa nutolene ja aledost alati teis Mar; tal oli suur aledus selle asja üle Ris; linnu ema sureb aleduse kätte Iis; süda aleduss täis Kod; aledus 'tul'i piäle, akasin 'nutma KJn; nii suur aleduss, et kisup vjõ silmist 'väl'lä Nõo || õnnetusjuhtum oliks seda aledust tarist, et see loom sihantseks jähi Khk Vrd halõhuss

aleja|maa aleja maa alemaa – Trm

alejas ale|jas TMr, -jass KodT Ote(-õ-), g -ja ale², sõord alejad põletadi ~ 'tehti TMr; nüit üteldäss sõord, siss kutsuti alejass - - sinna aleja 'pääle telti 'kesvä ja 'tal'riku ja külveti ka naarist kah sinna; alõja pääl om 'valge ao tuhk Ote

halejasti haledasti nii alejasti nuttab Kuu

aleje|jalg pl Pala alejejalad - võininäd Kod – Pala valla elanike pilkenimi

aleje|maa alemaa aleje mua 'piäle kõege 'rohkem 'naarid taheti tehä. kapuss kasvab kua aleje mua piäl Kod

halekas ale|kass g -ka valkjas, kahvatu, hallikas tuliein päält alekass sinikass Krk

halekene dem < hale valkjas, kahvatu (värv); "vilets asi" alegene riie; Äi mina söust alegest asja küll äi taha Rei

alekere → alekõre

hale|kont Alekont "viriseja" – VII

aleksei, -päev kalendritähtpäev, 17. märts ku alækseiast saa[va] kukõ juvva^p, sis oudakeiast saa[va] härä juvva^p; Alekseipäiv, kiislat keedetäss, terri surmutass Se

ale|kõre, -kõrs -kõrs g '-kõrre Kod(-kõrs, -kõrs g -kõrre); -kõrs Lai; -kõrs, -kõre g -kõre Trm, n, g -kere Trm söotijäänud maa; kõrgem koht heinamaal või metsas; alemaa, metsatulekahju ase põlend koht metsas on ka alekere Trm; siäl alekõrre piäl ei kasva kedägi. 'kõrgem kink eenämä siden, ein kasvab 'ümber'ringi - alekõrre 'piäle 'tõmmad eenäd 'väl'jä [kuivama]; jussi alekõrs, kos jussi rohi piäl kasvab Kod; alekõrs, kus on 'sööti jäänud maa, ilma arimata maa Lai

halelik aleli|k g -ku Rei/-gu/ Mih Kod Pal Äks Trv Krk Ran/-gu/ Nõo Krl/alõli-/; halõli|k g -ku, -gu Har Rõu Vas Lut hale, härras, tundeline; kurb; kaastundlik üks 'vastutuliija alelik inime Mih; alelik ja õrn, 'niskese õrna südamegä; alelik, itkuse jäälegä Kod; alelik lugu Äks; ta om 'seande alelik mjõs, kes tõese 'puudust tund Trv; mõni om alelik mõistap 'äste 'trjõusti tõist Krk; nii aleligu süd'amega, egä tühjä asja peräst pil'l perän Ran

halelikult adv < halelik üks kyyul 'meister loeb val'juss ja kõvass, tõene loeb alelikult Kod

alema alema (võrgukudumist) alustama alen võrgu üles; võrgu alemene; ku võrk aletud on, sis lähäb kudumene edasi Vän

ale|maa aletegemisega rajatud uudismaa, sõõrumaa - Lüg Ans HJn Koe Sim I Lai Ale 'maale 'külveti 'õtrad Lüg; kolm küla kadus [viimase sõjaga] nõnda ära et pole alema asentkid Ans; ja kus 'kasvas vili selle alemaa pial Sim Vrd aleja-, aleje|maa

alemal, -le, -t alemal Lüg Jõh Vai, -le, -t Lüg allpool, allapoole, altpool

1. adv sie rippub alemal, ei õle 'tarvis redend tua, ma saan 'muidugi kättä; lase - - alemalle; võtta sa alemalt 'kinni, ma võttan ülemält Lüg

2. prep kui on keskommik juo üle, [õeld] päiv on alemal keskommikut juo; midä [vesi] ratta alt 'väl'lä juo tuleb, lähäb 'rõnni, 'rõnnist lähäb jõkke alemal 'tamme Lüg; 'sääre luu on alemal 'põlve Jõh

alemb ale|mb g -ma Kuu Lüg; p alema VNg

alendama

1. ala- või väheväärtuslik, nõrgem, noorem jne *mis sa 'võõrutad tädä ja viristad [õeld] ku laps alema virista VNg; sina õled ikke minust alemb, 'tõsta 'ninda et silm 'pungis Lüg*

2. alluv, alam *alemb piäb ikke ülemä paluma Lüg*

alendama *alenda|ma Kuu VNg Lüg(-mma)*

1. alandama, vähendama, madaldama; vähemaks tõmbama; allapoole, madalamale laskma *ülenda, alenda 'laeva rhvl Kuu; alenda 'inda, küll siis 'lahti saad 'toisest VNg; sadude iel 'kaivudes ja jõgedes, igäl puol alendab vett Lüg || madalamale ametikohale paigutama alendas 'tõise 'ammeti, 'suuremast 'ammetist pisema 'ammeti Lüg*

2. alandama, halvustama, laimama *eks üvä ole toist alenda; sie krappis ja alendas toist VNg*

3. end alandama, alluma *no mina sene ede alendama küll ei akka VNg; 'meie 'piämä alendamma 'metsä ülemä 'alle Lüg*

alendik *alendi|k g -ku ale, alemaa läämi alendiku pääle, riibume tuki kokku; alendikust sai 'põldu Võn*

alene¹ *a < ale*² *kiviste küngastega (maa) Sie 'heinämaa on nii alene et ega siel 'palju 'niidetävä 'kohta ole Kuu*

alene² *ale|ne g -se VNg Lüg Jõh*

1. riietuseseme alumine osa **a.** *'mieste 'rahval õli 'nüõritsa kuub, piht õli ilusast kõhe ja alene õli 'nüõritud Jõh b.* särgijätk, särgi takune alaosa *alesega särk õli ülevalt puolt linane, alt takune; sie õli 'särgi alene, sie alumine õts, midä aluss 'sieliku siel käis Lüg; 'ennevanast õlid kahest tükkist kokko 'õmmeldud 'särgid, linane piht ja takune alene Jõh c.* seelik *'Sieliku 'kutsuti siin ka alene; 'jupkad on 'kuuvved ehk alesed Jõh Vrd alane, ales, alune*

2. koogi, karaski jne põhi, alus *alesega kuok on 'nõnda: segas 'õtra jahud 'piimä 'sisse, et sai paras 'taigna. 'lautas 'pannu 'pääle 'laili, lõi munad 'kartuli 'putru 'sisse ja 'lõstas alese 'pääle Lüg*

Vrd *alesi*

3. sag pl **a.** rehepeksul *pahma alla jääv vili koos aganatega 'reie ku 'puistad, siis 'päälimised õled 'puistetasse 'vällä ja alesed 'jääväd 'põhja. siis 'jälle 'uuvvista obesed 'selgä Lüg || 'pahma sava õts, sedä 'üietässe 'pahma alene Lüg b.* kasvava lina alumised lühemad taimed *pihud - - 'siutasse 'kinni lühemäiegi, midä ei ülätu pihuje, aleseiegi Lüg*

alenema *alenema VNg, -mma Lüg a.* alanema, vähenema, taanduma; kahanema *pane vesi pudeli - - kui vesi aleneb, siis sadu ei tule; ajab üle kehä 'paisetusse - - sangleppä vihaga viheldi, siis akkas alenemma; kuu aleneb lähäb jo 'viimase 'vierandi 'puole Lüg b.* odavamaks muutuma *'kartuli 'innad on alenened Lüg c.* vaibuma *nüüd on juo alenend ja 'vaikind sie mero 'vällä Lüg*

ale|oder *alemaal kasvav oder - Jõh KuuK A ale 'õtra 'üaldi ka, et õli paremb kui sulamaa 'õtra 'kasvas Jõh*

halep *hal'ep sõim Hal'ep ko_sa no joosõt, kas_sa i_näe^p, kon korv om Urv*

ales *ale|s g -sse Jõh särgijätk Minu vanaema oli - - 'kõrtsmiku tüttar, täma võis 'ilma alesseta 'särgid 'saada Jõh*

alesi *n, g alesi Lüg*

1. särgijätk *'särgil sie takkune järk õligi alesi Lüg*

2. koogi põhi, alus siis 'tehti alesiga 'koaki, sie 'tehti muist rukki, muist 'õtra jahust Lüg

Vrd alene²

halestama ales|tama Jäm Khk Muh Hää Vil T/alõs- Ran/, alõstõ|me San, -mõ Krl, halõstam(m)a V

1. haletsema, kaasa tundma; kurvastama; kurtma, halama – Jäm Khk Muh Hää Vil Se *akkas oma poja eest alestama* Khk; *naa tüha asja pärast alestab ja nutab, ellik poiss* Muh; *Ema on 'surnu, aga lapsed jäävad kõik 'nutma, alestama, pillakul* Hää; *mul ol' hallõ, ma halesti timmä; 'kõiki jovvat no ar halõsta* Se || *armastama last piät halõstamma ja piät karistamma ka*^p; *ma sinno ni halõsta ku pini 'paalkat* Se

2. halastama, armu heitma – T V alõsta no 'vaese 'pääle, anna tälle iki Ran; *kes miu 'pääle alestab, miu 'pääle ei alesta 'kiäkina* Nõo; *surm om üits alestamada 'rüyvli, ta_i alesta; kivi alest orja 'pääle, läits 'pehmess* Kam; *sa õks halõsta_ta 'vaesõ looma pääle, ala_ 'pessü_tedä* Har; *ir ma*^p *tälle halõsti (lõin) Vas; halõstaja hingega*^p Se; *halõsta mullõ jummal'* Lut || fig 'kiasab nii et jummal alesta (väga, rohkesti) Nõo

halesti alesti Kaa Rei, -e Muh haledasti Jähi eese kõlguga nõnda alesti palja pεεle kinni Kaa; *akan aleste 'nutma* Muh

halestus alestu|ss g -se Nõo San, alõstu|ss Krl, h- Rõu Plv Vas Se(-ss), g -sõ

1. haletsus, kaastunne *kõik' timmä halõstasõ*^p, *kõigist timä päle om halõstus* Se || *armastus lööse halõstusõ 'süämehe* Se

2. halastus *täl ei ole suguki alestust tõese 'vasta* Nõo; *looda*^p *iks jumalõ alõstusõ pääle*^p Krl

3. (imestus-, üllatushüüatus) *Oh sa_ 'taivahalõstuss, iilä*^p *õdagult ol' Lääd'sämägi kõik' 'tontõ vai 'vaimõ täüs* Rõu

aletama aletama Lüg Trm KJn alet tegema *Maad ei 'keeletud 'mõisa poalt aletamast ega kütistamast, kui aga ise taheti teha* Lüg; *Kui uut muad juure 'tehti, siis ikka aletamisega* Trm

haletama¹ aletama leinama, kurvastama õpetajal 'surnu ema, ta aletanu ka tend; *Nüid - - 'õeldaks 'leinavad, vanad inimesed aletavad* Hää

haletama² → haljetama

haletsama, haletsema aletsama Vai/-mma/ Kod, aletsema Kuu(h-) Hlj Mär Vän Trm, halõtsõmma Se

1. haledust tundma, kaasa tundma, kellestki kahju olema; (taga) nutma *ei, sie ei aletse 'toise iest* Hlj; *lähäb emä 'väl'jä, küll laps aletsab 'perrä; aletsas taga 'surnud* Kod; *ma*^p *naka timmä halõtsõmma siss võtt poolõ murõht täl ar*^p Se **Vrd** halaelema, halastama, halatsema, halelema, halestama, haletama, halitsema

2. hädaldama, halisema *eit läks nuttaess ojale, haletse_ess 'hallikalle* Kuu; *poisid ärge aletsege, poolel õöl lääb [meri] 'vaikseks* Vän; *akas siäl aletsama, et tämä elo on igävess ärä rikotud* Kod

haletsi haledasti *Laps nutab nii aletsi* Hää

haletsus aletsus g -e haletsemine, haletsev kaastunne – Hlj **Vrd** halestus

aletu õl'e aletuma karbaga Vig

ale|tuli vana pulmakomme, rahaannetus noorikule (raha tagumine langetatud puu kännu või puupaku sisse või raha viskamine tulle) *läksid alet tegema, aletuld põletama pulma aal; pulmalest pilluvad aletulesse vaskraha, kutsutse kokko pulmalest* KJn

aletus → halletus²

alev *alev* Kuu Lüg eP(*al'ev* Kod) M(-*v* Trv), Puh Nõo g -*i*; *aleb* Mar Vän g -*i*; n, g *alevi* VNg Vai LNg; *allõ|v* g *alõ|vi* Ote(*allev*) San V(-*v* Vas Se, g -*võ* Krl, g -*va* Har Rõu Se) **a.** hv asula; suurem kirikuküla *alevi* `rahvas pidavad enesest ikke `rohke**m** VNg; *pisikesed* `linnad `onvad *alevid*; kus ikke `vaprikud *sies*, *süs sie* on juo *alev nõh* Lüg; *teine õpib* *õpib* läbi `minnes `rohkem kui teine suurest linnast Kse; `Tõstama *alevil* põle mette `ühtegi `antvärki; tegi *aleville* maja; põle *alevilt* `kuigi `kaugel Tõs; minu elu `iäga om si Otebäl allõv kõik `säetü Ote; *kyyl'* om Antsla allõvõ veeren Krl; sääl om ni suur allõv nigu väigu linakõnõ Har; Haavapää küläh om pallo `popse, sõss ku sinnä mindäss, üteldäss: lää alõvihe - - tyy om nigu `nõksamine Räp; mjj seto jaohh olõki_i? alõvat õi? Se **b.** äärelinn, eeslinn suur külä just ku `linna *alevi* Vai; eläb linna *al'evin*, linna *servän* Kod

alevik *alevist* suveks söödale võetud mullikas Anna *alevikule* valu, näe, sarasse läks `kartuli `kallale IisR

alg¹ *alg* (*algu*) g *alu* R HljK alustus; algus `vergo *alg* - - kui akata `verko kuduma - - `vergo alustamine Jõe; Nüd ma `räägin parajate `ielimäse saa loppu ja sen saa alu asja; Kes alu alustab, sie lobu lobetab Kuu; Kes *algu* alustaks ja lõppu lõpetaks, küll mina keskel keeriksin HljK Vrd ale¹

alg² *alg* g *alu*, *algu* hall¹, külmunud kaste maas *alg löi* maha; suur paks *alg olli* maas; *Alg alles* maas, ei või vjil `lyymi `väl'la ajada Hää

halg *alg* g *alu* (*alo*) üid (n `algu VNg; h- Kuu Phl V); `algo g *alo*, `algo Vai halg (kütte- või peerupuu) ottaga selt alult `tohtu VNg; rihebu alud, nee on sured jämed. levabu alud, nee on `peenimad pitkad; puud luhutasse `algudeks - - ja viiasse `linna Khk; puud pannakse pinuse. alud `süldas Krj; piiru alud `pandi `algude õrde `peale [kuivama] Muh; kaks sületäit `algu põledadi ära Käi; vana pada `aeti `algu si täis (jaanitule tegemisel) Mar; aho täis `toorid `alga Kul; Üks *alg* akatab teise (ühest mõttest tekib teine) Han; `algõ õrrõd (ahjuesised parred peerulõmmude jaoks) Khn; alu `koorem oli `vankre pial Kos; *kualituas* panevad kohe suured kase alud `ahju VJg; mõõdu panevad [puule] `piäle ja `lõikavad ühepidused alud Kod; puupakk lõhutasse `algudest Äks; [pikne] lööb kuuse puru, `algudest (kildudeks) kohe, nii puru üksi tüka Lai; alu süä, puu süä pudeve sji jäeb tule ürrjätse Hls; sji om lahe iluss *alg*, sellest *juusk* `pirdu ku `siidi kunagi; vanast ollu alukihhi ahju otsa pääl; Andress lää, *alg sellän* ütelts ku kaß lää änd *sellän* Krk; mul om kaits vai kolm `algu `kuiva puud, toda oia ahju `lätusess Nõo; Ütsi allõ^p (ühe halu kaupa) varastasõva puid Võn; mji^p pyyl `kišti `pirdõ pedjä alõst Krl; lahk `halga Vas; ma^p lei halo `sisse, sai kat's plaahhat Se || *osmuse* `algudest (malmlattidest) tehasse `rauda, sauna ahjude all Khk

halgahhama *halgahhama* Se, pr (ta) *halgahhass* Vas meenuma, meelde tulema tõõnõkõrd *kaüt* *uss* `aida piteh ni `mjilde *halgahhass* Vas; ma^p *kae* kas *halgahhass* mul `mjilde, kas mul tulõ `mjilde tyy asi Se Vrd halgatama

halgahhuma *halgahhuma* Rõu, pr *halgahhuss* Se = halgahtuma Ütel pääväl ol' tarõpoisilõ `mjilde *halgahhunu*^p, ku õigõ_~ `lapjuga_~ `pryyvi `säl'gä `nühki^p, vaest avitass Rõu Vrd halgahtuma, halgatuma

halgahtama *halgahta(m)*ma Vas Se Lut

1. (äkki) meenuma, meelde tulema või turgatama üt's `mõistuss jäl_~ halgahti `mjilde Vas

2. meenutama, meelde tuletama Tyy om nii ku nakkat `mjilde halgahtamma Vas

3. halgahti (pahvatasid) kõik' peräh `naardma Se Vrd halgatama

halgahtuma halga|htum(m)a Vas Se Lut, -htomma Röp Se (äkki) meenuma, meelde tulema mul halgahtu `mijilde et, ryyht ka iks hummogu vöödass Vas; oi tuy asi jäi tegemädä, nüüd halgahto `mijlte Röp Vrd halgatuma

algama `algama spor R eP (`algama Khn), da-inf alata Kaa Mär Kse Tor Kos Amb JMd Trm Plt Hls, da-inf `algada Lüg S Khn Hää Juu Koe VJg Iis ?Hls, da-inf `alga VNg; `algama, `algõma, tn `algmin Lei, `algma (-dõ, -he) Har, (ma) alõ

1. (millegagi) algust tegema, (midagi) alustama, tegema hakkama, käsile võtma `algasimma kodu Mahu sadama tulema; [nad] ei akkanu `millagi `riedisel `päiväl `aina `algama, ei siis ole üvä tüöd `alga; ken `algaks akkaduse ja lobedaks lobedukse, küll mina `keskel `kierudan VNg; `ninda `iljane on oma `töögä, et nüüd vast `alga `pääle; `algu nädäläst - - `algasin `einä tehä Lüg; mei `algasimma tänä rugi `leikama Vai; saab uue leva alata; `alga leib üles: ikka kasukannik leigetasse peelt ära Khk; Neljasse oo üks ee pää - siis sai katsutud ikka keiki töösi ülesalata Kaa; akkame uut tüöd `jälle `algama Mar; kui `maandid alati, siis `tehti jänese kuse järele veeda-väada Kse; kui sukka `algad, siss teed `looduse `valmis; eila `algasin kesa küündi Tor; täna on `tarvis alata karduli `võtmisega Amb; `alga sina jutuga `piale VJg; `algasin puid `raiuda Iis; `algasin juba oma `tööga Trm; ma_naka sukka `algmadõ - `algmahe; ol'i koltõisskümmet `silma `vardahe alõt; alõ^p no sukk üless Har; lamass om `algmin pük'ä kurast `puolõst Lei

2. algust saama, peale hakkama Pisikesega `algab `suurega lõppeb (tülist) Lüg; minel kuul `talve `alga? Vai; nädala `algades olid ilusad ilmad Rei; se `algas juba nelländämäl `aastal `peäle Vig; rukki `lõikus juba igal pool aland Tor; tüü vahe siss ku üks tüü `lõpnu, teene viil `alganu põle Hää; üks mure lõpeb tõene `algab Kod; Kas sa nüid jälle jääd kauges, kooli tunni om joba alanu Nõo; üt's kuhuss lõpõss, tõnõ `algõss Har; alg uni `tulla Lei Vrd alema, algatama, algnõma, alguma, alustama

3. meenuma, meelde tulema, mõttesse tulema mul `algas pähä, et õlin siäl `kõiski siänil õllud; mul `algas pähä, et tõiss `myydu suab paremass tehä Kod Vrd halgatama, halgatuma

algas → haldjas

halgas alga|s eP(h- Phl; al'gas[s] Vig) -ss Muh Trm Trv Krk Ran, g `alka (g `alksa, `algsa Koe Iis Kod); `algas Hlj; `algas (`alkas) g `alka VNg(`algass, `aalgas; g `alkse) Lüg; `algas g `alga Vai; algas Rei, (h)algas Kuu, g -e; komp algasem Saa

1. kergesti lõhenev, lõhutav `Algass puu poleb plahinal `nindagu ole `korred; `Algass puust ei saa `tarbe puud Kuu; üä `algas puu saab `piergu `tõmmada Lüg; teine [puuhalg] `jälle nii vesa teine `jälle nii algas lähäb kõlks ja kõlks [lõhki] Mar; nii algast puud ei ole kui lepp Tor; koredad puud on kõik `alkad, klopsi `teisi `lõhki et luust Amb; ead `alkad puud, ead pieru puud Kad; `sirge `süuga on algas, lähäb `ästi `lõhki Trm; mõni puu o nõnna visa ja kjjrd, ei lähä `kat'ki, tõene o algas Kod; algas puu om lahe ja kõva Trv

2. kergesti murduv või purunev; habras, rabe, pude sie on `niisukene `algas puu, ei sie pia VNg; see puu oo nii algas, ühna põlve taga murra `katki; mool `olli elivandi luust kamm, aga `olli algas Muh; sel oo lai al'gass kiud, need o prak'klinad Vig; jää alles algas, ei kanna veel `ühti Var; meri akkab `alkass minema [jäälagunemise ajal]; kõik asi kopitab, riie, nahk, puu, lähäb `alkas; [leib] sai `seoke pehme ja algas Tõs; Näpetest lõng paelu `alkam kui `vjõllõst Khn; paakspud - `siuke räbal, algas, sita puu,

algatama

temast ei `tehta midagi Pai; pitkäd linad oo koredad ja `alksad, algas masindata Kod; algass puu om pudeve, sõj ei anna `painude Krk || (lopsakast, tugevast rukkist, hernest jne) [rukis] õli jäme ja algas, tugev, lõegasid ku pajo `vitso; ku õlid `puhtad `alksad `ermed, peksid kuadidegä. ku rohised, siis tallati obessegä Kod

Vrd halkjas, helgas, hõlgas

3. fig (inimesest) a. nõrk, jõuetu algas inime ei kanna tööd teha Tõs b. kerglane, tühine kes va `alkad inimesed oo need oo va eblakad; on üks algas inimene, se kis pal'lo jutostab Mar c. onegi nõnna `alksad [silmad] piä piäl, lahked. `niskesse suure `alksa silmädegä Kod

algatama algatama algust tegema, alustama Üks algatab jutu ja teine räägib edesi Häa Vrd algama

halgatama algatama I Nõo Rõn Kan Krl, halgatam(m)a Urv Har Rõu Vas

1. (äkki) meenuma, meelde tulema või turgatama võeh, nüüd mul algatas `mjõlde mes mul `kästi tehä Kod; kül_ma siss `ütte sulle, ku mul `mjõlde algatab Nõo; Tyyd õks kõnõlat miä `mjõlde halgatass Rõu

2. meenutama, meelde tuletama – Rõn V Halgata mullõ `mjõlde, kuis_tu edeots ol'l, kül_ma sõss kõnõla Urv; ku_kiä `mjõlde halgatanu^p, sõss olõss `tiidnü_kül^p Vas

Vrd halgahhama, halgahtama, halgatuma

halgatuma halgatum(m)a Kan Urv Har Plv Lut, pr (ta) augatuss, algatuss Lei (äkki) meenuma, meelde tulema Ku mul `mjõlde halgatuss, sõs ma võla tu korvi säält är^p Urv; mul halgatu `mjõlde et tsiga jäi söömäldä^p Har Vrd halgahhuma, halgahtuma, halgatama

halgema `(h)algema hv lõhkema, pakatama `Vatsa `alge (liigest söömisest) Kuu alges `alges Kuu VNg Lüg alustusel, alustatud kui `võeras tuli ja `kanõas oli `alges vast, siis `võeras `ütles, oh minu eluaeg on pikk VNg; Ei mul õle `kuutu viel, mul on `kanõass vast `alges; sie tüö on meil `alges, õlen `algand juo tehä juo Lüg

alg|hain alg- Har, alk- Lei ?lõikhein mõtsa all `kõrgõ algain tyy `lõikass jala ka `kat'ski Har; alkain un al'lass kivi and el'ü tagaž'di (õeld kajast) Lei

halgjas → haldjas

alg|kangas labane ja `toimne on alg`kangad. `mustre `kangad, nendel on `rohkem `niisi JJn -katus ?roovistik, roovitis [õlekatus tegemisel] õle topp saab `võetud - - ja `lüödud vasta sedasamust alkatust `sinna, `viltu - - külg kül'le `kõrva `sinna KuuK -lõpmata alatasa, alalõpmata Ei `sengä saa läbi, alg`lopmata vudiseb `kallal Kuu; inimene elab `kauemb kui ei muretse alg`lõpmata Hlj

algma → algama

algmest `algmest Vig PJg algusest `algmest saadik Annuse [talu] Vig; see oo (vana talu) `algmest juba [olnud] PJg Vrd algmine

algmine alg|mine, -mene Lüg Vai Põi Muh Phl Mär Vig Han Häa Hag Juu KuuK Ann Koe Kad VJg Kod/`alg-/ Pil Hls Krk Lut (peam sisekohakäändeis) (maailma) algus; alustus sie on ikke `algmisest `ninda old Vai; Käss on kohe `algmisest `peale `murdjaks `loodud Põi; ilma `algesest `olli sii üks kui maa Muh; `algmisel lõi jumal `taeva ja maa Mär; `Algeses oli mets, see raiuti maha, ehitati majad Han; `algmisest kohe kui ma akkasin `käärima, olen `ümmer `käärbude `käärind Hag; `algmine ja ots VJg; (kirudes) pagana eläjäd `algmisess suat Kod; `algesest soadike kui mina `kuulma olen akand on iki virre Pil; sedäsi om nõj asja `algmisest mai-lma otsani Krk || "esimene" `Algmesed `lambad `lähtvad undi suhu Han Vrd algne

*algne sg elat *algnōst* Se Lut (maailma) algus ilma 'algnōst saani kōik' sjo [setu] rahvass sjo om pühämaara rahvass Se Vrd algmine

-algne Ls esialgne

algnuss `algnu|ss g -sõ algus – Lut

algnōma `algnōm(m)a Plv Vas Se Lut, alōda^p Lut algama hummōnī `algnōss kuul' Plv; tal'v `algnōss jo^p Se; hingaig nojaabri kuul `algnōss; ku ilm alōss, ol' jo saavišt raha `pääle; Väin um suur jegi, `algnōss Vinne maalt ni satass Riia `merde Lut

halg|puu (puu)halg, halupuu – Mar Vig Kir Kse Han Tōs peeru `pilpad `saadi kase alg puudest, `lõmmudest Vig; suured alpuu virnad olid aja `ääres Kse; Kui alpuudest ilma jähi, siis `aitasid aud kua Han

algu `algu Jõh VMr VJg algu Iis, algu^p Rõu - `algu Hlj Lüg Jäm Ans Mih Trm Lai Har, -algu Krl algul, alguses kevade - - `algu `aprilli Jõh; ühel `aastal oleme `sündind, mina `aasta `algu, tema `aasta lõppu VMr; tuleva nädala algu Iis; nädälä algu^p Rõu

algu- algu- Juu JJn Kad VJg Iis, `algu- Rid JJn algus(e)- `algukuus olen `sündinud; `algunädäläst - - `algasin `einä tehä Lüg; `Algu `kannikas sie õli [leiva] `kasvu `kannikas, sie jagati `laste vahel `vällä Jõh; miul vast on `kaḡḡa `algu `otsa kääs; eks ikke enne `algu `aastad ku akkad `käimä [alles merel] ja `verko vähä siis, tiep [torm] `kahjo Vai; niäri `päävä jälle `üitakse algupääväks Juu; mõned mehed [käisid teol] algunädalas: esmaspä, teisibe, kesknädala Kad

algul `algul VNg Lüg Pöi Rei Mär Kse Juu Kos Kad Iis Trm Plt KJn Hls Krl alguses nädälä `algul ikke sain `einä Lüg; `talve `algul Rei; mineva nädali `algul käis ta alles siin Mär; töö ei tahtnd `algul `minna Kos; sügise `algul KJn; maikuu `algul Krl Vrd alul

alguma `algu(m)ma Har Lei algama, peale hakkama Ku_vili sai `riihega ärä_ `pestüss, siss `alguki lina `hellämise aig; Kingitükk `alguss päälpüyl' `põlvõ ja lõpõss kihä manh; jaanuari edemitsel pääväl `alguss meil vastanõ ajastaig Har; äja (pulmad) `algusõ Lei

algus `algu|s g -se spor R(-ss g -sse Lüg) spor eP(-o-) u Hls Krl Plv, g -s Rõu/n -s/ Lei, -ss g -se Puh u Nõo, -ss Har; `algu|se Krk Ran Rõn Ráp (-s) alustus, algamine, hakatus; algusmoment; algusperiood; alguspool, -osa no nied (kivid) `pandi `moisa `algusest VNg; kui `tõine ies `algusse `lahti tieb, küll mina avitan `kaasa kõhe `laulda ka; `talve `algusses Lüg; see on ma ilma `algusest saadiked nenda olnd - - sellel pole `algust äga lõppu; `aasta `alguses; `augusti kuu `algusel Khk; Reede - - siis äi `tehtud õhegi töö `algust õles Pöi; Iga `algus oo `raske Han; leiva `algus oo kasukanikas, teine oo konts Var; ega sie tigidus kao, sie on jo `algusest `luodud VMr; sie oli riinu `algus VJg; tegi `tüäga `algust Iis; se oli lina küli `algus, kui tomingas `õitsma akkas Plt; sii viga on juba `algusest tal kül'les KJn; sÿj olli talve `algusel iki Krk; rüä puut maß kuuskümmend kopika, minu `nyyruse `algusen Ran; veebruari lõpul vai `märtsi `algusõh na (küüvitsad) `äitsese^p Rõu || esialgu, algul, esmalt `algussest ei lase `lüpsädä, aga kui `kuoldub sene järele, siis laseb `lüpsädä küll Lüg; `algusest lõi jumal `taeva ja maa Kse; kõege `algusest akkas ehitama, tegi paadi, siis ehtas `veske Aud; kis sest `oolis, et `alguses `raske oli Tür; `Algusen es saa selle `õpmesega suguki akkame Hls; `Algusõn ol' tüÿ rassõ, a_ku^p är_harisi, sÿss olõ õss midägi^p Rõu; `algusõh käve esä imäga orja tüÿh Veriora jao pääl Ráp Vrd ale, alg¹, algmine, algne, algnus, altus, alustus

algus|pool tetse-mbri `alguspuolel oli laps `sündind JJn

algõma → algama

alh *alh* Har

I. adv all, alumises osas; varjus *alh om jala allun, pääl om liht*; `mõrsal ol'l pyyl'tõi-st `särki sällän, pihtsärk alh ja pik'särk pääl; `ülhen ja alh; tet'ti siss savikivi katuss pääle korõmbadõ nii et `ruumi alh ol'l; meil om keväjelt sühn suurvesi nigu meri alh; tan omma ammust saani_toe^p alh Har || meil om alh (küljes) `kartuliid hulga nigu kohjaga om ala_kasunu^p Har

II. postp **1.** all, alumises osas; varjus *pini `ol'li_laua alh; piir`päästläse eläse perve alh urun* Har

2. läheduses, juures; (millestki) madalamal *mäe alh orun om üt's talu*; `Korva rahvass `kävve õks mi^p alh `tsuklõman; mul `naksi enne `süäme alh nii järämä Har

3. a. (välj tegevus- või mõjusfääri) *tõsõ viha alh ollõv kikõ rasõhõp elukõrd; ega ta säärtse piina alh `kaugõ ei või ellä^p; kat's `lihmä `ol'li laada pääl üte henna alh; ol'l kol_kuud `Tartun `tuktri alh; tyy asi om `kuhtu alh* Har || *timä om õks henna alh* (omaette peremees) Har **b.** (millegagi) hõlmatud *tyyl om suur jagu `põldu kõik' rüä alh* Har

alha *alha* alla, madalale *kõik' kotusõ omma_läbi ot'sidu^p* [maasikaid], *kas mine `mäele vai mine `alha* Har

alh|pool allpool *mul om napin alh pyyl `ruustli, pääl pyyl om võid* Har

ali *ali* Lut

1. a. või nigõlõss *timä ikk ali naar kõvastõlõ; juvva_taht, ali süvvä_taht, ali kon näge `võira hobõsõ, toori hirnahhass hopõn* Lut **b.** ehk täl ali *timäl, iks üts; edimädse^p `hamba ali ede `hamba^p* Lut

2. aga *hot' timä joot'k, ali taplõ_i^p* Lut

alidu vilets, saamatu, soiguv *Küll sa oled üks alidu ing, `minjegiga akkama ei saa Kuu; oks sina va alidu* Tõs **Vrd** anidu

alidus *alidus* pej kõlbmatu, tarbetu olend *on üks vana alidus, ega sida alidust taha `kennegi* Kuu

ali|haljas *alial'lass* (täiesti, üsna haljas) *ain* Lei

alijas → haldjas

halin *alin, -a* Iis *h-* Kuu **a.** halisemine, kurtmine *Sidä `luoma `kahju halina o nüd kogu külä täüs* Kuu; *Sie tuli jälle oma alinaga* IisR **b.** halisev *Ega alina naisega kerge ole* IisR

halisema *alise|ma* R(*h-* Kuu; *-mma* Lüg) S Mar Kse Han Juu Kos Jür Koe VJg Iis Pst

1. (nuttes, haledalt) kaeblema, kurtma; hädaldama; virisema *Midäs siel `jälle `lapse rebal haliseb; Midäs sen vähikäse via pärast `ninda halised* Kuu; *Jäi alisema, et kuda ma saan ja Jõh; nee pole `ükskid rikas, aliseb egaüks `mõisnigu maa nuka peel, pole ega peevast `leibagid* Khk; *Alisemine annab taariauded* (hädaldajale antakse) Kaa; *ta tulli oma äda mu ette alisema* Muh; *Valjusti äi karjund ainuld vehe alises vahetevahel* Emm; *`vilja veel teise `aastasse ka, mes sa `tühja alised* Käi; *Äga kebede änam aliseda põln, siis mätas läks `lahti, sai loomad `väl'la `laska* Han; *Haliseb ja oietab, ega si `kergembes ei tjj* Pst

2. haige või põdur olema, virelema, põdema – Rid VJg *sie alise `tiiskust; küll sie one `kaua `aiga alisenu, ei `praavi `eiga lähä `engi ka siest `vällä* VNg; *obone akkas alisemma, ei enämb süõnd ei juond, suri perä ärä; maa aliseb. kui saab vähe*

'sõnnikku. ei 'kasva midägi. ramu vähe Lüg; Kui puud ei saand 'õigel ajal 'issudata, vai kui 'juured said viga, siis puu jäi aliseema; Ega ta õld aliseja (kaua põdeja) 'aige, vei oma liha kõik 'auda Jõh; tama alisi oma 'aigukse oma jala pääl 'vällä Vai; mis sest luamast on aliseb mitu 'vuastad muas VJg

alistama *alista|ma* VNg Lüg(-mma) Jõh põetama, haige eest hoolitsema *nie alisti-vata toist ei sure 'eiga sure* VNg; Süünd ia 'süöta, 'aiget paha alistada; piän alistamma sinuda, et õle 'aige, et õle 'terve, 'ühte 'puhku alised Lüg

halitsema *alitsema* ?haletsema küll ta alitises ta eest; 'luoma ka alitsetasse, kui kedagi äda või Sim

haljak¹ *al'ja|k* Kod, *al'la|k* Hää Puh, g -ku; n 'aljaku VNg

1. rohelus, haljus, haljas rohi *one juo 'aljaku maas nüüd 'sündi 'lambad 'küngale 'lassa* VNg; *üvä al'jak metsä all, eläjäs suab võtta; ku rohi akab keväde 'kasma minemä, siis one all'jak* Kod

2. haljas, haljavõitu – Hää Puh kevadi on *Ärjanina pääl ilus all'lak ein* Hää

haljak² *aljak* euf vares (hülgeküttide kõnepruugis) – Rei

-haljak Ls metsahaljak

haljakas *al'ja|kas* Var Juu Kos I, 'alja- Vai, *al'la-* Var Tor Hää JMd Plt, *-al'la-* Mär TÜR, g -ka haljas, roheline; haljavõitu, rohekas *jo miu oras on vähä 'aljakas* Vai; *al'jakas muna* Var; *juba kebadine mua akkab al'jakaks minema* Juu; *kõik suislepäd o al'jaka täpigä* Kod || valmimata, toores *all'lakad rukkid ei sünni veel lõigata* Tor; *kaarad o vjäl kirjud puhas, mõni ripse one küps, mõni al'jakas* Kod

haljakõnõ dem < haljas muru om *jo lõönü 'hal'lakõsõss* Har

haljalt 'al'jalt lisK Kod Võn, h-Räp, 'aljalt Lüg Khk, 'allalt Trm, h- Lut roheliselt, haljana *ku külm, tulevad [lehed] 'al'jalt maha* Kod; *kes 'jõuse [sibulad] 'al'jalt* (koos pealsetega) *Talinahe viia^p, tyy sai pal'o raha* Võn || valmimata, toorelt *'Niitas aljalt maha, ei last küpsest* Lüg; *'tikred akkavad 'aljalt 'aitama [toiduks]* Khk; *vikk tehasse 'allalt ära, ja kui seemet tahad, lahe 'val'mis 'suada* Trm; *ua 'kõtro keedetäss 'hal'jalt* Räp; *suurõ_kirivä^p 'herne^p - - näid latsõ^p süü ei^p 'hal'lalt, um mõro* Lut

aljas → haldjas

haljas¹ *al'jas*, *al-* g 'al'ja, 'al- S(h- Phl, *aljass* Muh) spor K(*ailas* VMr), I; 'aljas g 'alja R(h- Kuu); *al'las* L K, -s(s) M, -ss T, g 'al'la/'al'le Krk/; (h)al'lass, (h)al'ass, -ss, -s, -s, (h)alä- g '(h)alja, '(h)al'la V

1. (värskelt, erksalt) roheline; haljendav, haljuse säilitanud *ani 'aljas ja pää 'paljas = viht* Kuu; *Kui kuiv luog - - 'vihma kätte jääb, ei saa sest enam* 'aljust 'eina lisR; *oras 'tirkab - - pisine aljas ots juba ülal* Khk; *oras o nii aljas, lume alt tuln; rohi akkab juba 'aljaks 'lõõma* Muh; *nüüd 'tulle paar 'pēeva 'heeste 'vihma, maa 'jälle haljas ja roheline* Phl; *al'jas ein, ei ole 'vihma saan, varakult 'tehtud* Var; *kuuseraedud oo 'allad 'aasta 'rinki* Tõs; [kasvamaläinud rukki] *pea ol'li al'las roheline* Vän; *mets läks ühe päevaga 'aljust* Amb; *Aillä einä pääle minnu* (surnud loomast) Trv; *kik'k tjj veere oo 'al'le joba* Krk; *ku 'kartulivarre om 'al'la, siss 'kartuli kasvava* Nõo; *al'las erne, tol om 'al'la terä, na aha ei ole, om sinitse* Ote; *no_peräst 'vihma, no_m kqik' lõönü_ 'hal'lass; helehet hal'last om ja 'tunklast hal'last; 'Hal'last 'värmi sai piibelehst* Har; *tälle ummõl'di 'hal'ja põhaga 'uidrik* Vas; *hainakadsak - - sääne 'hal'ja säläga* Se; *kabõhhoisil ol'l hal'ass 'kurtkakõnõ, 'hal'last kumakust* Lut || valmimata, toores; *kuivamata kui sa 'siemet ei 'tahtund siis vois [lina] 'aljana ka 'kiskuda* VNg; *vili on viel 'aljas 'põllu pääl, ei 'sünni viel 'lõikama akkada* Lüg; *leheb 'aljud rugisid õsuma,*

see_õ äda leib Khk; see (heinaloog) ühnä al'las alles, see sünni ülesse võttagi Mar; lamu oo aljas ja toores Var; pohlad on veel `al'lad Kei; kui [puu] kand õlema al'jas, `aama vjil `poegi kõrvalt Kod; õrakit või joba `al'last pärast kisselis `kiitã Hel; `hal'jit päid pal'lo seeh kesvãl Se || mul `hinnel ol' mitu hal'ast (rohekat) tsika Lut

2. (hõbedaselt) läikiv, hiilgav; helkiv, hele a. (metallist) ilos `al'jas plekki; `riistad on `puhtad ja `aljad Vai; Öbe - - seisab ika al'jas Jãm; Mulla sehes kulub adravannas kenasti al'laks Kaa; telliskivi teeb noa `al'jaks; vikat käiatasse `al'jaks Muh; muist o `al'lad naelad ja muist oo roostetand Mar; ailas niikui õbe VMr; lambi vased vaja `al'jast `nükki Trm; võta rostitedu `lapju, kaeva mõni aig, läãb `al'lass Ran b. küi on al'las kulla `näoline Jãm; vimmo `seike aljas kala Mus; Ilus ja aljas, must ja paljas, muidu ära katsu, kui näpp tee märjaks = kirp Rei; vahest tulevad na `al'lad lume sädemed mis `läikvãd Vig; `lendjas on alt ele al'las, sel'la pealt `mustjas al' Vãn; kiele `leikkaea ailas niisuke lai, luom seda `iaste ei süe VMr; til'luk räim ja ninda al'las ku kire Krk; Halãs ku siid Vas || puhas miul olli iki nõu `al'le, `puhtess küürit Krk || sõja tuli tegi meid nenda `al'jaks (paljaks) Jãm

3. selge, klaar aljas viin Khk; `sel'ge al'las vesi Vig; al'lass syulvesi [räimedel] pääã, `sel'ge syulvesi; ku tahap siss annap `al'last `taevast [vihma] Krk; al'las ljm [süidil] Nõo; säärást kuradi inemist ku_sã^p olõt, ei^p olõ_küll see `hal'la `taiva alh tõist Har

4. s a. rohi, rohumaa; haljassõõt Einu oli kevatsepoold talve nii veheks jeeend, et vaesevaevald sai loomad aljale Emm; jääneksed `piavad al'last `saama, [sealt] saavad vedelikku JIn; me lääme sinna `al'le `pääãle, al'las lat's sääãl Krk; Suvel seivã obese al'last väl'lã pääãl Rõn b. valge viin va `hal'jas Kuu; ma `kalla omale al'last Kse; küll sääãl seda va aljast `joodi pal'lu ära Åks; `maarja puna `jyydi `maarja pävã aig, mõnikõrd `võeti al'last kah Hls c. raha sul ikke seda va aljast on Trm d. räim va `al'la `vakkisive tonnist Hls

haljas² `al'ja|ss g -se hallikas, hallivõitu `tuhkur om `seante `al'lass, `mustjass al'; `seante `al'jass om, undi `karva; ruusa maa - - `al'jast `karva Krk

haljastama al'jastama Mär Koe, -ss- Kod, aljas- VJg, al'las- JMd Lai VIPõ Trv, `al'jastam(m)a R(h- Kuu) (metalleset) haljaks tegema, haljaks hõõruma; puhtaks tege-ma; küürima, pesema Ma `hal'jastin `katla kohe `läükümã tuhaga neh `vaskine `lähteb küll; Eks se tãã lau `päivãligi vähã `hal'jastada neid puu `riistuigi `rohkemb Kuu; `per-mand `tahtu `aljasta; `tarvis `endasa ka `aljasta VNg; `aljastan nugi ja `kahvlisi Lüg; `vaske on kovast ometund, `tarvis akka `aljastamma Vai; ma aljastan vähã oma `silmi VJg; õngemed alate al'jassavad `õngi; tũd'rik `kuksi pori`õitu, nüid peseb ja al'jassab ennãss Kod; al'lastasid äã [preesi], siis kõõlises nõõnna et Lai || sii tii juba akand `roh-tuma, sedã enãm ei al'lastada KJn

haljendama al'je|ndama, alje- S_{spor} K(aile- Koe VJg, alja- Ris), I; `al'jendam(m)a R(h- Kuu); al'lendama L K M(-nteme, -ndeme) TLã, -ndemme, -ndõm(m)e, -ndõmõ Krl; hal'lendamma, hal'lõ- Har

1. haljas, roheline olema, rohetama küll sie `piesas `al'jenda VNg; kevade oras `ehtib, põld lõõb al'jendama Khk; väilad kevade kõik ailendavad VJg; piale vihma rohi al'jendab ilusaste Iis; keõu om üleven, ku al'lents puha Krk; ma `mõõti et kesvã ei kasva, aga joba orass al'lendab Nõo; või_ku `Hãrbãlli mãgi hal'lendass `lõpmalda Har

2. läikima, hiilgama, helkima `kaste `al'jendab Lüg; `riistad on `puhtad ja `aljad - jo `al'jendavad Vai; mõõk al'lendab ja læegub Tor; keedetud rihma `pandlid kuremarja vee sees, siis - - al'jendasid nagu elendab Lai

3. läikima, puhtaks hõõruma riidiga või riiditse nartsuga al'lendati õbe `assu Vig
-haljengas Ls vesihaljengas

haljetama hal'le|tam(m)a, hal'e-, hale-, hal'lõ-, hal'õ- V(hal'latamma, al'latõmmõ
Har, al'a- Lei, hal'ä|tama Se) haljendama nurmõ_ni_konnu_hal'lõtasõ^p Har; keväjä maa
nakkass hal'õtamna Plv; mõts hal'lätass Se; vihmä^p ni vihmä^p. [rukkihaki] päälmädse^p
viho^p `naksi^p jo hal'letama Lut

haljus hv `aljus g -e s < haljas mis sa neist änam `nükkad, nendel `aljust küll Khk

halkast adv < halgas [puu] lähäb `alkast `lõhki Ris Vrd halksäss

halkjas `alk|jas g -ja Vig Jür halgas, kergesti lõhenev või lõhutav; habras, kergesti
murduv Alkjad puud Vig; Nurmenuku varred olid `ästi `al'kjad, aava puu ja agu,
tuletikud Jür

halksäss adv < halgas 1. = halkast kel `õksi ei õle, lähäb õige `alksäss `lõhki Kod

2. jõudsalt, lopsakalt tänavaude [kapsad] nõnna `alksäss kasvavad, suured piäd
Kod

all¹ all üld

I. adv (välj kohta või liikumissuunda) 1. a. (vertikaalselt kellegi, millegi) all, allpool,
alumises osas; sees, varjus mul `käivad `suoled all (songa puhul) Lüg; alus kot't keib
all magada; pia sa all, ma kalla `sisse Khk; piimal põle koort `ühti, mudu vesi all
ja kile peal Kse; pialt oo [tõhk] vähe must ja all oo pruunakas kollakas Var; kõrdil oo
pitsid all, pitsidega kõrt Tõs; jää on koristikus, vett all ei ole Saa; ihu pial kõige all on
särk JMd; siin on natuke `vaesem maa - - saue põhi all Pai; on üks igavene laustik
sie saun küll, ei tia kuda nad viel sial all tohivad elada Kad; pudrul on põhja mekk
- - kui on `kange tuli all Äks; libe all, libe piäl, libe kala `keskel = kanga kudumine
KJn; [õunapuul] oksad ol'id nii täis, et toed ol'id all Vil; aga kui kulu all `olli tõesel
aenal, niideti üten maha Ran; lumekirmeke `olli pääl ja `nilbe iä `olli all Nõo; puul
- - all om tümi, pääl ladu San; tõõsõ kõrra pääl `el'li esi^p, all ol' näil `korterilüisi
Vas b. madalal, (millestki) madalamal; maas; allalastud asendis `päivä terä on juo
all, on `õhta kääs Lüg; Laeluse võtab sojaks, all pole midagi, kas `külma ää; Maja
on õlal mää `otsas, kaju all Põi; suvel jo piab [jõe] tamme all pidama, muidu ei saa
`eina teha, kõik vett täis Kad; päev one juba õege all, aga vjäl paessab Kod; see sügav
koht [jões] on maur, all kus vesi keerutab Plt; kui makad, siss om klapi all, `sil'mi pääl
Ran; kassipoig om lännu üless posti `otsa ja peni aogup all Nõo; ma_pai'ni är^p värehti
all (rehehoone juures, mis asub elumaja suhtes madalamal) kiitni^p Rõu c. (lähemalt
kohta määratlev) [laevas] sai all `puordis `olla VNg; `käisin all (alamjooksu pool)
`veskil Lüg; sii all `lahtes on `roogu Kär; `Tahkuse külas all jõe `ääres on kõrts Vän;
all `koples olid [kangad pleekimas] - - kus meil sial ned aavad all kasvavad Amb; vana
tarelohak õli all külän Kod; meil tulli vähä peenikest `vihma, aga all järvekuru pyyl
ollev iki kõvasti sadanu Hel; lehm ol' tah all niidü man; imä jäi `mäele, tek'k mäel
süüä^p, ma_kamman'di all sanna man Vas d. madalas kalda ääres all meress Kuu; täna
olid lestad all olnd, madalas Khk; Pailu `laevi oli all [sadamas] Põi

2. allküljel, põhjas olemas; küljes, kinni; alla, külge kinnitatud; toeks, toena Jalad
punased all `nindagu `pardi `lestad Kuu; alasil on jalad all - - `miska `sõisab paku
`õtsas Lüg; `Ninda jalg `surrud - - kas on `jalga all vai ei õlegi Jõh; `katso et `sumbul
ei ole `pohjagi all Vai; varased `valged [kartulid] - - õite agarasti all Jäm; rataste pulk,
se ojab ratta all - - et ratas ep tule alt ära; ainus tuhlis, es ole `loodust ka all Khk;
obuse raud laksu all, tahab kinnita `soaja Muh; lähäb nõnna et jalad `vilkuvad all;

`vankri ratas `loopab all Mar; obusel o lume lombid - kombid all Kse; puu `kingel oo puutallad all Tõs; mis müitale viga tulla [tuppa], mullast põrmand ol'i all Saa; oleks mul jalad all olevad (liikumisvõimelised) et tulen `välla ja jalotan Ris; tiel `keltsa viel all, ei võta `sisse Koe; vana põhi all, si o `jõukas Kod; nüid on padal jalad all, `lendab keeda Äks; pooliku ravva es kurda all kõlege Krk; kae `päeväl om jala all, višt `ommen läp sadama Nõo; sillal olli kolm või neli tarandust all Ote; joosõ^p nii kõvastõ ku sul `jalgu om all Har; `kuultul jutul ei olõ^p `põhja all Rõu; ah'ol om `puunõ vank all Se

3. (välj olukorda) obene sõit, jäi `saisma, `ol'i ärä `vaibenu - - vars all (imemas) kah, [hobune on] nõrk Ran

II. postp (välj kohta või liikumissuunda) 1. a. (vertikaalselt kellegi, millegi) all, alumises osas; (millegagi) kaetud, varjatud `ukse `lingu all on triikkel, `kergitab `lingu üless VNg; `linnud `lennavad `kõrgel `taiva all Lüg; mei `käisimo jää all `püüdmas ikke `verkoga Vai; keeb maa - - jala all virtsub Jäm; Kui katus `samli lihob, `samli all ta seisab kas või sada `aastad Põi; pääva all `sõuke punane parras Muh; kark `kaindla all Rei; munal o koa kile koore all; ja särgil oli kurgo all nõöp Mar; tule tukid oo paea all Mär; mää all kasub vili parem kui mää peal Kir; küll ta teab, kus kibi all vähk seisab Var; `särki `kantakse kuue all Hag; [varss] imes poole `vuastad emä all Juu; vili kasvab ärja jala all, ta tegi `talve sõnnikud Kos; koorm kui kägu `persse all Pee; `vihkab nagu `ussi aja all Pal; kevade kui maa sulab, suland korra all on kelts; umalad keedeti ära `kiinnise kaane all Lai; padi `ol'i pia all KJn; lot't lõvva all; obestel om suve kaara `kapje all, las na esi süvvä välläst Krk; vahel lähäb ratas `katski `kyurma all Nõo; kõjo puu pehastass ärä ruttu, [kui] koore all sais Ote; ei olõ^p `kuiva kotust `kaigla all Kan; aidal - - om õnnõ kivi^p `nulkõ all Har; põllõ all ol'l laja pit's Rõu

b. (millegi) sees; varjualuses, varjus neli pere `konda ühe kattukse all VNg; vähid ja `lutsud - - `sõisavad jõe `kalda all Lüg; tegid `suuri `koopud maa ala, elasid maa all; seakiha oli roovi all Khk; vesi rahu on vee all, aab laiva `põhja Pha; tuli `üildub tuha all Muh; metsa all ei kueva ein nii ruttu ää Kir; reheall sai `enne obustega pahmatud Aud; naarits elab niisammute mäta all nagu tõhk Vän; maavitsad `kasvavad toa ullude all Ris; tuli pliida all Amb; pää on `pilve all JMd; vikatid ripuvad kuuri all VMr; iie all on umb al'likas Kad; tuli `yyne all ärä `aade siast lori; `kaksime lina ja emä säääl siss imet last rõuna all Trv; egä suidsu all (elumajas) om `viina; sji makass juba ammu mulla all (surnud) Krk; perve all om uru, kon om `vähju Hel; rii alutse all om obese Puh; niisama maa all ka jõõ^p nigu maa `päälg'i Rõu; pedästiku all kasussõ^p palo seene^p Plv; kala^p umma^p aad'a all Lut

2. (kellegi, millegi) läheduses, juures; (millestki) madalamal alus `seisis Lettiba `nieme all VNg; `peigmes ja pruut `istusivvad - - `tõine `küünäl põles `tõise nenä all Lüg; mere `kalda all olid `karjamaad Vai; `kaapsu jääd oo kõõgi `akna all Khk; `meitel keige lisem poe on kergu all Vll; Lääve all oli suur vee auk; Ta elab sii sammamõ ääre all (lähedal) Põi; me `laulsime ikka, kui kiige all ollime; `istusid [peeru] tule all ülal Muh; mei heinamaa `olle ukse all üsna Phl; seal jaanistule all niisa-mate `joodi `viina ja tansitasse Mar; meil oo meri õue all Lih; `ruhnlased kõisid sügise `Saastna all `ül'gid `püidmas Kse; ema kül'le all `kasvand JJn; suure `tahvle all sai `käia [vastamas] Ann; paessutab ennäss ahju rinna all Kod; mäe rinna all oli `umbesse tuisand Lai; muist eenamad on oma all (talu juures) Plt; valu om `rinde all; jõgi olli nurme veere all Krk; säääl Ummuli `mõisa all oli tuu Root'si sõda San; kurgun kõrvõtass, kaala all Krl; säääl ol'l Taheva kõrdsi all suur' parv, kost hobõstõga üle `veeti Har; esä ol'l karaga_säääl

'kaldõ (järsk mäekül) all, ku tul'li[?] lennugi Rõu; eläss 'õkva külje all (väga lähedal) Vas; 'kopli ol' mi kodo all sääne nüdükene Lut

3. (allküljel) omal kohal olemas; küljes (kinni); alla, külge kinnitatud *obusel* on lume 'klombid jala all Jõe; sies 'kapja all on varekse liha Vai; 'eñni oli poistel va koñt (uisk) jala all Kul; iä jumikarad 'riästä all Khn; suured jää kambakad saabaste all, kudagi 'myydu ei saa 'käia Hää; viies ratas vankri all (üleliigsest) Trm; kardula - - ku 'erne terä juure all Krk; 'jalgu all umma hobõssal ravva[?] et nilbahanu^{ss} maha[?] Lut

4. (päri)suunas, pool ema üttel - - iga 'tuule all on minu 'lapsi Hlj; 'tuule all oli 'jälle nie samased 'pienemad [terad vilja sarjamisel] VNg; Õhta all teeb pilve Kaa; Ait oli oort lahve tule all, aga ikka jõutsid oida [süttimast] Põi; tuule lae oo aguline, teine ots o vesigare all, teine ots oo 'maagare all Muh; (luiged) käivad - - sui põhja all, kus nad munevad Noa; Lunandi eenam on pääva all Ris; keskomiku all akkab 'mürlain 'piale Kad; vualu all VJg; [ta] õli tule all kõhe, kuulid nõnnagu rahe lennanud üle piä Kod; Õdagu sais 'lõuna all suur must pil'v Rõu

5. (välj)tegevus- või mõjusfääri) a. tegemisel, tegevussfääris; olukorras, seisundis; mõjus 'Talgu 'ehtul olid kõik mihed 'häärü all Kuu; 'kaljasi oli sadamas 'purje all (purjed üles tõmmatud, sõiduvalmis) VNg; une all õled juo - - õled unine juo; vaguni 'uksed on 'plommi all; maja on juo sarikuie - kattusse all; meil ühe 'kõrra õli juo sie asi juttu all Lüg; tuha ein paremb, kui kaks ehk kolm üöd [seisab] 'kaste all Jõh; mujal ep tee tööd kut 'umbest kepi all, kubja silma ees; järjest istub lapse all, järjest laps süles; emased on koo maksu all Jäm; 'soldadid on püssi all; kalad paers ragede all (verisoolas) Khk; ma ole küll nende (rõugete) all olnd Kär; Oli õhe 'õhta 'jälle teise [mehe] käe all (käe alt kinni); Eile 'õhta - - oli veel lehma all (lüpsmas) Põi; elab enese elu päävad niukse piina all, mees joob tal ja varastab Mär; oli kihla all (kihlatud) Kir; Lihonetsi mägi 'üitase, see oo 'kaitse all koa Lih; vana mol'd oli talve all (talv läbi) sii külitit maas Var; Kuhad 'ol'id 'mõisast 'lahti, müügi all Hää; oli sünnituse all (sünnitamas) HMd; mets - - kõberas kõik lume all Juu; suri arsti kää all Kos; [kui] õlut ei ole inje all, kohe 'luhtub ära KuuK; 'istus iel'uurimise all JJn; mina olen aga teste oi'u ja varju all Ann; kolm neli 'pääva on kardulid äkke all (põld seisab äestatuna); [rukist] ei 'vuotud, aga suvivili, sie oli 'vuodmise all VMr; olin 'leikusel - - unerohu all Kad; kaup läks 'kal'li inna all 'väl'ja Trm; kannu kild jäe 'püssi - - kui 'lõikad puud ja ladva 'raskuse all 'murdub Kod; Ta 'ol'i Vil'ländis 'tohtre all seäl KJn; kaks 'aastad ol'lin õppuse all Vil; ma ole 'justku orja oben, ommukust 'õhtuni iki 'rañge all; maa olli kik adra all (üles haritud); 'rahva naaru all Krk; sñj om jo piina elu, sa oled sunni 'tõyline, nuia ja malga all; maja joba roovi all, võib nakata katust 'katma Ran; minijäss istup latsõ all, midägi ei taha tetä, munatab last Nõo; 'tüt'rik jo tanu all (mehel) Rõu; Vyyd, sukka, kinnast 'koetass, nu[?] umma[?] kõik kudamise all; eelä vana räbäk ol' kõva kammu all (purjus) Plv; 'ratsalõ hopõn um sadola all Lut || vahel; töötlemisel niit 'tohkes masina all Kuu; 'tangu lõppetused 'lassasse kivi all 'pienest jahust Lüg; Suivili tambiti obuste jalge all Põi; 'ennemuiste oli käsikibi all jahvatud leiva jahu koa Rid; Ei lagu 'amba all Hää; 'tänkjas - - maa, äki all ei lää peenikes Saa; [villa] tordid said kroasitud, kää all kroasi koane pial veeretadi Nis; trul'li all said [kangad] siledast küll VMr; koodi all (koodiga pekstes) tuli alvem tera 'väl'la Trm; 'varba all 'kuurõ [pasknäär] tammõtõhva ar[?] Vas b. (kellegi, millegi) alluvuses, halduses; käsutuses, juhtimisel 'meie olime 'Tallina all, 'orja 'polves pole old Jõe; mies on 'naise valitsuse all Lüg; nee on teise 'mõisa all Khk; Param vana [mehe] abeme

all kut noore ruusiku all Pöi; need [talud] pole `Taebla valla all old Noa; tä oo ikke mo võimu all, tä peab sedä tegema, mis tahetasse Mar; `Iisaku kiriku all olen üleväl Iis; tienib pereme all ja käsu all juba Kod; `enne vanast - - kui oli küla kari ühe karjusse all Lai; `enne `olli viiskümmend `aastad pidänü roonu all oleme Hls; egass timä tõsõ all ei olõ^p, timä om õks henne alh (omaette peremees) Har; vabal tÿÿl ol'lit `meistre all iks vaba mÿjs; tõõsõ `tahtmisõ all vai tõõsõ käe all; Võro kreis ol' kõik timä (arsti) all - - näit (haigeid) saadeti kreis `tohtro `kaemisõlõ Röp c. (millegagi) hõlmatud, täidetud; (kellegi, millegi) kasutuses; (millegi) jaoks, tarbeks `suured `karjamaad keik oli `luomade all juo, ega sääl maa `puudu old parunil VNg; meil `musta kesä ei õle, kõik maa on `vilja all Lüg; `raandad on vee all `kinni Khk; põld on karja all Rei; kolmanda kolmandese all oli kesa Vig; õue all suur tükk maad kohe Tõs; see väli om tänäbu rukki all, see kesa all Juu; õvv kõik õli valgvede all Kod; `Kašme külä eenamad enamast lepiku all Pal; `toober om solgi all; suur lagendik oli oma all, aga lõhike eenäke Trv; puu annum, ku ta paar kõrd `olli piimä all ärä käenu, pidit `kÿÿlmä Rõn || (klassifitseeriv) ega sie siis oldki päris `vargus, aga nü et `varguse nime all ige oli Kuu; mis `suuremb, sie on pada nime all, `veike on `kattik Lüg; `väike `ankur oli lassii nime all Tõs; eläb `võõra nime all, `võõra passigä Kod; kalu `ryykma - `kaapma, nyÿ käesivä üte tÿÿÿ all Ran; kõik, mis nelä jala pääl kääse, om eläjä nime all; `plotnik vai `tiisler, katõ nime all Röp; mÿ ole üte nime all, meil mõlõbil üte nime^p Se

6. (välj mõõtu või määra) egass nÿÿ lombi `onte mõõdu all ei ole Nõo; talu^p ol'li iks `taadri all (talude suurust arvestati taalritega) Har; Vilä saak' ol' katõ, kolmõ `sÿÿmne all Rõu

III. prep 1. a. (millestki) allpool, madalamal all paesu ol' suur vesi Vän; allmäe tei `aida Pst; irs `ol'li kolmkümmend `sammu pik'k, mes all jää käis Ran; nemä om vÿÿl mäe otsan, aga mina ole joba all mäe; kistavar's [veskis] on all kivi, ta aab kivi `ümber Ote; mäe otsan ol' põld sääne sama ku all mäe Krl b. (millegi) sees parep os iki all maa olla ollu, ku pääl maa Krk; ku linamatuss üless tõusess, siss pandass `kivve manu, et ta allvee saisass Ote

2. (päri)suunas allmaa tuul (maatuul); all vuo tiib (vee voolusuunas asetsev nooda-tiib) Kuu; Alltuule külgis Emm; `sõuke sant' ais, et all tuule ei või `olla Hää; kummass all tuule one, nÿÿd one `soemad majad Kod; vikerkaar' vaist om enne `vihma, all päevä iki, iki `vastu `päevä Krk; All päevä sinetäp Nõo

Vrd alh

all² → alle³

hall¹ all g alla Khk Phl hv Mär, K Kod eL(h- V, g `alle Krl); n, g alla Aud Pee Kad Sim Iis(g `alla), `alla R(h- Kuu), all, al' pl alled Trm, n all Hää Ran

1. sag pl külmunud kaste maapinnal, härmatis, öökülm `halla pidi hane nogass olema ja lumi `luike `tiiva all Kuu; `ommiku õli kõva `alla maas Lüg; rebased `aukuvad alla `aega; alla külmad äp `kaugid see `aasta e Khk; alla kord ia piäl Khn; aned lähvad, allad käivad VMr; juba allad muan Kod; ärä alladet vili, all om `kärpin Krk; sügise käevä laorits ja `pärtlüsspäevä alla, võtava `kartuli päälisse ärä; kevädetse alla Kam; ei ole vÿÿl `alla ollu ei `kül'mä, selle ei läävä lehe puust Ote; `kaonu `nigu hommugunõ hall Har; halla `võetu kaar; kual `aiga talvõl um kars, tuul `aiga suvõl um pelädä `halla Rõu; Latsõ jäävä halla pääle (hilisest naisevõtust) Röp; `herne om `arki hallaga `võtnu^p; haahe^p läävä^p, sis halla tulõva^p Se; leib um hallaga haard, selle kaso_i^p Lut

Vrd ald², alg², hall², hallak, allas¹, hallatus, halle¹, halletus¹

2. sie on 'luomal üks vaiv, 'üöse kui tuleb tämale sie 'aiguss, siis obone kisendäb kõhe, siis 'üellässe, obosel on 'alla ehk 'allitus 'seljäs Lüg

hall² al' g al'i K I V(h-), g alli, al'i L, g alli S/n (h)all Hi/ M T(al'i ?Puh Kam San); all, 'alli g 'alli R(h- Kuu); komp al'e- Kod Vil M(alle-) Kam

1. a a. hall, värvitoon musta ja valge vahepeal ema kosel on 'mustakas all Jõe; 'lammass on 'ninda 'tuhkrust mend, vill keik all; 'iire 'karva 'alli obune VNg; sie obone on 'ruoste 'karva 'alli Lüg; vie 'karva - - 'alli; roda 'muodi 'alli Vai; lam-maskarune al'; sedine al' udu võttas vil'la ära Jäm; al' kut üljes Khk; 'söuke al' vöi alli rebu obu Mus; al' kae on sool silma peel Kaa; undid ollid allid Muh; suitso 'karva all Käi; al' paio ja punane paio ja remmelpaio 'kasvavad 'metsas Mar; määr on al' Kul; augu lina - - saab [ligunemisel] õbeda 'karba al'; kurekarba al' vars nagu kur'g Vig; Allim kui rot'l, 'kallim kui kuldraha kot'l (silma); 'kosla munad oo nagu ane munad sinised allid Tös; 'pisksed al'id parmud Aud; 'valge al' teene (seaharjas) PJg; un'di 'karva al' Tor; Al' obune roheliste aiste vahel = jõgi Hää; 'lätlasi (sõgelasi) ol'i obese pää kallal kui üks al' (väga palju, tihedalt koos) Saa; meri täna üsna al' Ris; selg on tal (lestakalal) pia 'aegu liiva 'karva al' HMD; mõned oo mustad varessed, mõned al'id; vana al' jänes Hag; püimale tuleb kanastand kord 'peale, nisuke al' libe kord Jür; ahad on allid linnud JõeK; al' lips 'niuke ein, 'niuke al'ikas rohelene, käib vikati alt läbi Tür; veked allid jäneksed Kad; al' kui kulu VJg; iire 'karva al' luom Sim; kivide pial on al' sammel; al' rahn on vähä suuremb ku roheline rahn IisK; 'ernid on 'muste, 'al'isid, sinisid Trm; rublatükiline al' [hobune]; al'id [kanad] nagu pilve sagarad Kod; vesi ka al' nigu taevaski; sinine riie on ära 'pleekind, al'list läind Lai; Tuleb sissi ku al' unt (külmast) Trv; tuhaperä 'karva al'; al' savi om 'rohkep syu savi; alli liiva maa; 'lamba keele - - laia lehe, alt om vähä allip ja päält om rohelisep; alli pajodest kah saap 'lyyka; suurebe alli 'rästse om obu 'rästse. vähebe alli 'rästse õigats laulu 'rästse Krk; alli pil've toove 'vihma Hel; kõrvenu al' (pruunikashall) Nõo; 'vasklaistõ pesä om sääne hal' nigu 'paakõnõ inne Kan; alli^p silmä^p Krl; 'taiva 'karva hal' Se || (inimese juustest, habemest jne) mul 'läksivad juo usina 'juuksed 'alli VNg; üks 'allis juuks pääs; mina ja vanamor õlema ka 'allis juo, vanuss tieb kõik, paneb 'alli ja ramu võttab 'vällä; Mure tieb 'mustast, ädä ajab 'alli Lüg; pia 'allis 'õtsas; 'kulmu 'karvad 'lähväd 'alli; 'Juuksed 'allid kui õbe Jõh; 'juuksed 'lõiväd 'allist Vai; abe lihab alliks Ans; Inimene jääb vanaks, abe õleni al' Pöi; all pee 'otsas Emm; see oo nii al'liks läind jüstku va meegas Mär; al' piä, allid 'juused Tös; al' ja vana naa et mulla kord peal; abe lähäb allis PJg; 'juuksed läksid al'liks Tür; al'i abemega vanames Iis; Ta on visa 'maksmisega - - võid oodata ennest allist Trm; tämal õli 'juuksite siden 'alla 'karvu Kod; [juuksed] al'id nigu õbe; vanast piast lähvad 'juuksed al'list; igavene vana ja al' Lai; pia al' ots - - kui 'juussed 'allid Plt; ta om nõnda al' kui üt's kulu Hls; 'auste 'alli pääd ja kumarte kulupääd; miu juuss om al', alli 'juuse pähän Krk; 'juusse läävä murega alliss Ran; miu nättäväst 'olli temä esä al' Nõo; vana hal' miherõibõ^p - - pää jo_hal' otsan Har; hal'li^p habõna^p Se || fig al' unt tuleb 'sisse [õeldi kui] 'külma 'auru tuli 'tarre Kod; see oli 'enne muiste, vanal al'il aeal (väga ammu) Lai; Vöbiseb alli mehe küüdsin (lõdiseb külmast) Trv; al' mÿÿs 'akne taga joba (koidikust) Krk; siast 'asja ei ole küll enne alli 'taeva all nannu Hel; hal' mÿÿss kül'mä tyy, üldäss sügüsel Lut b. luitunud, värvitu; tuhm 'Särgid 'poistel 'mustusest al'list läind IisR; Riie oo tükkis alliks ää leekind Kaa; näöss al' nagu kul'atanud sein Kod; kui maea on seist mõne 'aasta, siis katuss ja seinad, kõik on al'id Lai; vana inimene on al'i 'näoga,

näost `otsa lõppend Plt; vili lää periss `näotuss nurme pääl, ärä kolaten, ärä `luitun, alliss lüü Krk c. tuhm, ähmane, ilmetu (pilk, vaade) käi magama, `silmad veda `allist juo VNg; sul on `silmad `allis pääs, sa õled pali `viina juond Lüg; `Aigel on ikke `allid `silmad Jõh; Omal silm al'l peas, aga ikka ajaks veel [viina] `sisse Pöi; sil'mad on nii al'lid peas, se akkab ikke surema Juu d. valge ja pimedada vahepealne; hämar, sombune, pilves ilm on `alli juo, enämb ei nää Lüg; oomigu vaada `akna `peele, akab ju alliks `lööma, `koitu akab tegema Jäm; ilm läheb nenda alliks ja ähmuseks Khk; ilm akkas alliks ajama (pilve kiskuma) Mus; elm oo tänä naa al'l, et üsnä varese `karba - - aga ei saja mette Mar; korra läks naa allisse, aga nüüd `tõmmas jälle eledamass Mih; ilm oo al'l ja ujus Aud; ilm on al'l, `pilves, vihm tulekus Sim; taevas lähäb al'lisse kik, päe nigu vj̄j sihis `taevas ülebäl Vil

2. a haljas, roheline; toores, valmimata – Khk Muh L põld akkab `võrtsuma, akkab alliks minema, oras tõuseb Khk; ruki ühna al'l alles, `õitses tänini alles Muh; al'l vili oo mes põle veel vanadlend mette Mih; kahe `kortsed odrad - - muist `valmis, muist allid; õõna pungad, aga tää ikke al'l, kõva ja roheline Tõs; ära lase last neid al'lisi `marju `kiskuda Aud

3. s hall loom a. hall hobune, veis pane sie vana all [vankri] ette Lüg; mine too al'l `metsast ee Khk; al'l on `alli `karva ärg Hag; `rautas al'li ära Lai; pane allile ravva suhu Hel; olõ õi üt's hal'l sõäh õi^p, säääl om mito (halle hobuseid sõjas ja lolle inimesi on palju) Se b. euf liik hülgeid – R Jäm Khk Mus Emm Khn Hää `alli `nahkadest tegime omale `pastlad Jõe; `hülged on kaht `seltsi, `viigarid ja `hallid Kuu; `allid `onvatta `nuorena `üsna `valged VNg; vanad allid Khk; ned vähemäd [hülged] `üütässe mustud, teesed suurõd al'lid Khn; al'li liha aiseb Hää c. euf hunt vahi et sedä vana `alli `jälle ei tule pahandust tegemäie (õeld karjapoisile) Lüg; va al'l käis `karjas, viis talle ää Hag d. täi siis oli meil neid `allisi, tead, mis `vaeva nee veel tegad Ans

4. s halle riideid kandev isik `Kaimri allid (Kaimri küla meeste hüüdnimi) Jäm

5. euf kurat vana al'l KJn

6. s a. kartulisort vehegeised allid Käi; `väikse alli olli nagu kivi killu, es kj̄j `pehmes ka mitte Hls b. liik seeni `alle om jälle Kil'gimäel pal'lu Ran

7. s hallitus – R Krk Har `enne `lähte `alli `ennegu kodond `ulkele tule; mesilaise puu oli siest `alli `läinu VNg; leib - - jääb vanast, viäb `alli juo - - `kuoriku vahed on `allis; all tieb `kaljale paha mekki; sa lähäd `viimast `alli juo siin oma `istumisest Lüg; `riided ovad `alli `aisu täis, `allitanned; terad `läksivad ome, `läksivad `alli Vai; püim `tõmbab koa `alli IisK; leväl lääp al'l `sissi Krk; riibu^p hal'l päält ärä [moosil], nigu hal'litunu om Har

8. s = hall¹ Kui aned meilt ää `lendvad, siis tuleb al'l moha Pöi; al'l on maas; kui esimine al'l tuleb maha, siis võtab [kartuli] `pialsed ära; juba akkavadki al'lid `käima Lai

9. s kae, silmahaugus – S Hls alli `rohtu ma_p tee Jäm; al'l on silma `peele kasund Ans; seda silma `alli leigetasse kaa; silmal al'l peel, äi nee änam mette; `rihli `tuhka vanad inimised kaabitsesid kui `lamba silmal al'l peel oli Khk; allid silma munade pial Pöi; kõlu silmä `pääle kasunu, kel al'l `pääle kasvap Hls Vrd halle²

10. s suits, mahv suitsu Noris teisteld alli Emun; `Lõuna `tuñdis saab `jälle `al'li `lasta Jür

11. fig mis sa aad `alli (uskumatust jutust) Ote

hall³ al'l g al'li KLõ V(h-), g al'li, alli Pär Hää Saa T, g alli M

1. malaaria, hall-, külmõbi *al'l* tulnud `piäle, raputand ja murinud MMg; oli para-
 jašti *al'lis*; põdes `al'li Ksi; ka siul *al'l* sellän, et sa väriset; *sij* alli inimene lännu `ahju;
 es kuule `latsi allin olevet Krk; inimese ütelnuva et *nj* olnava Lapimaa vana `tütrigu,
 kes alliss käenävä Puh; tullu *al'l* - - raputanu nii et kõik kondi värisnuva, `õiknu iks
 `nimme pitti - - kui `vasta üteli, siss `tulli `pääle Kam; *hal'l* - - ol'l tulnu inemise naol,
 sõs ol'l raputanu *kõvastõ*. inemise pellänü^p, joosnu *hal'li* paku Urv; [inimene] ol'l
 `viidü rükkä paossihe, *hal'l* `kõinnu^p `ümbre rüä ja `hõiknu^p: Liis, uu, Liis, uu Plv;
 vanal `aiga *hal'l* ka käve pääle; `hal'li hirmutõdi mant, *võiõti* nefl'iga, `püssä `lasti ja
 Se; halli sõitma, tantsima halltõbe põdema; (halltõves) värisema sügise mina
 akkasin `al'li `sõitma, talve läbi, kevadi `tõusin `inge Pär; päävalu `ol'li `kange, kiik
 kohad värisest, sõedab `al'li Vil; väristes, just ku `al'li tañts kunagi Krk; ta sõit ku
 `hal'li (väriseb); mu esä ol'l ka *hal'li* `sõitanu^p, säidse nädälit Har; ihu nakass `hal'li
 `sõitma (külmavärinatest) Rõu

2. *al'l* (halltõbine) *soninu* iki Krk

hall- (värv) lina västrik on *al'kirju* Hää; `pikse aeal on taevass *al'lmust*; *al'l* `valge
 Lai; mia sääränne *hall'sinekass* (sinakashall) *tõmm* iluss Har

alla¹ `alla Jõe KuuLä (mujal R alal spor u) eP (rõhutuss asendis ka *alla*) eL (? u)

I. adv 1. a. (ruumiliselt) *alla*, kaetud või alumisse ossa, (millestki) allapoole `kuiva
 `atru paneme `luomadele `alla Jõe; `loomadel `võetse nahk pealt ää, süs jääb kile kord
 `alla; kui õlut kõib, süs pär'm `korjab `alla Muh; rukid `par'di parsile, süs `kõõti `alla,
 kuivati kuivaks Rid; ajale `aetasse tugesid `alla, kui aed oo `velto vaond, ja õunpudele
 `aetasse toed `alla; vanaste sõideti koa `ratsa, `mindi külässe, süs `võtsid obose `alla
 Mar; ma võtan liidi alt tuha `väl'la ja teen tule `alla Vän; apu leival jääb koa vahest
 `alla tahu kord; sooled käeväd `alla (songa puhul); ei soand [teda] `tõsta, ei soand - -
 mitte tuult `allagi Juu; kuhja põhi tehakse `val'mis, pannakse agu `alla ehk kiva JõEK;
 laps kuseb `alla Sim; tule kirjota käsi `alla Kod; särgi jätk tuli `alla ajada, piht `tehti
 `peeniksest `riidest Pil; `sinna `aasid vammussalle kasuka ka *vijl* `alla Vil; vaea kana
 `audma panna, muna vaa `alla panna Nõo; timäl ol'l ka - - uma nimi `alla pant Vas
 b. (millegi) varju võrgud kõevad *siia* `alla (võrgumajja) Muh; `raagjaalune - - pani
 `tühja kolusid `sinna `alla Mär; varjualtsel om nüid `vastne katuss pääl, kos võip
 `turbit `alla panna ja puid Nõo

2. a. (suunalt ülalt) *alla*, allapoole; madalasse, maha jah nüid ta roogib ette (väga)
 ega pää seda lund `alla Vll; *nee* kui tuleb tüminäl trepist `alla Phl; [meri] mõõnab,
 lähäb `alla; laseb kõik kõrist `alla, joob kõik ää Tõs; `maarjakašk - - on `alla oksadega
 PJg; pääv akkab `alla `vierema Ris; [silma] laug liigub ülesse ja `alla Kei; lasen mäest
 `alla iad `truavi Hag; tuule kää vesi jooseb sirinal sil'mast `alla Juu; sügise il'jaks
 jäänd odrapiad `kieravad `alla, kahekorra [kõrre otsas] JJn; kukkusin lakast `alla Pee;
 vikerkaar juob, `tõmmab vett ülesse - - [õeld] kui ta ots lähäb üsna `alla `vasta maad
 VJg; lõng läks voki kõrist `alla Trm; tõssad sõõla üles piä `kõsta, siält lähed teräd
 `alla tyyle `piäle; suured kalaluud süäväd [kanad] `alla Kod; peru obene, tule märke
 `alla perset `pildun iki Krk; rinna luu om sin rinna ijn üleväld `alla Ran; `risti jyynt
 [seelikud] *tull'iva*^p perän, `alla jyynt (pikitriipu) *ol'li*^p vanambil Kan; päiv `veerüss jo
 `alla; härm lask `langa `mõjydä `alla ja üless Har; sängün `istun tulõ paremb uni, sõss
 t'sangahhass pia nõna `alla; `poiskõnõ sattõ puu otsast `alla ku ropin Rõu; `serbä^p
 `piimä `pääle, sõss lätt kaalast `alla; `kaska siilo^p läävä üleväst `alla Plv; kui [tainas]
 parass hapu, sõs satass leib `alla Rärp; atuss om jo ar `alla sikat; kuu lät's ar jo `alla Se;

[vilja] pää^p lameva^p `alla ku umma^p pää^p rasõhhaba^p `olgõ; [sea] kõrva^p `är ribahhanu `alla kõrva^p, tõõsil un `pistü kõrva^p Lut || Ela see kaua änam `õhti, ta on põsed kõik `alla lasnd (lohku vajunud) Põi; võtab `alla tätta nii `kangeste, kui lahaks jääb, kas siis loom või inimene Mar; näust `alla tõmmand Koe; mõne obuse kael on nõdus - - `rangide kohast võtab `alla Lai; küll on aga näost `alla läind Plt || ette, vahele (töötlemiseks) Mis `autud `lasvad pärisest, katsu eest äe. et äi jää `alla Põi; sügise olin masina pial `vil'la `alla panemas; `lasksin `vil'la `alla masina kõrnisse Kos; meil õli lina masin, lipima (loopisime) `kolkmid `alla Kod; enamast ma ikke massina pial olin, ma `lasstin `alla Pal b. (lähemalt kohta määratlev) `ümbrikud - - nee olid `alla ännani Krj; vesi läin [kaevus] `alla madalase Tõs; läind `alla tuppä PJg; `alla `seia kui saue `maasse tegime, siis ernes `kasvas tugev, aga ei kiend `pehmeks Koe; `kanga võllas, kost kangas `alla pakku lähäb Kod; läme `alla sulastare manu; nurme otsa lääve kodu, majade manu `alla; [vihma] yu `vaijiv kik'k `alla `põhja Krk; minev `aasta olli meil küll `alla niidu pääle ilus ein kasunu Hel; säält mäe alt jyysk oea `alla `järve Ote; mi_lät'si `alla jõkkõ hainalõ, Keretü syyn jõeveeren ol'l meil hainamaa Urv; ma joosi ilma `ammõdõ `alla (all mäeveerul asuva tare juurde) Krl; `alla kua manu `viidi tuli; Mat'simäe tütar tul'l ka_siiä `alla `pyyt'i Har; ku [põlle] nõõri_pikembä, ribatuss kõtu pääle `alla Rõu c. teat suunas või suunast allapoole, kaugemale palgiparved lastasse jõge `mööda `alla Mar; tuul viib laeva `alla, ei soa midagi teha Ris; läks `muandit `alla Juu; või vi'sikud lähnud ku `tjđerattad müdä vett `alla Kod; Liguski soo, `Reasverest `alla `minna Lai; kõppeterad ehk alusterad, mis tuul `alla lükkas, `kaugemalle Plt; loodsikega käi `kaugete jõe `vjjrde - - peri vett viib vyug esi `alla; Jõesyü `luhta pidi `alla minnä Palupõhja poole Ran; ku `tuulama `naati - - sõss `pañti sari `värrede `pääle, agana_lät'sivä^p tuulõga `alla Räp; iä lätt `alla (jäaminekust); vesi jyysk tsorri pite `alla Se d. randa, kaldale; sadamasse mere `ummikas käib `alla, siis tuleb mere pääld ida `pohjast kova torm - - `laine käib `alla, `rannale Kuu; Madal, laevad äi saa `alla Põi; Tuul on küll vaikind, äga `präägu käib veel nii `kange lokse `alla, vastu kallast et Emm; loots jo se, kes laevad `kõrgest mere piält `alla toob Tõs; järve tuul ajab vie `alla; saaniga tuuasse kalad järvelt `alla Trm

3. omale kohale allasendisse; külge, kinni nakid, nee, `missegä tallad `alla lüiakse Krj; kui lühike särk oo, siis `aetse alane `alla. alane õmmeltse särgi `külge Muh; jee rovad `panta `alla, `käida noodal ja Emm; mine `rauta obone ää, löõ rauad `alla Mar; kui `pastlel on auk sees, `pañdi talokas `alla Kul; raudtald `lüäkse `alla laevalõ Khn; uurin uied `uurded, siis saab põhe `alla `pantud Aud; jää kambakad - - akkavad `alla, obusel kah Hää; Lehmad olid `kontidega `aiged, taht `jalgu `alla võtta Kei; `voatame, kas kardulest on koa `alla lõõnd juba Juu; ma lõin ise omale `saapa tallad `alla Pee; `reele panivad ka kudagi rauad `alla Lai; lumi on sula, obesel akkavad pangad `kangesti `alla KJn; iile jää ei piä `jalgu all, pane jalaravva `alla Ran; servä maha `aada `laudul, siss omm ää põrmandut `alla panna; kui rataste tel'g `katski läits, siss jäi `kyyrma tjj `pääle, seeni_gu `vastne tel'g `viidi `alla Nõo

4. (välj olukorda, millestki hõivatud olemist) ma pani `eese `kenni `senna `alla ühna (võtsin mingi töö või kohustuse enese peale) Mar

5. (välj suhet, määra, hulka) a. vähem (kui) põle veel kuue `kümnene mette tä `alla ikke Mar; need tel'led on paarisaja `aastased, või on natuke `alla JJn; kahessa `ársinat läks üli`konda, jäi siis ivake üle ehk `alla Trm b. vähemaks üks table-t't ei võtagi änam valu `alla Rid; see võtaks täst tüki `alla (väärkust vähemaks) Mar; juba

viidendämä `aasta sui käisid [talupojad] `renti `alla `tel'limas Vig; eks sa jäta `alla, eks sa alanda `inda koa natuke Juu; ind läks `alla Plt; kuu `lõydi `alla, sai tävness säntsel pääväl lüvväss kuu alla, kuu jääss jo vähäbäss Se

6. (verbi tähendust modifitseerivalt, mõõnduse tegemist, vastupanust loobumist, nõrgenemist jne väljendav) kui kaks tükki nõnda `jõnni aeavad, siis teine jätab `viimaks `järge, eidak `alla, kes targem on Vll; on teina `kangem, sa pead ikka `alla `andma; jähi teisest `alla Emm; `antsin nüid `talle `alla, kaua ma ikke `vasta `vaidlen Juu; Mia ole ka `kange, ega `miagi talle `alla ei anna, ku mul `õiguss om; ku `näasklevä, siss temä om kõhnemb, jääb iks `alla Nõo; Pätt om üts allakäünü? inemine, kes varastass ja valõtass Vas

7. (välj aega) eel, enne, ette oli sedasi olnd, et pulmad olid [tüdrukul] `iljaks jäänd, kaks tükki oli `alla tolemas (kaksikud olid sündimas) Rei; ma anna `raagu `alla (kergest einest enne suuremat söömist) Phl; viinaklaas `enne `alla ja liha ja kardulest `piaale ja Kei; naesed käevad enne saanas, naesed käevad `alla Pal; and meele `süvvä ja and `viina `alla Nõo

II. postp 1. a. (kellegi, millegi) alla, alumisse ossa; (millestki) allapoole, madalamale puude `alla on kukkund `õuni Vll; Laudi `päelne arja `alla [põhku] täis Pöi; noorik `pandi ojo `alla, et ta pale_{ss} paista Muh; särgi krae tuleb kurgu `alla, nõõbiga `kinni; see oo siss `loodo tä surm kui tä puu `alla jähi Mar; panin `kerve koa ree `põhja eente `alla; mine sa pista tuld natuke pliida - paja `alla Mär; särgi jätk `aetasse - - särgi `alla Kse; tuulispask viis eenasao ülesse `taeva `alla Mih; udi oo pikk ritp, kellega talvel `võrkusi jea `alla `aetse Aud; Käi kassi saba `alla (tõrjutakse tüütut) Hää; vii si pahn eläde `alla Saa; iline `vaatab saba `alla, varane pugu `alla JõeK; `mõisas käisime töö, õnneks oli, kui saime tiumehe kuueõlma `alla magama Ann; kerstud - - old kaane `alla `kangid täis; `puhtad terad tulid `sõnna sarja `alla ja tuul aas aganad `eemalle Tür; viis `kirve aseme serva `alla IisK; tapid ussi ärä agude `alla; ei tiä mes mulle jala põhja `alla sorganud Kod; pind läks küine `alla KJn; ja saeva aenad katusse `alla üless, jälle tõsteti [kuhja] katuss `kõrgõmbale Ran; panni vana `kaskaturgi kül'le `alla; võt' raamatu `kaugla alla Puh; roti vedäsivä põrmandu `alla kõik `rõiva Nõo; peenikeist hako_m hüä paa alla aia^p; muldhiis kivist `koetassaina `alla Se b. (millegi) sisse `kõõmne varred pannasse õlle `alla, raba `alla Muh; ma suren ää, lähän mulla `alla Mar; part läks vee `alla Kse; lähäb vee `põhja mere `alla Var; oless äbi peräst vai maa `alla vajonu Ran; tõene kinnass om kadunu nigu maa `alla Nõo c. varjualusesse, (millegi) varju läksime nabra `alla `varju Vll; vanad `kroami korjati roagealla Pöi; võrgud pannasse `randas maa (võrgumaja) `alla; lõhu se puu ää, mis ma ula `alla `panni Muh; `ol'id kraami tuast kõik `väl'la roovi `alla `kannu Hää; ei ole `kohta, kus lähäd, mine metsa kuuse `alla Ris; pää läks `pilve `alla JMd; taitsiti - - reie all. läksime aga - - reie `alla kokku Kad; siis ei tõhi tuli `yyne `alla `minnä, sji kedä [uss] naalanud Kod; lähme sinna sarapuu `alla. sää om ää varis `istu Nõo

2. (millegi) lähedale, juurde Läks obust Äiukivi `alla viima Pöi; ma vähe lase uulde `alla [viina] Muh; `silmdel `alla `panne kui ta luges Phl; kui oli rehkenduse tüüd, saadeti sind suure `taholi `alla Rid; kui `lähtväd tülisse [õeld], et ää sa mette mo silma `alla enam tule Mar; eenä saod - - väed kueba alla Vig; `Vatla raba lähäb Pärnu linna `alla `väl'la Kse; Salaja oma nina `alla (omaette, vaikselt) kirub; on käsk, et ärjad `süüma pannass einamaa pääl põllu alla Hää; jääb ukse `alla `seisma, ei tule

'kaugemale 'ühti Juu; vanal aal 'tehti lõke ahju suu 'alla, kui 'pel'ti viel ei old Kos; ikke kiige 'alla läksid pühapä ja laupäeva 'õhta Ann; ujus 'kalda 'alla Trm; kago 'lendab 'akna 'alla ja kukub - - kõhe 'kamri; kõik 'tüksimä Anne suu 'alla magama Kod; tuli 'mulle seda nina 'alla 'üttema, et mina olema tema korvi ära võtt Lai; lähme 'köstri 'alla ueuma KJn; valu lei 'rindu 'alla Ran

3. (päri)suunas; poole 'viska 'soola iga tuule 'alla, siis kaduvad 'visked ää Muh; [luiged] panevad sia põhja 'alla Noa; mõnikord kõue elmaga tuul pöörab pilve 'alla ja vihm tuleb siis kohe Mar; panima obesed suetsu 'alla, üks siäsk ei tullud [hobustele kallale] Kod; tuulutamise aal tuule 'alla jäävad 'kerged perad, tuul aab njjd 'ijmal Vil

4. omale kohale või paigale (allasendisse) külge, kinni lume klomp 'korjas obusele jala 'alla Jõe; trits 'pantaks menikord teise jala 'alla ja jeeraud teise jala 'alla Käi; sula lumi jääb 'jalgade 'alla Kad; 'kempel on see, mis obuse jala 'alla akkab sula lumega SJn

5. (välj)tegevus- või mõjusfääri, kuuluvust) a. olukorda, seisundisse; tegevusobjekti; (kellegi, millegi) mõjusfääri, võimusesse vahest 'jääte 'vihma 'alla ja - - 'kuivad 'einad jäid maha Jõe; sie asi tuleb ühe 'kõrra kõne 'alla Jõh; 'numbri poisid 'läksid ikka liisu 'alla Khk; [hobune] lähab maha 'lõomese 'alla, 'kautamise 'alla Pha; sa lähed selle asja pärast veel 'kohtu 'alla VII; Tohi mitte 'õhta püme 'alla 'jääja; Talud läksid - - maksu 'alla Põi; ma vii tibud tapu 'alla Muh; kõik läks müüma 'alla, sea-poeg või 'miskid muu Rid; enni 'pañdi soldatid kroonu teenistuses püssi 'alla Mär; va paper [raha], see lüjässe ike 'ümmer, ja inimest jääbäd kaõ alla; kimbust läks lina sis 'rookmese alla Vig; teist süi 'alla aeama (süüdistama) Mih; nekruidid läksid 'Pärnu 'linna 'numri 'alla Tõs; Mine sia tänä lehmä 'alla (lüpsma) Khn; olen oma 'tütred juba tanu 'alla pand, 'tütred jo mehel kõik PJg; ma jää kurja kubja 'alla, kurja kubja kepi 'alla rhvl Hää; ta läks 'linna 'tohtre 'alla; kohad läksid ostu 'alla Ris; saime maja juba katuse 'alla Nis; kõik juadikud ja laisad pannasse tüe alla Iis; annan raha tämä uole 'alla; käib 'tostri 'alla, one vigane ja 'aige; kõik kõrvalised ijjd 'pañti nüid 'kruusamise 'alla Kod; seda ei 'võetud jutu 'allagi, ei 'tehtud juttugi sellest Lai; ol'i linaarimene, iga ommiku kell kaks lina 'alla SJn; kui 'ol'i vihmane siis tet'ti lina ägli 'alla, muidu 'lašti ark adraga õhukseld, 'tet'ti adra 'alla Ran; nemä jäivä 'kohtu alla (kohus jäi pooleli) Puh; emä läits 'vande 'alla ja vañd Nõo; lat's tahass nime 'alla panna, viimate sureb ärä TMr; mis 'niitmise 'alla lat's, tyy olli niidu ain Kam; ma tul'i naist 'palvusõ 'alla 'panma (et õpetaja kirikus naise eest paluks) Plv || ette, va-hele; töötlusse nee oo paljast vilja 'uiped, ulata vikati 'allagid; mees jähi massina 'alla Muh; pane obu äge 'alla (ette) Rei; need lenad nii veletsad, ää mädand, need 'lähtvad kõik lõugeti 'alla Mar; kaks suvet panin 'vil'ja masina 'alla Ann; obused piavad 'niuksed olema, et nad 'tallavad üdi 'jalge 'alla Tür; lased villad üdi 'alla, se kisub 'pieneks Sim; vili - - tyy läits trüigipuu 'alla (viljavakk lükati triikpuuga tasaseks) Ran

b. (kellegi, millegi) alluvusse, haldusse; käsutusse, juhtimisele 'andis teise ärra 'alla, läks teise ärra 'juure [teenima] Emm; mina jähin sandi saksa 'alla rhvl Phl; 'vaenlane võttis kan'tsi oma 'alla Mär; vene kotkas võtn selle 'laastõt mua oma 'alla, rotsi käest võtn ää Khn; karjakud ja karjanaesed kõisid tä (mõisa aidamehe) 'alla Aud; kus pere 'kohtas oli 'rohkem inimesi, siis 'pañdi tret'siku 'alla 'tööle, said raha Juu; vanass lapsed kääs'id egä 'lauba 'kyyli kyyil 'meistri 'alla, kääs'id 'näitämä Kod; Kalana käis Pajosi mõisa 'alla Plt; piät hinnäst alandamma tösõ 'alla Plv || (klassifitseeriv, osutav) viu 'alla läksid veel 'ummes viie 'kümne sendised [angerjad] Khk; see mõisteti surma

süi `alla Muh; kui `kruntti `pandi siis `Lepnapurre küla jäi Kurgvere küla nime `alla Rak; raba ja eenäm, kõik käib eenämu nime `alla Kod; kui põrsass juba puudane on, siis lähäb kesiku nime `alla Äks; üless `ostja `rentsiva aia ärä, õonad ja marjad lätsivä üte rendi `alla; soolikud ja magu, südä ja kops, nõj kõik käevä sisikonna `alla Ran c. (millegagi) hõlmatud, täidetud (olekusse); (kellegi, millegi) kasutusse; (millegi) jaoks, tarbeks Rugi kõrs sahati ikka kõige esiti ää, see läks teise `oasta `jälle odra `alla; Singi leki `ämber piima `alla äi `aita, teeb singi maigu `sisse Pöi; nõu pannasse naa vee `alla, et tä turraks lähäb Mar; kesa jääb `ingama ja päävatama, ei saa mete sui `vil`la `alla `tehtud Vig; kõige jämedamast [takkudest] `tehti siis kotid `kartuli `alla Tõs; see [heinamaatükk] on `kaskede `alla jäänd JJn; pani kõik oma raha `veskite `alla `kinni VMr; jääb paelu tegemata eenämid, kasvavad metsa `alla ja Kõp; Ta om lai nigu üits ruga - - mitma inimese ruumi võtab endä alla Nõo

6. (välj aega) eel, enne Kiedetud `silgud - - `piimasuppi `alla Jõe; võta `viina koa sööma `alla Muh; löövad `risti ette, söömä `alla ja söömä `peale Mar; ta jõi sööma `alla Kos; tieme rukid `kortuse `alla VJg; Viis troppi [arstirohtu] süegi `alla Trm

7. (välj umbkaudset mõõtu või määra) elu kinnitasin saea krooni `alla Kul; inimēsile `anti mua `suurduse järele kas vakaalune ehk puale vaka `alla [vilja koristada], mes üvä sul õli elädä, võta tāmäle (mõisnikule) `kartulid puale vaka `alla, `einu kahe vaka `alla, rükkid kahe vaka `alla; kui vakamua vaka `alla teed linu, siis oo muailm näid Kod; siin om kuhja `alla aenamaad küll, siit saab üits kuhi `ainu; siit saab `mitma kuhja `alla `ainu, vai kuhja jagu Ran

8. (välj viisi, korda) Ilma sõa aigu käesivä Nõo vene kerku papp ja luteri kerku pastur Elvān tõene tõese alla koolimajan jutust ütlemān Nõo

III. prep 1. a. (millestki) allapoole, madalamasse; allpool, madalamas pää jo `alla lõunat, lõuna mõõda (kella 14-16 paiku) Mar; meeste särk oli natuke `alla põlve Mär; tüdrukud läksid [jõkke] `piale tammi, aga poiss läks `alla tammi Ann; `ruaske muad `alla `kalda õli saun Kod; mul onu - - tol `alla `põlvi `küündusiva käe; [reht] küteti, aur tuli `alla pardepuole Ran b. (millegi) sisse, sees `teised on juo `alla `mulla, mina `üksi `päine ikke olen VNg; lähen linu `matma, et ligu `alla vaos, `alla vett Aud c. (millegi) lähedale, juurde tuli mere piält maha, tuli laevaga või paadiga `mäele, `alla `kalda Tõs

2. (välj suunda) päri, mõõda maja `pal`ka piab `alla `pääva `lasma, siis ei lähä koid `sisse Jõe; `Alla tuult oli purjuga ea `minna, `kül`ge tuult sai ka veel kudagi Pöi; lei kül`g on `alla tuule parras Emm; kui [võrgu] kiht `voogu ehk `alla `voogu lasen, sis jääb ilusti Rid; parved `lastakse `mõndakümmend `versta alla vett `alla Mär; obusel `kergem `alla mäge `menna Kir; `alla tuule läks kõlu ja aganas Mih; `vastu `pääva käibad kõik kruud `lahti, `alla `pääva käibad `kinni Nis; kõis lähäb - - vie juoksu järel `alla vuod HMd; `peoga küliti `alla tuule Juu; puu, mis `easti `lõhki läheb, soab `alla tuult ja pääva taha `lastud Kos; sial jõepial - - siis läksid [jäätükil] `allavett kista kuhu kohe Koe; `lõime `lõnga - - `alla kää kedrasivad VMr; tie lähäb ülesse mää ja `alla mää VJg; `alla tuule lähäb ike suits Kod; kui läks `koormaga `alla mäge, siis sidus ühe ratta `kiinni Lai; `alla tuule ja `piäle tuule KJn; sõss nakass kõik elu `allamäge `kiskma (ebaõnnestuma) Nõo; sõidami alla - peri kallast San; ku `leibä lõõgate, sõss agana^p `liitsevā^p, sõss pidi `alla tuulõ `hoitma, muud`o puru lät`s `silmä Rāp

3. (välj määra, hulka) suhet, vähem (kui) `alla sadat samu Jõe; Alla mõõdu mihed

(väikesed poisid) *kasigu kuju; se on `alla iga, seda `kohtunek äi karista ka end Emm; kül`tä täib vist anda jah sool `alla inna Mar; `küine panemesega `saagi alla kolme inimese Vig; ma oli `alla kümmet `aastad Pär; sii on `alla naela, põle `naela `täiski mitte Juu; `alla kolme `aasta obune on sälg JõeK; ratas on nõnna `alla jala paksuti Amb; sudakaid `alla kaksteist `tolli ei `lasta `püida Trm; [hargi] var's `olli nii, et parass `lõsta, `alla süllä Ran; ega pal'lu es ole toda `langa, `alla nagla `olli Nõo; `alla üte `küündre ei saa^p; `alla `aešta ma `kaupa ei tjj Plv; alla nagla om Se Vrd alam²*

4. (välj aega) eel; enne ma oli ikka `alla `kooli (ei käinud veel koolis) Kse; puul on noor loom, `alla `lüpsi Ris; `alla `leerimest on plika, `peale `leerimest on tüdruk Kei

Vrd ala, alahale, alale², alali³, alam², alas, alasi¹, alatsi, allani, alle¹

alla² → alle³

alla³ → hall¹

alla|ealine alaealine se ju `alla `ealene, laps veel Emm; lika, alles naa pool `al-la `ialene, `leerimata, noor tüdrek PJG; nad (lapsed) olid kõik pisikst, viis tükki oli `alla `ialisi Pai -heitlik kuulekas, järeleandlik naene pidi olema mehele `alla `eitlik Nõo Vrd alahaitlik

hallak allak g -u Amb Rak Sim hall¹ sügisene aeg, allak maas; `eidised vanad `ütlesid allak, `nüitsed `ütlevad `rohkem ärmatis Amb

hallakas all'ak|as g -a Kse Kod KJn Hls hallikas¹ iir oo änam all'akas, rot't oo na suurem ja mustem Kse; ta (hunt) `niske all'akas one kesk `selgä; puat' kana one all'akas, vahakass Kod; vähä all'akas, peris all' põle KJn

alla|kohe allapoole, alaspidi rjõpn sedä `viisi, piü oln `allakohe, jalad ülesskohe Khn -kraam allapanu [turvast lõigati] `alla kraamist (loomadele) Rak

halla|kuu sügiskuu (septembrist novembrini) - Lei Lut hallakuu um sügüze, siintsääbri kuu jo umma^p halla^p Lut

hallalik `hal'lalik hallikas Hal'lik um hal'l lihm, `hal'lalik sääne gu haaba kuur Lut

hallallõmma → halalema

hallama¹ `hallam(m)a, halla- Har Vas Se Lut hallatama, hallaga kattuma ubina varro^p omma ärä `halladu, upin ei_kasu enämb ku ärä om hallat Har; kül'mäst om länü^p, või hall tulla, hallada ar vil'ä; hallat kaar, ar hallati kaar jo^p, hallaga võt't ar^p Se

hallama² `hallama, hallata laeva pärituult juhtima Piab `hallama, järelluult minema Hää Vrd vallama

hallama³ → halama

alland (taim) suured `pitlikud lehed maa p̄el kut allandi lehed Khk

hallane alla|ne g -se Khk, -tse Krk, halla|nō g -dsō Vas a < hall¹ tule `külmä ja `vihma ja allast ommukut Krk; ol'l hallanō jü Vas

allani alla karja tee läks siit `alla - - talu juurest `senna `allani läks, kus need `vainud akkavad Lai

halla|paju `sitked `väänta, allid - alla pajud Jäm

alla|panek allapanu `allapanek oli õlg ehk rugi õlg Tõs; `turbasuost `võeti `turbaid, mulla turvast ja kü'ti turvast, `allapaneku turvast Sim; parõmbat õlõd `panti kattussõss, sasitset `murdõnut lätsivä `allapanekiss Ran; ma `rüüsi mõtsast kuuse `nõklu ja `lehti, nüid om allapanekit külländ Nõo -panu loomadele allapandav materjal Allapanu oli ükskõik mis kuiv asi, kas prügi või sammal või võtad `sõimest lehma `rõhkeid Jür; kui `sambla kord ära kaevati, siis tuli `allapanu turvas `väl'ja Lai Vrd ala|panek, -pan(n)uss, alla|kraam, -panek, allepanu

alla|pidi I. *adv* allapoole, alaspidi; kaugemale pannakse koevad aod ja mättad 'peäle, rohopool allapidi Juu; kāk'i, vibu mis laes allapidi käib Kos; alt 'tuulsed on, mis jämedast vil'jast `alla pidi lähvad Jür; ära `kiera pudeli suud alla `pidi VJg; pia `allapidi, jalad ülespidi Trm || fig joba akkass [talu] `allapidi `kiskme (majanduslikult), säält ei oole änäp kedägi loodust, kigest asjast taga tõstest Krk

II. *prep* (millestki) allapoole, madalamale `allapidi põlve sidusid nied sukad, paelad `kiinni Kos; meie kari jäe `allapidi maja õja `kõsta Kod; [kampsun] natukene `allapidi `puuska Lai

Vrd alampidi, ala-, alas|päidi, alle|pidi, -pitte

alla|pool allapoole suur pikk tulup `ol'i sel'las - - tulup käis allapüyl `põlvi Hää

alla|poole I. *adv* 1. (suunaga) alla, maapinna poole; alaspidi; (millestki) madalamale, kaugemale siit allapole `minna meie eenamast läbi minna oo rabas `kaarmud küll Mär; müir vaeb allapole, varsi maea lagund Vän; ühed aru kased on `narmas `okstega, riputavad allapole Amb; kui linad said viest `väl'la `tuodud, siis kükitati nad [maha] ladvad allapole Koe; piatera jääb tuulesarja `alla - - teine järk on alused, mis on `allapoole läind Trm; ästi pikad [kuued], pooleni siareni või veel alla `poole Lai; `seantse `amba ollive sehen koogu ravval, tõsteti pada ülespoole ja `lasti `allapoole Pst; orja `ütlev sedäsi, oss nüid ollu üt's ork, lükkäss tat (päikest) `allapoole Krk; panet sia rippu - - pää `allapole; tule redelit `müydä `allabole onde Nõo; `paniti [vilja] vihkk vihu kõrvale, ladvad ülespole ja tüved `allapoole TMr; sann pandass õks `allapoolõ, et ta elomajale nii `lähkädsen ei olõ^p Räp || fig naa inimese elo pääbäd `lähtvad `alla `poole (lähenevad lõpule) Mar; mea akka egä päe `allapoole mineme (üle 40-aastasest inimesest); lää mäkke `alla poole (vanaduse tõttu) Krk

2. vähemaks ind läit's `alla `pyyle Puh

II. *prep* 1. alla, (millestki) madalamale abenek mees se on, kennel abe allapole suud kah käib Käi; saba juurikas tuleb `allapoole kantsroo koodi Mar; pisut allapole põlve Mär; pik'k änd, `alla poole kondi `otse Hls; ving ol' jo `allapoolõ `pa'si Räp

2. vähem kui allapoole tuhande ikke `maksin Mär

Vrd alam², alamale, alapool(d)e, alas, alasi, alapoole, alatsi, alla|kohe, -pidi, -pool, -päidi, -päri, allepoole

alla|päidi allapidi, allapoole `tul'di `jälle `kelguga `alla [nooda vinnamisel] ja, `alla `päidi (kalda poole) vähä maad ja Jõe; sattõ `allapäädi Plv **Vrd** ala-, alas|päidi -**päri** allapoole `allaperi läksid alate [mäest] Kod

halla|rebane see kut alla rebane (valgest asjast, mis harilikult on teist värvi) Khk -**räim** kevadine suur räim `suuri `räimi kutsutase halla `räimiks, kut noored siia poead Khk **Vrd** halleräim

allas¹ allas hall¹ allas võt'tis kardule `pialsed ära Amb

allas² → alasi³

allas|pidi → alaspidi

hallatama alla|tama Khn Tor Lei, -tem(e) Krk, -tõmõ Krl, hallatamma Har Se hallaga kattuma; hallast kahjustuma alla kord iä piäl, iä allatõt Khn; nüid na (loomad) sedä alladet, lumidet `einä aave `sissi, täüs üle sel'lä; joba allats jo - - akkass talvess mineme Krk; kesvä^p _omma_ väl'lä hallatõdu^p Har **Vrd** hallama¹, halletama¹, hallõtuma

allatis Ls külma-allatis

allatsi → alatsi

hallatus *alla|tus* Vän, *alla-* Hää, `alla- Lüg

1. hall¹ – Vän Hää *omiku* `ol'i *allatus maas* Vän

2. `ohta *lüüb* `allatus (kaste) *maha* Lüg

3. *kas* `allatus *on obose* `seljäst `vällä *kadund juo* Lüg

alla|tuulne sag pl `alla `tuultsed *alusvili* – Ris **Vrd** *alatuulne*

halla|öö *sügise kui nii alla* `üüde *tuleve, siss om kardule päälitse üte* `üüge *lännu*
Hel

alle¹ `alle R(excl Jõe Kuu) VJg Iis, *alle* Rak Iis

I. adv 1. *alla*, kaetud või alumisse ossa; (millestki) *allapoole panin* `sinne *nahad* `alle *vana* `vestile VNg; *asu sinä* `alle, *minä asun* `pääle; *tule pane* `puhtad `nartsud `lapsle `alle ja `kuivad; *pisikesed* `lapsed *kusevad kõik* `alle; *Vene* `keiser `kirjutas *kää* `alle *sõa leppingulle* Lüg; *ei saand* [heina] *teha, vana kulu, vana ein jäi* `alle Jõh; *Kevade* `luomad - - `tõussa *ei* `jaksa `muidu, *kui aja* `uovad `alle IisR

2. a. (suunalt ülalt) *alla*, *allapoole*, *madalasse*, *maha* *sie* `justku *kuuld* `alle *kukkund, ei* `oska *midagi*; [ei] `tohtind *nii* `kiiresti `alle `lassa `longa [ketramisel] Hlj; *siis* `lasti *uus* `laiva *teluld* `alle (vette) VNg; `linnud *kui* `saavad *porodetust* (kui *mesipuu*d *põrutada*), *siis* *kukkuvad* `alle (surnult *maha*); *kui* `korsna `õtsast *suits* `alle *lüüb* ja `korssen *ei* `tõmma *üäst*; `istub `kelko ja *laseb* `alle *menemäie*; [leib] *jääb kõri* `kinni, *ei lähä* `alle, *on pali aganu sies* Lüg; *sukkad* `lähväd `alle, *kui* `paeltu *pääl* *ei õle*; *Siis akketi* `männäga *sääl* `kirnu *sies üläs* `alle `lügutamma, *kui sie mant läks* *siis võist* Jõh; *akkas* `kallast `müödä *menemä* ja *kukkus* `kaldast `alle; `leivä `taigina `lasko `alle, *ku leib on segatu*; `päivä `lasko `alle - - `lähto `luoja Vai; `vanker `vieres *määst* `alle Iis || ette, vahele; *töötlemiseks* *kui* `torgid `vilja `trummalille `alle, `torkad *kääd sügävälle, unt* `karsib *purust kääd* Lüg b. (lähemalt kohta määratlev) `kaura `tehti `siia `alle `õtside *küll, aga mina piän siit kõik* [muudki *viljad*] `saama Lüg; *siis* `laiva *kippar toi pudel* `viina *taas* `sinne `alle (laevaruumi) Vai c. (päri)suunas; *allapoole*, *kaugemale* *kevade* *kui vesi* `lahti *lähäb* ja *jää* `alle *lähäb juo, siis* `aetasse *puud jökke* Lüg; *ida* `tuulega *vesi* `lähto `alle, `lähto `lääne `puole; *kui on* `allemenemine, *vesi* `lähto `rannast Vai

3. *omale kohale* (allasendisse); *külge, kinni* `kartulid *akkavad juo* `alle `lüömä, *saab* `varsti *liend*; *laps võttab jalad* `alle *juo, akkab* `kõndimaie Lüg; *tekköd* `puused *jalad* `alle; *seppä* `rauda *tänä ovost, pano* `raudad `alle Vai

4. (välj suhet; määra, hulka) a. vähem (kui) *en õle viel* `seitsekümend *viis täis, õlen* `alle *viel* Lüg b. vähemaks *sääl on pisikesed* `mustlased, *nied norivad koleda* `alle `inda VNg; `tõmmab `indasi `alle, *sie on siis* *kui* `tõine *müüb* `uodavammast *kui* `tõine; *nüüd on turu* `innad `alle *kukkuned* Lüg; *lõi* `innad `alle Vai || *jões on ka vesi* *kahenend* ja `alle `andand; *nagu paku* *õts õli jäme* [paistetusest], *nüüd on juo* `alle `andand Lüg

5. (verbi tähendust modifitseerivalt, mõõnduse tegemist, vastupanust loobumist, nõrgenemist jne väljendav) *mene akka* `vasta, *ärä* `anna `alle VNg; `tõine *on* `kärmemb *tegemä, mina jään* *ikke* `alle Lüg; `Allekäind *inimine varastab, räägib* *rumalast* Jõh; *üks iga* `anda `toisele `alle, *leppivad* ka Vai

6. (välj aega) eel, enne, ette `silku `leibä `alle ja *siis viel* `kartuli ja *võid* `pääle, *siis* *sie õli üks eht* `süömääig *ma* `ütlen, *äh* Lüg; *No* *kui õli karaski, siis* `võeti `suala `leiba *ehk* `silku `leiba `alle, *siis* `üälidi, *et* `tiema *nüüd* `silda `alle Jõh

II. postp **1. a.** (kellegi, millegi) alla; alumisse ossa; (millestki) allapoole, madalamale rukkii `alle [pandi sõnnik] VNg; *pane nied `kuogid `piatsu `patja `alle; ühe pisikese alukese panin `pliita `alle; mitte palakeist ei `andand `amba `alle; mies jäi `metsäs puu `alle; aluskuub `panna `kleidi `alle; õmblesin `sieliku `alle `tuoti Lüg; kukkus üle `päide kõhe `meie obuse `saani `alle IisR; `viskas `einä `verko `perse `alle ja läks kodo `puole Vai **b.** (millegi) sisse, varju mul kattusse alust ei õle, kuhu lähän, kas mene `metsä `kuuse `alle kõhe; sain oma `vilja `õigel `ajal kattusse `alle, `sisse `vietost; lähäd kevädel `metsä `alle `kõndimaie; sao kääst sain `räistä `alle `varjule; `jõute `riistad `viedi agerikku ulu `alle Lüg; maod `männöd maa `alle `ussi `maarja `päiväl Vai*

2. (kohta märkivalt) (millegi) lähedale, juurde täma läks pere `ukse `alle ja `viskas `saņņa `ukse `august pruut' `pulga `sisse Hlj; ei sie `anna enamb `endast minu `silma `alle VNg; ärä jää `ukse `alle `sõisama; suri minu `silma `alle, õlin kõhe `juures sel ajal; pääv kesk `õhtas, saab juo `Tallinna `alle Lüg; Ei `salli `silma `allegi (sugugi) Jõh; `sõitaja tõi minu `ss (pruudi) nii `kauagu `siie treppi `alle, ämm oli treppi `päl `vastas IisR; `istuda ikkuna `alle ilosad `ruosid Vai

3. suunas, poole `Tartu linn `oiab `lõune `alle Lüg

4. (välj tegevus- või mõjusfääri, kuuluvust) **a.** olukorda, seisundisse; tegevusobjektiks; (kellegi, millegi) mõjusfääri, võimusesse keik vili `tehti `künni `alle Hlj; `voidasimma `siepi `pääle [pesule] ja panima `vanni `jälle `kuuma vie `alle VNg; kikkerberi `marjad `pannasse `korgi `alle `sõisamaie, ei luhi `vällä siis; siis kokk võttas anel pää maha, kui juo läks prae `alle; jättän siis nüüd `lapse sinu käsu ja `uole `alle; en `maksas `võlgu `vällä egä `sintsisi, `pannasse varandus `pitsati `alle; tieb üks inimine süüd, siis `pannasse vahi `alle; `kartuli vagu, midä ei saa sügise `võetust, jääb `talve `alle; `täma `viedi `tohtre `alle, on tõbine; `viedi `arstimise `alle; `ilma `süütä sain `tühjä juttu `alle; kui laps on jo `kolme `päiväne, siis `panna nime `alle Lüg; sie õli `arvast, kes [vilja] äkke `alle tegi; sie `tarvis kõne `alle võtta, vaja `rääkida Jõh; `Leenu sai tanu `alle Vai || vahele, ette sedä tuleb `tihti, et kääd ja jalad `jääväd `massina `alle Lüg **b.** (kellegi, millegi) alluvusse, haldusse; käsutusse, juhtimisele sie `kuulus Vihula `moisa `alle sie `vaprik Hlj; Rio külä käib `Maidli `mõisa `alle Lüg; piab `linna `alle `sisse `mõllima Jõh **c.** (millegagi) hõlmatud, täidetud tegin juo sügise rukkii `alle sene `uuvve maa Lüg

5. (välj aega) eel, enne `süömä `alle võttan `viina, `süömä `pääle en taha enämb Lüg

6. (välj umbkaudset mõõtu või määra) kas on sada viistõist tuhat vai on sada kolmkümend tuhat, sene `alle näväd `onvad üless `kirjudetud [tulekindlustuseks] Lüg

7. (välj viisi, laadi, korda) `lüödi `vartaga ~ `vardaga üks ühe `alle VNg

III. prep **1.** (millestki) all(a)pool(e), madalamas(se) päiv on juo `alle `lõunet, siis kui `lõune on juo üle, on juo kahe `kolme aig; minu `aigasi vanu enamb ei õle, nied on kõik `alle `mulla juo Lüg; `Lapsukeste `kleidid `käisivad kõik `alle `põlve; `Lapsed `veiked, `alle `põlve keik IisR

2. (päri)suunas läks `vilite `alle `tuule `ranna `puole (laevast) VNg; `alle `tuule piäb `külvämäie, siis vieb `sieme `laiali; `alle tuult ei tõi `põtrale järele `mennä, siis näväd `tunnevad minu `aisu Lüg; `Allemägä vahi, et `vanker ei käi `kandu Jõh; vei rüsäd mänemä `alle vett `merre; tulimogi sedämodi `alle `lained - - `randa Vai

3. (välj suhet) vähem (kui) sie on viel `alle kuut `kümnet `aastat VNg; minul on

raha `alle kaht `kümmand; mõned kalad õlivad `alle `naula, mõned õlivad üle `kolme `naula, kuda `trehvas; `alle `aastat `tienis merel Lüg; vähäse moned kobegad `alle `neljä `rupla läks Vai || sa õted `alle minuda, minu `vasta ikk_et saa Lüg

alle² alle aul – Rid

alle³ alle Saa ?Äks Ksi Plt KJn Vil M(`alle Trv, all Hls Krk) hv Ran, Ote Krl(allõ, -õ^p), `alla Pst, `alla, alla Trv Hel

1. alal, säilinud; elus `veske on alle paraè-gu, `veske kere sääil Vil; oia sÿj kiri `alla Trv; sÿj vana koolimaja piab `praegu alle oleme Pst; uisk aab uvve naha, aga kihti ammas jäeb alle; tuha sehen kurt tuli alle Hls; kik'k jäive alle, `otsa es saa kedägi Krk; mine loe, mitu lammast om vÿjl `alla; miul om vÿjl levä möhk - - ja levä `lapju ka alla Hel

2. (ikka) veel nõjd on piima `ammad, mis esimesed tulevad, kui alle laps imeb; kui väga noor [pruut], siis `üeldi, si tuvike alle ühe jalaga Ksi; [lõpsiku] tiba sÿjst must ja piimäne alle Vil; temä olli vali `lõikame, olli ammu veeren ku mÿj `alla `näpsime; etu om iki sihen vÿjl alla Trv; sÿj obene om nyur `alla, varsa `amba `alla suun Hel

3. äsja, päris hiljuti; nüüdsama, just praegu ja `juuse `lõikamine tuleb siss ka, kui kuu luuas alle Saa; sil'mäd ribatasid alle `kinni, juba ärütäti üles KJn; undi seive kat's `koera ärä alle `il'lä Pst; Mia ennemp al käüsi vällän, olli ilm ilus, nüüd juba satab lume; esä om miul kepi tennu ku ma `kõnme all akasi Hls; alle ta asut's `sinna eläme, piap jälle är minem Krk; ma allõ põrõlla^p sei Krl

4. (võrdlev, hindav) mitte varem kui; kõigest päält pÿyldÿüd tuleb uni alle Hls; `valge valul sai alle kodu Ote

5. (emfaatiliselt) si oli sõim alla mis na tädä sõemassi; Sii om alla kääil (jõus hobusest, vallatust inimesest) Trv; mis sa muretsed, egä ädä ei ole, aga vat ädä tuleb alle Krk; ka_kos `alla tegu ja `kombe; nüüd om `alla vÿjl müll vällän, ärä `kaegi sugugi `sil'mi `valla tetä Hel

halle¹ n, g alle S spor L K(n `alle Ris), Ran Kam; n, g `alle Kuu(h-) IisR; n, g ale Lä Mih Aud Rap Juu; alle g `alle VII Han Puh Nõo = hall¹ lumi on `luike `tiiva all, `halle ane nenäss Kuu; Täna omiku on nii paks alle, et kõik kohad on `valged Põi; alle oo maas, maa oo `kohman Muh; täna omingu oo utsikas maas. ale vôi utsikas Lih; kül'm omik oli - - `valge alle oli maas Var; kül'm ale `eitis maha - - rohi oli kül'metand Mih; sügisel `akvad kül'mad aled muas `käima Juu; aned `lähvad, siüss alled käivad JõeK; ommiku oli alle maas, nisuke natuke `ärmas oli, külmetanu Äks; ilma om kül'mä, nüüd nakava joba `alle `käimä Nõo Vrd halletus¹

halle² n, g alle S(h- Phl) Ran Nõo Kam; n, g `alle Kuu; n, g ale M; (h)allõ^p (halõ^p Har, hallõh Se) g `(h)allõ V(hallõ Plv)

1. hallitus vask on `halles; leib `lähteb `hallesse Kuu; leib võtab allet; õllet on alle magu `juures Khk; nii `kange alle ais `olli, `rüded `ollid nõnna alletan et Muh; nahk, puu viab alle korra `pääle Rei; leval halle sees Phl; `väike abe, nigu alle peni sita pääl Kam; hallõ^p om pääle tõmmanu_taarilõ Urv; niu_halõ_pääle `saistunu^p Har; leib lät's `hallõhe Vas; nõssigu hallõh (puulõpsiku torusse korjuv valge veniv aine) Se

2. kirme, õhuke kord `rostene vesi, sinikass ale pääl Krk; piim om nigu vesi, kyyrd om pääl nigu allet veedikese Nõo; [kooritud] hapul piimäl om allõ^p pääl, rõõsal ei olõ allõt Plv

3. silmakae – Hi M selma pēele kasob alle. allet arstidaks `krihvle puru ja `sokroga Käi; vanast puhati `rihvi `tuhka `silma loomal, sÿj võt't ale ärä Trv; ku loomal ale

'pääle tule, siis ani sule läbi puhuti peenikest 'syyla 'siissi. sji pidi ale är 'lõikame
Krk; sil'mä ale Hel

Vrd hall²

all|ealine alaealine all'ialine, senele kohos ka ei tie kedägi Lüg; allialine, mis veel
pole maksu alused Khk; all'ialise saava 'kergembä karistuse Ran

alle|ealine Keik 'viie 'õkse-'vennakse - 'õesse-'vennasse olime 'alle'ialised, kui
ema suri IisR; 'lapsed olivad 'alle'ialised Vai

allendama allendama hallina näima mets allendab, ku vihima sadab Kod

hallene a < halle² kääd on allesed. leva 'peelmine kord nii allene Khk

alle|panu 'allepanu allapanu - Lüg

alle|pidi allapidi, -poole - Hlj Lüg Kad

1. adv vahime viel 'allepidi ka Hlj; fig üks asi kisub 'alle pidi, ei enämb lähä edesi
Lüg

2. prep suured pikad 'juuksed, allepidi istet kohe Kad

alle|pitte allapidi, -poole - VNg Vai [laev] 'istub 'perse 'alle pitte vies; kotti one
suud 'allepitte; 'laiva 'triivis kovast 'alle pitte (allatuult) VNg

alle|poole allapoole - R

1. adv vabetelle sai [võrgud] 'pandud kivipuol üles 'puole ja 'pullupael 'alle 'puole
rippuma Hlj; 'õksad 'onvad 'alle 'puole lõhjas ehk 'kallukkalli; mene 'alle 'puole; fig
on rikkas inimine, akkab 'alle 'puole 'kiskumaie [majanduslikult] Lüg; [Heinakuhja]
'riisudes 'lõmmatasse rehaga ülevalt 'alle 'puole IisR; [ulgumerelt] tulemo juo üks tund
'aiga juo 'alle 'puole 'soidettu kodo 'poole Vai

2. prep suur kasukas, pikk, 'alle 'puole 'põlvi Jõh

halle|räim kevadised suured jää kalad. nee oo va alle räimid Khk Vrd hallaräim

alles alles eP('alles Muh Rei Aud Ris Koe VMr; allless Muh Pal) hv Hls; 'alles
Lüg Vai Khk Jür Kad, -õ- Khn

1. alal, olemas, säilinud; elus kas on sul sie asi 'alles viel, midä ma 'kinkisin Lüg;
miul on ikke se vana kiel 'alles; kas tamal oli siis veel 'naine 'alles Vai; oiame alles
keik raha Emm; teu 'orjus ond alles Mih; möis ikke alles, et küll saksad kadon Ris;
ei sul sure 'ühtegi [loomaa] suvel maha - - kül nad on alles kõik Amb; majadest põlegi
suurt kedagi enamb alles VMr; egä 'õhta pidi 'matma tule 'kiinni et alles seesäb Kod;
meil 'paerga allless rehetuba, nüid on laadast 'tehtud Pal

2. (ikka) veel 'tuhlid on 'alles üles 'võtmata Khk; ema oli ka noor alles, kui suri
Pha; on see 'inges alles Põi; nüid o omigune aeg 'alles Muh; see üsna va kabe asi
alles, mis seda ära visata Rid; ta toores, 'kuibmata alles, rohi alles, ein alles toores
Vig; 'eldepühä 'ieder, sia kua ikka 'allõs elus Khn; sõed kuluivad 'alles, ei ole veel
'kustun Aud; kui ma alles laps olin, ikke 'pesti 'aardükiga Koe

3. äsja, päris hiljuti; nüüdsama, just praegu 'vastap 'alles tulitagi ja nüüd 'jälle
menemäs Lüg; alles ikka sai teine (nuga) käiadud Mus; tä läks alles 'sõömä tegemä,
põle veel 'sõömä 'valmis 'ühti Mar; alles läks ta ja juba olli tagasi Hää; siin alles
tegime, aga nüid on kadund Juu; laps oli alles 'süündind Kos; oli kevadine aeg, kaer
oli alles külvatud JJn; tunaieles alles läksivad einamale VMr; 'eile alles sadas 'vihma,
täna 'jälle Iis; kirmetis on, kui ta alles akkab Äks

4. (võrdlev; hindav) mitte varem kui, mitte enne kui; mitte rohkem kui; kõigest ma
oli juba ammu ää läind, siis ta olli alles tulnd VII; kui oli - - ametlik tal'litus tal'litud,
siis sai alles 'peimes oma pruudi kää 'peosse Lih; kuuteist 'aastane ma oli alles kui

halletama¹

'leeris kõisi ja kohe selle 'järke akati mind mehele 'suuidima Aud; kolm 'oastad olin, siis alles sain ühe jäki Hag; 'vaatasime et - - neil on juba ulk 'kaaresi niidetud kui me läksime alles [heinamaale] Amb; lol'i suust ma alles kuulen et ma lol' olen Plt; nüid alles tuled KJn

5. (emfaatiliselt) ikka, küll no nüid on alles põli, no nüid on mul alles päevad Mär; siis 'algas alles laul ja 'sõimamine Aud; küll sie oli alles viel mehe volask, nagu par'ss kohe Sim; küll s'j (poiss) on alles 'põidam, tahab teese saladust 'ühte 'puhku 'uurida Ksi

Vrd alle³

halletama¹ alletama Tor Ran hallatama, hallaga kattuma sügise enne kül'mä tulekit tuleb alle, ommuku ain 'valge, ärä alletedu Ran

halletama² alle|tama S(-dama Hi) Kse Kam, 'alle- Jõe Kuu(h-) al'e- Hää, al'lõtõmõ Krl hallitama 'augusti kuus lähäb keik 'koitama ja 'alletama Jõe; alletand 'sumbund ais Jäm; Levakannikas nõnda ää alletand kut vana kuu 'taeva ääre taga. Vanad kuud nee 'olla kõik 'taeva ääre taga lasus, alletade seal muidu 'umbe Pöi; Al'letanu 'leiba ei 's'yyda; Mina vana inimene al'letan sii oma nurgakeses Hää

halletuma 'halle|tuma Kuu, hallõ- Har = halletama² piim kippub 'halletuma Kuu; suvõl lätt ruttu hallõtuma, 'tõmbass 'hallõ pääle Har Vrd hallituma

halletus¹ alletu|ss g -se hv hall¹ sügise ommuku om alletuss maan Ran

halletus² alletu|s Kse, -ss Kam Ote, alledo|s hv Emm, aletu|s Kad, g -se; 'halledu|s g -kse Kuu hallitus; valge kord löi 'viele nagu aletuse 'piale Kad; piimal om nisukese alletuse 'pääle tõmmanu Ote

halli- (värv) Tämal juo 'allikiri pää Lüg; 'alli 'karvaline 'luoma Vai; 'lamba seen - - pisised allipruunid Jäm; nägid sa meite allipugu 'sõnni; mõni kaas on alli 'nastlik - - mustad jooned sees; kivitikk - - pisine alli 'valge kiri lind Khk; allikiri üljes Krj; Va alli päits [veis] see riu 'kargab 'aidu kut ull Pöi; alli nat'u (valkjashall) veis Muh; Lepalinnud - - ime 'väiksed allirebud linnud Rei; 'varblased oo 'pissed allitähnielised Tõs; 'enne olid sea 'põrssid nii ilosad al'i vüõdilised Ris; Kassid on küll all'likriimud - - piias ja näus 'val'kjasal'id täpid Jür; all'lipugalene siga, al'l vööt oli 'ümmer kere Tür; all'ikirjuse - - läädsä olli kipe Krk

alli|aegne muistne; vanaaegne; aegunud Sa oled igä oma 'riidess 'käämisega 'oite halli 'aigane; Sul on viel se halli 'aigane palitu järel Kuu -aigine = halliaegne kapsi vana alli 'aigine nimi ei saa olla Krk

allige- allika- allige koht ajab vett maa seest üles. alati vesine koht Jäm; varsa kabjad - - allige soonde sehes, alligete 'ümber 'kasvavad Khk

alligune alligu|ne g -se allikane sääl jöös on alligune põhi Khk

halli|haigus halltõbi - KJn M Rõn Krl Har käib nigu al'i 'aigus 'piale, kui 'kijgi käib jutuga 'painamas, jutuga 'kiusamas Ksi; alli 'aigus raputes nõnda et sooliku 'seisu Hel; al'i 'aiguss tulep näl'lä 'aigu Krl -hain alliain San, hal'li hain Se värihein -hāda = hallihaigus Hal'lihādā - - tyy ol' sääne tōbi, et ku_tul' sōss raput' ja 'survsō inemist ku_hull Rõu

allijas → haldjas

allik 'al'li|k g -gu alandlik 'al'lik vajä olla^p; taa sääne hüä ineminõ, kōkkõ 'al'lik uma jutuga; 'al'ligu latsõ, võta ai 'vasta jutuga^p, häbelitsõ^p Se

hallik al'lik g -ku Hag, h-, g -gu Rõu Lut hall veis, halli veise nimi

allika|koht a. koht, kust allikas üles pulbitseb; allikane maa varsakabjad - - alliga 'kohtade peel Khk; üks allika koht 'olli - - kõik vedasid sealt vett Muh; Jões on nihuksed allika kohad [külmad, sügavad] Juu; jões vie 'kietmine on allika koht, kus ülesse kiedab VNg

b. lahvandus 'sioksed allika kohad oo meres, ei külmeta 'äägi mette Tõs
allikalene allikalene g -se allikane, pehme, vesine [maa] Meil on 'seuke 'tüklene maa, keede koht, kus ajab sedasi vett 'väl'la, allikalene maa Hää

hallika|mari hallikas² - Khk Emm Rei Alliga marjad on üsna mustigate 'moodi Emm

allikane allikane (alli-) u Khk; Põie Mar Vän Juu Ann Koe I Pal Plt KJn, -gane Khk, g -kase

1. allikarikas, täis allikaid see oo 'seuke alligane soomaa Khk; allikane maa, madal vesine maa, kus allikad sees oo Mar; kärestikud 'ol'id, 'rohkem allikane [jõgi] Vän; allikane eenama serv Trm

2. allika-, allikavett sisaldav mõnel on allikane kaev, see vesi keedab 'iasti tūmaks, pehmeks Ann; kos allikased veed, kannavad maaget Pal

Vrd alligune, allikalene, allikatene, allikine, alliklane, alliklene

allikas allikas (alli-) g -ka Krj VII Põie Muh L (ali- Mih) KPõ (ali- Ris) Iis Trm Pal Ksi Lai Plt KJn, (h) allikass u Rõu Röp; 'allikas g -ka (-ga) R(h- Kuu, -gas Kuu Vai); allik (alli-) g -ka Käi Kod MMg Äks KJn u Krl Har(h-), g -ga Khk Hi, g -ku Hää Saa Äks M u Ran Vön, g -gu SaLä Rei Saa Krk, g -ge Jäm Rei; 'allika VNg Vai allikas, läte 'alliga 'silma 'auku VNg; sääl on jões 'allikad, sääl kõhas on vesi külma Lüg; 'alligast puliso vesi üles Vai; Madis 'viskab 'matsapää külma kivi allika, siis allika vesi akkab 'jahtuma; Kui 'talve allikad akkavad 'uhka öles ajama, siis läks sulaks Põie; allikal 'olli suur küna, sealt siis lehmad said 'juua Muh; 'uhkav allikas keeb alt vett ülese Kse; 'Näärilouba 'õösi oo 'viina joošn sie allikas Han; sihukese allika vesi, kes põhja 'poole jooseb, teeb 'aigusi 'terveks Tor; allikad kiedavad mua siest vett 'välja nõnnat vulinal kohe; allika kiedu kohast ei külmeta millagi 'kinni; allika silma kohad, kust vesi pastab; allikate 'pial'ne - - alt allikaid täis Kad; vanass lesed naesed käenud allikid 'ryukma [põuaajal], puhassanud allikad ärä ja kõhe tullud vihimä Kod; lähme allikalalle Lai; periss keejä allik, 'püstü pand üless; 'kjjdäv allikit päälina maa Krk || lahvandus, kinnikülmunud veekogu, jäävaba ala - Mus Käi

hallikas¹ allikas (alli-) eP (-gas Khk); -kas (-kass) M TLä San Krl; 'allikas (-gas) R(h- Kuu), g -ka (-ga); hal'lika|ss g -tsõ Har Rõu; u hal'likass- Vas; allik g -ku Hää, h- u Vas hallivõitu leppabu karv, 'allikas Lüg; taivas lõõb nii allikaks Khk; tillutajad oo pissiksed allikad linnud Põie; toonakur'g, allikast 'moodi Mih; naarits on allikam ja tõhk on änam pruun Vän; põle ta must, põle ta 'valge, 'siuke allik karv Hää; värv põle 'peale akand 'ühti, teind natuke allikaks Juu; võik, säände allikass, nagu 'võidunu Trv; katuss kah, vihmagaga om ärä 'sjjdenu - - om serände allikass Nõo; hal'likass om nii ahasugumanõ Har Vrd hallakas

hallikas² allik(as) (-gas, allek) S/h- Phl/, pl -kad, -gad, -ked, -ged, -kud, -gud, -god sinikas alliged, mustigate 'moodi, suuremate varde peel Khk; Allikas - - pisike madal pöösas Kaa; allegule menema Emm Vrd hallika-, hallik-, halliku-, halli|mari

hallikas- (värv) 'põtra karv on 'niisuke 'allikas pruun Lüg; pot'trästas, pisine allikasrebu [lind] Jäm; alligas 'kolne riie Khk; määr - - allikas must - - loom Mih; 'kimmel o nisuke allikas 'valge obune Hag; all lips, 'niuke ein, 'niuke allikas roheline Tür; 'tiibadega sipelgad - - allikad mustad, 'musta 'karva 'rohkem Kad; allikas roheline,

ehk rohekasal'l Sim; mõnel pajol on allikas rohelised lehed Lai; ta (karu) `olli allikas punane Hel; lehmä `nūsjä um ka sääne hal'likasskirriv Vas

allika|soon allikakoht; veesoon, mida mööda allikavesi voolab *kaiv on `allika `suone pääl, ei lõppeta `ilmaski vett Lüg; tiitsud, nee kasuvad jõgede `ääres ja allika soonde pääl Krj; üks allika soon jooseb sialt läbi - - ärg - - kukkus `sõnna allika `soonde Nis; mõni allika suoni on kohe nagu oja teine suur ja lai, ise jokseb ikke jõkke ehk `jälle ojasse; ega allika suoni `kinni külmetagi, allikast tuleb jo sue vesi Kad; mõnes oidus on `aasta läbi vesi sees, kui ta on mõne allika soone pial Lai*

halli|kasuka|mees Allikasuka miis euf hunt - Trv

allikatene allikatene allikane, allikarikas Kuremaa `järve ei jookse `ühtegi jõge, *temal piab olema allikatene põhi Lai*

allika|vesi `toine `alliga vesi on `valju Vai; *allika vesi peab ea olema, kui sa sellega pesed, saad `terveks Krj; sinised vähid elavad allikavees Amb; allika vesi on talvel sue nagu paas suendatud Kad; allika vesi on ia `sil'mi pesta Pal*

hallike dem < hall² vana `allikene (hobune) `aisude vahel Lüg; *ega ma nõnda ulluk ei oole ku ma allik ole Krk; syy `tialast üteldi et hal'likõnõ Vas*

allikine allikine allikane *sij om allikine mägi, siit mäe seest tulev alliku `vällä Krk*

alliklane all'lik|lane Vän Hää(allik-) g -lase allikane `siuke all'liklane madal maa Vän; *Alliklane - - `seuke maa, kus pailu all'iki üksteise ligidal on, mäe all on all'iklast maad Hää*

alliklene all'lik|lene g -lese LNg Lih PJg allikane all'iklene maa, *maa oli all'ikuid täis Lih*

hallik|mari sinikas - Jäm Emm allikmarjad. *sihest `valged. pitkemaad varred kut oleks mustigud Jäm Vrd hallikas², halliku-, halli|mari*

alliku- allika- alligu vesi on külm Jäm; *all'iku sooned on `kinni kasvavad Äks; eeruse om rasva kala, alliku kotuste pääl Hls; allikupäälne, säält liiv kiiss üless; alligu soonetse, vjij soone kotuss Krk*

halliku|mari alligo marjad = hallikmari - Phl

hallilt adv < hall² ega sii `pähkliid `süia saa. *korjatse jo all'ilt (toorelt, mittevalmina) ää Aud*

halli|mari pl allimarjad = hallikmari - Khk

halli|mundri|mees euf hunt meil `üellasse `undi `kõhta `alli `mundri mies Lüg

***halline** keväjelt om *suši hal'litsõp (hallim) Har*

***hallinema** leib on vana ja `allinend (hallitanud) Lüg

allitama allitama pilkama küll ta allitab, küll ta omal ikagi `kolbab viimaks Jõe

hallitama all'i|tama (alli-) L K I M(-tem[e]) T(-teme, -tõmõ San), (h)all'i|tam(m)a V(-teme Krl, hali- Lut), `hal'tama Vas Se; `allitam(m)a Rld

1. hallitusega kattuma; läppuma põhud `lüöväd `allitamma, kui `märjäld kokko `pannasse Lüg; *vasik allitab ää Mar; piim oo ära kanastand, all'itand kord peal Kse; vesi `sõõna täis, võtab juba all'itada Tõs; ega sie all'itand plekk `vällä lähe, au ehk pese VMr; lepäd all'itaväd ehk õksendavad. siis akab mähk `kinni `jäama Kod; seene ei akka enne kasume, ku mõts allitem lääb. seene kasvav allitse pääl Hls; ma akka tuhka pätsikest tegeme, siss ei minevet suve leib alliteme; ku süük' ärä allidet om, tõine `üless, sul o kägu kapin Krk; süük' ärä allitedu - allitet Hel; anuma om allitama lännuva - - allitedu ais man Nõo; Käkka `syydi ni_kavva_ku_kätte är[?] hal'litõdi[?] Rõu; mul om*

ka_ks mar'alijmi kotoh, no hal'litödass sääl; piäss ta mar'alijmi sul är_hal'litödama, sõss tõeõkõrd ei hoia_nii 'kaugu Vas; hal'litõt leib; leip hal'litödass ar^p; saina^p kõik är^p 'hal'tanu^p Se; hal'litõt (pehkinud) puu, vana vana 'kõonõ puu, üöse sääne vallus Lut || fig (elust, lõbust) kõrvale hoiduma, kodus istuma, igavlema ma põle kunagi noorest pääst allitanu, ikki olli mehe, kis mind 'tahtsid Hää; Al'litand vanapoiss, ei temast 'asja saa Jür; ta all'litab kodu, ei lähä teiste 'ulka VJg; las ta kural' allite seinveeren Krk | no iss olõ voki t'eku, no ol'l kodamise t'egu - - vok'k ol'l vällä_hal'litõt (käibelt kadunud) Har

2. halliks muutuma; hall olema 'luomal käib 'painijas 'seljäs - - vihu 'viimane 'karva õts on 'allitand Lüg; parun õli 'allitand 'valge vanamies Jõh; akkab al'litama 'jälle, tuleb 'jälle ea sat's [vihma] Juu; ärä al'litet näöss, 'aige Kod

Vrd halletama², hallinema, hallituma

hallites → hallitus

hallituma al'lituma Khn (h)al'litum(m)a Urv Har Krl('al'tunu) Se, 'alli- Lüg Vai hallitama 'anna tämä kättä tehä, aga sie tuõ 'allitub 'enne 'vällä, aga ei saa 'tehnest Lüg; at't saagu sõda minemä, obo tämäl 'alla al'lituma rhv| Khk; [lüpsik] suvõl 'lämmäga all'litu ja vaaratu pia ärä Urv; al'litunu leib Krl; 'lämmä ilmaga hall'lituss leib ärä^p; sa õks nikaa taad hal'litunud 'leibä süüt ku_ 'hamba inädsile 'jääse^p Har; piim om hal'litumma lõönü^p Se Vrd halletuma

hallitus al'li|tus, alli- L K Trv Krk(-ss), -tus(s) T, (h)al'li|tuss V, g -tuse /-tusõ V/; 'alli|dus(s), -tus g -du(k)se RId; al'li|tes g -tese JMd, g -tse KJn SJn, allits g -e Hls, n, g allitse Krk hallitus 'alliduse küle tuleb 'piima 'piale VNg; 'alliduse kõrd 'riide pääl Lüg; vamm oo seande al'litus pal'kes Aud; lumi 'autab ära, lüeb al'lituse orakse 'piale JJn; mussad 'ermed, mes lähnd röögun pehässämä - - lüäväd al'lituüsi; meie mar'japud one al'lituse (karusmarja jahukaste) ärä põdenud Kod; juuli ja 'august om allitse kuu Krk; allituss om leevä 'sisse 'lännu Nõo; hal'lituss piimä pääl Se || 'luomal käib 'painijas 'seljäs, on 'allituses puha. vihu 'viimane 'karva õts on 'allitand Lüg || fig 'istu 'ninda kohe_t 'allidus selass VNg; paks 'allituse kõrd pääl [vanal naisel] Lüg

Vrd hall², halle², halletus²

halli|tõbi halltõbi - Pär Saa MMg Äks Ksi VIPõ eL al'litõbi ja kül'mtõbi - si on üks Ksi; seda õegati raputaja 'aigus, al'litõbi Kõp; vanepel aal olli alli tõbe. sedä es tä 'kennigi kust ta tulli. inimese kurnas är, värisi ja külmet' Hls; vanast 'olli tu allitõbi - - siss ku_ma laits olli, sis ma 'kuuli allitõbe Nõo; tiä 'kyyli all'i tõppõ Krl; timä sõit' ka hallitõpõ (oli külmtõves) Rõu; hal'li tõbi tulõ inemisele näläst - - tyu kätte koolõt Vas || hal'litõbi [loomal] likõst võtt, niku^p kastõh pääl Se

halli|vati|mees euf halli värvi olend - R spor eP M Rõu a. hunt olin 'lambas sis nägin 'allivatti miest 'oige ligidald VNg; vana 'alli vatti mies, 'kriimu'silma 'unti vei 'lamba 'karjast 'välla Vai; 'unti 'üeldi võsa villem ja all'i vat'i mjjs, aaktasid tõiss Kod; allivatimehe om mõtsan Trv b. hüljes - Krj c. varblane All' varblane on üleni all, üüdetse koa allivatimees Põi; Va all'ival'imehed juba kanepis - - nemad sööväd 'sijmi Hää || vares - Muh d. kärbes, parm jne Allivati mees on see all' kärmes - - irm kibest närib Põi; 'Enni 'vihma ammustab allivatimees ermus 'aigesti Emm e. täi 'soldadid ning alli vati mihed, nee teine teisest äi 'lahku Khk f. hallide riuetega isik 'alli vatti mehed 'lähväd ikke 'kruonu vää 'kõhta, 'allid 'rüded 'seljas Lüg; all'ival'imehed (kasakad) olle tugevamini pekst Vig; 'kihnlased all'ivatimehed Tor g. külm Näe ku allivatimüis tuleb (külmast aurust) Trv

hall|vati|vana|mees euf hunt nägin seda all'ivat'i vanamest koa `metses Juu
hall|jalg euf hunt vana hall'jalg käve karja man Har
all|keha keha alaosa Nainō ol' klõinikuh, `lõikus ol' allkihäh Röp
all|kiri `tiemä ühe kõva `kindla `kauba, panema - - allkiri ka Lüg; tee allkiri koa
 Juu; vanasti tegid allkirja asemel ristid `alla, kui `kirja ei osand Kos; anna allkiri Iis;
 [kasakas] võt't ega üte käest allkirjä Ran

hall|nahk euf hunt all'nahk `jyyskse lammaste `karja Ote

hall|nina euf väike räim Täna omiku oli pisike all'nina sihes (mõrras) Pöi

hall|pard halli habemega vanamees Vana all pard `kutsub `lapsed `seinä `ääre
 Kuu; Abe `allis - - allpard; `rääkis sene `alli`parra vanamega Lüg

all|parras sügav koht meres kui merepohi on must, siis on `tiada, et on `parda-
 alune, all`parras, sie on sügav Jõe

hall|pea hallipäine vanur - Kuu Lüg Jõh Nis KJn Nõo Allpiad `austa, kulupiad
 `kummarda Jõh

all|pidi allpool - LNg HMD KuuK VMr Trm

1. adv siit natuke maad allpidi HMD; sial mää pial kasvivad `äste `erned - - allpidi
 nii `äste ei kasnud KuuK; `kiera [lammas] `üंबर, üle seila `jälle sie puol, mis allpidi
 on, ülessepidi VMr

2. prep all pidi mäge, mää veeru all oli talu LNg; siarepael oli siis allpidi `põlve
 tõmmatud `kiinni KuuK; kolm talu ühes kobaras; allpidi tied on Ansu talu Trm

all|pool üld I. adv 1. a. alumises osas; (millestki) madalamal alesega `särgid õlivad
 `ennemast, pääl puol õli linane, all puol takkune ja jäme Lüg; `valge vill - - pēelpool
 sõdand, see peab `sorma `tooma, aga kut allpool on, siis kaob ee `jälle Käi; laapkuuel
 `voodert allpol ei `oldki Kse; rumm oli allpool, kus vaŕs piibu `sisse kõis Tõs; `kõrgelt
 `kaldast akkasid [turvast] `leikama, aga alt oli jua sügav, siis vesi oli allpool Rak;
 turi om vaŕt kaala `ümbre, piht om käte kottal, om allpyyl Ran; nõna all omma_näil
 (meestel) vundsi, a allpyyl siin lõvva otsan om abena Ote b. (lähemalt kohta määratlev)
 `laiva all puol kubes (tuulealusel küljel) on juo vett VNg; allpyyl oli syy ääres Altväl'la
 [talul] Pal; siin allpyyl on `irmus suur mets olnd KJn Vrd alhpool

2. (millestki) vähem sajast all puul KJn

II. postp pärisuunas tulekahju `aega, nee majad jäävad `järge `jälle, mis tuule pēel
 oo, aga mis tuule allpool oo, nee ikka kardetavamad Khk

III. prep 1. (millegi) all, (millestki) madalamal `linnud `lennavad all puol `pilvede,
 nagu kured ja Lüg; Naistel olid suka paelad all pool `põlve `õmber sääre Pöi; kui surma-
 vill `olle allpool südänt, siis need ei võtte ää Mar; mää ääre alt `algab murdalune maa,
 see oo allpool mää Kir; `leitse auk oo allpol `parŕsa Aud; allpol Sindi `paisu on karestik
 Vän; allpol `põl'va Amb; sial tagabol vōi allpol `Undla `tamme on se jõgi `kangeste
 `kärkline Kad; ta `kaŕvi allpyyl `perve, mäe kül'le pääl Ran; meestel olli^p `hammō^p
 põl'vini ja allpyyl `põl'vi ka vjil Kan; hobõsõ rind, mis allpyyl `kaala Rõu || (millegi)
 sees; (millegagi) kaetud kräss on allpool vett kaks kolm kivi koos Käi

2. pärisuunas alumised `veskid `onvad, midä all puol vett `onvad nagu `Purtŕses
 ja `Püssis Lüg

3. (ajaliselt) eel, enne ma oli ikka allpool `koolisid Khk

all|pool(i)ne sag pl alusvili all`poolne vili Khk; mis tuulõ ala_`lätvā^p, no_mma^p
 allpoolidsō^p vai tuul'alusō^p; Nyy^p allpoolidsō jahvōti eläjiilõ; Nyy^p allpoolidsō `laŕti
 vjil läbi sara Rõu

all|poolt altpoolt *alavili o alam vili, allpoolt tuule* `võetud, o `kergem, `antasse `loomele Vig

all|päidi 1. adv (millestki) vähem *sie on* `kuuest `kümnest *all* `päidi Kuu

2. prep allpool *Olemme hüäst all* `päidi `Järvie `kehvi; *all* `päidi `polve *siin olid siis punutud kõik* `kirjavad `paulad Kuu

hall|saks euf hunt – Kse

all|tare *alltaren olli suur loetuss Puh -tuuline* a, s, hrl pl alusvili; tuulealune (vili) – *Ran Nõo Kam tuulalutse vai alltuulitse - - n_om kõhna terä; peremjss and alltuulist* `villä, *tyy es täi päält tuule* `anda `villä Nõo

hall|tõbi malaaria, külmtõbi – *Vän Pal Ksi Plt Krk Ran Har Plv alltõbi peab oo* `kaupa `peale `käima **Vän Vrd** hall³, halli|haigus, -häda, -tõbi

Allu *al'lu* Kod(-o) Krk halli looma nimi *al' lehm õli al'lu; kaks al'luda* Kod; *koer ku ta al' om pannass al'lu nimi* Krk

halluss *allu|ss* g -se San; (h)*allu|ss* g -sõ Krl; *hallu|ss* Kan Har Plv, -ss, -ss, -s Rõu Vas Se, -ss Lut, g -sa

1. *valus mul omma_luujaku ni halusõ_ku tuli* `õkva Krl; *ala_puttu_mu_hallust kotust* Har; *Miä halusap viis, tyyd armsap lat's* Rõu; *uuh, halluss om* Plv; *kuiva_haigõ^p käävä, [pärast sünnitamist] nu* `haigõ *omma halusa, halusaba omma kui inne last* Se; *pinil um halluss hammass* Lut

2. *halluss* (hele, valge) *päiv; sääne halluss* (terav, lõikav) *külm* Vas

hall|vatt *Allvatt* varblane – Rid Vig

allõ n, g *allõ* järellainetus – Khn **Vrd** ald¹

hallõ- → halõ-

hallõtuma hallatama, hallaga kattuma *är külmänü, allõtunu^p* Har

almuk *almu|k* g -kse nõidumisvahend, nõidumise eesmärgil kellelegi viidud ese või olend *temä olli almukse siia toonu; nemä olli almukse* `tulle `panden, *olli ta siss kanaanuna, iir või konn; almuksit es ole* `tohtin `pal'la `käege võtta, *pel'läti* `nõidust Krk

almus *almu|s* g -se Rid Ris Kad VJg Lai, -ss g -sse Hls; `almu|s g -kse R/-ss VNg/

1. a. and, kingitus; armuand `Andasin oma `almukse titteemale Jõe; *elab* `teiste `almustest Hlj; *ega ma almust ei lähe* `saama Rid; `enne käisid *ikke põlend inimesed almust ajamas* Kad; *ta on* `vaene saüt, *aab almust* `müeda peresi VJg; `enne jõulu *pühi korjati* `vaestele *almust* Lai b. annetus (sanditamisel, pruudile jne) `martidelle ja `katridelle `anti `almust Jõe; `oostega `käisivad `saütid `katri `pääval `almust ajamas; *pruut'pulk, sellega akkas [pruut]* `almust ajama - - `anti `siepi ja riuet, üks *käterättik* Hlj; *käis* `almust `õtsimas `viina pudel `põlles, `pulmad tulevad Lüg; *mõisast* `anti `kange *almus* *ikke* `enne [mardisantidele] Ris || ohvriand maale, kivile jne, millest mingi häda (näit maa-alused) arvati saadud olevat – Kuu **Vrd** almuk

2. pej jätis, kalts (inimesest, asjast) *Almuse om vana musta* `rõõva, *kat'iku, ropa; Viab oma vana almusid* siiiä; *Jäle inimene üteltse ka almuses;* `Siante vana *almus!* Hls

almustama `almustama Kuu VNg

1. kerjama, manguma – VNg

2. andeid andma või viima nõidumise eesmärgil – Kuu

alp *al'p* g *al'bi* (albi) eP(alp Muh Hi) eL(h- V); `alp(i) g `albi R/h- Kuu/ a, s edev, kergemeelne, tühine, kerglane, narrivõitu; puiklev, kartlik; erk *epitseb alati oma riitega, on alp oma* `asjadega Jõe; `Kuused `paukujess polevad, `halbid `kiitäjess

`kondivad Kuu; `alpi inimene aja `pitsisi ja norusi enese `umber VNg; kui obu kardab midagid, siis `eetasse, üks va al'p obu on Khk; nee tüdrukud läin puhast albiks Krj; alp lõõbitseb ja reagitab muedu `tühja Muh; Rõdali kihelkond pidid albid olema [et ei käinud pasteldega] Rid; erk obune, al'p obune lähäb nii `kange rutuga riginal ja raginal ja parinal Mär; see põle ea laps `ühti, see ette va al'p Mih; `Tolkab vōi `tonkab, s̄j on `pilkab, `alpi sõnu `ütleb Hää; na al'p vōi `kerglane, topib igale `puole oma nina vahele Hag; kes_{se} al'bi juttu usub JMd; al'p one edev, jōl'gib ja ud'ritab, `kerkleb, ku tõiss näeb, nagu tūd'rik poiissi Kod; al'bi juttusid aeas, ehk kao jaani juttusid Plt; ah, seast `alpi ei massa `kutsugi, `seatse, kes ette tükive Trv; tu - - `ol'li joodik, serände ppyul `alpi, vai `kerge `ol'li Ran; ala aiu^p alasi naid `halpō juttō Har; mōni um hal'p kōgō asaga^p, jutuga_{ja}; tyud üldäss hal'biss, kiä `poissōga `ümbre_{jyysk}, kiä `poissō vahiss Rōu; hal'p m̄jss, hal'p jutt Se || (tühisest lõõpivast jutust) inimene lõõp, ajab `alpi välja, kergats PJG; aagu ui `hal'pi - petuss juttu Se Vrd albikas

-halp Ls hilp-halp

halpija `hal'pjal (ahnel sööjal) kōq kōtt näläne, kōq t'säusk Se

alpima `alpima (alpima) eP, `alpma Kod eL(h- V, `hal'pmadō Har), pr al'bi-(albi-) eP eL; `alpima, `albi- R(h- Kuu) kerglaselt kaituma, vigurdama, edvistama; häbenedes, tõrjuvalt kaituma, puiklema; tühja juttu rääkima `albib enesega, `värviib `pōski ja `kulmusid, paneb ühed `riided `selgä ja `tõised võttab `vällä Lüg; ära albi oma riietega Jäm; mis sa albid, ep võta `vastu Mus; Mine aga teiste sega, pole sii alpida üht Kaa; mis sa muidu albid, `tühja reagid Muh; Selle ketutisega ühna äbi `linna `minna, jooseb ja albib pial Han; sa oled va pila, mes sa al'bid ilma `aegu Ris; lõõbib ja albib `piale JMd; mes sa al'bid ja `tõmmad alate, nagu lapsed `kargavad Kod; Mes sä albid ja lõustid suurte inimestega; `poiske om serände `väega jōōbak, albib ei saesa `kossegi paegal Nōo; `naksi `hal'pmadō, naid `kergeid ja `halpō juttō ajamadō ja `halpō t'ekō tegemä Har; `hal'pku_i^p, istu^p ilosahe; mis sa hal'bidō - hal'bit, petät tōōsō päle Se || (kedagi) jäljendama, matkima Poiss alpis teisi järel Emm Vrd albitsema

alplein `alplein Ran Rōn puuvillane pesuriie tanurōevass `ol'li `valge linane rōe-vass, oma `koetu, ja peräst poole `alplein Ran; `Katsa `kopkat maas - - `alplein Rōn

alptus → alpus

alpus `al'pu|s (al'pu|s) g -se Muh L(-o-) Koe VJg I KJn Hls Puh(-ss) Rōu(h-, g -sō); `al'ptu|s g -se Muh Tor Kos alp, hv kerglane olek; edevus, kergemeelsus see oo `al'pust täis Muh; oma `al'ptusega al'bib teesele järele Kos; küll sel seda edevust ja `al'pust sies on VJg; sie on tühi `al'pus lis; ku tä naesess suab, küll s̄j `al'pus maha jäeb Kod; kost mia temä `al'pust tiä - - mia temäga ütlen ei ole elänu Nōo

alpusi `alpusi adv < alpus Nuur obene nakass alpusi juuskma ümbre tiku Nōo

halskoppel → anskop

halss al'ts, alts, al'ss, al'ss g al'tsi, altsi, al'si, alsi Jäm Pōi(g `altsi) Hi/h- Phl/ Khn Hää Ris(h-); al'ss Kuu(h-) VNg(-i) g `alsi, `al'ssi Kuu(h-) Vai, p `al'si Hlj, `altsi Jōe

1. esimese purje nurk, mis kinnitati täävi külge; purjenöör, millega puri masti külge kinnitati al'ts keib täävi `külges `kinni Pōi; alts on alomene purje nurk, masti juurest arvates esimene puri; Altsinukast tõmmada puri pēele ülestõmmamest pingule; Altsi otsaga sorida purju altsinukk kõvasti kinni Emm; toppseegletel on al'tsid `külgi õmmeldu - - toppseegle al'tsidega `kistaks kōik `sirgu; al'tsiga tõmmataks puri masti `külgi `kinne Hää

2. purjeka kurss tuule suhtes; ühe kursiga läbitav lõik; purjeka pööre, loov vastu tuult purjetamisel; purjetamine ühelt küljelt väljas olevate purjedega *paat* 'kierab teist 'altsi ehk teist 'luovi, sie on kui 'kierata 'tuule käes 'ringi Jõe; *Ma tahin sen* 'länne 'halssiga 'saade üle 'Lammas 'sääre Kuu; 'läksimme 'ühte 'al'si Hlj; *sääl akkasimo* 'altsi tegemä, vene 'püöräb 'ümber, tuleb teist 'altsi; 'seiligä näväd 'juuksivad - - üleväld ühe 'alssiga 'randa Vai; *purjed teise altsi peel* Emm; *tüirbord alts ja* 'pakpord alts (purjed vasakul või paremal küljel) Käi; *Selle al'siga* 'Väinä sisse ei juõsõ, piäme paodi tegemä Khn; *laev magab stüü pool halsis* (tuul on paremalt) - *paa pool halsis* (tuul on vasakult) Ris

halssima 'altsima /h- Phl/, *altsib* Mus Emm Phl/h-/, *impers al'sita-* Hää; 'al'tsma, (ma) al'si Khn; 'alssima Kuu(h-) VNg, 'altsi- Lüg

1. purjelaeva teisele halsile, allatuult pöörama *pidi kogu tie* 'alssima VNg; *kui vastu tuult sab sõidedud ja poom ikka ühest* 'pardast 'teise 'aetse see o 'alssimine Mus; 'purjesid altsita öhe poordi peeld üle Emm; *Jäme merega peab laeva altsima*; *laev saab* 'alla tuult pöörat, se on 'haltsimeine Phl; *ku tormiga änam* 'pouti teha ei saa, siis al'tsitaks laev 'ümmer Hää

2. katki rebima 'Hülged o 'halssined 'vergud 'ninda 'pieneks, et ega neid 'oska enämb 'praavitadagi; *Torm* - - 'halssis kohe linad 'nüiril 'ouess 'ninda rebalaks et Kuu

alt alt üld (ald R)

I. adv (välj kohta või liikumissuunda) **1. a.** (ruumiliselt) altpoolt, allpool; alu-mises(t) osas(t); alumises(t) küljes(t), põhjas(t); (millegi) alt; varjatud, kaetud osast *on üks vie riist kuiv, ei jää alt pidämä* Lüg; 'pesti sie kleit 'vällä - - ja siis 'targel-detti 'vällä alt saba Jõh; nii 'külmä 'ilma et 'panno ikkunad alt jähä Vai; *naised ju alt* 'lahti, pole es 'püksa jalas ei midad Jäm; *kalapüü paet on peelt lai ning alt vahe* Kaa; 'ümrik oo must ja kurrulene, alt o natuke 'kirja koa; iga nädal pidi ika 'juuksid 'lõikama et alt tasased oo Muh; *Äi sest* 'pääse änam alt ega päält (väljapääsmatust, paratamatust olukorrast) Rei; *lina õlmad* 'löödi alt laiale ja istutedi maha Vig; *kui vesi alt ää kuivab, siis jääb ää korge maha* Khn; *Puud laaksivad ennast isi alt ära* Hää; *nüid tuli üsna iad* 'vihma aga maast läbi ei käin, alt oli päris kuiv Ris; [aida] põrandad olid alt 'õensad HJn; 'riided 'lõõgavad alt Amb; *piimä pütt oli alt kuini piält ühe laiune* Kod; *nõnna* 'tihkest läind - - et sa ei saa üle ega alt läbi [padrikust] Lai; *tuli lõpess ära alt*; *altjoosuge* 'veske (töötamisel liigub alumine veskikivi) Krk; *ait tetti* 'kõrgõdõ - - alt jäi tühjäss, et tuul alt läbi käib Ran; *kui kirn täis sai, 'lasti lüim alt* 'vältä, *kyyr tetti võiss* Nõo; *mõni pand pääle mulla lae ja* ^p ala 'leie tol'litsist lau, *ust alt* 'lүүдävä lae Har; 'lambatat't om alt hal'ass, *päält vetel* Röp; 'maahhapant (lamandunud) ristkhain mädänes alt hoobiss ar ^p Se; *võta* ^p alt, *kaku* 'hainu alt lihmale Lut **b.** alumises(t) suunas(t), altpoolt; madalast, maast mõnel juba sööma aeg toleb alt ölespidi, ööldaks 'rõhtleb Käi; 'uhkav allikas keeb alt vett ülese Kse; *Ein* 'niistub ikki maa pääl, maa annab alt üles [niiskust] Hää; *linarabamise ratas* - - olli puulangist tettu - - alt sõksit Trv; *opetaja* - - *tei* 'kuhja ja 'kõstre 'annu alt kätte Nõo; *valujoonõ* 'tulõvõ *tast alt*, 'sõjripit'i, *nigagu üless* 'põl'vi 'sisse San; *ennevanast tet'ti vesiratta* ^p alt 'lүүдävä 'viiga 'ümbre minema Har **c.** (lähemalt kohta määratlev) *kas* 'kuskist alt metsa seest ehk alt põllo pealt ehk Mar; *ei see suur pil'b ei tulnd* 'siia, see läks sealt alt läbi Mär; *kelts all* - - 'päike akkab päält teda sulatama, aga alt põhjast on kõva Äks; *me saime mõne sada neli viis-kuuskümmend* 'sarda ristik 'einu siitsa-mast alt ecnämäst KJn; *Kui ma*

ernist alt (saunast, popsimajast) `mööda läksin, `ol'id seal lapsed üksi kodus SJn; tuul om alt järve pyyllt Hel; alt lohust lät's ka küll tjj, tyu lät's liköss Rõu d. jalust, teelt, eest (ära) mine alt ära Jäm; erilane jah `nõelab, tuleb et oja alt kohejoonega Mar; alt ära arjakad, järvakad tulevad Kos; alt ära, muidu ajame `otsa VJg; kui veel pia täis `tõmmab, siis oia alt Lai; pakõ alt Vas

2. omalt kohalt või paigalt (altasendist), küljest `lained `täitasitte `paadi täiss ja, ja siis paat vajus ald ära meil Jõe; vurr `puuri rattas on ald `vällä tul(n)d; `kiera `nõssid alt ära [hobuseraual] Lüg; kui sui raavad alt εε on siis kabjad kuluvad nii õhuseks Khk; see oli mütu `aega kodu `aige, jalad olid alt `otsas Kaa; õlut lõi `ankru põha alt ää Mär; kukkusin `järsku maha, jalad nagu `võeti kohe alt ää Juu; `arvad ikke_t ma enam ei kedra vist, ega sa muedu neid voki `jalgu oleks alt ära võtt Amb; kelsa võtab alt ära [soe vihm] Trm; kui vanger akkas `kräunuma - - `võeti ratas alt, tõmmati miaret `piale Lai; kaits part pidi kõrrage alt ära lükkäme Krk; ol' suur pada, tyul lät's põhi alt är^p Plv; kapi `vaia är `tassu^p alt hobõssal Lut

3. (ajaliselt) eelnevalt, enne lepakoordega lepidati enne alt - - siis kahjati riie εε Khk; siis sai põld alt ära äestatud ja, siis sai külmä `mindud Mär; `maarjaga kollutadi alt - - sis ei lähä [värv] peält ää mete Vig; värnitsega tehaks alt üle Ris

4. teeb `rimmus nägu - - sandi näo, teine on nii alt (vilets, mannetu) ta meelest VII; noorest peräst tõistest alt, tõiste `jalge alune (lollist, rumalast) Krk; alt (halvasti) lugõma Lut

II. postp 1. a. (ruumiliselt või suunalt) alumises(t) osas(t); alumises(t) küljes(t), põhjas(t); kaetud osast jää akkas ilusti `meie `paadi ald läbi `käima Jõe; umb `aavad on sedäsi, et akkab naha alt mädänemmä; vesi `juokseb [vesiveski] ratta alt läbi Lüg; `Naine ei `tõhtind `palja `piaga `süiä, siis maa `lõhkes `seitse `süldä tämä `jalgude alt Jõh; mie `kardan `kaindla ald kudina; `läksin verävä ald läbi Vai; nεε kus `lähtavad kεε alt `kinni oides Khk; vatid ollid kurgu alt `kinni; keele alt lõigati kile `katki ja, kohe akkas `reakima Muh; Uue õlletäku saab õlletegu aegus õlle alt - - see jεεb keige alla Emm; juuse tort on räti alt `väljes Phl; pliida alt tuleb suits Mar; lina ei taha saue koorukese alt tõusta Vig; `kõidi `jälle `vorsti lae alt ää toomas Aud; sul on tänäne pää pikem, teene riie pastab `väl'la teese alt Juu; sukapael - - ulatas põlve alt `kinni `panna JJn; ema tuli lüpsikuga lehma alt (lüpsmast) VMr; piim korjati kuare alt pudru `kastusess Kod; `kaindla alt akass si siil; künnapu kääve `risti rjy põhja alt läbi Pst; jala põhja alt om katik Krk; võti temä lõvva alt pääd piti `kainlade Hel; latse kaabiva toda `mäiä sääld lepä koore alt Nõo; säält mäe alt jyyusk oea `alla `järve Ote; sau tulõ paa alt `ussõ Har; susi kaabit's muldhirre alt `lauta mulgu Rõu; iä alt talvinõ püük om rasõhõmp Se || (millegi) seest maa alt ajab üks roho üless, nagu nüüd on õhakad Lüg; al'likast tuleb mua alt vett Kad; lumõ alt saa õs `haina kätte Rõu; maa-alonõ yyś, maa alt lätt yyś Se b. (millegi) varjust; varjualusest nüüd on juo vana `jaagup `müüdä, egä `põosa ald ei lähägi `kaste `vällä Lüg; metsä `varjos ja kalda ald `müüdä tuln [sõudes] kodo Vai; vahib kulmu alt Muh; lähen `räästa alt läbi Ris; ega sa_i saa et sa nüid `uone alt [karjase õöseks] `väl'la aad Kei; aganik oli `reialuse kül'les. `reialt kihuta aganad kohe üle ukse aganikku HJn; ega sa kuuse alt ei lähe, et na kuivalt lähed (kõrtsist kainaena lahkumisest) JõeK; `ootan teda nagu `pääva `pilve alt `väl'la tulema Koe; eenad on `lahti lahetatud - - kieritisse paksu alt `väl'la `tuodud VMr; läks õõnapite alt `rosto ajama Kod; poisikse otsiva `kolta alt `vähju Trv; mine_ `tõmba varu alt ratta^p `ussõ Har; `kulmõ alt kaess Vas

2. (millegi) juures(t), lähedal(t) *kiers* `ukse alt `ümbär Kuu; `väänab südame alt, `püüjāb `õkseele ajada Lüg; *kasi silma* alt εε Khk; *Ma `kohkusi nõnda, et südame alt läks valu läbi Pöi*; *jala tulid tagasi `Martna kiriku* alt Mar; *ku siit `Lüiste* alt minna [parvega], *sis sai `õhtuks `Pärnu Vän*; *Vasalemma* alt kõrts, *muišt `üitsid Vasalemma Nõmme* Ris; *ei `kästa naist koa oma külle alt võtta, siis lähāb ikke āā tene Juu*; [kaetamise vastu] *kolme ukse alt `jälle pühiti prügi ja siis suitsetati nel'labā `õhta Koe*; *kas jõgi talvel teie alt ka `kinni on Kad*; *arjuklased käesid Luuka linna* alt; *sij nāppāb kõhe silmā* alt ārä Kod; *tee `keerab mae alt paremalle Plt*; *pitsitā* siit `rinduallt Ran; *minge säält vana ussaja alt läbi Ote*; *haarđ leevē tōsōl nōḡna* alt ār^p; *sōidat* [parvega] *üte kaari* (keerise) alt *tōsō kaari ala^p* Har || (millegi) juurde, lähedale *kuub oli kainu* alt (kaenlani) Jām

3. (päri)suunas(t), pool(t) `kangest taivas punas siit - - põhja alt Ans; ādala (lõuna) alt *lōōb `selgeks, akab `pāāva `nāitama* Khk; *jaanibā tōuseb* [pāike] *ea tuule* alt Mus; *Ajas `õhtu alt vihma pilve õles ja sajab Pöi*; *müristab siit vesigare* alt; *koit tuleb ikka ida* alt Muh; *alam vili* - - see võeti sealt tuule alt āā ja jahvatadi `loomele LNg; *pōka* alt `koldab, *virmalest lōōvad `taeva* Aud; *ida* alt ja *vesigare* alt *lāhvad suured pilved* Ris; *sa_piat nāā_rōugu_tuulō* alt `pandma, *muidu lahk tuul' lakka* Har

4. omalt kohalt või paigalt (allasendist), küljest *jalg tuli āra jāri* alt, *nüid olen il'ma jārīta* Lai; *sāäl olli obese kabja* alt `seante *mua kaabak maha jāānu* Krk

5. (välja, vabaks mõjusfäärist) a. välja, vabaks mingist olukorrast, seisundist *mina sene `maksu* alt küll *ei `pāāsi*; *ma tahan `lahti `saada sinu `kiustu* alt Lüg; *meni_p `saagid `kohtu* alt εε Khk; *tāna `ōnne, ta sai vaeva* alt `lahti (raskelt haige surmast) VMr; *kui juba emā* alt āra *suavad* [pōrsad] ja *ūvād syyred, siis oo keesikud* Kod; *kui akkas koolis `kāima* - - siis *läks ta tit'a nime* alt `vāl'la Plt; [poiss] *olli loosi* alt läbi *kāenu* Hel; *sai sōāvāe* alt `valla Nōo; *sai sōa* alt `vällā Krl b. āra, vabaks (kellegi, millegi) valdusest, alluvusest *mina ōlen `Rakvere* alt *mies, `Rakvere* all *ōlen ūlevāl*; `leimā `mōisnikuje alt - - `lahti Lüg; *vool'at'sura* *ku vōlt' `mōisniga* alt *naist, siss maās herralō kat'skūmmend viis' ruublit* Se c. vabaks millegi kasutusest *tee kauss tuhliste* alt `lahti Khk; *lepiku* alt *saab ruttu maad* (uudismaast) Kul d. (tööriista) vahelt, töötluselt [veski] *kivi just pika* alt *tulnd* [teritamiselt] Pöi; *kui `veski* alt läbi *kāis, mullad ja aganad `vāl'la, sie `ūiti* koa *pit'simine* Jür; *kruasiline, mis kruasi* alt `vāl'la *tuleb* VMr; `ropsimata *linad `vōeti masina* alt, `pañdi `puntrasse Trm; *sasi om sij, mis masina* alt *tule, ōle nīj, mis kātege pessets* Krk; *tōriksest nakab jahu kivi* alt *tulema* Ran; `villo - - *kraasiti, tulliva^p massina* alt `vällā, *kāāneti `kursti* Plv

6. (välj aega) eel, enne `kordame *ruki küli* alt Muh; *Ūks inktus jōna teise* alt εε (hingeldamisele ei tule vahet) Emm

III. prep 1. a. (millestki) altpoolt, madalamalt; varjust *kuul oli* alt *ajude läbi läind* Jōe; *Laps `juokseb* alt `vihma (ei saa märjaks) Kuu; `Laisa *obuselle `lüūjāsse* alt `aisa IisR; *ei mõistnd `loogu `vōtta, atlkāe* oli `riisund Mar; alt *ratta `veske, vesi jooseb ratta* alt - - *aab ratta `kāimā* Tōs; *ega ma muidu ei nāe kui* alt *kāe* (kāsi tõstetud silmade kohale) Aud; `vaatab *alt silmā* ~ `silme kolkokille; *atlkāe* *ei pühita `lauda, siis tuleb pahanduss* Kod; *reied `sioti* alt *pōlve püksi paelaga `kinni* Lai; *sia kāisive* alt *mūūri `sissi* Trv; alt `sil'me `vaatep - - *nagu uūt* Hls; [ta] *olli* alt *lavva `kohtuārra `jalga sōkkun* Hel; *kos pyyl* [hobuse] *liht `olli, säält pyyld `panti ohja* aru alt *rooma; kōōrsil'm, nigu kōveride vaht, vai* alt *kolmu, sedā viisi `viltu* Ran; alt `pōlvō *iks tul' `hammō pikkuss* Kan; *ta vahiss nī* alt *laka, ūl'ess kavalusi* Har; *hiit* *iks `sil'mi* alt `kolmō Rōu;

anna alt lõvva üless Plv; Surm võt't `rätsepäl atlkäe kiini^p ja vei timä `mõtsa Räp; kaõss alt `sil'mi Lei || (millegi) seest altmua one mes kaevandused ehk `rautid mua alt läbi `võetud Kod b. (maapinnavormilt, asukohalt) madalamalt; juurest ald `maande, noh sie oli nisukene `mulla maa, üle `maande oli `liiva maa VNg; mine too altmēē kajost vett Phl; alt `lõuna [tuul] (ilmakaarest, kus päike asub kella 16 paiku) Hel; Lät'si alt ua (oapõllu) ja takast kua kooni_sai muasilla manu_ `vällä Rõu c. fig sie `vahtib alt `kulmije (ebasõbralikult) Kuu; Mühästäs `miski altsuu (endamis), mina ei kuuld Jõh; altõlma viin (salakaubaviin) Mar; püiab altõlma tõmmata - - `varguse `moodi Mär; Küll see oo üks paha inimene `mutku annab aga altaisa (tagaselja halba tegema) Han; `käidi alt `käega teretamas (alkäemaksust) Mih; linna lika, see oli altaesa lind (kergete elukommetega) PJG; atlkälaps (vallaslaps) Juu; `sohkimene on atlkäe kaup, sala kaup Plt; alt aisa `vaataja (laisk) Trv; alt alumise ja päält `päälmise, kik'k sa tahat puha `täädä Krk; Altväreti vahtija sõim Ote; altnaha `kääjyä (salakaval) Krl; Tan tää lõovät alt `vehmre naidõ meestega ja^p (abielu rikkumisest) Rõu; viiess ol'l alt `vehmre `lõydü lat's (vallaslaps) Plv

2. päri, mööda ku oli lage jää - - sis sai `mendud ald `pääva - - ja sis `ülged `vaanitud Jõe; lähän alt `tuule, tuul puhub taga; puud `lassasse alt `tuule maha Lüg; (tuulamisel) alttuule vili oli veletsam vili, sedä `võeti segadele ja `loomele Mar; alt tuule pung - - aganatega segamine, kõlu; `vaelele `õöldi ikke, mis sa oled, sa oled se alt tuule pung Juu; alet `testi pikäli muan, alttuule akati põlema panema Kod; ku alt tuule `mõisa kõögist `müüdü läsit võiset nuusate [toidu lõhna] Hel; alt tuulõ olliva kõhnõmba terä ja aganit kah siän Kam; tyy lehmäkene tul'l alt tuulõ tagasi Rõu

3. (välj määra, hulka, suhet) vähem (kui) Ma sai - - puru uied saapad üsna altinna käde Kaa; see oli alt iga, lapse `põlves Pha; Poisijõmpsikud või alt arssina poisid Aud; eks ma olnd noor siis, alt kahe `kümne aasta Plt; alt kate `kümne om alaiäline Hel; ku rehe `pesmine `oll'i, siss kaits `kõrda `tulli iks rehitedä, ega alt tolle es saa Ote; alt saa [rubla] hääd hobõst is saa^p Har; alt iä vjil om, nyyr vil om Se

Vrd alahast, alast

alt- 1. alumine; madalamal, kaugemal olev `meie olime `Tallina all - - `enne olime alt `linna kodanikkud; kui aldvuo (veealune voolus) on `länne puold, siis kala ei saa Jõe; Tuul `kallist venet tugevast, vesi juoks ald `parrast `täüsinēsä sise Kuu; alumised `õtsad õlid [naistesärgil] takkused ja `päälimised õlid linased. alt õts pidi siis jämedamma `kandama Jõh; mo altkeha kardab `külma, panen koln siilikut `selgä Mar; päärinnast akataks võrgu jäda lasema ja altrinnast lõpetadaks Hää; [lükanduksel] oli peältlaud, kust leitse ja suits `vällä läksid, se oli ukse peäl - - teene laud käis all, se oli atllaud Juu; alt õu - - sigade ja vasikate jaos KJn; [heinamaa] altotsa einä tegi ära, aga päält `otsa ei saa Vil; usseaid - - mõnikõrd olli katen jaon, altussaid ja mäe ussaid Trv; alt rahvas tulev kah einäle Pst

2. (sagedane esikomponent liitsõnalistes kohanimedes) (millestki) madalamal, kaugemal asetsev koht; talu või mõisa juurde kuuluv (kehviku, sauniku, teenijarahva eluasemest või seal elavast inimesest) `mõisas oli alttuba. alttoa ukse `juures olid `tiomed `unnis igä omingo - - siis valitseja tuli koa `sõnna alttoa `juure ja `saatis siis `tiomed tööle; seal alttoa `teises `otsas eläs `kutsar oma naisega Mar; alttuba ja mäelttuba KJn

Vrd ala-

altama `alta|ma RId(-ie Lüg) halvama pueg `altati `välja; sie on `kielest `altand,

ei saa `rääkidä VNg; `altas sene inimise; paremb käsi öli `aldatud; `Mihklil `altas ühe kää, nüüd `altab vist `terve `küljä Lüg; sie puol on `aldatud Jõh

haltama → halutama

altar `altar g -i R(`aldar Kuu, `altari VNg) eP(`alter Khk, g -e Ris) M/-r Trv/Ran, g `altre Rei Krk Ran Lei(-r, g -õ), g `altri Hää; altar g -i Iis Kod; altar San, `alter Puh, al'ter Krl, g `altri (`al'tri); aldar g altri, jaltar g jaltare Se; n, g `altre Nõo, -õ Urv, `altri, `al'tri V; g `altri Rõn, -õ Krl, `altre Puh Har Plv

1. altar; altarilaud oppetaja on `altari VNg; pappi `kutsus `pruuti ja `peigo miest `altari ette Vai; ennem oo õpetaja `altari ees, siis ta leheb `kantsli Khk; enne ristiti kojass, a nüüd viiasse `altari ette Muh; `altari tek' - - `altari ees. paastu `aegas oo mustad tekid Mar; õpetaja on `altaris, õnnistab ja võtab laua rahvast VJg; `altari pial on kaks küinald Pal; `altre laud om `altren sehen Krk; äbi peñk `olli `altari jñn, kõllane; `altren om suur laud, `lühtrid päl ja viina kannid Ran; opõtaja om jo `altro päl Krl; kerigu hüül `meldri kuhuss om opõtajat `altrihe `laskõ ja `altrist ussõ `laskõ; peigmjjs `astõ `al'tri ette, pruut' `astõ ka_kõrvalõ Har; papp om jaltareh Se; `altri um gu_sjonds pida `pallust `vasta `altrit, sial umma_pühä^p pil'di^p `altri pial, sais miissi raamat `altri pial Lut; altari ette laulatusese poiss vieb `tütriku `altari ette ja sääll `pannasse kokko, `lauladetta `vällä Lüg; `vuatame millal Muali `altari ette viiakse Juu; ku juba `altri ette läävä, siis om `mõrsja, muidu om pruut Rõn || nüüd veda `altari taga `oige (veab jalgu järele) VNg

2. jaanitule alus `Kurdla arus `Taprimääl on veel `paergus joanistule `altar, suurdest kividest kogu `lautud Põi

altari|aed altarivõre; altariesine ruum `altariaid, sie on puu aid keriku sies sääll kus õppetaja lueb; lubas ikke viä `altari `aia ette (laulatusese), ei `viendki, jättäs minu maha Lüg; `pääle laulatust käiva pulma rahvas nuurt `paari `altri aia een musutaman Puh -leib armulaualeib; kirikus õnnistatud leib `altari leib, mis `antasse laua `rahvale Tõs -pilt Nee suured `altari pildid `olla kõik Rõõsa Juhani maalitud Põi; `altari pil'di pial öli paberi `piale moalitud `Jeesuse kuju, Mari-a ja teesed naesed on `jalge jjs Pal; `al'tri pil't Har -viin armulauavein karikast `antasse `altari `viina laua `rahvale Tõs

alt|ealine alaealine üks on täiecalene, teene on altealene Hää; kate `kümne `aastani `olli alt `iäline, siss `anti tälle inimese `õiguse kätte Ran; kes alt `iäline, t_om vjil latse aru seen Nõo -elamine allkeha; suguelundid kui viga on saand, kõht kui on `lahti ja `suoled all `käiväd, alt elämine on `vaivane Lüg; oli prantsuses old, altelamine määdand ja aisend teisel et kole old Kad

altlanger → hantlaager

alt|pidi allapoole, allpool, altpoolt; madalamal(t) – KPõ Kod

1. adv alt pidi äär Ris; ma ülessepidi ei tõsta [haiguse tõttu], kõik tüed tegin altpidi JJn

2. prep mõnel ölid pikad paelad, mõnel altpidi istumist Kad; altpidi abaluid `vüäni on tühõmus, puusa ja kül'le `kontide vahel VJg; õles teie `kiñni sidonud [jala] altpidi `põl'vi; altpidi väret vei nuka ärä tarel Kod

alt|pitte altpoolt `jalgade `küljes, altpitte `polve akkavad kabuka `karvad [hobusel] VNg

alt|poolt spor üld

I. adv alt, madalamalt alt poolt laiem kui pealt Rid; piht oli linane ja altpoolt oli takune, se oli se jätkuga särk Tür; [tamm] satte `ümbre, `olli altpyuld kõik ärä määdanu

Ran; ma_`puhkasi koorõ päält kõrvalõ, valasi alt pyyllt San; ma olõ päält pyyllt ää `tervekeni, süä `terve, alt pyyllt ei olõ Krl; egä `hyulduss alt ärä, alt pyyllt hyuld vesi, päält pyyllt pljkk' päiv Har

II. prep 1. (millegi) alt, (millestki) madalamal(t) kuul oli altpuold - - ajude läbi läind Jõe; alumene keha jägo se on siit altplold vööd Käi; põlvist saadik oo reis, altpoolt põlve oo säär Mär; tõll om meestel altpyyllt perset Krk

2. (märgib suunda) päri altpoolt tuule `võetud vili oo `kergem, antasse `loomele Lih

3. (välj suhet või määra) vähem kui `altplold peremest mina juttule en võtta, sina õled `vaene Lüg; ta on ikke altpoolt viie `kümne, ega ta üle ei ole Juu

Vrd ala-, alast|poolt, altpidi

alts → halss

altsima → halssima

altsiisina → atsissina

alt|tuulne a, s, sag pl alusvili alt `tuulne vili, saidim vili Ris; alt `tuulsed on, mis jämedast viljast `alla pidi lähvad, neist soab sigadelle ja `luomadelle; nied alt `tuulsed tahvad viel läbi `lasta, kui sarjaga tuulati Jür

alt|uks suitsutare rehetoa pooluks, ukse alumine lahti käiv osa - Ha Jä VMr pool ust oli pikk uks, kus `kül'gis olid altuks ja peältuks; kui `ahju `kõõti, oli altuks `kinni ja peältuks `lahti Juu; kui supp kies või ahi küdes ja siis se altuks oli niuke poolust, see oli siis `kinni, et külm ei võtt laste `jalgu põrandalle ää Kos; suitsutual teine oli täis uks, teine oli altuks, kust suits käis `väl'la JJn Vrd alusuks

altus¹ `altus g -õ sile jää; suurte jääpankade vahele külmunud õhuke jää `Altust kaudu sai puadiga tükü maad jästi edekohõ Khn

altus² `altus g -e Jäm Ans Pöi Hi Hää võrgu hakatus, algus; kudumise alguseks tarvitata võrgulina tükike või pael võrgu `altus ehk loodus, kut võrk saab üles `loodud Jäm; võrgu `altuse `otsa akede kuduma Käi; Võtan ühe vana võrgulina tükü `altuseks; `Altust paluti külast ka lainuks, lõigati `lahti ku võrk `val'mis `ol'li Hää || muidu `mõl-lab oma makkadega, pole `altust pole lõppu kaa Jäm

altus³ `altus halvatus - Lüg

altõnn n, g `altina tsaariaegne kolmekopikaline Ei ole `ühtagi `altina enamb `nart-su sies; `Mulle `makseti puha `altinuies VNg

alu Ritsadu alu, Ritsadu aida taga on madal koht, vesi oli alati sees, lage koht VII

alu- alumine, ala-, all aluotsa `võrke võt's päält `valla, kust vedelade köidenu olli Ote; vanast `ol'li jakuga `hammõ^p - - päälpyyl ol'l linnanõ, aluppyyl' ol'l `paklanõ Har; [särgi] aluosa ol'li `pakladsõst, jämme Vas

halu n, g (h)alu V, alu van Kam valu `amba omma alugõ ar kakõnu Krl; `hirmsa suur' halu; puus aja hallu; mul `hamba kands tege hallu Har; kipõ halu; tuim halu; kqik kotusõ^p umma^p hallu täüs Rõu; halu peräst olõss ma jo ammumuštõ olnu_havvah Vas; määne halu käüse pääle; harakalõ halu, varõssõlõ valu - - mustalõ tsirgulõ muu tõi (õeld lapsele valu leevenduseks) Se; halu murd, tsüsk, lõikass Lut || fig ma_lät'si üte haluga (ühtejoont, -järke) kümme `versta maad Har; Anđ - - umilõ jalulõ_hallu, ku_nyy_ pästi_sqss pästi^p (kiirest jooksust) Rõu; üte haluga tei är^p Se

alukas alu|kas g -ka Lüg; pl alu|kad Pär Hää Saa Kõp Vil, -ka Trv

1. pl alusvili nii mis tuule `alla läksid kutsuti alukad - - alukad jahvati loomal ära Vil; aluka lätsiv tuulege ala; aluka jäi loomele Trv

2. viin, söögialune Võtta alukat; kie_se sis alukatta `süömä akkab Lüg

halukene dem < halg ühe pisikese alukese panin `pliita `alle Lüg; ta ei anna mitte üht alukestki laenust VJg; mul `pal`lald üits aluke puud om Nõo; `viska_s_a_naid halukõisi pliidi ala^p Har

alukse|mees minu mies `esteks oli aluksemies (laevamees, meremees alusel), oli suur laev, `kellega vedasitte kivi `linna Jõe

alul alul Jõe Vai Pöi KJn adv, postp algul, alguses; alustatud `nuore kuu alul Jõe; `algus viel kääs, tüö on alul Vai; Alul kui kurgid süa sigima akkasid, süs ma põle neid `õhti tahn Pöi

halu|laev küttepuid vedav väiksem purjekas – Kuu Mus Emm Kaberneme `miestel siel olid nisukused alu`laevad, nie oli käind süs neid `algu vedämäss, kütet `sinne `Tallinna Kuu

alumane, alumine alumi|ne R(-me|ne VNg) ViK Iis Trm M(-mi|n Krk) San VLä; -mi|ne, -me|ne S(-mei|ne Phl) L(alo- Mar) Ha Jä Kod KLõ Hls Ote; -me|ne Räp, -me|ni Krl, -mõ|nõ Krl Har; -ma|ne Kuu KuuK Kod(-mä-) TLä(-nie Puh), -ma|nõ V(alo-), -mai|ne Vai, g -se R eP M, -tse, -tsõ, -dse, -dsõ T V

1. a a. (kõige) all, allpool, madalamal olev *alumane* `sielik Kuu; `vergo alumine paul; alumiste `parside `pääle `panna rugid `püsti VNg; nied on alumised `ambad, midä all `lõuvva luu `küljes `onvad; alumine [veski] kolo on kivi `laudil ja ülimine `veski lael Lüg; `rüide pakk ehk alumine pakk [kangastelgedel], sie kuhu `pääle `rüide `juokseb; alumine `rüide (vooder) õli - - `kuuvvel `sinne piha `külge `kinni `aetud Jõh; Täma `latvab aga pialt `eina ära, alumine puol jäeb keik `kasvama IisR; alumised püksid - hrl aluspüksid Jäm; kõle tuulega alumine ul pakatand `katki Ans; alumine rätik paistab teise alt `välja Khk; ukse alumine puu (lävepakk) Phl; tõi seda koore alumest `piima Kul; alumised eenad oo al`litama läind Tor; kaebu ark on pialt kahe aralene, alumene ots käib moa sisse kibidega `kinni Nis; alumene keha oli pal`las Kei; mitu `auku oli sel koogu puul, panid alumesse `auku, kui `tahtsid pada madalamale `panna Pal; lõhmussa - - `päälmine kyyr on korbane ja pude, alumene jooseb, sedäsi niinisse Vil; naistel om iki ilus, ku tal om sedä alumist pyult; [leiva] alumise koore mant lõigats alumine kikk Hls; lätsid [heina] `kaari pidi, leid rehägä alumatse külle üless Ran; susi `võtnu Maril `amme jaku alumatsest veerest `kinni Nõo; Sõss ku joba [kapsa] lehe õigõ_ suurõ^p ol`li^p, sõss `võeti alumitsi `lehti korati `paigi Urv; `tsilkõ vett, alumitse läve hirre `pääle `külmissi, mis `mäelmätse läve päält `tsilkõ; Alumano vjrr põllil `koeti joonikõnõ Har; [linaseemnesarra] kõgõ alomjõdsi `ryud`jidõ pääle `pahti kuusõ ossa^p Rõu; [naistesärgi] `mäemäne om peenebäst, a alomane om jämehep vööni^p; vaja `osta alomaist rõivast (voodririiet) Se; alumadsõ^p `hamba^p Lut || kaugemal, (maapinnavormilt) madalamal, pärisuunas olev `istusivatta [paadi] alumeses (tuulealuses) `pardas VNg; alumised `veskid `onvad, midä all puol vett `onvad, nagu `Purtses ja `Püssis Lüg; [Põllu] alumene ots puhas pae Pöi; alumene nõdu o `pal`jass süädud Kod; `mäelmine Lasa tyü lõhuti ärä `täitsä, alumine Lasa om `yyne `alla vjrl Hel || fig temal on alumene ots ammaste vahel (ropendab) Pil; küll õpats koolin alt alumise ja päält `päälmise (õpetatakse kõike) Hls; alt alumise ja päält `päälmise, kik`sa tahat puha `täädä Krk

2. a, s (teat aine väheväärtuslikuma, töötlemisel allapoole või kaugemale langeva või settiva osa kohta) a. sag pl alusvili – R L K viljaalumised `korjame kokku `tuomadelle Hlj; `pahma sava `õtsast alumist `vilja `kõrjati magari `aita, kiè `sinne pää `vilja vei; kui `massinaga `tuulatasse sis `õige `piened `juoksevad `tõise toro `müüdä, nie on

nied alumised `viljad Lüg; äнна ja päris purude vahel olid veel alumised, need oli päris oboste toit, seal olid aganad ja terad segamini Mih; kõege `enne on ibad, siis tulevad alumised, siis põkked, siis aganad Nis; vanal ael `olla - - `pandud seasi alumisi - - mis juba natuke aganitega segamine old - - leebale sekka Rap; `tuulamise `juures - - sai `ohradest alumisi ja `pialmisi koa Kos; mis tuule `alla lähvad, `üitakse va kõlviivad ja alumised JJn; aganaised või nisukesed alumised rukkid nied ikke jahvatati kas sigadelle ehk luomadelle Rak; rukkialumised on nied, mis `peksmise juures tulevad, mis tuas rabatud, nied on rapped VJg; `enne sai sarjaga tuulata - - alla tuult jäi prahine vili, tuulealused ehk viljaalumised; `kõlkad ehk alumise vili IisK b. seebisooop, -pära `siebi alumane Kuu; sihandussi `santisid `rüidid `pestasse seebi alumisega Khk; kui seep ära lõegatud, siis alomene jäb paja `sisse Ris c. rasvavind, kõrne rasva alumised, rasv oo `väl'la sulan kõik Aud

3. s, sag pl alus, alune, alaosa; (eseme) jalad a. vundament, alusmüür, seinä aluspalk - Sa elu alumissi panema Jäm; maja alumine `tehti pärast. suured kivid `pandi nel'ja nurga ala, pärast siis `tehti alumised Ans; akatase `seinä tegema, alumised pannasse maha; seinä alumised tehasse `enne `valmis Khk; maja alumised juba mädad Krj || (millegi) alune (ruum) maja alomene oli kõik tühi Mar b. (eseme) alus, jalad meitel on tõrre alumised ühest suurest männist `tehtud; roosi potil keib ka alumine - - mis poti all keib Khk

Vrd ala-, alamine, alane, alene, alesi, alune

alun alun(a) g -a maarjajää üks `valge kivi on, alun, appu kivi, sedä `annetasse, `kaabitasse roho asemelle `luomidelle `sisse; kes päris `parkalid õlid, neil õli appatusel alunad ka sies; mõned `süütäisivad oboselle aluna, sie kohotab obose liha üles `kangest Lüg

alune alu|ne R eP(alo-; -nõ Khn) M(-n Krk) -ne, -nõ T(alo|nõ Võn), alu|nõ, alo-V(alu|ni Krl), g -se R eP(-sõ Khn) Hls Rõu(-sse) Se, -tse M, -tse, -tsõ T, -tsõ, -dsõ V, pl -sse(d) Pal Puh Nõo. Liitsõnades sag -alne, -`alne. Kohakäänetes asenduvad arvukad liitsubstantiivid enamasti substantiivi ning postpositiooni (all, alla, alt) ühendiga, mis sõnuti on tugevasti kulunud ning kokku hääldatud. Näit rihi `aetse rihalla Tõs; reial laodati lademed maha Kei; riha alt lää lävi `sissi Krk; tarõst `aeti [vili] `väl'la reheala vai rehealotsehe Vas

1. a. a, s (millegi) all või varjus olev; (millegi) all olev (ruumala, pinnas, ese jne); (millegi) alumine osa `rinduie alune Kuu; `lamba mao alused `villad; [hoone] `nurga kivi, `sinne `pääle akkati `salvama, `palgi alune jäi `tühjäst Lüg; tekialune lina; `rinka ääre alune [meres, jões] Jäm; `taeva alust kauda tulnd tuluke, seda `õõtasse vidaja olnd Mus; `vehmri alune ark (tuuliku hanna tugi) Põi; ukse alune puu - lēeve Emm; odra kuhila alosed olid rot'ta täis ja ruki akkjala alosed Mar; Kõegõ paramad süa oemõ alonõ ning naestõ naba alunõ Khn; liia lae alune oli - - parte `kõrgune Nis; õunabu alune `kästakse koe (kohe) `kruoni `laiusest ära kaevata Amb; [noored kuked] redutavad pääva `otsa ekialust `mööda; se oli siin metsaalune maa, selle [põllu] nad `juurisid metsast JJn; asemete alused ot'siti kua läbi VMr; pada juuress suavad `kätsealused mussass; kangutavad maja pal'gid ülesi ja `paavad uuded alused; paan uuded alused pal'gidele `alla Kod; `kollaalutse vesi õõsele aanu; alutse püksi - kaltsa Trv; mundamendi alune täedeti kruusaga ja kividega; tõsteti katusse alune ka kõik `ainu täis Ran; lumõ alunõ kõik' om vett täüs Urv; Mõnikõrd om palualunõ palukõid täüs nigu verrev rõõvass Har; sar'jaaludsõ^p (tuulamisel sarja alla langev puhas vili); vaja

'põldu lak'ka ka 'kündä^p, muido saa suur' 'piindre alonõ; mõtsa alonõ maa; [küülikud] nu 'hyynõ alotsit pite kääväki Se b. looma ase; allapanu – Lüg Sa küll 'luoma alune on sittane ja vesine Lüg; tarn 'aitas obuste 'alla panna - - talveks obuste aluseks 'toodi Mus; Sügise - - 'vääti [lehti] 'loomadele ala. lehed võttasid aluse eest (hästi) taheks Kaa; Lehma alune on koa tegemise 'vaevas (vajab puhastamist) Pöi c. sag pl võrgukivid; võrgu alumine äär kividega all omma^p sääntse^p savist tettõ pütükese^p ja kivi^p, noid kutsutass võrgu alosõ Se d. särgijätk, endisaegse naistesärgi takune alaosa ennemuistsed särgid - - olli ikki piht ja alune Hää; vanal aal oli särgil alune, takune 'tehti alusest VJg; 'hammõl alonõ all Se Vrd alene², alesi

2. a, s (asukohalt) (millestki) allpool, (millegi) läheduses olev; teat suunas olev Kabeli alune (kohanimi Pärisea poolsaare tipus, vanasti olnud seal kabel) Kuu; Lupj'ahju alune, sääl on sügavad 'pollud Hlj; juealune 'einam VNg; õue alune põld; See mäe 'ringe alune on 'sõuke lausk moa, kena tasane; Lõuna alune on 'paksus 'pilves; Kupuvõrk see oli esimene võrk, teine oli kupualune võrk Pöi; kui leane alune - - leas, leane alt 'koldab, siis teab sula; meil 'olli mullu koa salualune suur lat's tuhliste all Muh; Täna võivad ikka mõrrad praaka täis olla, sest kõik Matsalu alune on jäneseid täis Mar; kodoalunõ niit arvati 'kopli Lut || Meitel oli vanaeidega - - pisike omaalune (omavaheline) nogin Kaa

3. s (sag liitsõna põhisõnana) kerge, ilma seinata (seinteta) või laeta ehitis, varjualune mul kattusse alust ei õle - - kas mene 'metsä 'kuuse 'alle kõhe; sääl 'onvad 'niisuked 'konji alused [turul] - - sääl siis 'kauplevad Lüg; Kүүnialune veel 'põhku täis Pöi; osmusealune tehasse ädapärast 'loomile [laudaks] Mar; seal oli kärbistepuudest 'tehtud alune, kus pidi 'saama magada JIn; aida lõõvi alune õigats 'urta alune Hls; kõrdzialonõ vanal aiga ol'l, kohe hobõzõ yūmaälizõ^p pañni^p Se

4. (alus)seelik – R Muh spor L K I ilus alune, alus'sielik Lüg; sel aal (1900. a paiku) 'kleitisi põld, alused ja jäkid olid Kir; vanaste ikke olid kõrdid, mõned 'üitsid alused, nüüd oo siilik Mih; paks kalevine alune seilas ja sie on moani, ühetei-st ja üeksa 'laatsed JIn; 'enne õegati alune ja jaki Kõp; kõrssik van ~ alune u Vil; Alune pastab alt vällä Pst

5. a, s, sag pl (teat aine väheväärtuslikuma, töötlemisel allapoole, kaugemale langesvast või settivast osast) a. alusvili Põhud said ära 'puissetud, alused 'aeti 'uiniku, perä 'tuulati Jõh; käisime kanadele alusi toomas Tõs; piatera jääb tuulesarja 'alla, teine järk on alused, mis on 'allapoole läind, peeniksed, mõnel põle tera sees 'õllagi; õdra alused õlid 'kergemad terad, sial õli rohu 'seemneid ja kure 'erned, ohaka 'pulki ja Trm; ku tuulismual tuuletad, alused vajovad ike saba puale 'alla, tõesed jäävad piä puale, alussega ühen saema viis vakka [vilja]; alused one 'tuulamata teräd Kod; alused terad ~ alusterad, mis 'kerged on, varid Äks; alatuule jääb purusid sekka ja, nñj om alutse Pst; edimelt 'võeti [pahmal] edimen põhk päält ärä, sõxs võets alutse üless; mis tüve 'lõymisest tulli, nñj olli alutse; alutse ~ alutse terä, mis ala tuule lääve Krk; rehitsemise 'järgi luvväss latem põhjast 'ümber ja sõkutadass 'jälle alutsid Ote; Ku kõrd 'aigu sikati, sõxs rehiti läbi ja_pühiti alodsõ^p är^p Rõu Vrd alane, alene, alumine b. (linade ropsimisel mahapudenev takupraht) alusõ pakla^p (otstakud) Se c. lühikesed linataimed, mis kitkumisel kasvama jäävad lina alused 'jäävad ikka maha Lüg d. seebisoop, -pära [keetmisel] siep jääb ülesse. 'põhjas on siebialune JIn

6. a, s (tegevus- või mõjusfääris olev) a. teat olukorras, seisundis, tegevusobjektiks olev 'tühjä juttu, e alune Kuu; 'ühte 'pukku oled riiu alune, igä mies sinuga 'riidleb

ja `tapleb; sie mies on `naiste `põlle alune ehk `jalgualune, ei saa `naisest `võitu Lüg; see [tüdruk] on `poiste `jalgade alune Jäm; Kes korra teiste suualuseks saanud oo (kellest halba räägitakse), äga see säält nii kergesti ep pääse Kaa; Ta oli ikka teiste `pilke ja naeru alune Põi; `reedene päe nigu `seuke `põlktuse alune päe Tõs; pilve alune ilm Plt; jäl^o tull' üt's alunõ (kedagi töös asendav) tööle Rõu; imä alonõ pörss (imev pörsas) Se b. (kellegi, millegi) valdusesse, alluvusse, mõjupiirkonda kuuluv `läksin `mõisa, tegin `erraga `kauba maha, nüüd olen temä käso alune Lüg; vana `Mihkli üks oll' ta kepi alunõ Krl; nyy külä^o omma kõik' mj kerigo_alosõ^o - mj kerigo ala; `aetass kõik' kerigoalonõ (kihelkond) kokku Se || pada ning katel nee ühe nime alused kõik Khk; selle nime alust (sellenimelist) sii ei ole Mar

7. (välj mõõtu või määra) inimesile `aüti mua `suurduse järele vakaalune ehk puale vaka `alla [vilja koristada] Kod

Vrd alane, alene², alesi, alumine, alus

halunõ halunõ Plv, halo- Se a < halg halanõ - halonõ hv hagu, halo^o `raodu `sisse Se Vrd halane

halu|pinu puuriit Kus Kahtla meistel olid ega kevade suured alu pinud `õues; Aida `õmbert oli kõik alu pinusi täis `lautud Põi; Ta (nahkhiir) magab alupinu vahel veikiatuse `reesta all Emm -pulk halu pikkuse mõõt Alu pulk on pisike oksaga pulk alu `pitkus; Alu pulk oli selleks, et alud õhe `pitkused tulid; Esiti oli alupulk kaheksateisnd `toll, nüüd on pool `meetrid Põi -puu halg, paraja pikkusega lõhutud küttepuu Kask ikka kõik see param alu puu on Põi; levä jaos tarvitadi alupuud Tõs; alupuud `tehti `sülda Aud; muist [puid] läksid paberipakuks ja muist läksid `jälle naa alupuuks. alupuud need `lõhkusime ära Hag; alu puid lõegatasse metsän; mõõdu panevad `piäle ja `lõikavad ühepidused alud Kod; `arssinapuu omma nyy halupuu^o Har Vrd halgpuu

alus alu|s R eP (alos), -ss Trv Krk T (al'- San) V (alo-; -sš Lut), g -se Lüg (purjelaeva täh-s ka -si) Jõh eP Hls, -kse R Kad, -sse Lüg Muh Lai Ran Puh Kam Urv Krl Lei, -sõ Har Lei Lut, pl -ksed JJn. V alal (eriti Har) obliikvakäändeis sag kasutusel adj alune lähtuvad vormid

1. a. (millegi) all olev ese või eseme osa, millele miski toetub; (millegi) alune ruum, pinnas; (millegi) alumine osa `täidäb savega ja munakuüega `uone alust Lüg; isa keisi suurel maal töö, majasi `raius, vundamendi alusi Kaa; `taarga alus (taarinõu põhi, puupulkadest ja õlgedest või kadakatest kurn, rest nõu põhjas) Mih; `enne `ööldi ikke, `tehti alus `val'mis, nüüd tehakse `jälle vuldameit `val'mis Juu; pooli põhi või pooli alus JJn; müüri jalg - kundament - alus VMr; kiäved tehässe aluste piäle; kiävealus oo paber Kod; sao alus; maja aluse `paüname ära KJn; `korstnele tetti kõva aluss, ahjulõ ja pliidile kah. suurõd kivid `panti `alla; kivialuss (veskikivi aluskivi) Ran; tassi aluss Puh; ahu sisen oll' ka savikivi põrmad vai aluss, säält küdseti `leibä; silla aluss (tühi ruum silla all); `uhmprõ aluss (uhmri jalg); ahusuualuss (ahjusuu esine); kohjaaluss, sinna pandass puu ala^o, kohja saavass `pistü. sinna_pandass haku vai puid, kohe nakatass `lyyma Har; `altrõ aluss (ruum altarist altarivõreni) Lei b. looma ase; allapanu Aluskottis olid igä enämiste oled - - `kallati vana `pieneks mend puru `porsa aluseks Kuu; tegin alusse `einä, `luomad ei süõ tädä, aga alussest käib küll, `luoma alussest Lüg; looma alus saand märjaks Khk; lüpsilumale peab vel kaks `korda päevas uut alust panema JõeK; säält lõegati turvast alusess loomale Kam c. särgjätäk, endisaegse naistesärgi alumine takune osa särgid kujoti sedä `moodi, et piht oli ise ja alos oli ise `riidest Mar; naeste särgi alus `võeti takusest PJg; alusega särk, pialt oli

linane ja alt oli takune Kos; vaist olli aluss, teit piha, jälle vastane ame Krk d. kuue alus (seeliku toot) Rei Vrd alene², alesi, alune

2. kerge ehitis, varjualune lõõvialuss ilma sainulda²; meil tet'ti 'riihjetarō ette 'kaarda ala var'ualuss - var'ualunō Har

3. seelik; alusseelik 'Pluuset 'kannan alusega Jōh; alus oo üll - kõima riie; alus 'tehti mustast 'vilsest 'rüidest; alus pannasse siiliku 'alla Muh; neli 'laadi oli all, ma 'i-lma lai oli see alus, triibulene Kir; ned alused mis neil sel'las olid, tiad nied olid kroositud Kos; ku 'karja lätsi, sõss olli mul seände takune aluss, 'pāklane kõrt Trv

4. a. seebisoop, -pära - S Mär K seebi alos on se most, mis seebi all on Emm; alus, seebialus kutsutakse. sellega võib 'pestä kas, kel 'valged põrandad on ehk 'musti 'asju ehk; linast kangast ja takust kangast keedeti - - kolmat kord seebi alusega Juu
b. sag pl alusvili üks nad nüid neid alukseid ehk saavad 'rohkem, pienemad 'põhku või sodisi JJn

5. viin võtame koa töö alust Trm

6. (ülhe või kahe mastiga) väheldane purjelaev - R Ans Hi 'jaagupi 'päiväst 'otsib jo alukse mies sadama Kuu; siin oli Mahu sadam, siin olivad 'randlastel aluksed, iga kevade 'käisivad 'Pieterboris ja Kronstagis 'kartuli 'viemas VNg; 'suurist 'laivost tühendeti alukse 'sisse Vai; nüid on meri siin linname ots madalamast läind ja ei enam suuremad aluksed 'sinna piase Kad

7. põhjus, põhi Iga assal oo oma alus all, tõepõhi all Han; pahmerdab, 'õiged julu alust ei ole, midagi 'tolku sel jutul ei ole Var; talu oli reñditud, pidi 'tõõga 'renti 'maksma. see oli nagu reñdi alussel, sellega sai rent tasutud Lai; mõnes asjas on natuke alust ka, aga lõvesk paneb omalt poolt pal'lu 'juure, ühest sõnast teeb kümme sõna Plt

Vrd alumine, alune

halusabast valusamini Uma_vitsa_ 'pesvā kōgō halusabast Rōu

halusadō 1. valusasti 'kärblāse_ 'salvava_ 'väega halusadō; latsō 'rōipōl kat's ham-mast suuhn, salv nisa - - ni_halusadō Har

2. väga, tungivalt pinikene nakaśs nii halusadō 'haukmadō; tel ol'l 'kangō joogihä-dā, ta 'tahtsō halusadō juua² Har

Vrd halusaha, halusallō, halustō, valusahe, valusalō

halusahe = halusadō - Vid siili har'assō² 'tsuskasō² halusaha Plv; (sipelgatest) mustakōsō - - kusō ōs nii halusaha ku 'pintslasō² Vas; halusaha lei Se Vrd valusahe

halusallō halusallō Urv, alusōle Krl = halusadō 'ossa rābāk, ku_halusallō purō Urv; 'vūjrlōni pand alusōle Krl Vrd valusalō

halusap(p)a halusap(p)a valusamini na 'väikese kusiraudika 'salvava halusapa vūjil ku na suurō²; nyū nōgōsō, mia põllu pääl kasusō², kõrvōtasō² pal'lu halusappa, ku nyū² mia aidveeren kasusō²; raudnōgōsō purōva vūjil halusapa ku tōsō nōgōsō² Har

aluse|vili alusvili - Tor Trm Plt aluse vili - - peenemad ja alamad kui peaterad Plt

alus|hirs aluss hirs aluspalk - Har -jahu alusviljast jahvatatud jahu sõema ilosa jahu ärā, nüid alusjahu leib Kod -jalg vundament akkama 'uone alus 'jalga tegema VNg Vrd aluskivi -jupka alusseelik - Jōh Vai Kan aluss 'jupka mugu² tōlgerdäss päälmidse 'undrugū alt 'vāl'lā Kan -kaigas ree alus 'kaikad - äärebud Krj -kaltsa pl alusskalsa² aluspüksid - Har -kaltsu pl = aluskaltsa 'yypiss vanast es oleki ütteri aluss 'kaltsu, ame 'olli pik'k, tyū 'olli aluss 'kaltsō jüst; nüid om aluss põgsi, vanast

olliva aluss kaldsu Nõo -**kin**nas mul `olli kaitis `paari `kindit, nüid om aluss `kinda ärä kadunuva Nõo; alošskinnašs, tu om vil'tkinnašs, nah `kindalõ pandass ala alošs `kinda ka^o Se -**ki**vi nurgakivi; vundament; ehituse aluspalgi alla asetatavad kivid; kiviaia alus – Jäm Rei Tõs Juu Jür VJg Plt Puh Krl Plv kui elu akedaste ehitama, siis pannaste aluskivid Jäm; aluspal'gi `alla pannakse aluskibid, aedal on ja Juu; aja jäma, `pealmised [kivid] on ära `viidud, aluskivid on järele jäänd Jür Vrd alus|jalg, -müür, -värk -**ko**rd hoone alumine palgikord – Põi Muh Rei Har Alus kord on [majal] juba maas Põi; majale pannasse uied alusskorrad `alla, vanad o mädad Muh Vrd aluspalk -**ko**tt voodikott (õlgedega, põhkudega vms täidetud) – R eP Aluskottis olid igä enämiste oled, igäks `jouluks - - `pandi `jälle `uued; `Kaislad küll avidid küli all aluskodis `jusku oledigi Kuu; alus kot't nii kõvali `põhku täis Khk; Aluskotti `pandi `sõukest va jämed luha `eina, õöti tarn Põi; see üsna mo vana alus kott (ütleb poiss tüdrukust, kellega kauemat aega koos elatud) Emm; aluskot'i kangas oli kaheksateist `pasmane Juu; põhud olid sies [sängis]. ega sial alus kot'ti ei old nagu `nüitsel aeal oli - - meie juba ikka tegime aluskot'id Kos; aluskot'ti `pañdi `sirged õled, ia oli kohendada JJn; aluskot't piäb õlema triibuline - - lõim one tumepruun ja meresinine Kod Vrd aluspadi -**kr**aam (loomade) allapanu – R JJn mõned `niidavad suost `pilli `ruogo ehk suo jõve ehk `sammelt, sie on `luomide alus kraam, `pannasse `luomidelle `alle Lüg; sügise tien viel seda soost jägu [heina] aluskraami jäuks JJn Vrd aluspanu -**kr**aav kraav maja alusmüüri jaoks – Krk -**kr**unt hoone alumine palgikord alussruut om üits tiir mahan vundarmendi pääl. ku edimene ruut mahan om, siis `viina tarviss, muidu ei jää nuka `kinni Krk Vrd aluspalk -**ku**ht alusseelik Vürel ol'l aluskuht `päälmaid'se alt välän, ma_näi, sõss üt'li, et - - sul um iiläne päiv `täambädsesst pikemb Rõu -**ku**tt aluskut't alusseelik – Muh -**ku**ub alusseelik, -kleit – R S Mar Mär KPõ Iis Trm Lai Plt KJn Ja minul on viel se `lieri alus `kuubki viel `alles - - sel õli sats all. ja siis `villane aluskuub ja siis õli kalingorine aluskuub, sel õli sats ja sie õli `tärgeldettud, õli lai Jõh; vanast olid aluskuued sihantsed sammud kut `peelmised kuued. `paksusid `kiutusid `kuupsid sai kolm tükki üksteise `pæele `aetud Khk; aluskuueste `alla `pandi koa poogad Muh; alus `kuubede `alla eegeldakse nisuksed sikisakilesed pitsid Mär; alus `kuube `tehti kua takusest `lõngadest KuuK; villased aluskuued olid, sats'id all Ann; labu `persegä alusskuub KJn -**kä**is randmekaitse – Kod KJn Vas talvel külmägä `karti alus `kät'sid ja `kindid. aluskädis õli abasu `kät'se all; suvel õlid tüd'rikill `valged alus `kät'sed, kalingoriss õlid testod, tärgeldet Kod Vrd alusvarrukas -**kö**rt alusseelik – PJg Tor Hää Saa Hls Krk Rõu `pakline aluskört Saa -**kö**rtsik = aluskört aluskörsiku jupak Kõp -**l**att särgi kaenlaalune lapp – San

alus|laud 1. all asetsev või aluseks olev eseme osa **a.** alumine põikpuu akna lengraamistikus `piidad, `päälis tükk ja alus laud – nied `onvad `lenñid `aknal Lüg; `akna aluslaud tehässe plangidess, viijl männi plangid õlgu - - ei määdäne nõnna ruttu ärä Kod **b.** aknalaud akkuna aluslaud Kuu; `akna simps vällänpyyl all, sehenpyyl om aluslaud, vanast `aknal `kasti es ole, aga `aknalaud iki oli Krk **c.** rehealuse värava allääres olev laud väravaaluse sulgemiseks `talvel `pieti värava alus `lauda ies. `lasti `kännikse `piale, `otsad `valtside vaehele, sis `seisas VNg **d.** poolivoki alus – Muh

2. laud, mille varal atra põllule lohistati, adratald saha aluslaud. kaks `jalga pitk sie laud, atr lähäb `jusku `saabas jalas Lüg; aluss lavval olli kaitis `pulka, sinnä `lasti adra terä ots vaehele. laisk mjiiss visass adra kül'le `pääle, läits niisa-mate, es ole aluss `lauda vajaki Kam

alus|lina alumine voodilina – spor eP `surnu lina, aluslina, padi Jäm; nüid `ütlevad palagast juba alusslina Muh; siis akkasid lenasest tegema aloslenasid. see oli labane [kangas] Mar; vanass ku lähnud keriku, öllud aluslinad `ümber, nagu sõba `ümber Kod; `enne olid kõik aluslinad `toimised ja murrelised. siin olid kõegil labased, mina akasin ka labasid tegema Pal Vrd alus|palakas, -riie, -rätt -müür vundament mõned `ütlevad alusmüür, vanemad inimesed `ütlevad ike muldament MMg Vrd alus|jalg, -kivi, -värk -nöör `nuoda alus nüör noodatiiva alumine äärepael – VNg Vrd aluspael

alus|padi 1. aluskott, voodikott `pruudi alus`patjad sai teha `allaksest VNg; aluspadi on `ölgist tühi, `tarvis `rohkem `ölg'i `panna ehk aganuid Lüg; veli oli `niske tasane ja vagane, alate naese aluspadi, tüüb mes naene tahab Kod; alusspad'a on külle all Krl

2. alospadi on alomene padi pεε all Emm

alus|pael 1. (võrgu) alumine äärepael – Pha Pöi Phl Võrgule `aeti `ömberrinki pael, ölal oli ääre pael, all alus pael ja `otstes oli rind pael Pöi

2. voki värtna külge kinnitatud pael, mis jäi kedratava lõnga alusotsaks Vokk tallati käima, `oiti aluspaela otsast kinni, nii et keerd sisse tuli, siis võeti paela `külge paras jägu taku või lina `kiudu Jür

Vrd alusnöör

alus|pakk 1. lävepakk – Kuu eP Krk Ukse alus pakk on päris mäda Pöi; aluspaku peal raiutasse Mar; astutasse üle ukse aluspaku Pil; lävepakk, usse aluspakk Krk Vrd aluspuu

2. adrakasti osa, harkadra rauapuud alt toetav ristpuu raudpuu ala_ `paniti [harkadral] alusspakk, säält `lõmbat kabлага ütest otsast üle `raiepuu manu^p kiinni^p ja `tõsõst aluspaku otsast tõsõ `raiepuu manu^p kiinni^p Har

3. kangastelgede riidepoom alus pakk ehk alumine pakk, kuhu `ümbär `riide `juokseb kui `kuutasse Jõh

4. a. pakk, mille otsas pukkveski pöörleb alusposti tapp käis aluspaku vähi `sisse. aluspakk kannab `veški keret ülebal Nis b. Alospakk (linarabamise laual) Röp

5. abivahend palgiveol kui `pal'kõ veedäss siss om alusspakk Krl

alus|palakas aluslina Aluspalaga lõime on linane ja kude on otsatakest Emm

alus|palk a. esimene, vundamendile või nurgakividele toetuv seinapalk, seinapalkide kord paneb `uone alus`palgid juo akkamaie, esimese `risti paneb, `salvamise tüö akkab nüüd `pääle; pandi `nurga kived maha ja `lasti alus `palgi `õtsad `risti Lüg; Alus palgid mädanevad majal ikka kõige enne äe Pöi; põle veel `tehtud seal kedagi, alus palgid oo üksi paegal Mär; aluspal'k piäb ölema iki ilma jatkuta, aluspalgi `piälmäne võib juba jatkatud `õlla; maja aluspal'k lähäb üle `terve maja, ukse all tämä one ukse-pakk Kod; ku ilma undarmendite tetäss, sõss nurgakivide `pääle pannass aluspalgi; ku kivi undarment ärä tett, sõss pannass aluspal'k Krk; tetti maea `vahtvärgi vahele, `pan-ti alusspal'k undamendi `pääle Ran; alusspal'k, üt's kõrd om alustõt, üt's alumine pal'k om pant Har Vrd alus|hirs, -kord, -krunt, -põhi b. lae- või põrandatala, aampalk – Kuu Lüg VJg Plt Krk Krl Har põranda - - alus`palkidelle `pannasse kived ehk munakad `alle; `lauad `lüia alus `palgi `külge `kinni Lüg; põrmadu alusspal'k; `veški alusspalgi om kikk `ambage kokku pant Krk; [aida] aluss palgist `olli niipal'lu otsa väl'län, et [tre-pi] lavvad `pääle sai panna Ran; lae alusspal'k Har c. müürlatt, murispuu – Kuu d. sillatala tõrandus one silla aluspal'gid Kod; silla all om tala, mis talade ala pannass, nõõ om alus palgi Krk Vrd alus|puu, -tala

alus|panu (loomade) allapanu – R JJn `Kanneti `atru `siale vai `lehmäle aluspanuks Kuu; Odra aganid `luomadelle ei `süüdetud, nied `läksid kõik aluspanust Jõh; aluspanu ka vaja luomadelle JJn Vrd alus|kraam, -põhk -paul (võrgu, nooda) aluspael kive `lanjad `pandi `vergu alus `paula `külge kui kivistetti; `nuoda alus paul - - on `reiel all. nüüd `panna jo `nuoda alus `paula `külge kettid VNg -peo linapeo, mis pandi põigiti linahunniku, "kümmekonna" alla – Vig -pesu ihupesu alusspesu, särk ja aluss `püksid; vanamies `juoksi aluspesu pääl `õue Lüg; aluspesuga - aluspesu vää Jän; kui talus masinad põlnd, sis õmmeldi aluspesu - - käsitsi Kos -pink kangastelged alumine pink, vahepuu – Hää Krk -pool särgijatk poruskist tetti `ammõ jakk vai alusspyul, mis ol' `säädene `pro-stoi pakõl vai rapik San -post pukk `veskil oli `keskel suur jäme post - - `veski põhi `tehti posti `ümmer. all oli aluspakk, see käis alusposti `otsa, alusposti `otsas oli tapp, aluspakk käis `senna `otsa Nis -prunts alusseelik – Krl Har ma aja alussprunõsi ala[?]; tyy koda aluss `pruntsõ Har

alus|puu 1. (ladumisel) alumiseks pandav puu akkame `ahju puid `lautima, `panna ikke `riida alus puud, et `vasta maad ei pane Lüg; riidade põhja aluspuu Hää

2. tala, millegi aluseks olev palk a. põrandatala alus `puude `külge `lüia `lauad `nauludega `kinni Lüg b. maja alumine palgikord Ega majal on neli aluspuud, alus `palki, aluskord Põi c. müürlatt, murispuu `müüride `peale pannasse aluspuud; unga otsad pannasse aluspuude `peale; aluspuu sihes oo kabja ase Muh d. sillatala – Khk VJg Plt Vrd aluspalk

3. all asetsev või aluseks olev esemeosa a. ukse alumine põikpuu, lävi – Muh Kei Har ussõ alusspuu jääs alumisess palgiss ja, `päälmine puu pandass pääle ja, kutsutass küpär Har b. kangastelgede osa – Trv Hls aluspuu, kos jalpuu sihen Trv c. soalaadi alumine puu `Püra pani `kanga `päaliste `sisse, aluspuu `pääle, aluspuul ka suon sies Lüg d. voki tallalaud voki alosspuu, sõkkamise puu Se e. kääruude osa kiarpuud, aluspuud ja pialispuud Amb f. rangipale aluspuud, rangi alused nahass, õled `sisse pandud Kod g. tuuliku pilli toestiku alumine põikpuu Teine post on teiss `külges, `otsapidi alus puu sihes Põi

4. ñg (naisest) Vana `Ärman üttel, et täma on viel `muidu mies, aga aluspuu on vilets, ei õle senest `andi Lüg

alus|põhi 1. maja alumine palgikord vanasti `pandi alus põhi `nurga kividelle. alus põhi õli kenega akkas `salvamine Lüg Vrd aluspalk

2. voodi põhi `vuodil on alus `põhja `lauad Lüg

alus|põhk (loomade) allapanu `Kartuliõled `saivad keik `luomadelle aluspõhust ja rukkisasi ka IisR; `tuhli varred põletakse põllal ää, mõned toovad omale ka aluspõhuks VII; ruki põhk läks kõik alus põhuse Aud; rukki sasi `pañdi `kartule `kuhjade `piale ja eks ned raiuti kal'ti ja siis `pañdi aluspõhuks Juu; nisu `kõlka olli ka aluss põhk Krk Vrd aluspanu -põksi pl alusspõgsi - -põksi Nõo; alosspõksi[?] Plv aluspüksid -püksid üld alus `püksid, kie `tõiste all `käiväd, ja `tõised `päälimised `püksid Lüg; alus `püksi `paelad - - `nendega siu `sääred `kinni alt, siis on sue Jõh; Meistel pole alus `püksisi olndki, suured pitkad põlvest `santi linused särgid olid Põi; Jõulus oldi aluspüksal `põhkus magamas Han; vardaga peksa aluspüksi väel Kir; nüid sui palavaga täis `veltsed püksid `jalgas. ja veel kahed: aluspüksid all, teesed peäl, et kas `audugu rebäd ää Juu; aluspüksikanõas sie oli `jälle `ruoline KuuK; aluspüksid olid läbi linased, `valged. ei olnd külje pial `õmblust, ühe `õmblysega Lai; alosspüksi[?], nyu ol' `paklatsõ[?] Rõu Vrd alus|kaltsad, -põksi -püür padjakott alus püür on tihemast `riidest, mis `ehmed `kinni

piab Khk **-raam a.** linaajamise masina, kolgitsa juue osa – Urv Ráp b. sõrestik, mille vahele ehitati maja sein – Ran

alus|raud 1. reejalase alune raud *alussraud* - rj̄j raud Krk

2. hõövliraud *ʔǖv̄lel om kaits`rauda, aluss raud ja pääliss raud* Ran

alus|rihm hoburakendi kõhualuserihm *ʔtõine [rihm] tuleb säält samast`aisa`küljest ja obose kõhu alt läbi`tõise`aisa`külge, sie on alusrihm* Lüg

alus|riie 1. a. aluslina – VNg S L Rak Kod Lai *ühe` sammaga säng, padi oli pää all, alus`riie`olgide pääl* VNg; *alus`riide ma tegi kala`ända`riidest* Jäm; *Ühna vanaste`põlgi alusriiet all, ia kui põhud olid`sängis* Han || *alus`riide* (peaalune lina) - - *sie`pandi`silmi`alle`ninda_t said magada säl`patja pääl* VNg b. riie heinte kandmiseks *Kaks alus`riide täit tõin seljas elajatele`alla* Kod

2. (seeliku) toot *enni`aeti lenasest`riidest siilikule`neoksed laiad alus`riided`alla, et siilik ää ei kulond* Mar **Vrd** alas¹

3. *alus`riide, sie on [kangaspuude] alus pakku`külge`kinnitettud, ja`sinne saab kudumise`niidid`kinnitettud* Jõh

alus|rukis koodiga peksmisel saadud vili koos aganatega *alusrukkid* - - *peksu alumised, pienemad terad* VMr; *mis`koot`idega lõhuti, need olid alus rukkid, alus rukkid võisid`anda loomale, võisid`leiba kua`suada, aga`seemnest ei`kõlba* Trm

Vrd alusvili

alus|rõivas 1. vooder – Har Se *kas sul taalõ pruunisilõ alussrõõvass ka val`miss om* Har

2. ihupesu *Kotun esi^p ummõl`di jäl`kæga k̄x̄ik`aluss`rõiva ja^p* Rõu

alus|rätt lina, aluslina *särgid ja püksid ja alusräted, kõik uheldasse ja uhatasse`rustass; vanass`võeti`valge palang ümmer, kui läksid keriku, kutsuti alusräted* Kod -**seelik** aluskuub – R L K I *alus`sielikud oli`tribulised* VNg; *alus`sielik õli`valge, sie õli rikkas pere`naine kel õli linane, aga takkusest`kangast õli alus`sielikud`tehtud* Lüg; *alussiilik oli kõege all, sel olid pikiti kõedud, kojotud villasest lõngast, sat`s oli all ehk pit`s'id said`alla`tehtud* Juu; *alussielikul* - - *paelad olid`värvle ots, nied`pañdi`ümber kere kõhu`piale kokku`sõlme* Koe; *ega temal`aega põle, alussielik alati ludedemetes* Kad **Vrd** alune, alus, alus|jupka, -kuht, -kutt, -kuub, -kört, -kõrtsik, -prunts, -undruk

alusse|tera pl *alussetera* - *üsätse^p* alusvili – Kam

alus|siib alumine tiib *musta kriipsukese om sehen noil lehepõnni alus`siibul. alus-siiva om`pehme,`päälmise om kõva nigu kooriku* Nõo -**tala** silla alustala ehk aampal`k Mar **Vrd** aluspalk -**talje** u aluspihik, rinnahoidja *Siis on kohe hõä soe, kui alus`talje`seljäss on* Kuu; *alustalje kõib naistel pluuse all* Kse

alustama *alu|stama* R eP(alo-; -ss- Kod) T, -*steme* Hls Hel, -*stõmõ* San, *alu|stam(m)a, alo-* V(*alustõm[m]õ* Krl)

1. (midagi) algatama; (millegagi) algust tegema, pihta hakkama *alustas sene tüõ, ei`oldki tegija, jättas kese`toise* VNg; *ma_p tea_s kuidas ma esimest`otsa akka alustama [jutul]* Muh; *tänä saab ülesse alostod töö järg* Mar; *leib soab`otsa, peab uut`pät`si`jälle alustama* Juu; *alustas`leiba künas* Kos; *kanga lõpetus ja alustamine* Amb; *kevadene põllutüü nagu`künmine, alustadi`laubate* Äks; *mis sa`kõhklet sää, aluste asjale`pääle* Hel; *ommen alustame`kanga ärä; nüid om jälle`tolle vana jutu üless alustanu* Nõo; *Tan saman alusti^p, joba pyyl`sukka val`mis* Urv; *meil alustõdi ka joba`niitmist; sa_piat nakama henele`kraami`nõutamma ku elämist tahat pääle alusta; ega_meil*

pal'lu tett ei olõ_ `haina, vällä_sai alustõduss ennedä Har; Haaria niitmist alust õks perremjõss Rõu; viisu kudamine om meeleh ja - - a alosta^p mõista ai^p `viisa Vas; timä `ommõgi alostaja [tapluses]; alosta no ar taad `laulu; rasõhhõp om alosta^p ku tetä^p jo^p Se || (koos da-inf) alustõdass kuhi panda^p; alustass rük'ä panda^p Har; ma võt'i maalt kolm `lastu tulõ alosta^p; jaanipäävä iks alostõdi hain tetä^p Vas; alostõdi `tinte püüdä^p; alosta `laulma naada^p; ma alosta ar^p kündä^p Se; alustass kuta^p Lut Vrd alema, algama, algatama, alutama

2. asutama, rajama ühüd [sipelgad] alostavad `sinna pesa `kohta, kus se sahk sial on Mih; see talu on alustud maa `kirvega Vän; olli mitu kirikut alustenu Hel; kuus säedsekümmend aastat om sellest, kui küünid alustadi Ran; kui Elvä alustedi Nõo; ta talu om mu esäsä alustõl Har

3. algama, algust saama seda jõge `kutsusivad ka ikke `Ammejõest. siit samast ta alustab Kaareperest Äks; septembri kuul alustava kooli Puh; kosa siss ollit, ku ädä alust San; õdaguni agu lõpõss ja ummuguni alustõss; künni aig om alustõnu^p Krl; noovember om õks talvõkuu, siss alustasõ külmä^p Har; mäe jalg um mäe all, kost nägi alustass Rõu; kül'vi nädäli ol'i jah - - jüripääväst alost minemä nikani jaanipäävani ol'i nyü^p nädäli^p Plv; `õkva `piage alostass keriko teenistüss Röp Vrd algõma, alguma, alustuma

alus|tass alostassid - - need keiväd `tasside all Mar; alustaasi `peale kallatakse kui kohvi on `liiga tuline; võid panin alustaasi peäle Juu; nisuke pisike ümmargune kupp oli pialae ots nagu taas, üsku - - alus taas [pigimütsist] Kad; egal taasil om iks alostaas kah Röp -tera sag pl alusvili - Kod MMg Äks Plt Trv Krl alusterä one kerem, nagu al'jas; alusteräd ehk sabateräd siäl one `kõlkid ulgan Kod; alusterad mis tuul [tuulamisel] `alla lükkas, `kaugemalle - - armetud olid `rohkem; alusterad jahvatadi `loomadelle, piaterad `söödi isi Plt; alus terä, aluka lätsiv tuulege ala Trv Vrd alussetera

alustuma algama, algust saama `argnõg ei näist `kohtost: üt's kohuõs alostuss, tööõ lõpõss; kas sa olõ õi lugõnu^p, kuis tu Petser om alostunu^p Se

alustus alustu|s Kse Var hrv Tor Juu Kos Koe(-tes) I Äks KJn, -ss T, g -se (-sõ San); alustu|ss, alostu|ss g -sõ V; el alustusest Hel alustamine; algus, hakatus korvi agadus, üles alustus Var; se alustus on `esteks kõege `raskem, aga kui ta `val'mis alustud on, siis põle enam kedagi Juu; chitus on alles alustusel; `olgu see alustusest Trm; mul om `tämbä rüä [lõikuse] alustuss; talve alustusen käis siin Nõo; seo kuu alustusõn ja_tõsõ kuu lõpõtusõn San; Mõnikõrd sai joba april'likuu alustusõn `kaara maha_tettüss Urv; tel om allõ^p elualustus, õi olõ maia õi Krl; no_perremjõss, alumine kõrd om pääl, no_tuu alustusõ liigu^p `plat'si [majaehitusel]; alustusõn (esialgu) Har; Ku_sukka `naati kudama sõss `luudi alustusõ silmä_katõ `varda pääle^p üless; olõ_hüä inemine, anna_mullõ tulõ alostust Rõu; `kanga alustusõ ja lõpõtusõ `narma^p Vas; nädäle alostuss, jüspäiv (esmaspäev); vohopaadsal oma musta^p - - mara - - a kogone alostusõh `valgõ^p Röp; `tämbä ol' hüä külvü alostuss Se Vrd alutis, alutus

alustus- algus-, alustamisega seotud Alustuslang (paal pooli küljes, millega jatkatakse kedratava lõnga algus) Rõn; Taal jutul ol' iks alustus ots kah, tyyd ei olõ_mul inäp meelen Urv; `kanga alustus ots om sõl'matuidõ `languga ja lõpõtusõ ots om nõgla-ga kiñni aet et ei `argõ^p; alustuss pal'gi^p (hoone aluspalk) `partii üless kivve `pääle Har; Kangas sõlmitass alostusvarba (varb, mille külge seotakse lõimelõnga algusotsad) külge ja algas kudamine Vas; alostusskands (leiva alguskannikas) Röp; alostussvõrk (vana võrgutükk, mille külge hakatakse võrku kuduma) Se

halustõ 1. valusasti tuli käve sil'mäst `vällä, ni halustõ `leie sil'mäkese ärä^p; `Hüürläne pand maru halustõ Har

2. väga, tungivald latsõkõnõ taht halustõ süüä^p Har

Vrd halusadõ

alustõllõma *alustõllõma* frekv < alustama *alustõllõs ütte ja tõist* Rõu

alus|uks suitsutare rehetoa pooluks – Muh Saa pane *alusuks* `kinni Muh Vrd altuks **-undruk** alusseelik – I Lai Ran Nõo Ote V *ma jäen alusundroka väel ommogu* Kod; *alusundruk oli natukse lühem `pialmesest, linasest `riidest, `valgest, kõik oma `tehtud* Lai; *mõned teevä (tegid) `endile aluss `undrigu, eegeldivä, `olli villane* Ran; *aloss `ündrikku vanol inemisil es olõki* Kan; *Vanast ol'i_joonikatsõ aluss `ündrigu^p* Urv **-varrukas** randmekaitse aluss `varrukas, `ennemast `pieti. nüüd enam ei `pietasse neid aluss `varrukaid. `kartuli noppimise ajal on sue Jõh Vrd aluskäis **-vili** tuulamisel või viljapeksul saadav väheväertuslik vili, kõlud; vili koos aganatega – Lüg I Plt KJn Puh Rõn Krl `pahma sava õts, sedä `üietässe `pahma alene vai `pahma alune, *alusvili* Lüg; *alus `vil'ja suab `kaugemalt võtta, alt tuule uniku juurest. seda suab `siale javatada* Trm Vrd ala², alam¹, alane, ala|poolik, -pool(i)ne, -tuul(i)ne, -vili, alene, allatuulne, all|pool(i)ne, -tuul(i)ne, alttuulne, alukas, alumine, alune, alusevili, alusse-, alus-, alu|tera

alus|värk 1. vundament – Tor Juu kui oonet akatakse ehitama, tehakse ikke *alusvärk, kividest `tehtud* Juu Vrd alus|jalg, -kivi, -müür

2. a. tuuleveski alussõrestik `lõydi palgid ärä, tetti kõegepäald külle postid. *kaits `paari [kül]eposte* `panti vahetük'kega kokku - - `panti kaits tala `poste `sisse - - siss `lõydi vahede `pääle vaheklotsid, et kõvass saab alussvärk Ran b. `ryygmõ^p (roovlatid) *tyy ol' sõss tyy katusõ alussvärk* Har

alus|värv krunt, värvi alus ruut om alussvärv, sõj om värnits ja `ooker Krk -õled *magamisase, aluskot't all ehk alusõled* Kod

halu|sõna pl nõiasõnad valu vastu – Se Lut *umma^p vere sõna^p ni halu sõna^p* Lut Vrd valusõna

halu|süld *Alu süllad olid kahe sugused, oli kuie jalane süld ja `seitsme jalane süld, neli `jalga oli `kõrge* Põi

alu|tagune 1. s Alutaguse elanik – R Rak `meie õlema alutagused, *elämä* Viru *Alu taga* Lüg

2. a *alutagused* (Alutaguses kõneldavad) kieled Rak

alutama *alutam(m)a* R(alo-) ViK Iis

1. alustama, algust tegema `Huomigul `saimme Lovisa ja `ehtul aludimme kodutied Kuu; *kuer tieb oma tükki esi, ühe lõppetab, `tõise alutab* Lüg; *sukka alutamma ehk sukka `luoma; `Enne `kolme `päivä ei aludetud `leiba, et `värskelt kulub pali* Jõh; *akka `laulama, aluta sina* Vai; *sie tüe tuli ju mul uuest alutata* Sim; *tema on asja alutaja* Iis || (koos da-inf) *alutab `einä lüä (niita)* Lüg; *kui aludeti `leikada* Jõh; *alodin oma ruki `leika jo; koe ku alodad `verko `lassa_ss kohe `enne paned `ankuri* Vai

2. asutama, rajama minu isa mälestäs viel sedägi - - kui akkati alotamma *se da rautied* Vai

halutama *alutama* Ote San (-teme, -tõmõ), (h) *alutam(m)a* V ([h] *allu-*, -tõm[m]õ, -temme; `haltama Vid) *valutama* `ohkas luid, *ku luu alutõsõ* San; *kül^p mul eilä^p ilman sälg halut^p* Kan; *mul jalg halutass - - paa_tälle midä päüle, nii et timä ei_haluta^p* Urv; *süä `haltass, iho kah `halti* Rõu; *külm pand `varba^p hallutamma* Vas; `vasta `vihma

alutera

veri jo halutass; 'istuh haluda ai, rasõhõt tyyd tyyt, sõss halutass; nii kõvastõ süä hallutass kui väidsega 'lõikass süänd Se

alu|tera sag pl alutera, -vili kyyt'alused ja sabateräd 'üeldässe aluteräd; piäl tuule õlid piäteräd, mes all tuule - aluteräd Kod

alutis alutis alustus eks sellega (kanga lõpetamisega) old jälle tegemine - - see lõpetise ots on alate viletsamb kui alutis VMr Vrd alutus

***alutlema** 'amba alutlõsõ^p (hambad on hellad) Lei

alutsi alutsi, -e Khk Kaa

1. adv alt kaks meest 'tõstasid puud alutse; tulid sa mäge kaudu? tä tuli alutsi εε 'jälle (mitte üle mäe, vaid altpoolt) Khk

2. a. postp alt (läbi), alust mööda, kaudu maa alutsi vee soon; nahakoi, see ajab naha alutsi eel 'peeie; jalglaud oli 'vankri alutsi läbi Khk; Tee keib metsa alutsi läbi; Lähme siit pöösaste alutsi otse Kaa b. suunas(t); pool(t) Löunaalutsi akkab pilve korjama; See kõueilm vajub änam põhaalutsi läbi Kaa

alutu alutu g -ma Khk Kaa Muh Rap põlatud, halvakspeetav; autu, alatu vanainimene jääb alutumaks, kidad ep taha suga änam jutusta Khk; see oo üks alutu inimene, keda alvaks 'peetse Muh

alutumasti alutumasti "halvasti" - Rap

alutus alutu|s Lüg(alo-) Jõh IisR Iis, g -se; alu|dus Kuu, alo- Vai, g -dukse algus, alustus 'vergu aludus on jo 'valmis Kuu; ehituse tüö 'juures 'tehti alotuse 'liigid; ajan 'arja vao esimisest 'sisse, sie on 'künni alutus Lüg; kana muneb 'enne paar 'veikest muna, nied on siis 'sarja alutus; alutuse palk, esimine 'pal'gi kõrd Jõh; siin Kuru 'kuolimaea ehitati, sis 'pañdi 'kundamentli 'sisse rahad - - 'pañdi 'kundamentli 'juure 'seina alutuse 'alla IisR; rugi 'leikamise alodus Vai; leiva alutus (leiva alguskannikas) Iis Vrd alutis

alutus|varb edimised 'õtsad, ku 'kangass saab alutettud, nied 'õtsad 'saavad alutus 'varba 'ümbär 'sõlmitud Jõh

halu|võtja halu 'võt'ja, tyy om sääne arst, võtt ar halu Se Vrd valuvõtja

halu|õrs sag pl puud ahjupae kohal puude kuivatamiseks - Lih Han Var Tõs alu õrred ahju suu kohas, puud 'kuivavad. õrred kõivad teise lõsna pialt teise 'piaie Lih; alu õrred lõmmude jaos, 'kõrges lae all Var; kase peerud 'kuisid üläl alu õrde piäl Tõs

halv → halb

halva|keha pej Lat's halvakihä (sõnakuulmatu, ülekatte läinud) ei püsü^p kah sukugi tarõhn Rõu

halvakene dem < halb

1. halvavõitu, viletsakene, kõhnakene na (marjad) omma timahalt halvakõsõ^p Har; 'harvu külgluiõga hopõn timä sääne um halvakõnõ, um lõdu hopõn Lut

2. kuradikene väik'ente halvakõnõ Se Vrd halvuke

halvalla 'halvalla = halvalt 'plankuje iest tuli igä 'maksada ja ega 'neidki 'halvalla saand Kuu

halvalt alvalt Khk Mar Mär Tõs, -d Emm Phl/h-/, 'alvald Hlj adv < halb odavalt 'ostas 'alvald Hlj; lehma sai halvald, 'kümne rublane lehm 'olle mihine Phl; 'kallilt 'ostis ja alvalt müib Mar; ta ei 'täidu 'palka 'maksa, ta tahab nii alvalt 'saada Mär Vrd halvalla

halvama 'alva|ma ('alba- Mar), alva- eP, '(h)alva|mõ, (h)alva Krl; part alvat u M, h- u Har; 'alvama Kuu(h-) Vai sag impv halvatus tekutama tämä on 'halvatud; oli

ärä `halvand Kuu; `alvamise ta suri Vai; Käsi ja jalg jähid tükkis alvatuks Pöi; Kolmas kord, kui εε alvada, siis äi taha inimene änam naljald paraneda Emm; eit alvati ää, teine pool oli ingeto Mar; ku võeras inime tõnnivakka `puutub, sis saab alvatud ja jääb `aigeks; `alvab nii ää et, alvatakse ää Vän; mina olen alvatud inimest saan `tõsta küll Ris; suust alvati ää Kos; `alvas vanainimese ää Koe; [ta] õlema ära alvatud, ehmatanud `kangest MMg; sʃj alvati, om ilma oimute Krk Vrd altama, alvatama, hälvämä

alvastama `alvastama Jõe, alvassama Kod halvaks tegema või pidama nemad igatpidi `alvastavad mind Jõe; õli rohodega ennäss alvassand (end haigeks teinud), es taha kruanu piäle minnä Kod

halvasti alva|sti HMd Kos JMd Tür Ksi Lai, -ste ViK Pal Kõp Vil Hel T; -sti, -ste L; -st Kär VII Trm Äks Lai; `alvast Lüg Vai; halvastõ V adv < halb laps `ütleb oma vanematele `alvast, on kuer ja `muistamatta Lüg; mis sa lõksutad, räägid teese `kohta alvaste Var; tal läks alvasti Kos; [obune] juba kauemad `aega alvast üleval `peetud Trm; alvast kedratud, väga loid Äks; ta käsi käib üsna alvasti Plt; nigu ossendanu sedä tyyd, alvaste, lohakalt - lohakade tennu tedä; nemä om ennembide alvaste elänuva, ei ole üits ütega läbi saanuva Ran; aga maja olna alvaste tettu - - `laskna tuuld läbi; na seevä (sõid) jo nii alvaste Nõo; ku `arvat, et kuhuss om halvastõ `mõistnu, siss `kaibat edesi Har; tu sa tei^p külh halvastõ Vas

alvatama alvatama halvama teise poole alvatab ää Ris

alvatu → alvetu

halvatus alvatus (-o-) eP(-d- Hi), g -e /-õ Khn/ halvatus äga alvatust änam paranda äi saa Khk; looma alvatuse ma näi ära - - loom ei tunne medad Kär; alvatus teeb kued ja jalad innetumas Muh; Vanade inimestel tuleb tihtipeele alvadus Emm; rabandos ehk alvatos - - üks vega ja üks tõbi ta on Käi; `ehmus alvatuse `moodi ää Vän; alvatuse `aigus Tor; alvatus tuli - - `järsku alvati ää Juu; suri alvatuse `surma Iis Vrd altus³, hälvätüs

halvemalt alve|mald Khk, -malt Kei, albemalt Mar, `alvemald Kuu(h-) VNg odavamalt Mei `ostimine oma tavara `Tallinnast, sield sai `palju `halvemald kui `Kundast Kuu; `kauple, siis tä annab alvemald Khk; et ma ikke `tingisi, et saab ehk albemalt Mar; nied timpud tehakse järelejänd `saiadest, siis `müüdaks alvemalt ära Kei

alvembide alvembide Ran Nõo halvemini kui vähä tälle midägi alvembide `ütled, siss säristäp nigu kadajass `vasta Ran

alvemidi alve|midi Nis, albe- PJg halvemini

halvemini alve|mini Rid PJg Aud Tür, -meni Rid Tor, -mine Kod halvemini mõni tigeidusi `ütles alvemine meiss Kod Vrd alvembide, alvemidi, halvõbihe, halvõмбаhe, halvõmbalõ

halvendama alve|ndama Khk VII Mar, -nteme Krk, halvõndamma Rõu; `alvendama Kuu(h-) VNg Jõh hv

1. halvaks tegema; halvaks pidama; laimama piüab `teissi alvenda Khk; mis sa - - `eestest `tiotad ja alvendad Mar; tema piab ikke teisa inimesi alvendama Koe; temä alventess miut, `laimass, ei pia lugu Krk; nii võit `asja halvõndada^p Rõu

2. hinda odavamaks jätma ei `halvendand mitte `permu Kuu

alvetu `alvetu VNg Lüg(`alva-) halvakspeetav üks `alvetu inimine, midägi väärt tämä ei õle; õled oma au `kaotand, õled üks `alvetu inimine Lüg

halvuke alvu|kene Koe, `alvu- Lüg halvake õle sie asi suurt väärt, `niisuke `alvu-kene on tõne Lüg

halvu(s)tama

halvu(s)tama *alvustama* Hää, *alvuta-* Hää Kod halvaks pidama; laimama *Kas* mind vähe on *alvustadud* – *Veera* `seuke ja *Veera* `seuke Hää; [pulmas] *akati tõenekõrd tüdrikud* `laitma ja *alvutama*; sa oma lapse *alvutad* ärä; nävad *alvutavad* ja `teotavad *minuda* Kod

halvõbihe halvemini *a sa umalõ* *tijt parõbihe*, *a tõõsõlõ halvõbihe* Se

halvõмбаhe halvõмбаhe Rõu Kra, halvõмбаhe Se halvemini *ütel inemisel ei_või*^p *inäp halvõмбаhe minnä*^p, *ku taal um lannü*^p Rõu; halvõмбаhe *sai no*^p *ku inne ol*^p Se

halvõmbalõ *alvõmbalõ* Krl Har, *h-* Rõu Lut halvemini

(h)alõ- → (h)ale-

halõdnik *halõdnik* hale *hallõ om*, *halõdnik väega* Se

halõdõ *alõdõ* San, *h-* Urv *haledasti lait's ikk alõdõ* - - *üte kõrragõ nak's nii alõdõ* `ikma San; *Kanasõ*^p `tsiukva^p *halõdõ*, *vii neile* `suurmid ja `piimä Urv **Vrd** *aledade*, *halõhõdõ*

halõhe *halõ|he* Se, *-hõ* Plv, *hallõ|hõ* Vas, *-he* Räp *haledasti ikk halõhõ* Plv; *lau!* *hallõhõ* Vas; *Sõss nakaš timä* `väega suurõ *helüga* ja *hallõhe* `surma *pallõma* Räp; *imä võt't latsõ* `üskä, *halõhe* `väega *ikk* Se **Vrd** *halõhõhe*

halõhhalõ *halõ|hõlõ* Vas, *-hhalõ* Lut *haledasti halõhhalõ kõnõlass*, *ikk*, `kuigõlõss Lut

halõhhappa *halõ|hõppa* Har, *-hhappa* Lut *haledamini halõhhalõ ikk*. *tõntõ vil halõhappa ikk* Lut

halõhuistõ *halõhuistõ* *haledasti* – Lut

halõhuss *halõhu|ss* Vas, *-ll-* Har, *halõh(h)u|ss* Se *g -sõ*; *halõ_uss* Har *haledus kas sa jouat tõsõ halõ_ust murõta vai ikkõ*; *Vahel tulõ hallõhuss pääle*, *nakat* `ikma, *ku_`mõtlõt uma elu pääle* Har; *halõhuss kisk vii silmist* `vällä Vas; *är mut'uss meelest* (hullub) - - *halõhusõga*^p Se

halõhõdõ 1. *haledasti halõhõdõ lugi*, *niu_sil'mist vesi* `ussõ *tull*; *Ikk ni_halõhõdõ*. *Pisarõ_`jyyskõva_`põski* `müüda^p `alla *nigu nõrõtass* Har

2. *väga palju*, *rohkesti* *Joodiga_joova*^p *halõhõdõ* `viina Har

Vrd *halõdõ*

halõhõhe *halõ_õhe* Rõu, *-hõhe* Lut, *-hhõhe*, *-hõhõ* Se *haledasti Hiidä no_taalõ pini-kesele ka_mõni lõvva täüs* `süüki, *kagu_halõ_õhe* *tää vahiss*; *Voonakõsõ_määge_halõ_õhe* Rõu; *ko pinile annat* `leibä *sis* - - `veiga *halõhhõhe sõõse* Se **Vrd** *halõhe*

halõline *hal(l)õline* Se *hale*; *kaastundlik* `väega *halõline jutt*; `väega *hallõline inemine*, `väega *halõstass* Se

alõnd(-) *alõnd* Krl(ls), *g -i* Lut, *-nd-* Rõu *algus(-)* *alõndots* (leiva alguskannikas) Krl; *kes mu* `kanga *alõndkabla om är* `võtnu^p Rõu **Vrd** *alõng*

halõnduss *alõndu|ss* Kam Krl, *h-*, *-ss* Se, *g -se*, *-sõ* *haledus*, *kahju-*, *kaastunne alõnduss tull pääle*^p Krl; `võõral *ka*^p *ol'l timäst halõnduss*; *kel pehme süä*, *lätt halõnduss* `süämehe; *suurõst halõndusõst* `vaßsu *ar mül* Se

alõng *alõng* = *alõnd poiss lõõgaßs edimädse piho*, *ku ol'l põimu alõng* Lut

***halõnpalõng**, **halõpaling** *pl p hal(l)õpalingit*, *halõnpalõngit* *loba-*, *lorijutt aägu ui halõpalingit*; *sa_ka seletä* `mäantsit *halõnpalõngit näile* Se

***halõpalitama** *pr halõpalital* *lobisema mäantsit ha(l)õpalingit halõpalital* - *horotat* Se

halõtudõ *haledalt*; *haledal kombel*, *väga kõvasti* *Taa sai esä käest halõtudõ* `peßsä^p Har

hamagu *hamagu* = hamanik – Kuu

amakil *suu oiad amakil* (ammukil, ammuli) Saa

***hamaldama** Ma *hamalda* õs tuud ütehn võtta Rõu Vrd hamatsõma

amalema → amelema

hamanik *hamanik* int van või niiviisi, tõesti – Kuu Vrd hamagu

amara *amara* kirvesilm 'kirve amara on 'katki; *amaraga tagosin* Vai

amat *am(m)at, -t'* Saa M San Har(h-), *aamat, -t'* Vas Se Lut, g -ti, -di; *amat* Kõp Lei, *amat'* Kad

1. amet, eriala; töökoht *nüid 'võeti aidame ammat' ärä käest; läit's ammadit 'õpme; selle ammadige ei toida temä ennast ärä* Krk; *timä ol'l ammatist maha aet - maha visat; ku parõmbat ammatit ei olõ^p, siss tyy ammat' ka ei_söödä_mjüst; to_m 'kongina_liinan ammatin, ei_tiiä_mis ammatit timä pedä; ma_i_tää_kah, mia ammadi pääle timä opiss* Har; *ütesä aamatit, 'kümnes näl'g* Vas

2. tegevus, töö, askeldus *Roidab päl külä 'mjüüdä, ei_ol ammatid 'miastig* Hls; *toimõnda ammatit* (tee oma tööd) Har

3. (halb) harjumus, komme *käib külä müüdä lõkudamas. tal on sihake lõkudamise amat'* Saa; *nihutep 'pükse üless, sji om õpit ammat'*; *kel 'suikmise ammatit ei oole sji pal't aiguts* Krk; *hobõsõl om hammat', ei taha vitä, räbeless* Har

amati|mees ametimees, käsitöoline 'õpseve ammatimehes, valla sepäs või puumeistris. *ammatimehi üitsjakk 'aiga roonut 'ljiñtme es võete* Pst; *põllumjiss põline rikass, ammati mjiss ajoti rikass* Krk; *ammadimihe, käsitjüülise tyy* Har

amat|mees = amatimees *amat'mehed, tislariid ja puusepad ja kutsarid ja sadulsepad, nied sõid jo kõik mõisa lauas; nied olid jua amat'mehed, kes 'trelli kudusid* Kad; *aamat'mjiss om 'aolda rikass, a põllumjiss om perädü rikass* Se; *timä olõ_i 'umblõja ei rautsipp ei määne amatmiis* Lut

hamatsama → hamatsõma

amatsi *suisa Veimeste kimbud - - 'siuti* [pulmas] 'kaela. *Kudas sa amatsi ütled: anna nüd raha kah! Ku 'veimekimbu 'kaela sai, pidi 'maksma* Hää

amatska *ama-iska, 'matska* (kartuli- ja leivakõrvane) koku- ja hapupiimakaste *ama-iska, koho 'piimast 'tehtud, panivad koort 'ulka - - kui koku 'piima oli vähä, sis 'pariti appu 'piima 'ulka ka. se oli 'kõrti 'tauline* IisR

hamatsuss *hamatsuss* arusaamine – Lut

hamatsõma *hamat'sõma, -tsama, -da^p, -dsõma, -tsa^p* Lut; eit õs *hamadsõki^p, hamadsõgi_s* Se hv mõistma, aru saama; *märkama ma hamadsegi_ss, õt 'täämbä om pühapäiv; timä õs hamadseki mehele miitnä^p* Se; *sa hamatsat miä tan um ali hamadsa_i^p; jõvva_i^p är^p hamatsa^p* Lut Vrd hamaldama

amb *amm g ammu* Juu; n, g *ammu* Kse Hls, 'ambu, 'ammu kom 'ambuga Lüg; p *ammut* Krk van amb, (vibu)püss *va tuli lukkuga 'ambu õli mul ka kääs; õli ka üks sütte 'pannuga 'ammu, 'ambuga lasin; 'püssi 'ammu võttan ka 'selgä, egä sedä kodo tiä, midä 'metsäst saab* Lüg; *Ammul* varna otsa viskame, ära lepme, tülü rahu jätme Krk

hamba- → hamma-

hamba|auk 'Ennemast kui 'mendi 'juadule kuhugi - - siis kes kodu jäi sie üttäl, et tua 'amba 'aukus 'mulle ka 'praasnikku Jõh; *Pole mette nii paljukest ka kut amba 'auku veiks panna* (pole sugugi) Kaa -hain koera-pöörirõhi (*Hyoscyamus niger*) – Räp Se Lut 'hamba haania kasussõ^p pinnärde pääl. 'haelmo^p oma^p tubako 'haelmede 'myydo. nupu^p saisva^p kõrrast rinnah kui 'hamba^p Räp; 'hambahain, 'pindre päl vai

hambahalu

koh`pehmebä kotusõ pääl Se **-halu** hambavalu – V `Hambahalu um halv ja_`varbavalu um halv, a_`kõgõ suurõmb um kõtuvalu Rõu; `hambahalu ja `varba valu tu om hädä, a silmatõbi tu om sitt Se

hamba|hinds -inõds g -inõdsi Urv Rõu Se, -hindz Lut

1. naer, naermine; irve, irvitus *Ega elu ei olõ`hambainõds, elun om`vaiva ja viletsüst pal`lu* Urv; *Naar olõ_õi_`hambainõds* Rõu

2. nalja-, irvhammas sa `usko_i_`timmä, timä um sääne `hamba hinõds; inemisel vaia pelädä` jumalat, jummal` olõ_i_`hambainõds Lut

Vrd hambairv

hamba|hirs hambapalk `hambahirress `võeti peenemb hirs rants `hiirsi `otsõ `pääle [et hirred ei vajuks välja] Har

hamba|irv -irv g -irvi Har, -irb Vig

1. naer, itsitamine no_su_`hamba`irvi om mullõ vaia Har

2. naljahammas [Ta] on üks ammairb Vig

Vrd hambahinds

hamba|irvistus naerualune – VNg -irvitse sji om küll `amba irvitse, aa pääl `amba`irvi Krk -irvitus = hambairvistus hv *Mis sa`naerad, ega ma su`amba`irvitus ei õle* Jõh -kaeve hambaork anna mulle `amba kaevet, sellega kaevetasse `väljä taigliha; tä ei annud mulle `amba kaevetki; karjamua nõnna pal`jas et, `ammakaevet ei õle Kod

hambake dem < hammas – Krk V väits iki vana inimese `ambak; `ambakse `it`si suhun, it`sits pääl oma `ambit Krk; a no mul `hambakõisi inäp süüä ei olõ` Vas; sepp kaksass `hambakõsõ `vällä Se; t`sirp `ambak`stiga Lei

hamba|kiri tumedamad viirud hobuse hammastel – VNg Vai Vig Hag KJn Trv Krk `amba`kirjast `katsuta obuse vanudust VNg; ei ole `amba`kirja änam, ammas on nii lihiks läind, [hobune on] vanaks jäänd Hag || fig tie `oige sie suu `lahti, ma `vaatan `amba`kirja, kui vana sa oled Vai; nyur tüdruk alle, a `vaata `amba`kirja, ka `ambit suhun om vjil Krk -kivi Kis `ambud äi puhasta, senele jeeb `viimaks `ambakivi ammaste `kõlgi Emm || fig Kupauad keedetaks kuivalt `süümeseks - - süüks või `praegugi - - `ambakivisi. Uad on `ambakivid Hää -koer narrija, lõõpija – Hää Pil mis sa noogutad, va `ambakoer Hää

hambaline `ambali`ne g -se R(h- Kuu) JõeK, -mm- Juu

1. (elusolendist) hambaid omav, hammastega neid `taotab vähä `õlla neid `üeksmä `ambalisi `lehmi ja `ärgi; `arva `ambaline on tõne - - `arvad `ambad suus Lüg

2. hambuline, sälguline; sakiline `ambaline pael Jõe; `ambaline `sielik - - sakkid all; on [kirve, noa] teräl `ammas sies, akka puud `vestämä, siis tieb puu `ambalisest, ei lähä siledäst; `einä `kaare on sul `ambaline, ei õle `ühtläse lüõnd Lüg; all on [kangastelgedel] `ammaspuu, `selles on `ambaline rattas Jõh; [lina] `kolgida `kolgispuu vahel, mogomaine `ambaline `kolgispuu Vai; katukse labidas `niske `ambaline JõeK

hamba|mees 1. vigurimees, naljamees – spor üld *Küll sa oled vade hüü`hambamies, ega sinuga igäv tule Kuu; Obuse`kauplemisega enne, kis isi`seuke jutumjjs es ole, võttis omal jst`rääkija, `seukse`ambamehe, kis`ästi üles`kütis ja Hää; ennembide`oll`serätsit`ambamehi, noil`oll`kavalit jutte ja`kõnnit, mugu`kulle ja naara Ran;`hambamjjs hüü, las_õi hinnäst pilgada` Se*

2. vihamees; tülinorija – Jäm Hls Vas `ambamees, kisub ning näksutab `peele Jäm; tal om ää `amba, kiges putup `kinni - - sji om `amba mjjs kül Hls

3. nõid – VMr Sim Ksi nõiad - - on pulma 'rahva' nõidunud unidiss. kui oli sihuke 'ambamüis, sji' nõidus 'vasta Ksi

hamban → hambas

hamba|ork 'anna 'mulle 'piero 'küllest 'ambaork Lüg Vrd hamba|kaeve, -rüüste, -rüüstüss, -sosi, -sõnn -**pala** 'ambapala, 'ampala suutäis – Vai -**palane** = hambapala (lastele) ooks tei lajud 'ampalased järele jättäned Vai -**palk** risti ühest seinast teise ulatuv, murispuid fikseeriv tala 'hambapalk [ulatub] 'risti ütest sainast 'tõistõ, [otsad tulevad] rañtshirre 'sisse; 'hambapalk pandass ligi 'saina, tyy om sääļ kaarusõ all, tyy katusõ manu ei putu^p – tyyļ 'otsa lõigadass hammass 'sisse Har Vrd hambahirs -**pulk** On ambapulgaks jäänd (tagaräägitavaks) Kaa Vrd hammastepulk -**puu** sälguline puuese – M Har Rääp a. puuklamber, mille vahele kiilutakse töödeldav ese, pügalpakk ku ust teläss, siss omma puust tettü kat's 'hambapuud, pandass üt's üte otsa poolõ, tõnõ tõsõ otsa ala^p, siss pressitäss [lauad] külluga kokku Har b. "palgiparvi ühendav puu" ku 'jõuti ärä Imä 'jõeale, siss lahoti pal'giparvõ_vallalõ, 'võeti 'ambapuu päält ärä^p Rääp c. p kangastelgede haripuud, kust ripuvad alla soapuud ja niiepöörad – Krk d. p käärpüude pulgad, kust lõng käärimisel tagasi pööratakse – Trv e. adra osa – Hls Vrd hammaspuu

ambar ambar' g -i, -e kuur, küün; ait ambar', kohe haina sisse pandasõ; ambar'ehe võit muut 'kraami ka panda^p; vili om aidah, salvõ šeeh aidah, salvõ šeeh aidal, a kual olõ õi 'sal'vi, tu jo kutsutass ambariss Se

hamba|raha kingitus (hrl metallraha) imikule – R S L K M V 'amba raha 'andavata ristema ja ristisa VNg; lapse vaderid pidid lapse emale ikka 'ambaraha 'andma, muidus kasu lapsele mitte 'ambud suhe Krj; vaderid 'andvad lapsele 'ambaraha. 'antasse ikke õberaha, et siis kasovad kõbad 'ambad Mar; ku 'lähtas pütti 'vüima (katsikule), 'antas 'ambaraha Hää; vader annab ike 'ambaraha. vanast 'aidis rubla õberaha. 'eeste on 'ambaraha 'andmine, kui kerikust [ristimiselt] ära tuled Pal; 'amba raha andass 'ristmise aal. ku nurmikut 'viiti, söss ka 'anti latsel 'amba raha Krk; Ristmise vette pandass iks hambarahha Rääp Vrd hammasraha -**ratas** hammasratas – Lüg Juu Krk V 'Asplil kaks 'ambarattast, üks luges 'õtsi (lõimelõngu), 'tõine 'võrkeid. kui sai 'võrge täis, tegi kõhe 'plõksu; 'Suurel 'ambarattal on 'servas kuus 'kümmend 'ammast sies, sis on ka üks 'võrge täis - - 'veiksel 'ambarattal on kolm 'kümmend 'ammast sies; 'ambarattas, mis ette 'tõmmab [palki saeveskis] Lüg; 'köstrel (kangapoomil) on sarved peäs, niuke 'ammaratas, sealt keeratakse kangas 'köstre 'ümmer Juu; 'rõõva poomi 'amba ratass Krk; 'Hambaratas [linamasinal] - -oll nigu üt's suur 'vañkriratas inne Urv -**raud** sälguline, sälguga või kisaga raud a. (kangaspuudel) – VNg Lüg Amb Sim sääļ [kangaspuudel] all on 'jälle 'niisukene pakk kohe, sääļ on 'rauast 'ambaraud, 'sellega 'kierad [kanga] 'sinne pakkule VNg; 'Ambaraud on 'kanga 'päälise 'kõrvapuude 'sisse 'taotud 'tõine 'tõisepuol 'kõrvapuus - - 'kanga 'päälise 'kandepuu 'raudased 'õtsad 'käivad 'amba 'rauva 'pääle. 'kanga 'päälisi saab kas ette- vai taha 'puole 'tõstada kuda vaja on Lüg b. vahend noodakõie suunamisel – Jõe c. vitsahammas – Mus Har kellega 'vitsa 'pæele 'taotasse oo 'ambaraud Mus Vrd hammasraud -**rüüste**, -**rüüstüss** hambaork anna sji pinnuk maast, miul om 'amba rüüstet vaja; mea_p ole siu 'amba rüüstüss, rüüstät pääle miu 'sell'än, sa piat iki miu man 'rüüstme 'ende 'ambit (õeld riidlejale) Krk

hambas 'ambas R Khk Põi Hää, -mm- Kei, -n Kod hambus, hammaste vahel, suus 'katso kui murelane tuleb, õga 'ambas; leib kohiseb 'ambas, kui on karu 'kaura lesemetega ja aganuiega segamiste Lüg; järjest piip 'ambas Khk || ñg kus on 'nuored

hambasosi

mehed kuos, sääl on alaldi sie jutt `ambas Lüg; `Tõine inimine `ambas (tagarääkimisest); *eks näd sellegä õle* `amban (riius) nüüd Kod; *hing hambas kõigest jõust, viimane väljas, pingutusega Küll sene* `tüögä on elos `auvet saand - - päiv palav, *ing* `ambas Lüg; `Juakse pimedä (mullika) pera `ninda_t ing `ambas Jõh

hamba|sosi hambaork `Ambaork - - `ambasosi `õeldaks Hää -sõnn = hambasosi `anna `amba sõnni, ma puhastan oma `ambaid Lüg

hambasse, hambast `ambasse Kuu(h-) Lüg Hää(`ambas), `amba Lüg Jõh Kaa Trm, `hambast Kuu hambusse, hammaste vahele, suhu; hambust, hammaste vahelt, suust lask `hambast maha; [võttis] `hambasse ja viis ärä Kuu; võttasivvad `viie `puudase `suola kotti `amba Lüg; Pane `ambas, pista `ambas Hää || fig sai `kondi `amba (põhjuse) Jõh; *Kui selle amba kukud (jutualuseks saad) siis pole nalja* Kaa; *pa* `amba (söö ära) Trm

hambata, ambatu `hambata Phl, `ambatu Lüg Jõh Rid hambutu `ambatu ants (hambasteta või viletsate hammastega inimesest) Lüg; `ambatu suu Jõh

hamba|valu üld (u V) mõnel on sedised valu `võtmise sõnad. `ambavalu sõnad Jäm; *Nii vali* `amba valu oli, et äi tahtnd `piipu koa änam Põi; *panin* `rohtu tropiga `peale, võttis `amma valu ära küll Han; *sie on nigu* `ambavalu, ei anna ega anna rahu VMr; *surd lapse sõrmega pidi* `ambavalu vaetama, siis pidi ära `jäama Kad; *Joba selle ambavalu kadunu* (surnust) Trv; `amba valu ja sööje valu om kige suurepe valuse Krk; `amba valu ja `varba valu, nõj võtava mehel meele pääst Ran; *no ryyk* `jo `amba valli Krl Vrd hambahalu -**viha** `amba viha meni `sisse (koera hammustusest) VNg; `Ambaviha on irmus sañt ihu `sisse minema, see paneb oort paisetama ja võib surma ka tuua Kaa -**vilu** - VJg Kod naa sulle kua näridä, `amba vilo (ajaviidet); *kualiked ehk* `õuna, naariss `üeldässe `amba vilo, neid süüässe `tyyrelt Kod -**ving** pahandus, meelepaha teeb `amma `vingu, kui teist kuidagi `viisi `aavab Ksi; *sulanõ tek*k perremehete pal'lo `hamba `vingo `tyyga, et kõõgõ kipemba tyy `aigo tööse kotuse `pääle lät's Röp

ambi Verisi ambi (südilt, ägedalt) vastu hakkama Hää Vrd ambu¹

hambih, -e, hambillõ, hambin `hamb|ih Vas(-m-), -eh Röp, -ihe Plv Se, -eh Röp, -in Kan Rõu, -õin Har, -illõ Urv(-m-) hambus(se), hammaste vahel(e); suus, suhu `Poiskõnõ om ka `hindälle juña `hambillõ `käändnũ; *Ei ole* midägi `hambillõ võtta^p (pole süüa) Urv; *ot'sit väist, väits* `hambõin Har; `ikski `pañti pyyr ka `hambihe [seale tapmisel] Plv || fig Naasõ_lõhvardi ja_t'saagadi - - tiia_kiä neil `hambin ol'l (tagarääkimiseks) Rõu; *Sul piät õks kiäki* `hambih olõma Vas; *Mis sa jürät minno, alate olõ* ma_sul `hambeh; *Terve ilma* hambeh Röp

amblik `am(b)li|k g -ku hambuline - M `toimise `kangal tulep pures `sisse, sihante `amlik Hls; *katuse lapi* `amlik; (pooltühjast viljapeast) rüäl ja nisul pää om `amlik. täo om pal'u `amlikit päid, tühjä `päase Krk

ambline `am|lene Juu, am(b)|line Krk, `amb- Trv Ran, g -lese, -lise hambuline `amlesed sirbid; `amlesed tekid `kooti, triibu `iäre `kooti `ammad; `tehti `amlest triibud `sisse, `kooti teene koe teist `lõnga Juu; *saag om* `ambline; *sij om* `ambisess, *lampsu* `kaupa põet, ei ole tasatsess ilusti põet; [vilja] pää jääss `ambisess (pooltühjaks), *vahe pääl om* muist `tühjä, äitsen ei ole ilusti ärä saanu tolmate Krk; `amblised pakud, sääl kangass vahel [vanutamisel] Ran

amboni n, g amboni (g -ja) kantsel *sjonds lätt amboni päle, naass* `andma jutust Lut

ambu¹ *Kõik läksid veritsi`ambu kokku (ägedalt riidu) mis raginal; Tuleb veritsi`ambu`vasta akata Han Vrd ambi*

ambu² → hambusse

ambul, -i `ambul Rid, -i Jäm Noa hammastega `ambuli otsas kinni (tahab väga endale saada) Jäm; [rebane] akkas ridva `otsa `ambuli `kiüni Noa; ta (koer) on niisuke tohm koa, ta jooseb `ambul `kinni koa Rid

hambuline `ambu|line Kuu(h-) Khk Muh Mär KuuK JJn Sim, -lene Mar(-o-) Han Koe, `ammu|lene Vig, -o- Ris;ambu|line Vll Jaa Pöi Kse Tös VJg Iis Trm Lai, -lene Emm (-o-) Rei (-leine);ammu|lene Kul Pä Tür Kõp, -line PJg Tor, g -lise, -lese hammastega, sakiline, sälguline Linamasinal oli kolm ambulist `rulli Jaa; ropse mõek o suur `ambuline Muh; `ambolest tekid Mar; Vanaste olid puust lukud ja puust `ambulesed `võt`med Han; ammulesed vaali `kaikad Aud; trepiline labidas, katukse labidas - - `ambuline KuuK; lehed on ammuleseks `süödud Tür Vrd hambaline, amblik, ambline, ambune, ammasline, ammiline

ambuma `ambuma hammustama koer `ambus toist VNg

ambune s_{on} ambune (hambuline) laud, kellega lüü viel tots ja tots sedasi siledaks [õled katuse tegemisel] KuuK

ambuni `ambuni (üleni, väga) märg Rei

hambus, -se `ambus IisR Vig Lai, -se Rid JJn VMr VJg Sim Lai, `ambu Khk suus, suhu, hammaste vahel(e) see nii kilaabu taar - - akab `ambu (teeb hambad hel-laks) Khk; pane suits `ambusse Rid; jah, eks `sulle (koerale) `mieldiks küll se (liha) `ambusse võtta JJn; piip oli alati `ambus - ammaste vahel Sim || fig Tia kelle `ambus (taga rääkida) ma nüüd küll võiks `olla IisR; hing hambus kõigest jõust, viimane väljas, pingutusega Jookse nii, et ing ambus Vig; kiire töö, tahetasse lõpetata - - tehasse nii et ing `ambus Lai Vrd hambas(se), hambih(e), hambillõ, hambin

ambuta, hambutu `ambuta Rid, -tt- Tös, `ambutu Jõh; pl nambutumad Emm hammasteta Susistab nagu `ambutu Jõh; Ambutumad inimest äi saa levakoorusi süüa Emm Vrd hambata, ambatu, ammitu, ammutu

hambüüs `hambüüs, `äm- g -i suli, röovel; mõrtsukas; tige, hoolimatu inimene üks `hambüüs on küläss, ega `muidu `üösitel `luomad `lautust sis `aeva ole `kuulla ärä kaduma; `ämbüüs on, `Suomes pidid olema nisused `vargad vai `niisused sulid; Üks `hambüüs oli tappand `toise inimise kohe `pussuga ära Kuu || No küll võib üks luom aga `olla `hambüüs Kuu

ame see on nii ame (habras, pude) lõng - - pool `turdund lõng oli - - ame lõng Khk Vrd ave

hame n, g ame RIId Jaa Muh Mär Tös Koe MMg; ame g `amme Saa Äks Ksi Vil M T, g amme Saa Ksi Pst; amõ g `ammõ Vön Ote San Kan(h-) Lei(g ammõ); (h)amõ[?] g `(h)ammõ V(g hammõ Lut); hamõh g `hammõ VIId(g hammõ Plv)

1. särk - Vai Hää Saa MMg Äks Ksi Vil eL takkune ame `selläs; amedel (hamede poolest) on rigas Vai; `eüdisel ajal ol`li ame ja `ammel ol`li kaugas Saa; maagelõng - - sellege kirjutive `ammit, kaalatagust ja rinnaedist Trv; ku [kanga kudumisel] `alla karubää ümmer tiir ärä lääb, siss `ütlet antsul om ame sellän Pst; ku rehet akati `pesme ja mehe linu aive, siis olli `paklise `amme, rüä`lõikuse aig ja einä aig, siis olli peenikse `amme sellän; just ku kotil auk sehen olli naiste ame. meestel `panti `kaalduk `sissi; viis küünärt olli meešte ame. meestel olli põlvist `saantigi, naistel olli poolest säärini; `amme perse katik kulunu; [tüdruk] `tyydi ärä kas `ammel (särgi

väel) Krk; suure `poiskese olliva niisama `amme väel, es ole `pökse es medägi; ame om ligi ihu, surm vjil ligembäl Nõo; ku `lämmi `olli, `olli `pal'la `ammõga Võn; `ammele aeti olalati ja käisse `värdli pääle maagelang, nisukese tipi ja looga tetti Ote; hamõtõ kinni `panda^p ol` sölõ^p ja preesi^p; latsõ^p käevä^p koolin `ammõga - - imä pihtsärk minnä^p pääl; `ammõ rinna jjn ol` meestel viis, naistel neli `nüpsi, niidise^p nüpsi^p; `haigil inemisil iks tetti `valgõst `sel'gest villatsõst `ammit, kel rematism ol' Kan; `hammõ olli` kõik' nipitädä` ja mulgutada^p Urv; Ku kohegi `küllä vai kerikudõ `lät'si, siss `aet'i kirutõdu^p ammõ `säl'gä; `meeste` rahva `hammõ `olli `valgõ niidige kirutõdu, naistõ` rahval verevä ja sinitse ja vahatsõ langaga Har; vanast ol' [lapse rõivastuseks] pikk hamõ, alapoolõ `põl'vi, kablakõnõ `umbre kõtu; `Rühmä no` tüyd` jü` vai päävä` kokko, a` kattõ hamõt panõ õi^p kiä kooldõn `säl'gä õi^p; Massa õi` `kirgi midägi^p, olõ õi` sa` taa `hammõ sisse vjil är` koolu^p õi^p Rõu; vanast ol'li` naistõ `hammil` maagõlise` käüsse` perä^p ja maagõlise^p olalapi^p Plv; vanast ku pik`ä^p `hammõ^p oli^p, sis pidi olõma rajuss (lõhik); hamõhke (hamegi) säläh` habisõss ku haavalekt suurõ` hirmuga; üte `hammõga (särgi väel) külm saa Se; `sjondzal um pikk hamõ^p (vaimuliku rüü); missil um iigä` pikk hamõ^p, üless kist, laja ni pikk, `valge um Lut || (menstruatsiooni ajal kantavast särgist) ku sa näet tõise inimese `alba amet, siis sil`nä` jääve aigess; roosul om kige suurepass rohuss must ame, sji `võtvet vere `käime; musta `amme vesi om eläjädal ka rohiss; ku uisk är `pisten, siis pane `musta `ammet pääl Krk; verevid `ammid ei tohi `kaeda, nõrgaverelistel jäävä` silma `aiges Ote || fig Hame es näe perset (kiirest jooksust) Vil; timä om nii jumalõpal'lass, tel ei olõ mitte medägi muut ku hing ja `hammõ` rüpp Har | Ütel nõul ku amet persed Trv; na om suure sõbra, nigu ame ja perse Ran; Ütte alasi koon nigu hamõ` `persega^p Urv | tükive või üte `amme `sissi (sõbrustavad) Trv; nemä` eläss ku üte `amme sihen Krk; na` `võidava üte `hammõ sisen ka olla^p, na`mma` nigu` pük's `persega^p Har | (ropendajast; lobisejast) suu laiep ku ame alt` pyult Krk; Suu suurõmb, ku alt` ammõmulk Ote; Täl om suu` päält suurõmb ku alt` ammõrüpp Urv

2. a. jakuge ame, pääl om linane, all om jämme jakk; ei oole änäp jakuge `ammit` meil Krk; noh mia esi ka pidäsi - - iluste jakuga kahar ame [oli] Puh; `amme pihuss, tu `olli` jakuga `ammil - - pääl pihuss, all jakk Kam; kõigil naistõ` rahval ol'li` jakuga` `hammõ^p Har; jakuga `hammõ` olli` iks` pitä^p Vas | Jakat ame `olli` ülevestpuult linane, altpuult paglane Hel; vanast ol'li^p jakuga vai vundamändiga `hammõ^p Kan; vanol` inemisil iks` umma^p vjil` kõigil` hundamändiga^p `hammõ^p Plv; pudumeändiga amõ Lei b. `kaukage ame. kaugass oo kural` pyul` paklise `ammel; miu esäl` olli` pihage ame, `panti raha `amme piha vahel Krk; tüü` man olliva liht` käistega `amme, pühapävän` külän` kävvä` olliva kõrt` käistega `amme Nõo; `nyü`rega hamõ - - toolõ `hammõlõ` lõigati` väega `lühkene` pyu` mulk - - nyür` lät's` lak'ka, sõss` mah-tu` pää` `sisse Kan; põrõhõlla` omma` `lintsega` `hammõ, liidsikene` ola` pääl Urv; `ilda` `aigu` `olli` vil` poisõl` värligõ` `ammõ^p Krl; kimarduisi` `käu`stega` `hammõl` ol' `värl'i` pääl, puu` `käu`stega` `hammõl` is` olõ^p. kimarduisi` `käu`stega` `hammõilõ` ummõl'di` olgrehma^p. olgrehma` ja` `värl'i` `olli` kirutõdu^p; puu` `käu`stega` hamõ^p - - nyu` `olli` tüü` `hammõ;` manüskitse` `hammõ` `olli` meestel - - manüskinõ` ol' kirutõl. `aedu` plak'ikõsõ` ja` mulgukõsõ^p Har; Kubõrd` `käu`ssidega` hamõ^p Rõu; maakõline (punaste maagekirjadega) hamõh Plv; `korjustõga` `hamme` (id) Vas

3. van` vanaaegne` seelik - RId Ame õli `sielik, amel õli` ümmärgune ja toros saba; ame saba` juoksi` `pitki` maad. mies ois` `naise` seda` ameda` üleväll Lüg; ame, sie on

`naistrava `sielik vōi kuub Jõh; ei ole ameda `seljas Vai || aluskuub ame - - alus `jupka, vai alus `kuube; ame jääb `sieligo `alle Vai

4. van rätik; riidetükk ümbervõtmiseks; mõrjsja uju – Jaa Muh Mär Tõs Koe se oli igavene ame, mis sellel `üंबर oli. `sõuke rätik, riie Jaa; mis suur ame sool peas o (kui midagi erisugust peas on); võta ame `üंबर abude; suur ame o noorikul `üंबर pea, silmad `kinni, pea `kinni, `seuke suur `valge lina Muh; amed olid enne `valged linad ümmer kui `viltsid `suuri rätikuid veel ei olnud Mär; soe ihn sul aga ame üंबर Koe || suur pealmine riie, vihmakuub nuo mida sa `uitad ame `üंबर VNg

5. lootekest lat's sünnüss hammõn, tyy hamõ^p mõstass är^p ni kuivatass är, ku su `antass `kohtulõ, panõ puhu^p ni saat `õigusõ; hobu ku tyy varsa - - timä `hammõn um; tõbrass `sündü `hammõn Lut

6. kangamõõt – M kaits käärpõu vahet oli ame. mede käärpõue ame olli kuus küünärt pikk; `sõege tetti `amme märk `päüle, ku edimine tiir är aet olli Hls; kail's `tõisku amet kangass pikk - - kate `kümne `amme jagu Krk

ameerika amee-rikaMMg Pal Plt Rõn Plv, meerika Jaa u Ote, ameriku Krk, mee-riku Hls Hel. Substantiivina sag pl: ameerikad Pal, ameeriku Hls, `aameriku Krk, meerikid Kõp; meerikas g -ka Krj Jaa Vil; meerik g -a Kod, g -e Ran Nõo Kam Ote, pl -õ^p Kan

1. a < ameerika a. `saksamaa ehk amee-rika lammass, pikki `handoga Plv b. (kartulisordist) muist `üidvad meerika `tuhlid, muist `jälle võigud Jaa; amee-rika `kartulid on varased, need on Amee-rikast `toodud Plt; meeriku kardule om kige varalisepe Hls; meeriku kardule - - miu latsepõlvengi `olli neid vjil - - vähä Hel

2. s (kartulisort) meerikad o suured `tuhlid, neli viis tükki kasub; kui meerikas vanaks läheb, pole `maiku änam mette Krj; enne `üiti `kamsa-ikid. siis aketi meerikaks `üidma Jaa; meerik on pikk ruusa kardul Kod; `aameriku om punatse `koortege. saave varepest `valmi Krk; meerike olliva `rohkepemp aia `kartli, `kasviva ruttu, `pani varra maha Kam; meerike^p - - `tsukro `kartoli^p Kan

hamekene dem < hame panõ nu `ammõkõnõ `säl'gä Krl; koe sa tu latsõ `hammõ-kõsõ pannidõ; latsõ^p riihjetarõ keressel pikä `hammõkõsõga Har; Vähämbä [lapsed] lasi_ `hammõkõisiga_ nigu_ hüdisi^p [liugu] Rõu

amelema ame|leme Pst Hls Hel, ama- Trv Krk rabelema; tõrkuma, vigurdama, edvistama; vastassugupoole vastu huvi tundma missa amalet, ku sa ei mõista `õigest kõnelde, rabeles üits sõna siit, tõine sääl; obene nakas amaleme - - võtt amalde, ei lää sinna kos sa taht tedä `aade Trv; akkab ameleme, ameleme, aga ei mälete esi midägi (langetõbisest) Hls; ku koer suise `pääle tule, `sül'gä `vastu, sõss jääss koer amaleme; vasik amaless `jyymisege. nuki pist joogil `sissi, võtt `vällä jälle; `oina näkkusiv lam-maste ümmer amalevev - - `oina iki nende ümmer amaleve, aga periss joosnu ei oole vjil; `oina amalev iki. amalemin om `rohkep `suuge [katsumine], nuusutemine Krk; koolilatse ameleve (edvistavad) Hel

hame|raud ameraud (raud)vits vanaaegse seeliku, hame allservas Ameraud õli õhukene ku vitsplekk, ameraud `pandi saba, sis `sõisas saba `kange, `sielikusaba ois `üm-märgune ja toros Lüg

amesille miä olen amesille (hamede poolest) rikas Vai

amet am(m)e|t eP(-õ- Khn, aam- Kaa) spor M(-t' Hel), T, am(m)õl' V(aam- Vas Se), `amme|t R(-ti VNg), g -ti L K(-e Ris), -ti, -di R S San V(-e Rõu Röp Se); anep g -i Lih(hv anet) Kse Han

1. elukutse, eriala, teenistus; töökoht, -ala 'Ammeti oppida ei ole 'millaski 'ilja; 'Ammet kaik mes 'leibä tuob; Küll 'ammet obetab ja tüö 'viisile vedäb Kuu; 'õlgu [tal] sada 'ammeti - - ikke ädäs 'ühte 'puhku; midä 'ammeti sa ajad - - midä tüöd sa tied; sie on 'jälle tämä 'ammet ja leib; kas tahab ka kuhugi 'ammeti 'pääle 'saada, ise 'naiste 'rahvas Lüg; Vanemb pueg 'pañdi 'Narva 'ammetiõppi IisR; 'ammet ei 'tiuta miest, kui mies 'ammetit ei 'tiuta Vai; annab ammedi kääst ära; ilma 'õpmata mees, ammedita mees Jäm; amet ise õpetab 'jälle Kär; äi see ammet meest äi toida Emm; ega ammet küsi 'leiba, ammet toob 'leiba Käi; 'rätsepa töö üsna 'kerge töö, üsna 'kerge ammet Mar; ta oo ametis 'kinni, ega ta saa ää 'tulla Aud; mees pidas voorime ammetid HMd; kümme 'aastad oli selle ammeti sees Rap; rublane nimi ja kopike väärt ammet - se pidada perenaese põli olema; juba imu täis, võtt enese ammetist 'lahti; kus ammetis ta käib Juu; ega ammet miest riku, kui mies ise ammetid ei riku JõeK; sie on ikka üks ia ammet sie sepa ammet; teda taheti kua 'sinna ametisse 'panna VMr; tämä one siäl ametin, suab siäll tiänissuss Kod; ameti poolest on ta kinksepp, aga nüid teeb põllutööd Lai; ta om 'sündin selle ameti 'pääle; amet ei 'teote mÿst ku mÿss esi ametit ei 'teote Hel; 'ütsä ametit, 'kümness näl'g Ran; poiss om laisk, tedä_i taa ametide ka võtta 'keski Nõo; parõmb olnu_ku tää mÿnõ amõdi 'hindälle olõss 'opnu^p Urv; timä tul'l 'Rõugohe, sai opetaja ametehe; Taa_m jo_tyyust saani_jannanu ku ammõttilõ sai Rõu; peeneb amõl'; ega opitut amõtiti sälägä ei kannä^p; kavva tä es piä^p 'veški amõtiti; ja sõss 'nak'si sulasest, sedä ametit 'peie sõss kuus 'aastat; kel om amõtiti, tol om 'leibä Rär; aamõtist sai ar 'maaha Se || kui 'jälle nüid hundil nuga visadakse, sis ta saab hundi amedist 'lahte - - saan inimeseks 'jälle Phl; sa võtad koera ammeti 'eese kätte juba, akkad 'aukuma Mar

2. a. tegevus, askeldus, töö ja küll old vanamihel 'ammeti, kui ta saand sield 'väljald mereld 'sinne 'holmije vahele 'maale Kuu; meie 'nuodal käib kuus inimest. igal ühel on oma 'ammet Hlj; kas 'annad 'mulle ka 'anmeti, ei õle kedägi tehä, õlen 'jõute Lüg; 'täisi 'soeti peast, iga pühaba oli see amet VII; Lesta püük oli kena ja lõbus amet Põi; teitel (murdekogujatel) tuleb oma ammetid ajada LNg; mool muud ammetid põle, 'vaatan kano vahest; mool 'eesel tuhat tööd ja sada ammetid Mar; ma istuks paegal, teeks näpu vahel oma ammetid Juu; luoga täis 'piergu 'kiskuda 'õhta 'otsa, sie old sulase ammet sügisel aal JõeK; tüe ei ole laisa inimese ammet JJn; sui olivad jo kõik lapsed ammetis, kis 'karjas kis oma kodu Pee; minul o ammetid küll ja tegemiss Kod; ta on 'paerga mesilastega ametis, ei saa kohe 'tulla Lai; ihu om väsinu, ma olli kõvaste ametin Hel; viina 'aamine om 'õlpsamb ku õlletegemine, õlletegemisega om 'ulka ametit Nõo; 'Äestamine ja 'trul'mine nyu_no 'ol'liva 'kerge^p amõte^p Rär; olõ õi tyyl 'aigu sukka_popata^p, tyy om aamõtih Vas || sa tuled vaname järäle, 'siie oma 'ammeti pidämä (suguliselt läbi käima) Lüg b. kasutusel(e) (hrl sisekohakäänetes) minul on ka neli 'leivä 'pannu, aga üks on 'ammetis - - 'tõised on 'jõude Lüg; ühe kuue 'kümne 'aasta 'ette nad (tündrid) ollid ammetis viel KuuK; tahab raha kohe ameti 'panna; kas tuleb kappi ehk kummutid tehä käib obapuu ameti Kod; mis servad jäid, sai 'paikadest, sedaviisi läks ta (pastlanahk) kõik ammetisse Äks; koodid ol'lid alati ammetis, kui me 'rehte 'peksime SJn

3. harjumus, kalduvus, (halb) komme tämal on sie 'ammet 'lapsest 'saate 'sisse õppitud - - kust kättä saab, säält võttab, sie on sie 'tõmmamise 'ammet Lüg; Obu oo seikse sandi ameti saand, äi anna karjamaal käde Kaa; koer ajab 'karva, aga mette ametid VII; See va 'varguse amet on mõne inimesel kut 'aigus Põi; Lehm 'piäsis

korra läbi aa põllalõ ning sai sellest amõti Khn; ära akka 'mängima, sie saab ametiks (suitsetamisest) Noa; sel näppamise amet' 'sel'ge Trm; koeral on muna 'süümise ammet Pil; egass must 'myydu jätä, arinu eläjäss ametit Nõo; ku_hopõn - - võtt ammõtit, siss kandsõldõdass, et jätt tyy moodu maha^p Har

4. ametiasutus need tunnistused o ameti poolt 'välla 'antud Aud

Vrd amat

ameti|asi õpetlik asjaõiendus ajab oma 'ammeti 'asja Lüg; tallitajal on pailu ammeti 'asju ajada VJg

ametike dem < amek pej on ka üks 'ammetikene kääs mul - - kui on vähäne 'ammet ehk Lüg; täl olõ õi_kohegi minnä^p, sõss võtt kas odavagi aamõdikõsõ Vas; seo nu määre aamet', aamedigõnõ om Se

ameti|mees ametnik; teatud tööala esindaja, käsitöeline - spor S L K Trm Hel Puh Rõn V ametimees ajuti rikas, põllumees põline rikas VII; Meie peres põle anepimehi oln; 'Mõisa anepimees Han; Tuuliku möldrid õlid ju kõik enamast ametimehed, ükskõik mis keegi tegi Trm; ametimees aruldane rikas, kaupmees korraldane rikas, põllumees põline rikas Lai; 'rätsep, 'känksep, 'tüisler, nõj om ametimehe Hel; Sääl tää sehvel'd noode ammõdimeestega, tiiä miä 'asju tää ai Rõu; aamedi mehe^p umma^p liinuh Se || pruudi kõrvane, pruudi vend, peiupoiss, need olid sis [pulma] ametimehed (pulmategelased) Põi Vrd amati-, amet|mees -raha ametimärgina kaelas kantav raha Ameti raha oli [külavanemal] 'kaelas, käis külas 'käsku 'andmas Põi; vüül'mõldril ol'l raha rinnan - - paüd uma raha 'rinda, tyy ol'l tel uma ammõdiraha Har

ametlik am(m)et|lik g -liku spor üld (ammetlek Emm, am[m]õt- Krl Röp; g -ligu Rei Ran), 'ammet|lik Kuu VNg(-likku) Vai u, a < amet kui oli kiriklik ametlik tallitus tallitud, siss sai alles 'peimes oma pruudi kää 'peosse Lih; Naabre isa läind valla majasse neid ametlikka asju õiendama PJg; kirjutaja käen 'ol'li - - kõik ametliku 'papre ja tokumendi Ran; ta ol'l iks mõni ammõtlik kiri, psetsadi ol'l pääl Krl

amet|mees ametimees - R eP Krl 'ammetmies on aja rikkas ja 'põllumies on 'põlve rikkas; 'ammetmies tänä on rikkas ja 'omme ei õle Lüg; kes 'ühte tööd osabi tiha, on selle töö ammetmees Jäm; purju ametmees teeb 'purju, liigib nõõri 'ääre Khk; valla vanematel ja ammetmeestel oo rahad 'rindes Mär; isa sai ametmehe koha kui mõisad 'jaeti Var; minu isä oli 'enne 'mõisas 'kangur ja 'mõisa ammetmel oli 'enne talukoht Tõs; arjutus tieb ammetmeheks KuuK; keriku vüül'mõlder, vallavanem ja 'kohtomehed õlid ametmehed Kod || pulma- või kosjategelane 'pulmes oo pulma ammetmed ja 'kosjas koa, kis kõik tegevad Vig; need ammetmed, ajumes ja kosilane said sokid kindad ja salli; ammetmeestel olid 'valged rätikud 'kaelas Tõs

ametnik am(m)etn|k spor eP(ammetnek Emm, amet'nik Aud) Hls Hel, spor T V(am[m]õtnik; ammõt- Krl; aamõt'nik, aametnik Vas Se), 'ammetn|k R; anepn|k Han; g -ku L K I Hls Hel, -ku (-ko) Mar, -gu R S T V, -ka, -ga Se u ametnik, käsitöeline minu isa oli üks 'pollu'tueline, ega täma ei old midagi 'ammetnik VNg; ammetnigul on 'munder sel'jas Khk; Neid anepnikkusi oo na pailu, et tiagi, mis nendel tiha Han; kes üks ametnik oo, sel oo ikke ea elada, riigiametis ja vallaametis ja; 'kõster ja 'neuksed alamad ametnikud, need olid emandad ja isandad Aud; peenem ametnik, kas valla kirjutaea või Lai; suuremba kroonu ammetnigu olliva rikka Ran; ammetnik - - 'tisler vai puu tyy müss San; aamõtnika taha ai maahha minnä^p Se || no eks ämm, sie pani siis tanu pähä [pruudile] a kel just ei õle emada, eks siis 'jällä mõni 'tõine 'ammetnik (pulmategelane), kas isame 'naine vai IisR Vrd ametimees

hamina|ämm `Jusku haminaämm kohe kaik ületse märg (läbimärjast inimesest)
Kuu

amm¹ amm R/ `amme, `ammi VNg/ spor eP, V(anim Vas), g `amme R, amme eP, ammõ V; n, g amme Kse Tõs VJg KJn Hel

1. amm, võõra lapse imetaja ia `piimägä amm, `rinnad `juoksevad ise kõhe Lüg; amm, see imetas ainult seda pisigest, kasvatas seda, [mõisa] proudal es ole lapsega midad tegu; sa oled kut kassi amm (öeld mehele, kel särginööp kurgu alt lahti) Jäm; amm imetas ühessa kuud last. amm elas `mõisas ja sõi ärra `laudas Aud; amme palk ja surma pärandes, loastu tuli ja laenu leib, nemad ei `kesta kaua Juu; amm imetab, kui emada põle või ema ei imeta Lai; ega nii peenikse provva esi last es imete, siss `võeti amme; `tohter kai üle, kas ta [on] `terve, siss `võeti ammest Hel; amm ol' imetäijä - - võeti väläst hää, tävve verega nyyr inemine Röp || (lapsehoidjast, kes ei imeta) see va kuib amm, sellel põle kedägi anda mette, laps klaasist imeb Mar

2. ämmaemand - Lüg Vai Kod kui `naisel tuli juo sie `sünnituse aig ligi, siis mies - - läks `amme järele, tõi `amme `siia Lüg; ammed käeväd ämmän, kui naisel laps one, tuleb ammest, edemält kutsuti amm Kod

amm² → amb

hamma- → hamba-

ammaga van kaugel, kaugele (kuni); kaugelt; isegi nii kaugel(e) ammaga `sinna läksid, kui kohegi `kaugelle läksid; siäl ammaga kääsitä. sii ammaga õli ike `kauge mua; õlin karjaga ammaga, `kaugel, et vägä `kaugel; `vaata kui `kaugelt ammaga `Musvedess õli sõj inime; kos tämä ammaga võis ärä `käädä, vai tämä seda kellelegi `ütleb; aga tämä õli ammaga Lümäti külä `alla lähnd; sõj [lugu] `pañti ammaga keriku roamatu üles; sedä sinikivi `tyydi ammaga Peterboariss Kod Vrd ammak

ammak van kuni Har Rõu ku_ `tervüst ennedä peedäss, siss võit ammak surmani ellä^p; sis nimä `ol'i_ `sõitanu ammak mereni^p Har; ammak surmani^p Rõu Vrd ammaga, ammats, amnuts

hamma|kouku vedama näväd läbi ei saa, `ühte `puhku `viäväd `amma `kouku (tülitsevad) Lüg Vrd hammaskouku -nagin õlid kahekeisi `amma naginan (tülis). vahetasid sõnu suud `mýýdä Kod

hammas ammas g `amba S/h- Phl/ spor L, HaId Jä ViK Iis Trm Ksi Lai Pil, -ss M T V(h-, -ss, amass Lei); g `amma L Ha Tür Kod KLõ; `mmas g `amba R(h- Kuu)

1. hammas Tuleb vist `huonu `ilma, alumased `hambad `kiskuvad Kuu; `täied `ambad suus, `ühtki ei õle `välläs; `ambad - - pikkad ku `undi `ambad; sel kõvad `ambad nagu karul suus; `ambad `jääväd arast ja `elläst, kui `süömä - - appu `asja `liiast; magamisega jääb suu `lahti - - `ambad `irvili; õlen saand juo obose `ambaid kahele `kõrrale (hammustada saanud) Lüg; `Ammaste `köhta `üüldi, et valuga tulevad ja valuga `lähväd; `ambad on `ristis - - rases suus; `ambad rasekkille; edimesed `ambad ehk iest `ambad on ies kõhe, ehk õhukkesed `ambad; tagumised `ambad on taga puol ja `suuremad; `Ambad kui `pärlid suus Jõh; liha läks `amba vahele; midä sie `itsidad `ambu. `ambad `itsikille Vai; `aige - `söödud ammas; lout `lambuid täis, punane kukk loulab `keskel = `ambad ja keel Jäm; kiristab `õösse magades `ambud; ülemise `amba igema sihes on ülemised `ambad; kui [laps] `ambud murrab, siis oõtaste, et rot'l lihah sita koormaga läbi, jätab mulgu maha Ans; nii külm et akab `amba; koira ammas (hammustus) ep parane mellaskid Khk; Mo `ambad `kihkvad - - tea_b mis tõi nende sihes on; Vana aavil on - - `ambad naagu suured metslooma kihvad Põi; aruksed

`ambad; keel liperdab `ambu vahel Muh; `ambud `kriiksama ehk rägistama Rei; laps
 `aige, kas akkab `ammod tegema või; nao va koer `ammad irebil suus; löö nõnna,
 et sool `ambad `kargavad `persi Mar; `ammad läind suust ää (haput süües hellaks
 muutunud); seal, kassil, ikke kihbad [ees], taga oo `purgese `ammad Vig; ragistab
 viha pärast `ambaid Kse; ammas lõgiseb suus, nii `kange külma valu Var; `ammad
 puseriti Aud; `pialmesed `ammad kõivad alumeste ammaste `vastu PJg; ammas tuskub
 ja pakitseb Vän; Kole pikad `ammad - - `ammad ku rähä pulgad Tor; Kel arvad `ambad
 on, nõj on targad - - aga kellel tihidad - - neil oleja `mõstus `kiinine; sigar - - ammaste
 vahel Hää; puseriti `ammad on kasvand: üks väl'lapoole ja teene sissepoole; neli esimest
 ammast on all ja neli on peal; `andis `talle `vasta `ammaid Kei; ek_su `ammad kulu
 äe, mis sa nii pal'lu räägid Hag; risus `ammad on mõni pikem või lühem, `ristis `rästis,
 vaevased `ammad - räsas `ammad; taga on ikke purimese `ammad; `jäädavad - vanad
 `ammad Juu; obune aab `ambaid (piimahambaid) JMd; `aambrega tagusime kak'ki
 [pähkli] koore, muidu ammas ei võtt Ann; krigistab `ambaid valu pärast VJg; vanal
 on `ambad ära, tühi suu nigu lutsu suu; `amba tõngad valutavad; `ambal on juur ehk
 tõngas; mõnel on kahe `kortsed `ambad puseriti ja pialakute; `ambad kui püt'i laudad,
 õige laiad Sim; `ammass tunnusse, kui vana o obene, nuarel o `umne, vanal õones
 ammas; puremased `ammad on tõmbad ja laiad Kod; `ammad kohutavad üles, kui
 `aiged on; sel on ussid, kes `ammid kiristab; laps akab `ambit tegema, niriseb `ühte
 `puhku ja tihub; mõnel on `valged `ambad nigu luiged suus Ksi; `ammad ärä, kyll
 pudi Vil; purimine ammass Trv; `päälmise `amba kurdave paigal; ryyk's joba ennepist
 `ambit (kaebas hambavalu); lyyd (omad, loomulikud) `amba; ma pidi tal küll `ütlem,
 aga ma pitsiti `amba kokku, mitte es `ütte Hls; [valutavat] ammast sorgiti `pikse lyyd
 pinnuge; sellel om kõvere `amba suhun, syy om nõid; rögist `ambit ku üt's mürrin; mul
 olli nõnda irm, et `amba lõbissive suhun; ärä `vaate koera karva `pääle, `vaate koera
 `hamba `pääle Krk; kasu `vaskass kaiass ku om katesse ammast, siss saa ää piimälehm,
 ütesse, siss om üli ää Hel; kel õredad `ambad, syy om `elde, kel paksud `ambad, nõj om
 kidsid Ran; ma_le ilma ammastõda nigu süüdenü laits Nõo; lammass järä `ambit; läits
 ommi ammasstega `auda Ote; taal om üt's ammass `suhvõ tulnu[?]; magamise pääl mõni
 kriidsutõss `ambiid; ku latsõl ammass är_katkõsi, siss pidi `viskamõ ahju pääle et,
 viruss `kuüdrü anna_mullõ raudammas, ma_nna sullõ luu `amba Krl; mul om alumü `t'si
 `hambõid neli ja `päälmi `t'si neli; ma ei saa edemi `t'si hammastõga enämb medägi
 süüä[?]; poisi võt'ti kõrdsin `viina - - sis `tükke `taplõmma ja `järri `hambõid; naar
 niu `hamba_pill suust maha[?] (kõvast naerust) Har; Mugu järü `hambiid ja ai `kurja
 hellü; Tyyl vanalmehel umma_hobõsõ `hamba (suurtest, tugevatest hammastest) Rõu;
 ma sei aiah pal'lo `marjo, nüüd umma `hamba[?] är[?] `vyydü[?], ei saa `leibä süvvä[?];
 tagomatsõ purimatsõ `hamba[?]; `hambit jürrä õnnõ, nii vihass um Plv; latsõl `ham-
 ba tulõva[?], selle kõtust vallalõ; `hambilda[?] inemine; ku tälle midä `ütte, iintsitass
 `hambit õnnõ `vasta, ka taa mõni inemine; ma anna sullõ `hambehe (lõõmisest)
 Se; vaia hobõssili `hambilõ `kaia, pal'lo um `aastakki; edimädse `hamba[?] umma[?]
 püimä `hamba[?], `minka sünnüss maa päle; kui jo kal's `aastakka `puolõga, [hobune]
 nakass jo `hyytmä `hambit Lut || mustad h a m b a d lisahambad loomadel `mustad
 `ambad `murreda `vällä, `muidu tekko kipped, siga ei saa `süvvä Vai; Jusku sial mus-
 tad `ambad, ei süü (isutust inimesest) Hää; lehmil omma[?] musta `hamba[?], hõõrutass
 soolaga ja villadsõ `kindaga Har; musta[?] `hamba[?], inämbüsi `põrssil, vaiva[?] ku nõgla[?]
 Vas

2. fig a. kui sügise joba kül'm nakap tulema - - [öeld] talve `amba nakasse purema õege vaheste; [kül'm] aap `amba `külge nigu peni Kam; Tal'v `näütäss `hambiid (väga kül'm) Rõu | Suve nägü vade `talve `hambad (näiliselt soojast ilmast) Kuu; suve silmad on küll, aga talve `ambad JõeK b. `Rääkis iestpuold `hammaste (teesklevalt, oma arvumuse vastaselt); [Sattusin vangi] ku `vaese inimise hüüks `oigust konelin. No sie tegi `hambad `helläks (ettevaatlikuks) Kuu; igä ühel on `ambad oma `puole ja `küüned (omakasust); raha ei õld, `miska ma süis `õstasin, `palja `ammastega Lüg; Sa ühekorra eese suuaugu pruukimise eest ikka veel vastu ambaid (karistada) saad Kaa; Suu üjs sula vöi, sel'la pöörad, lüüb `ambad `sisse (salakavalast); `Ambad kukuvad `väl'la (öeld lahtise suuga inimesele); ma loen su ammaste vahelt ära, ku vana sa oled (löömise ähvardus); Pöle sa vjil selle [tal'u] levasse `ambi ära `murdnu (vara kiita) Hää; nää teesed sõid eest ää, pühi aga nüid `ammad `puhtaks Juu; temal on alumene ots ammaste vahel (ropendab) Pil; ma pitsiti `amba kokku (vaikisin), mitte es `üttele Hls; Kas sina kah nakad joba ambit murdma (kirjakeelt kõnelema) Nõo; `Hamba `vjjbusõ är^p (villand) Urv; Ku vjil pal'lo kñnõlat, sñss ma su `hamba terädä; Pini ei kūsü `hambiid Rõu; Kulus är^p ku `haigõ `hamba päüle (väga vajalik) Röp | (naermisest) Va `hervi `hammas, aeva igäl puol on tääl `hambad `paljalla Kuu; `Ühtälugu `ambad `paljad `jusku `kirstu `kaupme `kueral Lüg; Alati on lõbus ja `ambad `laiali Jõh; Aes moka amba pæld εε (naeratas) Emm; Iridab `ühtelugu, `ambad `lahti Rei; mis sa kuevatad oma `ambu Tõs; Ää tehk oma `pal'ju `ambu, kui teesed `kjõmpus ond Khn; `ambad alati iitsakile, muud ei ole kui `naermine Lai; sellel om järest `amba `irvi, lõvva laiali pähän Hls; Ütteluku `hamba^p lajan, nigu koolu õbõsõl, irvitäss päüle; mis sa naist `ambist `kuivat Urv | `Ambad irevile `taeva `puole (surnud) Kuu; sa õks nika taad hall'litunud `leibä syyt ku `hamba indsil `jäässe^p Har | (söömisest) `Voatab kust tüki ammaste vahele (süüa) soab Põi; Söõb keik εε mes amba all äi karju (ablas) Emm; syy^p iks ammastõgõ (ruttu) Krl | Esimesed `ambad `liiga pikkad (lapsest, kes püüab hammastega ainult võid leiva pealt süüa) Jõh; `Ambad pikemad kui leib Hää | esimesed `ambad `saivad, tagumised ei `tiandki (vähe toitu) Jõh; Äi saand ammast kaevata Emm; Sihipyyl `ambi saab ikki, ku väl'lapyyl ei saa; Tagumised `ambad küsivad esimeste käest: mis te sõite Hää | Tulist suppi saab `süia pikka `ammastega (ettevaatlikult) Lüg; sõi nenda `pitkade ammastega (isutult) Jäm; `este `võt'sin na pika ammastega aga nied (seened) ei old kibekad kedagi JJn; Ääd süüki süüd magusa suuga, alba pikki ammastega Nõo | (vaenulikkusest, pahatahtlikust rääkimisest, pilkamisest) `Hammast `päidi alade `toise küliss; `Meie nuor pere `naine näüt tänä oma tagumasi `hamba; minia `hambad suus Kuu; sene `ambad akkavad igäle `puole `kinni; võttab igä ühe `seljäs oma `ammastega; iad `ambad - - igäst ühest piäb jago `saama; `ambad mokkal ja rusikas `sõlmes; mis sa taod oma `ambaid kokku `ühte `pukku, kui `lõugi `kinni et piä Lüg; Pia oma `ambad rahul Jõh; `Istub kodu ja kiristab `ambaid `meie `piale IisR; Ära narri `koera: koeral koera `ambad Hää; ta jo tige, `näitab `ammad Ris; lõksutab enese `ammaid mõda küla Hag; Mis sa oma `ambaid minu kallal teritad Rap; temal nii pikad `ammad, need ulatuvad iga õhõ kallale Juu; aab `ammad egäle `külge; `ammaga kokko (riidu) lähäd, (öeld vastasest) küll on `tihke ammas. tõreleb `vassa ja `riidleb Kod; `ambad sügelevad, (öeld) kui teisele kallale kipub - - närib teise kallal Lai; tema `ammad ulatavad igäühesse Plt; olet oma ammastege egäde kül'len `kinni Krk; Nü äk'iline - - ku tõnõ midä `ütless, om silmä pilk hammastõga sällän Urv; tema `amba^p nakasõ `kõiki `paiku Krl; Purõlasõ ku pini ja kašs, alati üt's jõrisami-

ne ja hammastõ kiristamine; Ku halv nainõ um, sõss tulõva hääle mehele ka `hamba` suuhõ Rõu; tal umma` kõigil `hamba` küleh Plv; timä jüri hammast mu` pääle Vas; jürä` no ni pal`lo ku tahat ummi `hambit, midägi saa ai` sa mullõ tetä` Se; hatt hauk, `hamba` tsilguzõ`; `hauku_i` `hambidega, olõ_i` häpü määnestki` Lut; hamba d risti(s) ~ risus ~ räsus ~ tangis trotsides, pingutades; tige, vihane `ambad alati risus suus, on `teine alati vihane Jõe; Viha täis `ninda_t kõhe `ambad `ristis Jõh; siis o viha `väljas, kui `ambad `tangis on Khk; Ambavalu oo seike et kannata nõnda et ambad tangis suus Kaa; süda täis - - `ambad `risti ja räsos suus Mar; `ambad `ristis, jokseb kallale Sim; `ammad `riissi tõese lasse `piäle Kod; `ammad olid ju `ristis, ei kõnelnud teine enam kedagi Ksi; tõmmass `amba `risti, aga es laosu sõnagi; mõladega mugu kisud iki `vasta tuuld, kisu nii et `amba `risti Ran; pole hamba all kuiva (kohta) läbimärg sajuga nii märg, et mette `amba juure all pole `kuiva `kohta Khk; läbi ligund, põlnd `amma all `kuiva `kohta PJg; vihm löi läbi märjast, `amba `allgi ei ole `kuiva Lai; `amba all ei oole ka `kuiva änäp, ma ole like ku konn kunagi Krk; Olõ õs tõõnõkõrd inäp `kuiva kotust `hamba all kah, mugu`nõrisi ja `Tsilku Rõu; ei olõ `kuiva `amba otsan Lei; nii är `hämnenü`, et `hambil olõ_s `kuiva `paika Lut; hamba alla saama maitsta, süüa saama tänä on `suure `ammeti pääl ja `omme ei õle `leivä palagi `amba `alle `panna Lüg; Juri`päevast on keik `otsas - - enam iva `amba `alle ei `leia IisR; miä_n ole tänä vel `ühte iva `amba `pääle pand Vai; ma_s sa mette `amba alagid Khk; Äga sii pole toitu valitseda üht, εε kui aga midagid amba alla saad Kaa; tänä ma põle veel iva `amba `alla saand, põle sugugi sõõnd Lai; ei olõ` ütte terrägi` `hamba ala võtta` Plv || meil pole linu maas, lina `lõnga saa mette `amba ala Khk; hamba järele ~ järgi sobiv, meelepärane, jõukohane süök on `mulle `amba järele, muus enämb ma_i tahagi; sie toit akkab mulle üväst `amba, akkab `ambaga ja mokkaga kokko Lüg; sihandune `pehme asi on vanade inimiste `amba `järke Khk; Põle `amba `järgi, ei `mõjldi Hää; Sääd umma hammast pite (oma tahtmise järgi) Räp; hamba d varna(s) nälga jääma, näljas olema Ei õle midägi `süia teha, piab `ambad `varna panema Lüg; Kui suvel ei `viitsi `miski teha, siis pane sügise `ambad `varna Jõh; Kui leib lõppes, lau `ambad `varna IisR; `Ambad iga talve `varnas, sõõb seda, mis armust tuutse Han; eks siis `viska `ammad `varna, kui `leibä enäm `süiä põle Juu; Aga varakevæde pane joba amba varna, kõik [söök] om läbi laristedu Nõo; Lõõ hamba vaika San; Kui kõik otsah, pankõ hamba vakja Vas Se; a mes sa tjjt: `hamba` pyyt vak`ka? Lut; hamba sse puhuma luiskama, valetama; salajuttu rääkima; (jutuga) ahvatlema, eksitama Lasi omale `ambasse puhuda ja `müüski `siene `inna iest `metsa maha IisR; puhus `moole muidu `amba; ia `amba puhuja mees Krj; Puhus meile jälle midagi `ambasse, pidi olema salajane asi Rap; hamma sei hakkapeale ei piisa jõudu või võimeid millekski minu `ammas `sinne `külge_i akka, egä minu `muistuss sedä üless ei võtta; tohotu suur ja jäme puu, minu `anmas tämä `külge ei akka Lüg; ühegi ammas ei akka temä `piäle KJn; taht toda talu `osta, aga ammass ei naka `pääle, raha `oll'i vähä Ran; hamma s hamba vastu vastastikku vaenulikult, järeleandmatult, samale samaga vastates `ammas `amba `vasto, `eigä miä en `uoli ka Vai; ammas `amba `vastu ja silm silma `vastu Muh; tõreleavad - - `tõmmavad ammas `amma `vassa Kod; ammas `amba `vasta ja silm silma `vasta - - `tarvis - - kurjaga kätte `maksa Lai; na omma` ammas ammast `vasta, kumb kummalõgi ei jätä` Krl; sai hammass `hamba `pääle, mõlõmba` uma` lovka` Lut; (üks) hamma s suus väga vana; armetu, vilets Kie `niisikesele mehele lähäb, kaks `ammast suus, kaks

`karva `perses; ei õle `ammast suus egä `karva `perses Lüg; Üks ammas suus ning kaks `karva `perss Khn; üks ammas suus ja kaks `karva `persses - - vana või vilets, kes `endast veel väga pal'lu `arvas Lai; hammas veres - verel meelepärast maitnud, tunnetanud; tekkinud kihk, iha selle järele Rebäne sai kanust - - `hambad veresse Kuu; `kerra saa `ambad verrega, ei siis enam järele jada (joodikust) VNg; Kõrra juo `ammast veres, mies `napsu saand, sis akkab imu `viina järäle Lüg; maigu sohe saand, `amba juba veriseks saand Khk; Poiss oo küla pæel amba verele saand, niid ep taha änam kodu poolist seista Kaa; Äi tohi esmald ammast verista (viina maitsta) Emm; ammas verel, tahaks veel [viina] `soada Juu; Ku hammas om verdunu, sis ammatit änam ei jäta Pst; kui sai kala äste, siss nigu ammass sai `verde, vaea vjil püidä Ran; No `saie_tel `hamba_ `verde, no muidu ku käü tad õlut `lakman Urv; hammass ol' `verden, sõss tull' mi `kilda [napsutama] Röp || (kättemaksuhimulisele, tülinorijale) Mis sa siin ringi `tuulad ammas verel, kes sind kardab Rei; hammas heitma 1. tõrelema, riidlema ma^p taha sukka hammast `heitä^p, sõss mul saa süü rahu Se; 2. nalja tegema see mees `oskab ammast `eita Jäm; Viskanu ammast (naljatlenud) Hää; ka ko hiit hammast, `nalja pidä Se; hammas ihuma 1. viha kandma, kurja kavatsema Ihub `ammast minu `päälä, piab viha, käib `kaibamas Lüg; ihus `ambud taga `persse teise kohe Jäm; ammu ta ihvap ammast juba, aga ei saa mul midägi tetä oma vihaga Krk; ta igu ammast tal kätte tasude Hel || taa vana irvik um, üttelukku higo tõsõ küleh hammast (naeruvääristab) Plv; 2. (midagi) himustama, endale tahtma `Selle `krundi `piale on ta alati `ammast ihund IisR; Ta ihus juba ammu selle [maja] peale ammast Pöi; nakass joba ammast `ihkma, taht toda maad `endäle Ran; hammas kihkuma ~ kiskuma viha kandma küll sie oli `kange `ammast `kihkuma Hlj; kisub ammass, vihäne, ei lepi tõesega Kod; hammas te taga tagavaraks, varuks, oma teada ojab seda oma ammas te taa - - äb räägi Khk; jäi ammas te taha pidama (jäi ütlemata) Muh; sõj õli mul tiälä küll, aga ma oesin ammas te taga, ei ühelnud Kod; ma oisi [raha] `amba taga, nüid anna ta `siule ärä Krk; sul saisa ai^p ka midägi^p `hambide takah Vas; ullil om sõna huulõ pääl, targal om hammas tõ takah Se; är pei `hambide `vaihhõl (ära jäta ütlemata) Lut; hammas te taga - taga pool hambaid söödud; omastatud midä taga pool `ambaid, sie on oma; Midä säälpool `ammaste, sie on oma Lüg; Mis tagapual `ammaste, on oma Jõh; Mes seespool ambud, see oma Emm; mis ammas te taga see on oma Trm; mes taga `ambit, to_m oma Nõo; Mis `hambidõ takan, tyy uma Rõu; mis hammas tõ takah tyy uma Se; hammas te vahel (tagarääkimisest) Kus kaks kuoss, siel `kolmas `hammas te vahel Kuu; naistel alati teised ammas te vahel Khk; tää oo siss `jahtond juba nende ammas te vahel (kuulujutt on vaibunud) Mar; muut ta_i tji, kui `tõisi `sõklap, tõne inemine iks `risti ammas te vahel Rõn; keel hammas te vahel 1. (vaikimisest) piän oma `kiele `ammaste vahel `oidamaie, en taha akkada `ütlemäie ja kisendamma `vasta Lüg; Oia kjil ammas te taga, siis käi saksast ja sandist läbi, ikki oled sõber Hää; säedse `aastat ma - - oesi kjild ammas te vahel Ran; `salva kjil `ambide `vahjele Lei; 2. kõigest jõust; pingutades; lõõtsutades ähib ja puhib [tõsta], `ninda et kiel on `ammaste vahel Lüg; jooseb keel ammas te vahel Ans; nii jyusk kui kjil hammas tõ vahel, nii kõvastõ Röp; (k ü n t e j a) hammas te ga iga hinna eest; kõiki vahendeid kasutades; visadusega, ägedalt Sedagi rahakobika õlen `oidand `ammastega `kinni Jõh; `oidis küinte ja ammas te ga `kopkast `kiñni Plt; esi^p um jo_vana inemise tük^k - - a_hoit vjil elust `küüdsi ja_hammas tõga_kiñni Rõu; üle hammas te liiga palju, ülemäära Ega neid `küinlud üle ammas te põln, et igauks võiks tarvitada Han

3. a. sälk, sisselõige; sakk, eseme etteulatuv tipp *pele* `ambad. `palli kukku `amba sise VNg; [vibupüssil] *nüör* `pandi `amba. *lasi sene* `nüöri säält `amba tagant `vällä, siis kuul (nool) läks; *sarikal* `ammas (sisselõige sarika alaotsas) käib `krapsi sise; `asp-li `võlvi `külles on ka `ambad `paksust `tallanahast Lüg; *keri* `lavva `tüva `küljes on kuus `ammast Jõh; *puu varol on* `ambad [puunõu vitsa otste ühendamiseks], `raudasel varol on `niedid; *puulukku* [on] - - `justku `riivi, *pääl on* `ambad - - sie [võtme] kiel `langi `alle `sinne lugu `ambasse Vai; [tuuliku ratta] `ambad keivad `värkli `pulkade taha, *panavad* `ümber `keima Ans; *kuitsik pannasse* `ambaga võrgu lina `külge Mus; *kui ank sihes oo, siis üidasse* `ambaga võti Muh; *löugetid, kaks ammast - - sees*, [lina] *peo oli seal vahel* Lih; `riidepoomi `ammad, *lõks kõib ammaste* `sisse Aud; `pal'ki `ammaga `jatkama Nis; [ukse] *lingid, kus käis sie link* `ambasse, *obadusesse - - sie* (link) oli sialt `ambast `lahti [läinud] KuuK; [katuse] *labidas, `ambad - - sies, kellega siis* [õled] *tasasest totsutati* Kad; *kuorma puul oli ammas sies, kus kõis* `kiinni oli Sim; [voki] `aiskade pial `jooksis vända raud ammaste sees Trm; *raud juhil oo* `ammad, *kos tellid juhi* Kod; [jalase] *puu otsad* `pan'di [hammaspuu] ammastesse, *et ta nõnna kõvera jäi*; `ambad `pastlale ninasse lõigata, siis `tõmbab kokku Lai; `siantse `amba ollive sehen koogu ravval, *tõsteti pada ülespoole ja* `lasti `allapoole Pst; *pane sua laat* `tõise `amba sisse Krk; *Altpyyld* [kaevu] *salvepuu pressitass* `ambade kokku nigu *pääldegi, titsiga lüüt* `kiinni Rõn; *ammastega trul' olli iks paremb* Ote; *Vits aeti piuti* `lahki, *lõigati mõõdu järgi hammass* `otsa - - ja *painutõdi anumalõ pääle* Urv; *otsa päält om pal'k tõse otsa* `pääle `hambadõ raot, *tyy hoit* `hoonõ kokku; *tala* `lõikat `hambadõ, `lõikat *tsälgä* `sisse Har; *lina* `kolkmise maššina *man ka om* `hamba^p; *hammastõga ratašs* Se b. (sae, sirbi jne) *hammas käsi* `saagidel `onvad `viltu `ambad; *plokksael* `onvad `õiged `ambad; *sae* `ambad *ei õle jaos - - ei* `leika enämb Lüg; *sirbil linnu* `ambad Jäm; *tihe* `ambaga saag - - `lihtimise saag Ans; *ammastega sirp, sel on viiliambad* `külges JIn; *teesed on ammastega, teesed on liht sirbid* TÜR; *sae* `ammid *murretasse* Kod; *sel sirbil ei oole* `ambit *suhun, tule müüdä kõrt üless, `lõikass käe ärä* Krk; [niidu] *masina vikatit teritedäss, laseva vikati* `ambit Ran; *sepa lõövä* [sirbile] `ambid `sisse, *kui ärä kuluva* Ote; *ku* `hambõid *ei olõ^p käänet, sõss ei saa* [saega] *lõigadä^p*; `hamba `käändmise raud Har; `hamba `lõyyjä *käävä kül'li pite inne rüä* `põimu Se c. *täke* (terariistas) `vasta `õksi *meniväd* [kirvel] `ambad `sisse; `käia `ambad `vällä Lüg; *lähb vekatile ammas* `sesse, *siis ta on nüri* Kul; `Kirvel *nägu jüst ärä, ku sa* `kirve ärä taud, `ambad `sisse Hää; *nuga on nüri, kas* `ambad *sies või tera kahekorra* VMr; *nuga kulus* `keskelt ärä, `ammad *siden nagu sae*; `ammaga *nuga - - ammas siden, tück väl'jän* Kod; *kui* `kirve *terä pehme, siss ei saa raguda - - võtab* `ambad `sisse Ran; *taa mõist no vjyl m̄ñõ vikahti tsaka^p, tsaga vikahti* `hambahe Plv || *egäl rükkil on* `jeesuse ammas (sälg rukkiorase lehel), *mõnel one madalamal, tõesel kõremal. rükkil* `jeesuse `amba jäl'g, *nagu ammusset* Kod

4. a. kida, eseme konksukujuline osa; pii *pihi* `ammad ~ *mokad* (pihinäpitsad) PJg; *nisukesed* `ambad `püsti [linaharjal] Amb; *ei_saa juust suki ei^p, ei olõ kammil* `hambõid; *no_mma kaarsolõ* `vahtsõ `hamba `pantu, *no_kakk villa^p periss puruss* Har; *k'reeben* `hamba^p; *kamaškil omma* `hamba^p (haagid), *kaadsa haro k̄õik'* `kakva ar^p; *pilak'* - - *pirru ots palass säl* `hambih Se; *reheriha um* `harvu `hambidiga Lut b. (vokilühi) *konks lühi* `ambad - `aagid Lüg; *oki* `ambad. *lõng keib ammaste tagand läbi* Khk; *pluhi sees oo oki* `ambad - - *mõlemil pool* `külgis Mar; *Okil oo kua* `ambad

vahedad, raadist `tehtud Han; linase lõnga jaos on tihidad `ambad, takuse lõnga jaos arvemad Tõs; `ennem olid ikke lühi oagid, nüüd on `ammad; lühi `ammad on suust ää läind Juu; `lõnga jagati ammaste `piale, kui kedrati, esimesest `ambast `piale, viimase `amba lõpuni Trm; pane lõng `tõise `ambasse, sõj ammass om täis Trv; ma kedrasi paar ammast (hambatait); koets paar ammast, lastass lükä ärä Krk; `amba `värkna `siibu `küllen Ote || All kera, `ambud täis = siil Han; kahrukaar ol'i rüä sisen, noil omma_pikä `hamba^p (ohted) Har

5. konksukujuline, hambaga varustatud ese mõnikord saab [vene tegemisel] `keskele ka ammas (kinnitusklamber) `peale `pantud: muidu läheb `lõhki puu Tor; ega sa [peergu] `ammasse (pilakusse) võind `panna ahju nurka, [tuli] läheb `ahtesse Ann; nõu vitsutemise ammass (vitshammas) Krk

6. a. hambakujuline kiri, muster (kudumisel, tikkimisel) `kenda kiri on ambolene, `ambad on sees Emm; suka `ambad - kassikäpäd Khn; triibulest `amlesed tekid `kooti, triibu `iäre `kooti `ammad, teene lõng `musta, teene punast Juu b. piste (õmblemisel) üvi pyyl öli `pitki `ammid täis Kod

7. pout, purjeka pööre asetumiseks tuule järgi - Ran

8. õige pal'lu `musti `ambid (tungalteri) Hls

hammas|kivi Kõik kivid äi `kolba mette [veskikiviks] - - aga see, mis on sõuke ammaskivi - - mis on vat sõuksed teravad sõrvad sehes Pöi -kooku, -kouku vedama vaidlema, aasima; tülitsema näväd läbi ei saa `ühte `puhku `viäväd `ammas `kouku Lüg; nüüd_u (on) ammast `kooku vidamas, ju nääb, kump teist võidab Rei; `tüksi minuga ammas `kyyku vedämä Kod Vrd hammakouku

ammasline ammas|ne g -se I hambuline, sakiline, sälguline nel'jän niien minä kudin ammaslise `riide; nuga on ammasline, `ambid täis; kala `väster one ammasline raud Kod

hammas|nukk ammasnukk van "ristnurk" - Kod -pakk hammaspuu, pügalpakk Ammaspaku vahel aeda lovad sõrvapidi tihesti kogu, naagut ukсед ja luubid (uste ja luukide tegemisel) Emm -puu sälguline, sälguga või kisaga varustatud puuese a. puuklamber, mille vahele kiilutakse töödeldav ese; liimimisklamber, pügalpakk - Lüg Khk I Lai kui `auku lasid redeme `kõrva `puile, panid `ammaspuu vahele; `pannasse rie jalased `ammaspu, siis akketasse kõdara `aukusi `laskemaie; `ammaspuu nokkad (klambrioticsad) Lüg; liimitu asi pannasse ammaspu vahele Khk; ammaspuun suad tahundata - - `pal'ka ja lat'ta tahundatsegi ammaspuun Kod; ree ja kelgu jalased - - pidi ammas `puusse panema, et ta kõveralt `seisis Lai || see [joogi]küna `seisis kaevu jääres, ammaspuude pial, ei old maa pial Lai Vrd hambapuu, hammas b. vitsahammas - Jõe Kuu Trm Ksi Lai ammaspuuga tommeta `vitsa `noule `peale, nied on nagu tangid Jõe c. pilak, tuleraud - VNg Kad VJg pierud põlesid ammaspuus Kad d. vahend saehammaste viilimisel ja murdmisel - Kod e. all on `ammaspuu (kangapoom, riidepakk), `sellet on `ambaline rattas, kuhu saab `kierada `kannast Jõh; nõjd `öel'di täied tel'led (kangasteljed), ku esimene sammas ka `kõrge `ol'li, päält ammas `puuga (haripuuga) kyys Hää; trul'li ammaspuu (vaalikurikas), kellegä trul'li lükkäd Kod Vrd hambapuu, hammas -raha hambaraha - Lüg Vai `varrulisedki `andasid ikke `ammasraha, vaderid nied `andasid ikke `rohkem; `Maidle [mõisnik] sai ristpoja ja `kinkis `ammasrahast kõik sene külä ja `metsäd Lüg -ratas peli `ammasradas - rattas VNg; Tuuligu ammasratas Emm; `kangapakk on all, kos ammasratas kül'les on; ammasratatast lahed [kangast] järele Pal; [veski]kivid käesivä `ümbre - - ammasrattad vedäsivä

'*umbre* Ran Vrd hambaratas -raud sälguline, sälguga või kisaga raud a. (aisadel juhivitsa pingutatuse reguleerimiseks) – Hlj Hag juhe käib aesa ammasraua taha Hag b. (kangastelgedel) 'riidepakul on 'ambuliline, rauast 'tehtud ammasraud JJn c. kupuraud ammasrauga - - löi 'kat'ki selle naha ja siis, pani kupusarve 'piale Amb Vrd hambaraud -rull [vaalikaigastel] tõene ümmärgune trull, tõene one ammastrull (vaaliku-rikas). ammastrull one 'vastra puuss Kod -sirp lihtsirp oli suurem, ammassirp oli 'veiksem. ammastega sirp, sel on viili 'ambad 'külges JJn

hammastama ammastama Käi Kad Trm; 'ammastama Hlj VNg säлке (hambaid) sisse lööma, raiuma sirp tahab 'ammastada Hlj; sarika õtsad on ammastatud Trm

hammaste|pulk Jäm Mus ta küla 'rahvale üsna ammaste pulgaks (pilgatavaks, tagaräägitavaks) Jäm Vrd hambapulk

hammas|tera 'ammastera "sirbi löikav osa" – IisR

ammats am(m)at's, -t's kuni ollõv ant veie t'enga ammat's katõtõis' 'kümne t'enga jüst; ammat's õdakuni neideti Lei Vrd ammuts

amme → amm

hamme|kangas särkide õmblemiseks kootud (linane) kangas – M Ote Plv Har Linasid 'kangid viis, kuus tükki: 'amme 'kanga, kaldsa 'kanga Hls; vanast 'koeti 'amme kangass ja ahtakene 'koeti käise kangass Ote; mul om 'hammõ kangass 'ülhen Har Vrd hammerõivas -kiri särgitikand ammekirjä: kärp, saki, kurekaal, pilu, tipu Trv -rõivas = hammekangas Ku ma_ mehele lät'si mul ol'l terve_trull 'hammõ rõivast Urv; 'Hammõ rõõvass - - tyu 'koeti ka_labanõ^p Rõu

ammelti särgiväel Vast olliv naise tyy man puha 'ammelti, 'yyke olli pääl. Mehe olliv ka 'ammelti Hls Vrd ammil(i), ammilte, ammilti

ammerdama ammer|dam(m)a Kam Ote San, ammõr- Võn Kam(-dämä) V, -dõm-(m)õ San Krl Har karjuma, kisama, röökima mugu ammõrdass enne, üteldi 'lehmä, kui ta ryyk. kui ütte 'viisi müig, siss ammõrdass Kam; sa ammõrdõt nigu elläi Urv; (valjusti rääkimisest) naa^p ammõrdõsõ^p nii nigu ilm kumisõss Krl; no lehmä röibõ^p ammõrdass, panõ syyk' ette, siss ei lähä 'sisse Har; [laps] ammõrdass kui eljä poig, imä 'perrä ammõrdass Råp Vrd aamerdama¹, jammerdama, ämmerdama

*ammike lsk ammikest nüid - - 'ampsti. ammi nüid ammi, ellält kõnelts latsege (söömise ajal) Krk

ammil → vahmiil

ammil, -i 'ammil Hls Krk(-i) = ammelti talve 'ammil ei saa 'käää Hls; kuuma ilmage olli 'ammil, ilma kõrdite; ku lämi kammer olli, siis vaist naise kedrasive 'ammil; ma lät'si - - 'ammili 'vastu tal Krk

ammiline ammi|line Hää(-le-) Plt, g -se hambuline, sakiline Ammiline, 'riide riip on ammiline juskua sae 'ambad. Vana 'aegsed tekid ja kõrdi kangad on ammilesed - - 'tehti ammilesi 'riipusi Hää; ammiline puu oli, saba taga - - 'riide 'rullimese puu Plt

ammilte, -i ammilte Hls, 'ammilti Krk = ammelti mia ole ammilte Hls; ma lät'si 'ammilti - - 'vastu tal; kõnds 'pal'la 'ammege ~ 'ammilti; ku ma periss 'ammilti ole, sõss om mul ää olla Krk

hammima 'ammima Jõe KJn, imp ammi Khk; ammima Trm Hls Krk; Rõu(h-); ammima, ammib Emm lsk hammustama, sööma ammi 'leiba Khk; lait's ammiss nüit puigat (porgandit) Krk; hammi^p, hammi^p latsõkõnõ Rõu Vrd ammuma², hampsima¹

ammitu ammitu (hambutu) suu Hää

ammu¹ `ammu R(-o) SaLä, `ammu, ammu Hi(-o) L(-o) K, ammu SaId I M T(amu San), ammu^p, ammu V(amm^p Kra)

1. kaua (aega); kaua aja eest, hulk aega tagasi; vanasti *sie oli jo `ammu - - sest on jo `ammu `aiga kui läks Kuu; ja `ammu `kannab minu `pääle viha Hlj; `tuona `viimate - - `nüüdised `rahvas `ütleväd `ammu aja iest Lüg; sie mies jo `kuoli `ammo `aiga; `eigä se_s `nenda `ammu old Vai; kas `ammu lout `valnis sai; ühekora `ammu käis `linnas Ans; see oli juba ammu `ampsest Khk; Luba[s] ikka ammu `pääle `tulla, aga pole ikka tulemas `õhti Pöi; see nimi kadus juba ammu `ampsell ära Pha; see oo `ammu `aega oln juba sii; see oo ammu vanast oln Muh; mo ema `ammu surnd Käi; se põle väga `ammo aeg, kui nad `siia tulid Rei; leha põle ammu näind, `söövad kala kõik Rid; tääl oli `aigose vemm `ammo sehes Mih; ammu `aega ju, mõni `kolmgünd `aastad surn ju; `kaugelt sugulased oo `metmendast põlvest, ammu, `kaugelt Tõs; `entse `kohta `öetse ammu Aud; nii `sooja ja ilust `õhtad põle `ammu oln Väi; nüid juba `ammu `aegu `tuhled mullatud; see ammu meelest ää läind, et pulmale pidin tulema Juu; ükskord `ammu `ammu, ku_ma nuor olin vel Jür; se on jo `ammu `aega, aga ma määletan seda Tür; kardulid on `ammu kiend ja soust `val`mis VMr; `ammu tahan `teile `tulla Iis; vanemad one ammu mulla all Kod; mina põle ammu `aega sial käenud Pal; akkasime isaga ammu `enne `valged minema Lai; `ammu juba kui Meleskis tehässe pudelid KJn; mea akka ammu, ajalt `säädne; ma ei oole ammu `aiga ääp saanu `kuskil `vällä Krk; väegä ammu es ole `küine, kuus säedsekümmend aastat om sellest, kui küünid alustadi Ran; päiv ammu lännu ja kodu ei tule inimese `üitsegi Nõo; tu_l1 jo äsä ammu^p Urv; roig om jo ammu_lännü^p, tük`k `aigu saa tagasi ku_lä`l's Har; vašt tyy asi om kunage ammu^p olnu jo; ütskõrd ammu^p timä mullõ kõnõl Rär; tyy ol1 ammu ma^p mälehtä_i mito `aastat sinna `aigo om; `Türgü sõda ol1 ammu^p Se; mul jo ilma ammu^p lähm kaüd Lut; amm^p jo om tuu aastak (sellest on aastaid) Kra*

2. kui ammu siis, ammuks ammu see oli, kui ta käis Lai

3. liiatigi, hoopiski, veel vähem (eelneb eitus); seda enam `keski tämale `alba_i `tohtind `üelda, ammu vel `alba teha Iis; selle `ljjgä ei jõoda [hobune] tühjüä vangert vedädä, ammu vjil inimess pial ehk `kyrmat Kod; vana `vähkina pitsitap oma `sõr-guga, ammu vjil purika suu Puh; obene `essup nel`lä jala pääl, `ammu siss vil inimene Nõo; Kanapesäh munaki nakkasõ tikslõmma, ammu sis viil muu Vas

Vrd ammudast, ammugi, ammu|ilma, -ilman, ammuks, ammul, ammust, ammut, ampsest

ammu² `ammu ammuli, lahti – Vön Urv Krl tel ol1 suu `ammu jäänü^p; ai suu `ammu nigu tõbrass Urv

ammu³ → amb

ammu|aegne ammune, vanaaegne – R Trm Plt Trv Ei sa unesta ka kohe `millaski ärä, `aeva vade idäneb se `ammu `aigane viha Kuu; `ammu `aigane asi juo, midä tämäst peridä on ehk küsidä, kui tämä `müödä on; vanad `ammu `aigased juttud Lüg; `Kaarel on `ammu `aegne nimi Plt -ajane ammuaegne Joba ammu ajatse matmise kotusse kaevetass läbi ja uuritass Nõo

ammudast ammu, ammust mul tõõnõ jalg om `väega ammudast saani viganõ Plv

ammugi 1. juba ammu, kaua aega tagasi sa süöd juo `uudise `leibä, juo `ammugi juo Lüg; ma pole `ammugid sind näind änam Khk; ei ole `ammugi `korvi teind Kos; ein oleks `ammugi `val`mis, põleks seda `vihma old; aeg oleks `ammugi ära `minna Kad; `ihkus ammugi ammast ta `piale MMg; ma ei oole ammuki temät nannu Krk; ma_l1i

enne `päivä ammukina ülevän Nõo; ma_`kijtnü_`kiisla ammuki, ilma su_`kaskmalla^p, a olõ õi_kost tetä^p Vas; hundament om külh ammugi^p val'miss, aga edesi ei `jõuta inämp tetä^p Räp

2. seda enam, liiatigi, hoopiski minagi ei saa sene `asjaga akkamaie, kust siis tämägi ei saa `ammugi akkamaie Lüg; Kes ep täna pisku eest, see ep täna palju eest ammugid mette Kaa; kui tema äi saa, siis mena ammoged mette Emm; ega mina teda tia ja teie ei tia teda `ammugi Ann; kase `lehä, neid ei taha nad (lambad) `ammugi, nied on vihad VMr; ta avitap igät ütte, oma last ammugi Puh; saa ei sa_taa latsõga `hääga `kõrda, halvaga ammuki Har; vana olt, `vaesõss jäät, ei `kõlba hinele, tõõsõlõ ammuki Rõu || kindlasti, tublisti tema on üle `seitsme `kümne ammugi SJn; ammuki sada vakamaad ole ärä lõiganu Krk

ammugine ammugine (ammune, kauaaegne) tuntud inimene Hlj

ammu|ilma, -ilman ammu, kaua aega tagasi ammu `ilman õli sji asi, võib `õlla `piäle nel'jä `kümne `uassa; tämä joba ammu `i_lman ihk ammass talu `poege `piäle Kod; ammu `ilma kona ta [talu] `ol'i ostetu Kam

ammu|kaar ammu|kaar Ans; -kar, -ker Khk, -gar Mus, g -e van vikerkaar ammukar `paistas nii `selgest; vanadel mestel oli (ütlesid) ikka ammuker Khk; ammugar `oõtse vett joovad Mus Vrd ammukas, ammukri, ammurgas

ammukala ammukala^p ammuli – Lut

ammukalle, ammukalli `ammukalle VNg, -i Lüg Jõh ammuli, pärani (lahti) mida sa vahid, suu `ammukalle; tie akkuna `ammukalle, siis `lähte `suitsu `vällä VNg; suu `ammukalli magab; vahib `ammukalli `suuga `õtsa Lüg

ammukas ammu|kas g -ka = van ammukaar vanad inimesed `rääkisid ikka, et ammukas joob Pha

ammukasõ ammuks, ammu siis, mitte kuigi ammu ammukasõ meele saiva nu pikä `vankre^p; kivi `liudu naka as ammukasõ `saama Se

ammuke ammuks, kui ammu siis ammuke se oli_s kui sii alles panid [kartuleid], kas nad jaanibäks said maha Rap

ammukeli ammuli, lahti, pärani ma `vahtsi suu ammukeli. üits mjijs läits `müydä ja ütlet et, laits oia, varess `lendäb suhu Ran

ammukil, -e ammu|kil Jäm Räp, `ammu- VNg; ammu|kile Jäm, -gile Phl, -kille Jür, `ammu|kille Hlj VNg Vai(amo-) ammuli, pärani (lahti), avatud kotti suu `ammukille; ära vahi, suu `ammukil VNg; mineperäst siul alalde on suu `ammukille Vai; mis sa vaadad suu ammugile Phl; sie vahib nii ammukille `suuga Jür; ta ol' nii är^p `heetünü et jäi nullõ `õtsa `vahtma, suu ja sil'mä ammukil Räp

ammukili hv ammuli, pärani (lahti), avatud – Jäm Krj `vahtis ammukili `suuga `õtsa; püksi auk ammukili `lahti Krj

ammukina → ammugi

ammukri van ammu-, vikerkaar ammukri joob Jäm

ammuks `ammuks Jõh IisR Vai Juu Pai VMr, ammuks Khk Kaa Põi Rid Mar(-o-) Vän Ris Kei JJn

1. kui ammu siis; alles, nüüdsama obostega `käidi `Leeningradis `muona `vuoris, `ammuks siis nied `autud `keima akkasivad Vai; Ammuks aeg see oli kui neid kivi `keldrid aketi sii tegema Kaa; Ammuks see oli kui poe `lõimed akkasid Põi; ammuks sa settosid veel esa vestitasku, aga joba aad tüdrikud Rid; ammuks ta elas; Ammuks

ammukse

obune küüni loomaks sai, seda `enne olid ikka ärjad Kei; ammuks sie `korstna pruuk tuli. on üks nelikümmend `uastad kui sie pruuk tuli JJn

2. liiati täma ei `anna `miule, `ammuks viel `siule Vai; ta_i `oska reha `vartki teha, `ammuks siis viel muud VMr

Vrd ammu¹, ammugi, ammukasõ, ammuke, ammuks, ammuksõtsi, ammus, ammu-seks, ammusse, ammust

ammukse ammuks, kui ammu siis, mitte kuigi ammu ammuks need leidid tulid Aud

ammukõtsi `Sukmani tulõ_s ammuksõtsi (ammuks, mitte kuigi ammu) `vällä Se

ammul joba ammula aal (ammu) ei oole `sinna saanu Krk

ammula `ammula Jõe, -lla Kuu ammuli egä sie `muista midagi tehä, muudkui `vahtib suu `ammulla; Suud `ammulla `nindagu `kaarna `poigijel; suu `ammulla `ninda ku kidu meri `ärjäl Kuu

ammule, ammuli ammu|le Ote Krl, -lõ Võn V(-lõ^p Har), ammo- hv Emm Käi, `ammulle Vai; ammu|li SaLä L(-o-) K I M Nõo Ote Krl, `ammu- Rld Kos Nõo Rõn, amu- Jür Pil San pärani (lahti), avatud vahib - - `ammuli sui; Kukkub `karjuma, `lõuad `ammuli Jõh; miks sinu mogad `ammulle on Vai; auk tesel ammuli pees Ans; vahib laua `otses suu ammuli `püsti Mär; lapsed ammoli näol `ümmer `rinki `vahtivad Lih; Pane sii `kinni, `kärbsed `lendavad `sisse Hää; poiss jäi ammuli `suuga `voatama Kei; aab suu `ammuli ja jägab teesele sõnu Kos; `vaatab silmad `püsti ja suu ammuli Tür; ehmatas ära, `suugi jäi ammuli Plt; suu silmä ammuli pähän, peräni `valla; võta koti suu `valla ja oia ammuli Krk; suu tõlveli - - ammuli; näed Miinä pikäli sängin, mul kisub ka suud ammuli (haigutamisest) Nõo; mis lait's vahis suu ammule, ku suure kõnelava Ote; aja `suukõsõ ammulo_nigu `sirurgupoig Har; sul suu saisaki_i^p kinni^p, kõõ ammulo Vas; nii jyysk ku `suugi jäi ammulo Se; suu ammulo ku varõssõl Lut Vrd amakil, ammu², ammukala, ammukalle, ammukalli, ammukeli, ammukil(e), ammukili, ammula, ammuni

hammuline → hambuline

ammuma¹ `ammuma R, ammub Rei Mär Vig/-o-/ Tor Hää K Iis; p `ammomest Kul; `ambuma, ammub Sa Muh Rei Kse Var Tõs Mih, `ambuma, ambub Emm/-o-/ Käi; pr `ambovad Mar, ipf ambus Han; `ambma Tõs Khn, `amma Tõs a. (peam veise häälotsusest) Kui ligidäl siis `mõürädä, kui `kaugal siis `ammuda (ligidal olijaga tülitsetakse, kaugel olijat igatsetakse); Kui `kaugel siis `ammub, kui ligi siis `puskab (id) Kuu; kui laps `itkeb, siis `üõlla no mida sa `ammud ja `karjud VNg; `luomad `parguvad `ammuda; `lehmad inisevad ja `ammuvad vasika taga Lüg; kui `veised pidavad pailu `ambuma, siis piab `tormi tulema; vassik on nü sandi äälega, `ambund ääle ee Khk; pul'l `luikab `ambuda Jaa; Lehm akkas piimavalu pärast ambuma Emm; veis ammob tab süia Vig; `Vaskas `ambus oõd ja päävad läbi Han; lehm akkab `amma ja `kurtma Tõs; (vähese jutuga inimesest) Jusku lehm: kui `õhtul korra ammub, siis on päevane jutt räägitud Hää; `veised ammuvad väl'lal, tahavad `õhtale `tulla Juu; vasikas tuli `ammudes kuju Ann; vasikad rohkem mõõgivad, aga lehmad ammuvad Lai; lehm ammub ja ärg `müirgäb KJn b. (hülge häälotsusest) – Jäm Krj Ülge oli ükskord ammund siin Triigi lõukas Krj c. (hane häälotsusest) kakakakak, ani ammub Nis Vrd ammutama³

ammuma² 1stk hammustama Ära kisu kut'sut, kut'su ammub Hää; külmm ammub kõhe last, lapsele `ütled, et külmm ammub Kod Vrd hammima, hampsima¹

ammu|muina, -muinast, -muine = ammumuiste *sij om joba ammu muina*, `mit-mit `aastit; ammu muinast `saantigi tett joh; onu om ammumuine `surnu; mea kuuli sedä juttu joba ammu muina Krk

ammu|muiste ennemuiste, väga ammu – Rõu Vas Räp *halu peräst olõss ma jo ammumuistõ olnu_havvah Vas; ammu^p muste, kuna tyy jo ol' Räp*

ammu|muistene ennemuistne ammumustene aig, toda me ei mälehtä^p Räp

ammune `ammu|ne g -se Lüg SaLä Rei Mär Hää Ris Kos JMd Koe KJn, g `ampse Ans Aud Koe; `amne g `ampse, `amse Jäm Khk L(`ampne Lih); ammu|ne Khk PJg Tor Juu, g -se Juu, -tse M Nõo, -nõ g -dsõ, -tsõ V(-ni Krl); pl elat `ambseist Kuu ammu möödunud, kaugemast minevikust pärit, vanaaegne; kauaaegne *Sie tüö* (see-bikeetmine) *old näil `ambseist vanust `aiguest `selge Kuu; kie `ammust `asja akkab `miele tuletamma Lüg; see riid on `ammune asi juba Ans; `ammune meite einama; see oli juba ammu `ampsest Khk; `riivab `ampsest ajast selle tüdruguga Krj; nee oo `amsest juba; nee oo ammu `amsest aast sii olu Muh; `ampsest `aega pole änam ostnd Mar; `ampsest aast veel okid olemas, äks nendel ole ia; `Ampsel aal olid poistel pikad särgid, põlgi `püksa Han; need oo vanad `ampsed kaalud; nende maa peal olnd ve-si `veske - - aga see kõik oo väga `ampsess jäänd Mih; mina juba `ampsõst ajast mere piäl käümätä Khn; saanad oo `ampsest kadun, `ampsest aast Aud; ega si nii `ammune vana ole Vän; Mardi talu ja nied augud olid `ampsest ajast Pee; nõj om vana, ammutse ajada (ajad) Trv; taa um jo ammuno jutt `amtsõst saani^p Plv; missä tedä inämb takah ajat, mis jo ammuno vana asi; ammutõst saani_sai maasinaga nüidetüss Räp; võta^p no noid `asju kinni mis omma^p ammutõss lännu jo ar^p; ammutõst aast ol' timä `plotnik Se Vrd ammugine, ammusine, ammuskinõ*

ammuni ammuli, pärani (lahti) naerab, suu ammuni `lahti Nis

ammurgas ammur|gas g -ga ammu-, vikerkaar ammurgas `taevas, `vihma tulab, `eetasse ammurgas joob. see pidi suur vihma `näitije olema Jäm

ammus ammu|s Khk Mar(-o-) Han Mih/-o-/ Tõs Aud, -ss Tõs Vil Trv Nõo Ote Rõn V, `ammus IisR

1. ammuks, kui ammu siis, nüüdsama ammus see oli nii pala et pidi ää `keetama Khk; Ammus ma panin kartulid tulele, nüüd juba laga taga Mar; ammuss sades alles Tõs; ammuss ta siin käis Trv; Ammuss nõj sae tul'liva, `katsa `kümne `aasta ijst Rõn; ammuss minevä keväjält ol' hobõsõ varastanu^p Har; sul massa ai_sõogi `tyymine, ammuss ma_sei Vas || Kõüds om kah nii loid, ammuss (peagi, varsti) tää `kat'ski ei lää Rõu

2. liiati *Sie ei näe oma nina pähe, `ammus viel minusugust IisR*

ammuseks ammuks, kui ammu siis `ammuseks se argi mood on, `enne sai alati kättega sõinikud laadatud Juu

ammusine ammu|sine, -sinõ Har, -tsin Lei, g -dsise Lut ammune to_mm jo ammusine asi Har

ammuskinõ ammuski|nõ g -dsõ ammune *Taa om tel joba ammuskinõ hädä, ei_tiiä_kas inäp paranõski Urv*

-ammuss Ls suuammuss

ammusse ammuks, kui ammu siis ammusse ned padrunad `tul'id KJn

ammust `ammust R; `ammust, ammust eP(-o-); ammust eL

1. kaua aega tagasi, ammu oh siel elasitte `ammust ajast `saadik Jõe; sie pütti vedeles `ammust `aiga varud `kaulas VNg; `ammust `saate juo, `milla sa akkasid

tegemäie tädä, aga et saa `valmis Lüg; ei ole sinuda jo `ammust `saate jo nähänd Vai; kouss läks `ammust ajast katti Ans; see oli ühevahe kut neid `asju oli, nüid pole änam ammust ajast olnd Khk; Meite poiss oo ammustilma laevade peel Kaa; Seda koppelt polnd seal ammust `aega änam Pöi; nad pole `ammost ajast Juuliga segamini käind Rei; meitel ei ole nüid `ammust `aega änam kanepit olnd Vig; sari, neid oli `ammust aast Mih; vana talu, see on `ammust saadik juba, `enne mend Aud; üsna `ammust on ta (talukoht) oln PJg; lakakaer, see ol'li `ammust `ammust Vän; ammust saanaka sa juba sii; `ammust `aega on mu poeg merel Hää; ta juba ammust `aega teeb seda villast kangast, aga `tehtud ei soa; ta põeb `ammust aast, ei tule surm egä elu; see käib juba ammust soadik seal; `ammust põlvest keedeti `kõrti, mis siis `süia oli Juu; küll mul on ammust saadik ia tuletetegemise praht JJn; oodenvalt on siin ammust `aega Trm; nad on ammust aast tuttavad Lai; vanamel on `ammust saadik `mootor ratas; me elame ju `ammust aast siin Plt; meil om ammust saantig `uibu; Kulla om ammust `aigane nimi Hls; sedä tää mea joba ammust põlvest Krk; tyy `olli jo ammust `ilma, kui mina naka mäletämä, kuulin iki, et tetti `saia joba Ran; kraasi om ammust `aiga temä käen, aga ei tyy ärä kah; toda juttu om joba ammust ajast sandik `aetu Nõo; mina ole joba ammust `aiga kotun; ammust ajast saadik ei ole änt nännu_kala `müüjät San; tütar om ammust `aigu sääl `tiinünü^p, selle `pernanõ hoit tedä; taal omma jala^p ammust aast saani^p `kangõ^p; päiv jo ammust saani_jumalan Har; tä um jo ammust ajost saani^p siih Vas; ammutsõst aast jo sedä tetäss, ammust `aigu jo^p Se Vrd ammudast

2. ammuks, kui ammu siis Ammust nied karduled tullid - - `enne põld kardulest Kei; ammust sie oli kui ta linnas käis VJg

ammustama ammustama = ammutama¹ ammusta^p, suu `lak'ka Lut

hammustama ammusta|ma eP(h- Phl, -o- Emm Käi Mar, -ss- Kod MMg); ammust- u Krk Krl; `ammustam(m)a R(h- Kuu)

1. a. hammustama (tükki, pala); sööma ei mina `ammustand `ühtki kõrd `teie `lei-vä pala; rebäne läks `ammustas `kassi lihä Lüg; laps ammustab nenda suured suutäved Jäm; `jäsmii-nid `lõhnavad väga rängasti, nii kui mett ammusta kui `sisse `ingad Var; Enne ma ammustan keele otsast tüki ära, enne_gu ma seda `väl'la räägin Hää; võta ammusta `leiba ja `rüipa `piima `piale Kos; ammustasin puar suutäit, ei tahandki `rohkeemb VJg; kama pihoss ammussasid ja jõid `kal'ja `piäle Kod; ammustab `pähkle kat'ti niigu paugub KJn b. hammustama, hambaid, astelt vm sisse suruma, hammas-tega pigistama; salvama, nõelama kuer `tahtis minu `ammustata, `kargas `külge Hlj; `paarmu `ammusta `ninda_t veri one `lahti VNg; Kes esimist `päivä õli `kündämäs, sie `kasseti ka `ninda `märjäst, et siis `sääsäd suvel ei `ammustand Jõh; obone `am-musti kovast kää vart Vai; ussi ammustamise `vastu ka tegi vett - - siis ammustamise valu kadus ka ära Mus; koer ammustab, võta koera `karvu, suitseta, soab `kergemili `terveks Pöi; ussil peab `kehti ammas olema, kui ta ammostab Käi; hunt - - hakkann hammustama seda meest Phl; kui uss ammustab ja üles `paisteb, siis lukeb ussisõnad `peale Kse; sääsed oo kurjad ammustama Tõs; kerbud ammustavad HMd; inimese `koh-ta `üeldakse ika koa vahel et augu, augu, aga äe ammusta Hag; koer ammustas `jalga JMd; raudsipelgad - - ammustavad valusast JJn; tuli `oonesse ei tohi `minna, kui on nõeluss ammustand Koe; kui õma piä perält (iseseisvalt, omaette elad) siis akab õma täi ammussana; `kärpsed valusass ammustavad, näeväd vihimä Kod; `aukuja koer ei ammusta Lai; kui sisalik seetse `korda ammustab, sis on nisamma nagu vana uss `nõelab KJn; ku pini auk, sõss tä ei ammustõv Krl

2. fig `aigus on `küljes, rapputab kõhe, närib, `ammustab kõhe Lüg; oli `kangem, ammustas teise käest töökoha ära Mus; Suu `sisse ää, sel'la taga ammustab, `seuke inimene; `Järsku, `raskelt midagi `ütleb - - jusku ammustab vihaselt Hää; nii tige ja riagib jüst nagu ammustaks teist inimest VJg; ämm `ütleb [lapsele] - - ära puudo, liha ammussab (et laps liha ei võtaks); külm - - ammussab; mes `kartuli nukk `väljä jäe, selle ammussas [külm] ärä Kod

hammustus ammustus, -e spor eP; `ammustus Lüg, g -e Vai hammustus, hammustamine; hammustatud koht, hammustamisel tekkinud haav miks `ussi `ammustus pahast ei lähä, tämä on juo `kiuhtine luom Lüg; nii suur aav nagu kirbu ammustus; oh see pole valu midagi, üks sääse ammustus Mus; koera ammustuse kätte pidi surema Tor; ullu koera ammustus Kos; see mud'u kirbu ammustus Trm

ammu|suu ammu|suu KJn, ammus- Vas Röp, `ammu- Lüg

1. a. `Ühtelugu suu `ammukalli pääs, vana `ammusu (ammuli suuga inimene) Lüg
- b. Piä^p suu, vana ammussuu (vasturääkija) Vas; vana ammussuu aase `vasta vjil Röp
2. `vankre ammusuu (vankri osa) KJn

ammut ammu, kaua aega tagasi se oli juba ammut `aega, kui seda sai `kuultud Jaa

ammutama¹ ammut|ama Krk(-eme), -am(m)a V(-õmmõ Krl, pr `amta- Se); `ammutam(m)a Kuu Hlj Lüg laiali, lahti, ammuli olema või tegema; ammuli sui olema mes sa `ammutat, suu `laialla; kadus on rebal, `ammutat. `ammutat siel lohagilla, `tactus parandada Kuu; `kat'kine sukk, suur auk `ammutat `vasta Hlj; `ammutat `õtsa `vahtida Lüg; mis sa suud ammutet, ega pääsuke siul suhu ei tule ku lõvva laiali aat Krk; nigu suu är ammutõt jälleki aik aigu takan Krl; ma näe vjil kolmõ versta `taadõ ar^p ko kiholanõ suud ammutass Se; ammuda sou `vällä; ammuda (siruta) käe^p `välle Lei; missa tan ammutat `suuga, varõss `lindass `kurku; ammutago_i `suuga Lut || fig rääkima hakkama, lausuma ei lase suud ammute pand `vastu ku ragin, ku sa midägi käset tetä tat Krk; massa ei^p tan midägi nii pallõ ammutada^p (valetada), ega ma^p joba ei usu^p Kan; sääil ol' pal'lu `võõrõid, ma^p is `tihkõ sääil `suudki ammuta^p Har; Mis sa^p nakkat suud ammutamma (vastu vaidlema), häbene `veitkene Vas; ku `kiäki pal'lu `täntass, [õeld] midas sa^p sääil `amta nii pal'lu Se

Vrd ammustama, ammutõlõma

ammutama² ammut|ama ?Kos Pil Hel T(-õmõ San), -am(m)a V(-õm[m]õ Krl, h-Plv); `amtama Plv Röp Se

1. ammutama, (vedelikku) tõstma; (vilja, heinu vms) tõstma; laduma kos tu `penne kiip om, vaja tuvva lehmäde vjil ammutada Kam; lina ammutadas argiga avvast `vällä; lätsi tõi kuhjast `õlgi, väegä pal'lu ammuti `sälgä; kütuse `kütmise aig ammutedi viisa unikude ja `panti palama Ote; vana memm `naksi `leibä `ahju ammutama Rõn; Tulõ_sa_ka appi, ammutami_naa_ `kartoli unikullõ; Lastu_tulõsi `riita ammuta^p, mis nä_nii vedeläse^p Urv; suppi ammutõv kopp Krl; eläjile ammutõdass `jyyki ette; tyy haokubu `paanti `maaha ja ammutõdi `turbaga kiinni^p (kütise tegemisel); käsik um vjil ammuta^p Vas; kopp om, `tyyga heidetäss `ryyga, ammutass `liuda; lüüt kärbigu maa sisse, ammutat [herner] sinnä `sarda; noodast ammutõmõ [kalad] `korvi Se; ammuda vett `tõrdulõ Lut || ahnelt sööma mis sa ammutad nii kaua kui sa vahest söõnd ei soa Pil; sil'mä `kinni, suu ammuli, mugu `nijldu ammutab Nõo; ammut `hindäll iho täüs, no lät's magama Kan; küll taa ammutass vjil `sisse `hindälle Urv

2. peksma, lõõma võti nua kätte, siss ma telle ammutasi vjil San; ammuta_juudalõ,

ammutama³

nii et saa Kan; ma_i_tiiä_kah, mista 'poiskõnõ ol'l 'kurja tennü^p, mugu ammut' õnnõ
tõist rusiguga^p; sõss 'naksi jäl^p ammutamma 'kyytõga^p Rõu

ammutama³ ammutama tasakesi ammuma, inisema luom ammutab 'ühte lugu,
igatseb 'teisi taga JõEK

ammuts am(m)u|ts, -t's, -t's kuni olõ_nu 'miira amut's 'uomuguni; mul am kaits-
minn (karjahoidmine) amuts katõteis 'kümmeni; atuss om kol^p amut's neli 'kyyrmat
'vil'la Lei Vrd ammats

ammutu hambutu suu on ammutu PJg

ammutõlõma ammutõlõma Se Lut frekv < ammutama¹ 'suuga ammutõli Se
anne → ammune

ampala(-) → hambapala(-)

ampama 'ampama "nuiaga kolkima" – Plv

hampar 'hampar pl n -id "ulakas" Moni [inimene] on kohe peris 'hampar, kogu
oma eluaja igäl puol Kuu

hampelmann ampelma|ín g -nni Han, ampõlmaín g -íní Khn; 'ampelma|nn Käi,
-ín Pst g -nni, 'hampelmann g -i Kuu; ambelma|nn Kaa, -ín g -íní Saa; 'hamplõmaín
g -ni p -'íní Rõu; ampelmann Pär Amb MMg Nõo hüpiknukk; kloun, veiderdaja
'Hampelmanni saab 'nüörist 'tebada, siis kääd jalad neh kaik 'liiguvad; Igäte sugusi
'hampelmannisi siis 'ilmas nägüb olema Kuu; 'ampelmann on säsone mees, kenel
kæed jalad keppovad, papist 'tehtod Käi; Ampelmaín - - need olid 'sirkuse tolad. Aga
külas oo kua mõni ampelmanni 'moodi Han; Kargab nagu ampõlmaín parandal Khn;
Ampelmann panti lae alla ehk nagla otsa saena pääle, sis nõörist tõmmati Nõo; Taa_m
üt's 'hamplõmaín, kedä viinaput'el traadist 'tõmbas Rõu

amplema 'amplema Jür, ambelda Lai lõõpima, ärplema; vaidlema ned läksid 'amp-
lema, läksid suureste 'amplema Jür; 'amplesid süsa-ma, põld 'asja ees, teist taga Lai
Vrd ampslema¹, hampsima²

ampne → ammune

amps¹ int Vetab imps siit, amps seeld (püsimatust inimesest) Emm; tjj 'pätsi, kasta
'leibä, tjj 'pätsi - - 'suska suhu amps (seda lugedes löödi lapse käsi kokku) Ran Vrd
ampsti

amps² lstk suutäis Viel üks amps, 'ampsule 'piale 'rüüpsi IisR

amps³ (lastemäng) Jõulu ajal, kui õled on sees, teevad lapsed kärpse ampsi. "Võe-
takse kõrs, millel on kest peal. Ülevalpool sõlme lõigatakse kõrs katki. Siis lõigatakse
sõlm risti lõhki, ka kõrs umbes tollipikkuselt. Kesta kõrrel edasi-tagasi liigutades teevad
lahtilõigatud osad niisamasuguseid liigutusi nagu kärpse jalad" – Phl

*hampsahama SääI sai kopaga paar kõrd hamsahta^p, ol'l veidükene õllõ maku
man Rõu

hampsama 'ampsama Nõo, 'hampsam(m)a V, ampsata Nõo Ráp(h-), hampsada^p
Har Rõu; ipf (ta) hamsaás Kan; 'ampsama IisR (suhu) haarama, ahmama; hammus-
tama Vahi, kus on 'oinal 'kelkarad taga, paras rebasele suhu 'ampsata IisR; põrsass ni
ähenälä_hamsaás, et 'lõõri tõmmaás Kan; pini - - taht minnu hampsada^p Har; kul'
sääI 'kot'sel taaratõllõss, midä taht hampsata^p; 'hampsass kinni, küüdse^p 'sisse lõõse
Ráp

ampselt ammu 'ampseltki põle anesid olnd (kasvatatud); see nimi kadus juba
ammu 'ampselt ära Pha

hampsima¹ `ampsima Käi, ampsin Hää; `ampsma Kam Ote Urv V(h-, `ampsmõ Krl), pr (h)ampsi- (-bs-) Kam Kan Urv Rõu Vas, amsi- Ote; nud-part `ampsin Hel

1. aplalt, ahmides sööma [põrsas] muugu^p nudsi läbi hammastõ, mine tiia^p kas ta nakaski `hampsma Kan; anips ku vana immis Urv; ta um hüä t'siga, taa hamps, võtt `hampsmisega^p Rõu; A_mu_t'siga hamps jäl_sakõd `süüki nigu_kõrva_rapusõ pään Rõu; taa hamps ku_pini Vas Vrd hamsma

2. lstk sööma Laps ampsib `pul'li kah Hää Vrd hammima, ammuma²

hampsima² `ampsima Lai Plt, am(p)si- Phl/h-/ Trm, `ampsma, am(b)sib Ran Kam/`amp-/ = ampslema¹ mis sa amsid minuga Trm; `ampsivad, aavad lori juttu Plt; temäl alati tu `ampsmine, vai ta `õiget juttu aab Ran; nakass vjil `vasta `ampsma mulle Kam

hampsima³ `hampsima "ruttamisi ähmitsema" Mes sa `hampsid, eks `aiga ole Kuu
ampslema¹ `ampslema Trm Lai Pil KJn SJn, -lemä Kod Ran, -lõmma Võn, `amslema Ksi, amselda Lai, Pil, -dä Kod Ran, `ampslema KJn SJn lõöpima, ärplema; vaidlema, tülitsema `ampsleb - - vadib ja `vaidleb sõnadega Trm; siält ja tiält võtab sõna, ei aja `õiged juttu, mugu `ampsleb Kod; mis sa keksid ja `ampsled siin; `ampslesid kahekeesti vastakute, üks `riakis üht pidi, teine teisi pidi Lai; `ampsleb `peale, ei räägi `õiged juttu. tikub `ampslema Pil; kui krõhveldab, siss `ampsleb, piäb nigu `uhkess, pillub kud'agi noid sõnu Ran Vrd amplema, hampsima²

ampslema² obesed `ampsleväd ku näväd näriväd tõõnetõiss. ammassegä obesed `ampslesid Kod

hampsma `hampsma Se, ipf hambsõ Rõu sumama talvõl' - - tuisuga^p - - sõss mugu_hambsõ tyy sõõgianumaga_läbi lumõ tarõ poolõ^p Rõu

ampsti deskr, lstk Suu `lahti `ampsti, sie on kole ia `putru IisR; ammikest nüid - - `ampsti, ammi nüid ammi Krk; Võta nüid luidsaga puppu ja pane tsutude ampsti Nõo

hampsõlõma `hampsõlõma frekv < hampsima¹ t'siga võtt ku `hampsõlõss inne, om hää sõymä Kan

amsats "tengi ülemine osa" `partuunid käivad `amsat'side pääl. `amsat'si `partuunid Hää

hamsma hamssma = hampsima¹ T'siga `hamssõ nii et kõrva pään rappu^p. Ku_hää `süüjä t'siga om, siss hamss Har

amtama → ammutama^{1;2}

anuma → anuma

anar anar, -a Lüg Trm

1. puusse lõigatud soon, õnar, valts riista viitsa anarad; sarikatel raiutasse anarad õtstesse Trm

2. seinapalgi kitsam ots, mis käib jätkamisel teise palgi otsa raiutud õnarasse `tõisel `palgil on suon, `tõisel on anar - kiel, nisa. anar käib `suone sies, siis `ongi `jätketud `seina palk Lüg

3. "kark, näsa" anar - pügal - kääpide Lüg

and and Sa L M Ran Puh Nõo, and Muh Hi, g anni; and g aini Mär Tor K I Krl; and Kuu Lüg Jõh, `andi VNg Vai, g `anni

1. andmine `Toise pere `naine on `oite `lahke `anniga ei sie jäädä `ilma kedägi; eks `anniks ole (anda sünnib) Kuu; [mõisa] ärra - - `andis `vaeste inimeste lastele kooli leba - - siis lõppis `mõisa leba and ää Mär; ei siis põlnud valmistud ega olnd sööma `andi kedägi Vig; t_om kasina anniga, tyy ei anna sulle mitte midägi; temä_m `elde anniga,

hand

mine midägi `ot'sma, ega ta konagi ei `keelä Nõo || helde ~ lahke anniga lõtvade elukommetega, kergesti anduv sie `tütrik on `lahke `anniga, `annab igä `poisile, kie küsib sie saab Lüg; vanast `ütlivä mõne serätse `tüt'rigu `kuhta, kelle man mehe käesivä, et to_m `elde anniga ja laia panniga Nõo

2. annetus, kink; almus, armuand `Anna `sandile aga ärä `santi `andiega ärä taba Kuu; Nüüd oli `paari `rahval laps, siis `kuuvve nädälä `õtsas `läksiväd `nurgast keriku, võttasivvad `leivä, `veiväd keriku `vaestele, nied õlivad keriku `vaeste `annid Lüg; ikke `aetasse andisi `vaestele Mar; siis `viidi `vaestele `andisi, kui laua kirikus käisid Juu; annan pimedatele selle aini Pal; ega kiket `asja õppi ei saa, muist om iki `lyyduse and Krk || (leivast, viljasaagist jne) leib one ihu toedus, jumalaand Kod; sji om jumale and, ärä visate [leiba] maha (õeld lapsele) Krk; ta_m kõik' jumalõ and, et sul ni tark mji' ja `mõistuss om Krl || sag pl veimed, mõrsja kingid pulmalistele; ka vastukingid mõrsjale pruut ajab oma `andisid, `kõrjab `pitki külä, `viinapudel `kimbus Lüg; `lähkri `joojad viisid ruudile `anda, `kindud, linu, `villu ja kapetud ja Muh; pruut `andis ainiid. `peigme ema sai müt'si, sai särgi, sukad, `kindad, põlle Hag; edasi tuli aini `anmine. `peigme õdedelle sai `antud igaihele müt's ja emale Jür; `enne olid ainiid jo. sokid ja sukad ja suka paelad Ann; ainiid -- `anti [pruudi poolt] `peigme poolt `rahvale. pruudi vend jägas - - pidi kakste-ist kolmte-ist `särki jägama. sinna käis `juure sokid, `kindad, `taskurät' - - si on täisaand. si oli rikas, ega igaüks `jõudnud `läisi `andisid `anda Ksi Vrd anduss, annak, anne, annus¹

3. saak, toodang ärä `pelga mere `andi (saagi aeg peab püüdma) Kuu; `einidest ei õle suurt `andi, vähä saab; sel suvel on `õige `vilja and Lüg; teene [lehm] andis ike kahessateisskümmet `toopi [piima], seokse ea anniga oli Kir; Lehm oo kitsi anniga Han; mõlemitel on iad ainiid, `ernel ja ual Trm; eks rohoss õle ike suurem and, ku [kari] roho `piäle suab Kod

4. vaimuanne, võimekus Taal on oort jumalast `sõuke and `loodud Põi; ia pia oo, ia and oo Aud; `andi ei ole `laulmiseks Juu; üvä and kõege asja `piäle. tõesel ei õle `aini Kod; mul ei oole jutu `andi, mea ei mõista juttu tetä Krk; egäl ütäl laolu `andi es olegi Ran

5. (ei ole) asi või asja, tulu ei õle tämast suurt `andi. lõrts ja `arvokeine (riidest); egä sest [hobusest] enämb suurt `andi ei õle, ajand juo tõse jalad alt `vällä; midä tämä `ennast `ninda `kõrgutab, enesest ei õlegi suurt `andi Lüg; sie laps on nii põdur, ega sest ikke `aini tule. ega sest inimest tule VMr

hand and Hel T Urv Krl Lei, h- V, g (h)anna

1. saba ku arak kadsatess - - kos pyul and om, säält tuvvas `käsku Hel; `kange kuumaga lehmä võtiva anna `säl'gä ja joosiva tanumide; egä peni kergitab oma `anda - - kes ennast väegä kitt Ran; kuri pul'l tulli ussest `sisse, nyu lehmä sarve olli ummel-du pääkoti `külge, vana viht olli annass `pantu (pulmanali) Puh; ja kui kana `anda soputana, siss tulna `võõrit; `rätsepä obene ravvane, and om taka linane = nõel ja niit; tuule `veskil om nii et, kui ää tuul om, siss tuleb jahu ku obese annast; last vihuti siss laaleti et, at'a at'a anna pääle, tsopu tsopu tsooru pääle; tõi annaga peni; nüid om [koeral] äbi, tuleb and sorun ja pää norun Nõo; lõõgašsi kodu poole minekit nigu and `õigõ takan Võn; kas vai neli viis obst `panti `anda üitsütele [rehe tallamise ajal] Ote; Kui and `küindusi koñdi manu, pidi ää nüssilehm olema Rõn; Üt's iir, kat's `anda = pastel; Tuli om nigu pini anna otsah (tulenäitaja ei pea pirdu paigal) Urv; sõim kasi `kašsi hanna ala²; no_timäl om suur juuss nigu hobõsõ hand; timä `tallass õks alasi

tõsõ hanna pääle, timä taht alasi 'tõisi tüssäda^p Har; kas susi soe hanna pääle kuna-gi_situss (kelm ei reeda kelmi); *Tsia hand hoiõti kesvätegijäle; Hopõni näüdäss 'handa ja kattõ* (jooksis ära) Rõu; *taa sääre hadak um, taa nigu kana hand tuulõ käeh* (kerglane inimene); 'lamba hand saa karussõlõ [süüa]; vana 'loikam [koer] tulõ kodo hand 'jalgo 'vaihel Plv; jobi hannaga pini; harak liinah, hand ussõh = akoluvvaga akõ 'pühkmine; susi syyh, sarvõ_pääh, pik'k hand 'perseh = 'leibä pandass 'lapjuga 'ahju Vas; mis teil om müvvä^p, hobõsõ 'handu vai harässit vai 'nartsõ; pini hõörätäss 'handa, hannaga^p; ku hädä om olõ õi 'härägägi hallõ, a kui hädäkõrd 'müüdü lätt, siss om 'handagi hallõ Se; kass situ_i^p är umma 'handa; hüäl tsial kõõ kõvvõr hand; mõnõl [lehmäl] um padi hand ka kui luud - - mõni um harva hannaga Lut || fig kibu anna all (rutt, ajapuudus) Urv; Kos tä õks inäp lätt, ku täl jo hand paku vahel ja elu üte veere pyyl um (rase) Rõu; ei olõ nail nooril häpü ei 'handa; hanna kyyh (vabaabelus); Lahke hannaga inemine (kergete elukommetega); om ta mineke kiim, hand 'kukro pääl, anna^p joosta^p õnnõ kohe taht Räp; kiä 'uhkõ om, 'viskass hannaga Se; ligõhha hannaga, hää olõ_i.^p Lut; hannan, hannah järel, kannul sa olõt nigu 'väikene lat's imäl alasi hannan Har; Taa pinitük'k 'tirkass ka_ks alati sul hannan Rõu; ol'li ma_ka iks suuril hannah 'valvoma minneh Vas

2. riietusese (alumine) osa kõrdi and Hel; võta and üless, ma anna sulle 'vitsu; prak'k (kuub) 'olli poolõni 'perseni, praki and 'olli 'lahki; ta_m talulait's - - om 'uhke - - lüüp tõese kas vai 'un'driguannaga maha Nõo; laits om nigu tila emä anna kül'len Ote; pane oma poig vai anna 'sisse, mia ei pane tost tähelegi Rõn; imä nõst särghanna (kuuesaba) üless; kat's 'tuisku väläh, üt's tõst 'handa, tõõnõ aja lummõ 'persehe Vas; Kattõ 'myydo siidi omma, pääsiidi ja hanna^p - -Nuu_hanna_kõüdetäse_ 'taadõ, naasõ_ 'kõüta_linige 'kül'ge, 'tüt'riku_vanigõ 'kül'ge; linik', makk 'ümbre pää, hanna takah Se

3. tarberiista osa, käepide, vars üits aenumane annaga pain 'ol'li, ku vahel liha küd'sätedi, siss 'pahti 'ahju Ran; 'lapju and läits 'katski; pöörä annast kääneti püür ette, siss 'olli uss 'kinni; kos vanast olli ilusa kopa, 'handul kõik' nasade taka ja Nõo; 'luitsa 'pahti 'andu piti 'varna 'pistü, egä üt's tuusõ oma ärä; pää ari 'ol'le 'öörgune, and 'ol'le iks takan Võn; villkopa kõru 'olli madalamb ku kipi kõru, säält kõrvast läits and läbi Ote; Üle lapjuhanna ja roobihanna ei tohtev minnä, siis minnev au ahju San; ss_võedass kas vasara hand vai, mia taht, 'minkä_nii t'ä [kips] peenikesess hõõrutass Urv; vigla and ol' ka parass pik'k ja jämme, iks hää 'peiu võtta^p Krl; tooli hand om tooli sällä takahn Har; timä näk'k mj ilma hannalda^p rihhu, taht hinele kah Rõu; 'tartu piibu^p ol'li_ 'kal'li^p, nyy^p ol'li ilosa luust hannaga^p Plv; Hummogo nüidete hain 'maaha, süüm'aigo 'leivä_naasõ^p rihä hannaga_haani_ülest vai kaari_lak'ka; prennel', tol hand peräh, puust hand Räp; a tu puu, mis 'perrä läbi tsusatass, pulk otsah, tu kutsudass meil ratta hand vai lankhargi hand Se; hand kua um tsirbil, lüvväss 'vardõ Lut

4. vilja idu; ohakas; lehe, marja, õuna varreke kääneti lade 'ümbre, et põhjan mõni konds om 'tervess jäänu, kesväl mõni and 'persen, uhak kül'len Ran; 'müimise kesvā ivāti, et siss lähvä anna takast ärä Puh; kesvil jäi 'andu, 'kesviga olli tu sõda, kaaral ja rüäl ess jää 'andu; anna olliva uhaku kandsu, terä 'kül'ge jäänu Kam; kesvā anna om vällän, kagu ei kuku siss Ote; lihel om hand, taast timä kasuss Har; ma idudi kardokit, kardokil umma_jo hanna_takahn Rõu; kesvil hõõruti hobõsõga hanna_takast 'maaha Räp

5. järve sopp, maatüki ülemõõduline osa Üle järve anna 'tul'limõ San; hannaga vakamaa, suurõmb kui vakamaa Har; 'Utsõh om üts järvehand Se

6. ühisest töörindest mahajäänud tükk, tööjärg *ku mõni* 'põimja jäi taade, siss üteldi et, kae *tyy jäi* 'anda, *t_{om} vana laisk* 'põimja, lähme kuseme ta anna pääle; *tõese* 'põimja avitiva siss *tyyl* 'anda 'jääjäl ärä 'põima, *tyy* 'olligi *tyy* anna pääle kusemine; *mõni* kes äste kärmäss 'olli 'põimma, *las*k 'endä 'jgga minemä, ja *tõese* jät'l 'anda Nõo; *kuiss* sa nii uma hannaga 'perrä jäät Har; *tuu* jäi 'handa uma 'jgga^p, *niku* hand jääss 'perrä, *niku* siba; *timä* om kōo hannah Vas; *tää* tūguss *kōgō* hanna pääle 'jäämä Se

7. rida, rivi *kurō* 'lätvä *mōnikōrd* 'kolmō 'handa, imä *jggn* ja *latsō* takahn; *Kurō*^p 'lindasō *katōhn* hannan Rōu; *kala* puhašti är^p, ja 'syyl'ssi, siss *salid'si* 'handa Vas; *hahe* hand l'ätt; *sibulahand*, 'handa *sallidsa* (nööri otsa lükin), *ar* *sallidsa* *sibula* 'handa (kuivatamiseks) Se

8. kraasimisel saadav villarull(ike) *oi* *ōigō*^p mitu 'handa 'villo sai taast pūgust; *Es* *kraasita* küll 'säantsiid *nigu* no^p *kraasitas* 'kerrä, siss *kraasiti* iks hanna^p Kan

Vrd händ

andak *anda*|k g -ku saksik, pentsik – Ote Vrd antsakas

hand|alunō emaslooma suguelund *seo* valitsuss *ei* *lasō* 'midägi hukka minnä^p, *lehmä* *udara*^p ja *handalutsō*^p ja *pulli* *muñni*^p, *kōik*' *tetäse* *sōōgiss* Plv Vrd hannaalune

andek|kimp neljast nurgast kokkuseotud lina, milles olid pruudi anded – Ris Vrd andekomps -kinnas pl 'ande 'kindad pruudi poolt sugulastele kingitud kindad – Kuu -kirst veimekirst – TMr Urv -koms = andekimp – Ris -kott kott, milles olid pruudi anded *siis* *akati* 'anded 'anma, 'ande *kot't* 'toodi *tuppa* 'valge 'puhta lina *sies* ja 'paridi *laua* *peal* Ris; *tol* *olli* 'andekot't, *sij* 'andse *igäle* *poole* 'kindit, *sukke*, 'yüksit Hel; 'mōrsa *imäl* 'ol'gi *kōgō* 'andō *kot't* *käeh* Se

andeks 'ande|ks S Mar Mär K andeks *andma*, *jätma*, *paluma*, *saama* *tule* *palu* 'andest Lüg; *kui* *ta* *so* 'juure *tuleb* ning 'andeks *palub*, *kuidas* *sa* *siis* 'taale 'andeks *ei* *anna* Khk; *va* *pitka* *vihaga* *inimene*, *anna* *ta* *seda* *nii* *ruttu* *soole* 'andeks Vll; *anna* *tääle* 'andeks 'jälle Mar; *ma* 'antsin 'talle 'andeks, *ei* *ma* *pahandust* *taha* Amb; 'üeldi *ühiksa* *pattu* 'andeks 'suama, *aga* *ma* *ei* *ole* *tapp* [ussi] VMr Vrd andes(s), andest, andiss, andist

andel 'andel Kuu, 'andel(i) g -i, tr 'andlist VNg, pl 'andelid Vai, *andel* Emm, pl 'andled Hää; 'ang|el Rei, -ōl Khn, g 'angli Rei *ankruvinna*, *kaevupööra* jne osa, millest vinna või pööra ringi aetakse 'tüüri 'andel(i) (raud, mis ratta juurest läheb tüüri pea juurde), *ratta* *pettel* 'kiera 'tüüri 'andeli - 'andli; *kahe* 'otsaga *pele* 'andel (pumpamise kanghoob pelil) VNg; *Ankrupillil* *aa* *kaks* *andeld* *mikedel* *veel* *pōigiti* *kεεpidemed* *otsas*. *Neid* *rōhuda* *kordamōōda* *alla* *kui* *ankurd* *üles* *veteda* Emm; 'Liivri (kliivri) *suōt* *piäb* 'angliga ning *soriga* *olōma*, *muōdu* *sua* 'liivrisi *kuedagi* *teiss* 'külge 'laska Khn; 'andled *on* *njūd*, *kellega* 'ankurt *üles* 'vōetaks, *kellega* *pill* 'tjūtama 'pantaks Hää

andeldama → hangeldama

*andelema 'šjppi 'andōlid'zi (seepi kaubitsesid) Lei

andene a < anne *see* *raand* o *jumala* 'andene (jahune) Muh

ander → andur

ande|raha 'ande *raha* (pulmas) – Kuu

handerdama → hangeldama

andervaks → angervaks

andes(s), andest `ande|s Pä KJn, -ss Kod Trv Krk Puh, -st RId VMr VJg Iis Trm andeks tule palu `andest; `tütrik sai `andest Lüg; `anna `andest Vai; palus oma patud `andes Tõs; ikke `andis veel `andes inimestele Aud; Ema, anna andes et ma kottu ära joosin PJg; eks sa and `andest VMr; palu `andest IisK; tämä annab mulle patud `andess Kod; tulli minu käest `andess `pallem, ärä `lepme Krk

ande|sukk pruudi poolt (peigmehe) sugulastele kingitud sukad – Kuu Ris `ande sukad, pruut `andis saea `rahvale, ega pruudi pulmalestele sedasi `antud; `ande sukad `tehti põigiti triibulesed Ris -**taluja** pl `andetalujad andevaka tuppa toojad (hrl peiu-poisid) – Ris -**vakk** veimevakk, vakk, õlest punutud korv jne, millest veimi välja jagati – Jõe Hlj VNg Mus Han Tor HaLo Kad VJg Iis San `ande vakkad olite `valmis `enne kui mihele `saite, minulegi `tehti `peiu `puolised Jõe; pruudi poiss võltis seda `ande vaka, suur korv oli, pia piale Nis; `ande vakk oli ikke pruudil, sialt siis võttis ja `andis, kellele `anda oli Kad; siss oll pruudil tu `andmine. pidi õkka `andõ vakk olõmõ San

andiss, andist `and|ss Krk Hel Ran Nõo V, -st Lut andeks jumal `andvet ütese pattu `andiss, ku üte uisa är saat materte Krk; jätämi `andiss tal Hel; viimäte iki alast temä `pääle, and `andiss Ran; esä jät' t ike `mullõ `andiss, esä `oidse miu `väega Nõo; sa piat uma_patu_kõik' `andiss `pallõma Urv; kubias oll `hirmsa `uhke; andiss `anmada mjijs Röp; ma_sai är `andiss; mullõ `anti `andiss Se

andja tgn < andma

1. andlik, helde `andaja inimine, `elde südämegä Lüg; sji om `andje süä, ää, et ta annap latsel; `andje ja armasteje inimene Krk || (omanik, andmisvõimeline) ma olen ikka teistele and, kui ma `andja olin Kei; minä olen `anja õllud ja nüid olen anuja Kod || `õnne `andjaid (ennustajaid) ja `kaardi panijaid ei saa `uskuda Lüg

2. "pulma ametmees, kes viina ja toitu välja annab" – Lüg

andjakene dem < andja taa om sääräne `andjakõnõ (helde) Har

-**andjatsõ** Ls käeandjatsõ

handlanger → hantlaager

andlik `andli|k Sa Emm(-le-), L K Hls, spor V, `andli|k Nõo, g-ku(-ko Emm); `andli|k Kuu Rei, `and- Ran Puh Krl, g -gu; n `andlik Lüg Trm, `and- Kod(`an-), `andalikku VNg (sag liitsõna teine komponent) `Andikkusi on vähe, `tahtjasi pailu Hää

andma `an(d)ma üid (-me M, `andmõ Krl Har, `andmadõ Har), `anda|ma R (-maie Lüg) Sa; `anda Hi Lä Mih Khn K I Trv Hel T, `anda^p V, `andada R SaLä, anda Sa Muh L Äks VIPõ M, anda^p VLä Se Lut Kra; (ma) anna(n) eP eL, `annan R

1. ulatama, pakkuma; kellegi kätte(saadavusse) või kasutusse toimetama (ka söömiseks, joomiseks jne) `ansivad `toine `toisele käppä (kätt) Lüg; tule `siie mie `annan `siule omena Vai; pere `mamsel `andas toidu `välja, mis perele sai `tehtud Jäm; loo-male piab kääst `anma (lisatoitu), väljal nii vähe `süia Khk; ma anna `soole oma õlut ka maida Mus; üks annab rihalt [rukkivihud] kätte, tene ahab parsile Lih; nel'laba ja pühaba andeti liha [süüa] Var; anna lapsele nisa suhu, laps tahab imeda PJg; üle ukse ja üle aia ei tohi `leiba anda, siss tuleb riid - - kätt ka ei tohi üle ukse anda Saa; ole `terve molle `süia `anmast Juu; karjatselle sai oma leivakot't `kaasa `antud `lõuneks Amb; kas nad `uostelle einad ette `antsid Koe; `kanga kätte `anmine (niidepanekul lõngaotste ulatamine) Kod; anna kuradille sõrm, võtab terve kää Plt; anna tuld piibu `piäle KJn; ku sa `kangest `kohkut, siis ei pia latsele `rinda `anme; ken aus inimene, sji and kätte [leitud asja] Krk; ei ole eläjile midägi `anda Ran; angõ vanembide kätte sji kiri; kanadele `anti liha `eiten võti kätte, siss enämb neele `süvvä es anda (toitsid

end väljast) Puh; *tolle kätte sai raha* `antuss; *and kanepi karaskiga mulle* `jihvtit Nõo; *ku sa üle läve annat, sõs annat tulu ja jaku ärä* Krl; *taalõ tulõ soodad* `sisse anda^p, *vaest siss saa* `terhves Har; *vahepalla andass nii* `lõuna vai õdagu vahepääl; *ma_i anna_sullõ terehkätt kah* Rõu; *aını linno maššina ala* Se; *tšukõr* `olli `andmi tõvitsõlõ Lei; *jumal`armu andass päüle patu parandamese -- tulõ šjonds jumalarmuga ni pand jumalarmu* `suuhhõ Lut; *k ä t t a n d m a* (kiriklikult) kihluma, kirikus "lugemisel käima" *keisid kirikus kätt* `anmas Mar

2. (kinkides, annetades, laenates jne) loovutama, teise omandusse või kasutusse siirma; millestki loobuma `Kergemb `anda kui ottada Kuu; *mina küll sedä* `asja kääst `vällä ei `anna, *sie lähüb omal* `tarvis Lüg; `Sandid `käidi perede `müädä, *siis inimesed ikke* `anneti mis kenegil õli Jõh; *Andija tüdib, saaja äi tüdi* Kaa; *ei ta* `eese `õigust kääst anna Mär; *Egäüks mehem* `võtma kui `andma Khn; *vanaisa* `andis siis pärast koha pojapojale Aud; `Andis oma inge kuradil (enesetapjast) Hää; *ma olen ikka teistele and, kui ma* `andja olin Kei; `pulmas `antakse `andisi Juu; *kui ma mihele läksin, `anti ema_bolt mul lehm* Pee; *kas sul* `täidib mulle natukene raha `anda Kad; *egä sji sõda tulemata ei jäe, mine* `väljä kodoss, *anna* (ohverda) *oma elo* Kod; *akad oma tütart mehele panema, teisele ärä* `anma Ksi; *ta ei täü raha* `vällä anda Krk; *kas ta om* `õige, *ma pääd* `anda ei saa Ran; *ma anni tälle* `ulka `langa, *aga tagasi es massa; ärä* `endä `tarkust anna `tõesele Nõo; `anma ta virk om, *aga* `tahtma ta_i lää; *ja and uma vana saanikõsõ* `ijst elu Rõn; *anna_perse tõsõlõ sittu, es lasõ läbi külgluiõ* Krl; *massa_ai_murõhtamine, ku jummal`ilodust ei olõ ütehn* `andnu^p; *ku* `kiäk'i ar_koolõss, *sõss mõskjillõ andass* `andit Rõu; *ma* `andnu_sullõ `üsäga^p, *a mul om raha kotoh; ei anna aamõtit käest* Vas || *anduma, sugulisse ühendusse astuma* (naisest) `päiväl vanamor ei `kuule, *aga* `üöse `kuuleb küll. *ma sohistan, `anna* `mulle, *siis on kõhe* `kuuleb iast; *Lits kes* `annab, *mies kes saab* Lüg; *poistel juba* `mitmed εd korrad `andand, *kee keind riist* (lodevate elukommetega tüdrukust) Khk; *kui mina tahan ja tõene annab, muku las käiä* Kod || *fig* `kulbiga annetud, `molliga `võetud (vähese aruga) Lüg; *ep saa akkama mette --* `anti undi pašs (lasti töölt vm lahti) VII; *poolest suust* (vastu tahtmist) `anma Mar; *kis* `käskis `anda püksid naese `jalga (võimu naisele) Mär || (ihnsast) *südä* `andaks, *aga käsi ei* `anna VNg; *ei* `andand suhu egä `silma, *pala egä* `pauki Lüg; *Annab näpuotsast* (vähe) Kaa; *Naa kae ja ihnus, et ei anna teisel inimesel kibi kua piad* `pekka Han; *mitte mahasadanud* `marja ka_i täü tõisele anda Hls; *sikke* `seante, *kes tõisel ei anna pala ega pyult; ta ei anna küüdse suurust* `asja kah, `seante kidsi; *sii ei anna mitte* `tingu ka kõrva veerest enne *ku ta leeme* `vällä lutsiss Krk; *temä_i anna mädä ka küüdse alt sulle, ta_m nii tihnuss* Puh; *näpu värisevä, ku* `tõesele midä annap; *annab* `väega veedi nigu engvjrd jälle Nõo; *ihne inemine -- ei anna oma näpu vahelt* `pulka kah `perste `pistä Kam; *kes ei anna annakust, sji ei anna aidast kah* Krl; *nii sikkõ, et -- ta ei anna tõsõlõ nyyip`nõkla kah; ta is anna^p sullõ mitte musta küüdse väärt kah* Har; *anda as* `silma `pistä ei suuhõ tsusada Rõu || (heldest) *näpidega võtab, kamaluga annab* Trm; *el'le ja* `lahke, *ta annass või* `süäme päält ärä asja Krk; *ta_m* `elde `anna, *annap vai* `viimäse ärä käest; *mul* `kalge süät ei ole, *mia anna vai suutävve* `pooless Nõo; `Väega `helde `käega^p, *tiä* `andsõ kas vai viimädse hiinge takast är^p Urv; *anna antust, murra murtust endale saadust paku teistele -- T V emä üteli et anna* `antust, *murra* `murtust. *kui sa* `tõesele annat, *siss* `tõese annava sulle Nõo; *anna^p* `antust, *murra^p* `murtust, `kaksa^p kaksatust; *anna* `antust `antut, *ala_võttu* `võetut Har

3. tehinguna loovutama, kellegi omandusse või kasutusse siirma a. rentima, müüma, laenama jne aleduse pärast `anneti `puole `innaga Hlj; `ansin oma `lehma `süöma `pääle VNg; vana Jaap ands `meile `eini `võlga Lüg; ema tegi `mõisa metstes `eina, et ärra einamad `andas Kaa; kala müüja tuli, antsid raha eest ja vahetasid vilja `vastu Pöi; `andvad lehma teese kätte `aastaks Kul; `aapteegist pidi iad `rohtu `antama Mär; riik annab `lainu Aud; ta `andis koha poole tera `peale; `antsin selle [maja] `väl'la (üürile) Juu; mõned `antsivad talud käest ära, `jät'sivad kõhad maha Pal; and talu rendi pääle `vällä Krk; ega tyy `müija `uupi ei anna kellekile, ta jao `viisi annap; anna mulle odavambaste, mul ei ole niipal'lu raha; pyyl ilma ma `vaskat ärä ei anna Nõo; and `kapstõid mullõ, ma `koiõ neli `paari sukkõ Har; ku ma osagi saasi^p ar_l `massa^p, vaest andasi hopõni tagasi Vas; kaupmijss and mehele tyy hääteo jüst kotitävve rahha meelehäast Röp; tyyid andass `vällä tetä^p Se; `võlgu `andma Lei; poolõ `pääle (pooleterale) `andma Lut b. maksma, tasuma keväde `võeti `vilja `lainust, `anti kasudega kättä sügise Lüg; külmediga (külimituga) sai `suulistel `palka `antud Jäm; sihanitse mihele_p tohi ede anda (avanssi maksta), siis ta_p tee änam Khk; sa pidid ju raha ka kupu `laskmese eest `anma Var; mis `anti karjatselle, `anti püi'l rukkid, teine odre Ann; `anti elu `aegne paiuk Lai; mis sa mulle tasuks annad Plt; `rüyvvele andass `rüyvvele palk Ran; nüid `antana raha palk, egäle ütele tyy `perrä Puh; mul ei ole midägi `sõogi jüst `anda Nõo; taalõ mia palk andass, kõgõ jyy `persede; timä and raha mullõ veidemb tagasi ku `õiguss ol'l anda^p mullõ Har; ei ole vald minole abiraha `annu vjil Röp

4. a. suunama; kellegi kätte, hoolde jne toimetama, usaldama tämä on ravitsejate `uole all. `tohtrite uolest `antud Lüg; annab teise oiu ala oma raha; `andas oma `tütre `tääle naiseks Khk; Kes teise abeme ää rikkus, see `anti `kohtu `alla Pöi; tädi `andis mind karjatses Aud; käisin `antsin oma töö üle, sain `tehtud Juu; ega ta_{ss} nal'la asi koa põld ikke jo, laste kätte oost `anda Pee; mea anni oma poja sepä selliss Krk; tüdär `antu sugulase kätte kasvate; egäst vallast pidi vallavanemb kaits mijst `andma Hel; katekümne `aastani `ol'li alt `iäline, siis `anti `tälle inimese `õiguse kätte Ran; ei sedä suurõmbat [last] ma ei_{saa} sullõ karusõss anda^p Har; teil ka vaja uma sõsar^p mehele `anda^p Se b. (hrl koos refleksiivpronomeni-ga) kellegi teenistusse hakkama, alluvusse minema; kellelegi või millelegi alistuma, kellegi või millegi mõju alla sattuma on viks `tütrik, ei `anna `ennast `poiste kättä rebidä; `andas `ennast `Erra `valla `alla, läks siit `vallast `vällä Lüg; ken joomise `sisse `andand on, oma `riide ilbud joob sel'jast ee Khk; kumma `puole ma enese annan, selle `puole ma pian cale koa `andma Hag; sie mies on ennast viina kätte üle and VJg; mine tõiss surmass `piäsmä ja anna ennäss `surma Kod; nüid sa annat ennäst eluaa orjass; sij om jumala maha jätten, ilma kätte esiennast `anden; mea nende sekkä ei eidä ennast, nende `parti ei anna Krk; ma ole tyy `kilda `andan ennäst Hel; ta `olli metst `väl'lä `tullu ja esi `endä mülitside kätte `annu Nõo; vana om henne `jyyamise `hyüldõ `andanu^p; mi ei anna hennest `saksa ala^p, mi `Hiltleri ala õi_{taha}^p Har; alla andma l. alistuma, järele andma, vastupanu lõpetama, taganema Sõnast `alle ei `anna, minuperast kasvai kõripite kokku Jõh; Ei anna vanaduses kua `tõõle `alla Han; tõene pidäb ike `alla `anma, kaks kõva kivi ei tyy üvä jahu Kod; `vaene piäb iks rikkale `alla `anma, `vaene om rikka ryyg Nõo; naane mehele ala anna ai^p Se; 2. alla jääma, viletsam olema Tehti -- karduli jähust voi rugi püülist lõgri valmis -- anna poe kliistrile alla ühtid Emm; 3. alanema, tagasi tõmbuma, alla vajuma nagu paku õis õli jäme (paistetusest),

nüüd on juo `alle `andand Lüg; pärast [leivataigen] annab `alla (vajub pärast kerkimist); meri annab `alla Mar; järele, järgi andma 1. nõrgenema, raugema, vaibuma sadu `annab järele juo Lüg; ilm akab külmale `järke `anna Khk; tõi annab järele Käi; peab kõva talvet, ei annagi külm järäle Mär; Vahõl annab `ambavalu kupust `järke Khn; kui ise järele ei and tõi, siis tuli `surra JIn; 2. alanema, tagasi tõmbuma vesi `löökleb tuulega, ajab `maale, annab `järke `jälle, teeb `kuiva Khk; 3. lõdvemale, lahti tulema, minema või laskma; lahti hargnema; mitte vastu pidama minä en õle `jätkust järele `andand, kas munn maha; ega vikkast ise veni, nide `annab järele Lüg; see nii mäda kõis, see annab `järgä Khk; Anna kõit üks sutike järke Kaa; kõva sõl'm, ei anna järele Tõs; laug [lõng] annab `järgi, keerd `järgi ei anna Plt; `ankur annab järgi Ran; 4. oma seisukohast, kavatsusest jne taganema, mööndusi tegema Järele ei `anna, kas `raiu vai tükkidest lisR; targem annab ikka `järke VII; süda ei and järele, ma pidin seda teesele ütelda `soama Juu; kes järele annab, sie järjel istub Iis; ei anna järele, võta vai pia MMg; sina anna `järgi, temä om vähep, rumalep Krk; maha andma alanema, möönama meri on maha `andand Jäm; perra, päri andma 1. nõrgenema, raugema valu nakap nigu `perrä `anna, ei ole enämb nii ele valu Nõo; tõi and `perrä Se; 2. lõdvemale, lahti tulema või minema võrk om londin, annap `perrä Ran; mul om vana jala, ei anna `perrä, ei saa `astu nii valiste Rõn; 3. oma seisukohast, kavatsusest jne taganema, mööndusi tegema mina annan `perrä, parem tükki tagedälle Kod; kes serände pehme, annap `perrä kõegile; ta om nii `kange `süämega, `kossegi ei anna `perrä Ran; latsele ei või `perrä `anda, ta nakap siss `jonni `aama Nõo; anna no ullilõ peri Rõu; ei anna? `perrä, rago nigu `rauda `vasta Plv; tagasi andma 1. nõrgenema, raugema, alanema; taanduma Omitegi hakkas haigus neh tagasi andama Kuu; külm `annab tagasi Lüg; valu jääb `soiku, annab tagasi Khk; ilm annab külmast tagasi Kei; ei anna sugugi sinu käsi tagasi (valu ei vähene) Kod; 2. endisesse olekusse minema, viima külm on `kartuld näpistand, see `kartul annab tagasi (magus maitse kaob) Mus; Ein küüni pannes oli üsna kui, aga nüüd oo tagasi andand, vaada et läheb palavaks veel Kaa; Ära `lõmba seda kõit nii tugevasti, anna vähe tagasi Rei; vikat kõba, tab tagasi anda Vig; ma ei taha viha kanda südames, ma annan ruttu tagasi Mih; [kõva vikatit] seda põletadi -- see `andis tagasi Ris; [heinad] on tagasi `anden `nätskess, ei saa `kuhja `val'mi tetä Krk; 3. taganema, loobuma mena oma sõnast tagasi äi anna, olen `ütlend, olen `ütlend Emm; 4. alanema, möönama tuulega on meri loe, kui vaaks jääb, siis annab tagasi, mered `andvad tagasi Khk; meri akkab `möönma - tagasi `andma Rid; 5. kajama Mets -- oli nii suur ja tihe naagu müür, selle sammu pärast `andas ka ääle tagasi Kaa; alkain un al'lass kivi and el'ü tagaz'di Lei; üle andma raisku, ülekaite minema see (tüdruk) on üle annond `eese jo; üks üleannond ing, kes kedägi ei kuula Mar; ümber andma muutuma elm annab `ümber, ta leheb solags Emm

5. (saada) võimaldama, (osaks saada) laskma, lubama; millegagi varustama; millegagi mõjustada laskma a. (objektiks hrl käändsõna) lase `alla pidi tuult [paati], anna `rohkem tuult Jõe; siniarakad, nief panevad ane ja kanapojad keik mokka, ei `anna `armu `kellegille Hlj; külm ei `anna `viljale `kasvu VNg; `anna sina `põllule sedä midä põld tahab, põld `annab kõhe `üeksä `vasta; sie jutt ei `anna `kuskilgi üömaja (ei aita) Lüg; ähk annab võlaga `aega (pikendab tähtaega); leeava koorus mustaks läind, palju `kuuma `andand; `siaste sai [põllule] vähä sõnnigud `antud; rehele annad kaks kütti Khk; anna sa `jooni, ma kiigu Mus; Antku jumal εεd ingamist (surnust rääkides)

Kaa; lehm äi anna `piima käde Jaa; `Mootur oli `kinni `kõrbend, pole `õigel ajal mäaret `antud Pöi; mäda puu ei anna valu mitte leva ahule Muh; anna liigendel `sooja Käi; ilm olli nii `sompus et pole näin laevale `koosi `ande Phl; tääl ike terbist `antud Mar; ei tale `anta seal `õlpu `ühti; `aanti `rulli ja `jälle äket et tä (muld) `peeneks läks; Anna perse pinki (istu) Mär; aeg annab arutust Han; na ea põli `antasse veel vanainimesele Mih; amet' kõik mis `leiba annab Aud; ega ned parnud ka anna asu selle lehmale Amb; pool `pääva `aanti siis `teenijatele pühaks Ann; `rahval kõik lyug vede siden, ku annab `lyugu sij ilm; anna mina juassa (lase minul joosta) lehmile järele; naene tämäle mitte ussi asu (rahu) ep õle `annud Kod; kui tuld kibedaste `antasse, siis pada `ästi keeb Äks; pannasse aod `sisse pistakille si annab alt `õhku kuhjale Ksi; `siia `maale on tervis meil `antud SJn; ku vikat `äste säet om, sis muud ku anna `jõudu; `antke -- tekke `ruumi; ullul ja rumalal anna maad (anna järele); ilmast `ilma sõnutiv, na es anna testel ka rahu; ma lää `rätsepa manu `mõotu `anme Krk; purju om tühjä, anna `rohkemp tuult pääle - kätte türist Ran; temä varast pal'lu, toda es saa jo `andiss `anda; amet kõik mes `leibä annab (ülalpidamist, sissetulekut) Nõo; Sõda om hirmus asi, jummal' angu kõrvaga kuulda, a ärgu `lasku sil'mil nätä^p Urv; Anna iholõ mis iho nõud; Kolmõlõ asälõ piat tiid anma: haanä kuurmallõ, palgi perä riile ja vanalõ tütrekulõ Räp; kas soolõ põllulõ ti^p sitta ka olt `andnu Se; d'ummal `andaga `terrüst un õüä ikä Lei || imps (vihma- või lumesaju, ka tuule ja ilmastiku kohta) akkas pagiti lund `andama Mus; Las aga anda, `vihma lihab taris Pöi; nüid `andis `märga, nüid akkab `sündima küli teha Muh; annab ead `ilma Rid; seal põka all annab tugevad `vihma kohe Kse; `Andis `vihma nagu uavarrest Han; `Vaata, kudas `pilvi `vasta tuult kisub, siis ta ilust `ilma ei taha anda Hää; küll annap vutakit (hooglikust tuulest) Ran; pilve loidikõnõ, and pal'lo `vihma, lummõ Vas b. (objektiks da-inf; ka imps) laskma, võimaldama; võimalik olema `Annan sulle jau peräst `ingedä Kuu; nüüd `annab `niitä juo küll, on juo `täiest `kasvand; sinu pää ei `anna `sinne `mennä, akkad `enne `õksele Lüg; jumal ei `anna `ennast `pilgada Vai; mu rind ei anna enam loulda Jäm; kui tuul külje peelt, kui annab purjuga kaksi pidi joosetada Khk; `kõrkad o `pehmed nagu piitsa keeled, `andvad ühna veanda Muh; õlle nõud andvad koa ikke ingäta pea `luhti mette Mar; ega lammas `rohkem ei anna `niitä ku kaks `korda Kul; Võtab kust võtta annab Han; kui põld akkas `anma teha, siis `tehti küli Aud; anna leida `endele kal'lis tervis kätte Hää; kõva südamega inime, tema sugugi ennast `murda ei anna Juu; valitsetud puu oli, kes `andis `piergu `kiskuda VMr; nuga peab nõnna terav olema et puu annab `vesta Kad; kruu ei anna `korki maha jättä, tuleb ühen `väl'jä; südä ei `annud sedä ärä üheldä Kod; kas sääl om enäp Ämmuste? - annab `olla, ma ei tää sääl muud nime oleva Trv; kunim annab venüde Hls; ega ädä ei anna äbenedä Ran; ta (naise) südä ei anna `lõvvä ja käsi ei lyy kah Puh; sij om `jaksä, annap võtta Nõo; nüüd `aanti vjil omile sil'mile nätä^p Võn; ni `kaugu iks elä, ku `päivi ellä^p om ant Urv; ädä ei anna^p äbende, tühi kõtt kõrgistõ Krl; ku käsil ja jalul `liiku andass, siss võit õks ellä^p Har; sul jo `andõ `val'mi^p, ku kosilanõ tulõ, sõss anna `minnä^p inne Rõu; hää mjil' sai `väega, hot' lakkõ anna^p karada^p Se; anna^p jummal' kõkkõ mõista^p, ei `kõikõ tetä^p Lut c. mingit olekut, tegevust jne võimaldama; mingiks olekuks või tegevuseks suuteline olema võib `jätkädä `inglis tappiga [palki], siis tämä enämb ühest ärä ei `anna Lüg; reha `seljatäis -- vottasid nii pikkald [heinu], kui reha `andas; kisendi kovast nii pali ku kori `ansi Vai; `veised `kargvad tuhat `nelja nii pailu kut `andvad; tald oo nakkidest lahti `andand Khk; Antku, et seda p juhtuks Krj;

enne põln inimestel 'priiust mette, pärast 'anti priiks Mar; 'meeste särk oli kitsam, nagu 'rüide 'laius 'andis Mär; liigetega nuga, mis 'kinni 'andis Mih; 'kandis kõik ää, mis 'lahti 'andis Tor; minul sie sõrm ei anna 'sirgesse Amb; [lõpetamisel] paneme [kanga] ohjule, nõnna et annab pikemaks TÜR; kui aeg 'andis, siis kedrasid päe läbi Plt; lina 'aiguve seni, ku na luu 'valla annave Pst; kui koe ja vee mõlemba keeru om, siss na ei anna 'kangan iluste ligi, saab kore rõevass Ran; kõnõlnu^p, no kiil' anna_i^p nõid sõnnu Lut || (koos ma-infinitiiviga) – R eP vie rüist on 'kallakalli, 'annab 'ümber menemäie; minu kiel ei 'anna 'ütlemä, kuda sie tuleb 'üellä Lüg; ükspuine, 'kange sel'jaga, 'põorma_p anna ennast Jäm; siis nad (linad) olid niikaua leos -- kui nad 'andisid juba 'murma ennast 'kat'ki Kei; ega tema ennast 'paendumä anna (uhkest) Koe; ašspakk, tema annab 'kierama alt VMr; juba annab 'nihkuma Kod; kui on vanund ja tükkind vill, ei anna kraas 'käima Plt || kokkusaamist või lähenemist võimaldama, lähedale laskma siel on pikkeld [meri] madal ja -- egä 'sinne 'ühtä maa ligemäss void 'andada -- et 'liiga 'ranna ligi ei 'andand Kuu; kits ei 'anna 'püssimehe ette, on üks arg luom ja 'erkos Lüg; metstuid ep anna nõnna elude likki mitte Muh; Vana kašš ei annass mio 'piiri Khn; reak ei anna ennast inimese sekka Juu; ta_{mm} nii 'uhke, ta_i anna ligigina Nõo | fig id ei sie 'anna enamb 'endast minu 'silma 'alle VNg; Kus mina taga 'rääkida saan, kui ta_i 'anna 'näulegi IisR; ära anna ennast mu 'silmi Rei; oia, et sa enam ennast mu 'sil'ma ei anna Juu; Ku [võla] 'masmise aig, es anna_i sil'milegi^p; tyul ei olõ nätä_i 'masmise mõtõtki^p -- ei anna_i 'näalõgina^p Urv; kinni, kätte andma kinni võtta laskma 'juoksevad 'sängi 'alle 'peito, ei 'anna 'mulle kättä (lastest); kui üvägä kinni 'annab, siis on trahv 'kergemb Lüg; obo ei anna 'kinni Mar; aa 'looma taga, ei anna kätte ega anna Juu; virutanu lehmäle takast pengiga 'perrä vjyl, noh lehm kätte es anna Nõo; tsiga anna_i kellegi kinni^p Se; kokku, ühte andma kokkusaamist võimaldama, endaga kokku laskma mihed 'kardid neid (sõjalaevu) ja ei 'tahtund 'laevuega 'ühte 'anda Kuu; 'emmä 'andand kokko 'tõine 'tõisega, õles 'menned 'rüidu Lüg; redutas eest ära, ei annagi kokko Pil; temä ei taha kokku anda, paep ärä jyst Krk; kudass tu naene temäga kõnelep, ta_i anna naesega kokkugi Nõo; is 'näütägi_i hennest -- is anna_i kokkugi is Har || ulatuma, küündima Jakk jäänd 'kitsukaseks, ei 'helmad 'anna 'vaelukute enämb Kuu; [võrk] äi anna sõnna [juhtmete] 'kaela mitte, lühike Pöi; luuk (look) oo ää 'õigun, ei anna 'piäle Var; sured pikad puud mes ülese ikka 'antsid puude 'peale Kir; Kael pial nagu ärjal, rae nõöbid anna kua änam 'kinni Han; kangid olid kohe sedasi et (palju) -- ei and kerstu uks 'kinni TÜR; kas sie palit annab 'sulle 'kinni VJg; rõivass om liiäst napp, ei anna 'ümbre Puh || piisav, küllaldane olema Jämmuselt annab mõödu täis, aga pidusest jääb veel puudu Kaa; Ikka 'kerge veel, äi anna 'koalu käde Pöi; see on 'raske asi see vist annab kaalu täis küll Juu; väl'ja andma 1. piisav, küllaldane olema enesel ei õle 'riiestki 'ninda pali, et 'vällä 'andases Lüg; See pal'k äi anna jämmuselt väl'ja Kaa; 'Rištisi nii pailu [kindakirjas] kudass sil'mad 'väl'la annavad Hää; karva piält and kualu 'väl'ja Kod; rõivass and 'laiusest 'vällä Plv; 2. kujult, omadustelt jne sobiv või kellelegi, millelegi vastav olema 'võedags üks kõver puu, mes obose plaani 'väl'ja annab, leigadagse pee ja kõrvad veel 'senna 'otsa Käi; abemega mees annab plaani 'väl'la Kei; söšs 'anvet moodu 'vällä, ku mehel piip suhun ja naisel laits sülen Krk || (vee, õhu jm) liikumist võimaldama; läbi imbuma pane kork 'peale et 'luhti läbi ei anna VNg; ahi 'engäb -- kui praod sies on siis 'annab 'luhti 'vällä Lüg; mattab 'inge 'kinni, ei 'anna 'rindust läbi 'tulla Jõh; vikk on kiha peel, koest ta 'inge annab

Khk; *paat' lehib, annab vett läbi Tõs; Panõ kaabõlkoivi luuk 'piäle, iest akkab üle 'andma* Khn; *tegi tugeva paisu, mis mitte vett läbi ei anna Hää; neil (viiskudel) augud olid sies 'antsid 'õhku ja Amb; kuur piab olema, et annab tuule 'õhku läbi Tür; puud vajuvad 'litso, ei anna tuld läbi, 'liikta näid Kod; piip kõvast täüs topit, ei anna 'enge läbi* Krk; *ryy katuss ei pidänä 'vihma. ryyd om koredad, annava läbi Ran; iä 'lahköss -- and 'lukiti mano, sõss ei lõpõ_kala är^p [järves] Plv; prezenta all 'kauplõsõ prezent anna_i 'vihma läbi Se*

6. karistusena, sunnivahendina või ergutusena osaks saada laskma; lööma, peksma; taguma, kolkima; löögiriistaga töötleva a. intr *ans kere 'pääle Kuu; rabavad rukki vihud 'reie tuas 'vällä, 'viskavad üle 'ukse 'riiala, sääl siis 'annetasse 'vartudega 'selgä 'neile Lüg; Võtta 'vemmel ja 'anna 'ninda_t kusi kieb Jõh; tšep killele selle 'nuaga oleks 'andand siis Jäm; andas kõrva 'pihta nda_t lärtsatas Khk; obu lööb tagant üles, annab tagumiste 'kapjadega Jaa; ma annan sool 'vasto 'vahtemest Käi; pingutasin 'ohju ja 'antsin obule takka Mär; [linade] rooge mõök. sellegä peksetse ja andase Tõs; leili auru sees sai viht 'pehmeks 'tehtud, siis oli sellega ea 'anda, peksa kere nii tuliseks et Juu; saba 'alla 'andma Koe; annan sulle põrna 'piale Sim; 'andis 'kämliga 'mööda 'kõrvu Ksi; ega ta muidu ei kuule, tulep tupe 'piale 'anda Lai; 'poeskesed ained kividegä; nõnna ku [hobune] tagass üles aind, nõnna jäed mõlemad tagumased jalad 'vankri õtslaada 'piäle üles Kod; vaade ku ma -- 'vastu 'ambit anna; ma annass täl nõnda ku puru jut't taga Krk; 'kohtumaja man 'anti ike loe 'järgi Hel; mulli otsa pääl tõlvatedi, 'anti tõlvaga kui plagsub (pesupesemisel) Ran; 'anti naha 'pääle, ega 'vasta_s tohi 'aada; tšjõb mugu 'koera ja võldsip, serätsele anna 'kaikaga Nõo; ma anna sulle üle kümä Rõn; [rukki rabamisel] 'anti jäl 'pinku 'vasta, nii et pää_säält tüve seest 'vällä lät'si^p; Mi_sa_lasõt latsõl nii 'kirsu anna_perse_kuumass Urv; Anna_tõsõlõ nii et avitass Har; ma anna sullõ suuhõ, mis sa porrat Rõu; anna_'tallõ ihho pite; ma anna sullõ 'hambehe Se b. tr 'anna 'vitsa tämäle, küll ta siis akkab sõna 'kuulamaie Lüg; odan 'utja ja 'annan 'siule 'peksa; 'andasivad -- 'pussi (pussitasid) Vai; 'antsi pesule natusse 'nuia Khk; laba on seal kos patsud 'antakse (viheldakse) Rid; kui töö põlnud easte mette, sis 'anti keppi Mar; kimbust läks lina sis 'rookmese alla, akati 'mööka 'anna Vig; kus 'tarvis 'raiu, seal andeti kirvest Kse; [vihkudele] sai 'varta 'pihta 'antud Mih; kellu kaks läksi ommiku -- rihile. vart kätte ja valu 'anna Tõs; 'antsin talle 'tuupi; kui 'jõulus 'vihtlesid, siis 'anti 'sulle 'pliksu ja 'plaksu 'persse nõnna et, 'anti 'jõulu anisi ja 'neäri anisi Juu; ühe siraka sain 'anda, oligi 'kalpsti üle aa Kad; 'kange naine teinekord 'andis mehele tappa ka Plt; ma anni tal üte ää kõrva kiulu Krk; Maasikule ma 'andsi suvel küll tappa, karja man 'sinder mitte es seisä Hel; emä aind valu, kui me sõna es kuuleme; anna latsele 'irmu ja 'armu; minule aind esä puu 'luskaga serätse kõlaku, et silmist löi tuld Nõo; ma anna sulle üte tsähvi Rõn; 'lasknu -- kat'skümend viis 'välki 'anda^p Urv; taalõ piat 'malka 'andma, ega taast muud'u inemist ei saa^p; taheti ka joonikat'si 'pükse 'anda^p, et tsia ubinõdõ lasi Har; sullõ 'kimpu vaja 'anda^p Se || tulistama patarei-d -- 'antsid 'sõnna 'taamale tuld Ans; Paugu 'andis oli jänēs kää Põi; tuid, sai testele 'püssi 'anda, siis kadosid ää Lih; olass 'meitel äkilene 'juures olnd, olass tääl õhõ pōraka and Mih; tuli riista, nendega andass tuld jänestel Krk; pihta andma kõvasti töötama, [tööd] rabama anna aga 'pihta [tööle], küll lähäb Mar; nigu lumi kaoss, andass põllu'teole 'pihta Krl; tagant - takka andma kedagi tagant sundima, kiirustama; ergutama, ässitama pingutasin 'ohju ja 'antsin obule takka Mär; 'talvel muutku*

'antsime vokile takka Kos; anna 'jalgadele valu, anna valu takka, mine kärmemini JõeK; mina 'vitsisin ikke vokile tuld taga 'anda Amb; Tüü om kige paremb rohi ku süa valutess -- Mudku anna takka Hel; kas tyy ei ole patt, ku mia luba 'endäle 'otsa tetä, vanatoit annab 'yygu takast, et tjj 'otsa Nõo; kül ma anna hõrru takast siss piät iks minemä Plv; anna' täl'le kõva käru takast, kül taa siss tyyd tege Röp; tu om sääne kärmäss mjjs -- and töösölö valu takast ja esi ka tege [tööd] Se

7. (hrl sg 3 p, koos da-inf) pingutust, vaeva, jõudu, aega jne nõudma; jätkuma no eks sield 'Suomest 'anna ige 'tulla ka juba souss (sõudes) Kuu; 'annab 'pihnutada 'enne kui [kivi] üles saab Hlj; 'kannas pidi ölema kõva et 'andas pida Lüg; Nii iad inimest 'annab 'otsida IisR; see eina taridus annab üsna labu 'peepe upita Kaa; Igavene kuhja mürakas et annab 'otsa vaadata; Sügisene öö on nii pitk et annab ösna öle ajada Pöi; tehasse üks ühessa kümme 'leiba, see annab närida Muh; suure 'teeni annab siit ulga moad 'minna Tür; küll and 'summi läbi lume Kod; kodu 'kootud 'rüided ike annavad 'kanda Plt; Tetti lina iki oma terve nur'm maha, and kaku Hls; sjj aab and pödede kah Krk; Kari ol' mõtsan hajuvilö, andsö 'otsi inne ku kokku sai Urv || kölbama, väärt olema sai södise kööringu, üt annab määleta Mus; 'Sandle 'mõisas 'andis 'teenida küll Vll; kas ajab nii kena nuru, et annab kuulata Krj; Sai keretäeve [pekse] et annab maiguta Pöi

8. a. tekitama, põhjustama, esile kutsuma; mingi tulemuseni viima kolm lina 'kiskupihu kuas 'annab pihu VNg; 'Viiburi tikkud, nie 'andasivvad kõhe tule üless; 'vilja kõlud, ei öle 'tuuma sies, ei 'anna 'kaalu ei kedägi Lüg; ega kõik [vikatid] ei 'anna üht ääld Jöh; tee 'keimine annab 'sooja Khk; ölut annab verd, viin söögi isu Pha; naised 'värvisid vahest viherbo koorega, 'andas rugi sina 'rüidele Kaa; See okk annab [lõngale] 'keerdu küll Pöi; pärt annab 'viimse viha umala käbadele Muh; seep ei anna sugugid 'vahtu Rei; umalas annab vihatse maegu öllele Vän; köömel 'anda ead söögi isu Juu; sie (armastus) piab nii iad mõnu 'andma mehele ja naesele Kad; sõna saba annab sõnale teise tähenduse VJg; püssi kukk -- lyyb 'alla ja annab plaksu; 'küssel ei 'anna 'rohkem jõudu, kui üle aia karata; mätni puu annab kõege 'rohkem nõge Kod; eläjess and sammasspoolikut, ku 'müydä läät ja eläjess röögäts; 'lahke suu annap 'sõpru Krk; kõjopuu tuhk annap 'nilbust -- kajo vesi om 'väega kale Rõn; kel verd veidikene ol', nyy_pidi alasi nõgõsö suppi 'süymä, tyy and nigu inämb verd Urv; olgu ua vai 'herne, kanöbi vai 'kapsta, kõik' 'andava itu vällä^p; 'jyyskjöilö tähile and päiv 'valgusö Har; jyy 'viina, tyy and 'julgust Röp; pill'i^p 'andva helü Lut b. (küljest) eraldama, levitama okkaspuu 'annab sädemeid VNg; karv 'annab 'vällä - 'annab 'karva Lüg; silm annab tuld (tugeva äralöömise puhul) Ans; [korsten] lagub ää, annab aga peale kild aavalt äärest Pöi; ju keris nõnna 'umne oo, ei anna 'sooja mitte Muh; värb annab pealt ää Mar; maa oo 'nüiske, annab 'niiskust üless Lih; tulekivi kui raiutse annab tuld Tõs; sai 'mustjas sinine [värv], see maha ei and Pär; tuamikad annavad ead 'aisu 'väl'ja Kad; lumitand moa annab koa ivake valukuma Trm; pada annab sine, tuleb sadu Kod; se riie annab pealt ää (muudab värvi) Plt; kardulevarre annave kah rohekat 'värmi Hel; sil'mäktiviga värviti 'villu sinitsess, sis 'olli nii 'kindel ja tyy 'värvi es anna Ran; ku liha soolane om, ega tyy ei anna 'rasva 'väl'lä Nõo; keede ol' 'pehme põhjaga [maa], and põhja vett 'väl'lä Kam; ahi and 'karmu Urv; mul um sitt kurgöl all, tyy sitt and lämminä Rõu c. tootma, saaki või toodangut võimaldama; tulu, sissetulekut, kasu tooma küll sie one üvä 'rieska 'loipu, sie 'anda 'piergu VNg; meil 'mullu jäi 'linnubu 'ahtrast, ei 'andand 'ühtegi peret; nied jahud

'annavad pali 'leibä 'vällä, nie on 'kuivadettod rukkid Lüg; kakssada kolm kilo [lõhet], kolm 'kruoni kilo. noh sie juo 'anda 'kruonisi Vai; nel'ja tahuga oder -- nee 'andvad änam 'järge kut kahe tahalised Khk; lammaš annab 'aastas kolm 'villa Muh; neli 'andvad, neli 'kandvad, üks on parnu piits = lehm Rei; kui ea ruki oo, siis annab ikke kuus seemet Mar; Tomingate 'õitsmese 'aegas 'tehtud küli annab ilusad linad Han; paiu -- pihelgas -- raag remmelgas annab mett Kse; vahelene leib 'pandi seokst peenikest aganad, 'olle 'pandud [hulka], siis 'andis 'rohkem järele Var; talu ei anna 'sisse JMd; tänavu kehv 'vällä 'anmine, rukis annab vähe 'vällä VMr; mõni uassa annab [kask] 'rohkem mahala Kod; keerutavad seda juttu, panevad omalt poolt 'juure -- mis nisuke keerutamine annab Lai; mes tost kasu, et lehm pal'lu 'piimä annab, ku_da jalaga 'ümbre lüüb (raiskajast inimesest) Nõo; lammaš and talvõl' paari pokokõi-si; mõnikõrd lehm ei_sõõratu^p, ei anna 'piimä kätte Kan; tiü_pal'lu ta_rügä 'vällä 'andnõss Har; suurõ^p 'valgõ kaara^p -- 'andva^p katõ kolmõ vara kassu Lut

9. a. teatavaks tegema, teatama (ka märkidega, käitumisega jne); (nähtude, tagajärgede kaudu) ilmutama; arvamust, suhtumist väljendama 'kester 'annab 'laulu 'viisi kättä, 'rahvas akkavad 'laulamaie Lüg; tämä 'oskas igä sana pääle 'vastust 'anda Vai; mine anna Ansule aru (teata), et teed minnasse tegema Khk; külakubjas tuleb 'käsku 'andma VII; udusireenid 'andvad 'siknaali Var; 'Seuke vihane -- sil'mad pärani vahib 'otsa -- akkab sõnu 'andma (sõimab) Hää; 'praegu nad (neerud) ei an-na 'märki et nad 'aiged on HMd; kis seda 'julgeb 'valge kätte 'anda Hag; karjane 'andis seal [karjamaal] pasunad [kui oli aeg lüpsma tulla] Juu; 'mõisnikud nemad ei taht talupojale 'õigust 'anda Kos; aga ma 'ahtsin 'talle äid äpakaid (pilkamisest) Jür; minä ei 'annud 'tiadväski, et minä 'üllesin Kod; enne Türgi sõda 'naksive undi pardin ulume, neile višt iks 'anti 'tundmine Hel; ku vanast pulma 'ollivõ, siss 'anti pulma sõna (kutse) San; külävana pidi tiü edesi 'andma 'rahvalõ Har; sa mullõ toona ainiidõ aadressa Se; teada andma 1. teatavaks tegema, teatama nad es taha seda tiada anda mette et muhulane nendel 'tienijaks 'olli Muh; annab suu sõnaga tiada Hag; eks anna 'mulle kaa 'tiada, kui 'linna lähed Lai; ku_sullõ mid'ä 'halva sünnüss, sõss sullõ andass tyü jo^p ette teedä^p Rõu; 2. sõimama, etteheiteid tegema annab teisele täada, sihantsid sõnu 'andas täada Khk; Ma 'ahtsi talõ sedäsi tiädä, et sõttus 'mieles seesäb Khn; mõista ~ tunda andma (kaudselt, ääri-veeri) teatama 'ahtsin seda neile 'mõista ~ mõistu tiel tiada -- ei taht just nii lausa teda 'vällä ütelda Hag; minä esin annagi ennäss 'tunda (iseendast märku) Kod; võibolla mõnele andass ka tuta, konass ta kooleb Nõo; kätte andma millestki, kellestki teatama, edasi rääkima suid-sõnu 'müydä andass kätte, missa tõise pääle olet kõnelnu Krk; kätte aht är^p [varguse] Se; välja ~ ära ~ üles andma [millestki, kellestki] teatama; registreerima; reetma egä Uo 'nurmes üksteist 'vällä ei 'anna, nie 'onvad ühe 'nõulised mehed; 'niisuke kahe 'kieline inimine, ei vöi midägi 'tiedä 'anda, 'annab kõhe üless, 'räägib 'vällä Lüg; Varas varast ää ei anna Han; 'peimis ja ruut läksid kiriku 'juure üles 'anma, 'üeti 'kihlama läksid Mih; kui üks ehk kaks 'tinti on [teiste kalade hulgas], ei nää, aga ais annab ära HMd; siis 'talle 'anti ülesse, et ta kolib mõisast 'vällä VMr; anna 'vargus 'väljä; suu 'anmisesgä aht Juudas 'Jeesuse ärä Kod; kellest südä täis, sedä suu 'andev 'vällä Trv; sedä piap üless 'andme, et sedäsi sa näit, sedä ei vöi jättä salussess Krk; 'ankõ 'vällä, kost tyü jutt um 'vällä tulnu^p Rõu || avaldust, tellimust jne ametiasutusele esitama; (kohtus) edasi kaebama meil on ka 'palve 'sisse 'annetud, kas saab 'juure maad ehk Lüg; see kes teise [kohtusse] 'sisse annab, on 'nõudja VII; lähvad [abiel-

lumiseks] sooviavaldust `anma Lih; ol' luba kuhut edesi anda^p. siss kavass `kuhtu `ümbre Har || ütlemata, vastama, soovima (eriti tervituses, soovimistes) `andas `jõudu ja teritas ka Mus; ons must siga `vastu tulnd, ep mõista tere anda Pha; kes teisel vaderiks oln, see annab terit: tere vader Muh; Anna levale jätku Rei; `andis `mulle viel üle aa `jõudu kua Vän; tjj aga ärä, `aiti-magi ei anda selle edess Kod; timä and mullõ söögi jst suurõ tenu Har; lakkõ_ `luidsa är^p ja `ankõ `ait'umma Rõu; lää sjondsa manu, annam hüä pävä ~ hüvvä `päivä, timä võtt `vasta Lut b. õpetama, juhatama; ülesandeks tegema kas `annad `mulle ka `ammeti, ei õle kedägi tehä, õlen jõute Lüg; eks sa anna siis juhatust kui ma_b `oska mette VII; valitseja annab kubjale ette, kubjas `töolistele Aud; tükid `anti ette ja eks ikka tähäd õpetadi koo `lastel [selgeks] HMd; õpetajaproua tuli kirjutumese `kamre ja akkas siis `töösid `anma, ikka `sul'ga noppima Nis; igäuhele `anti oma postivahe [vilja] leigata Ann; latsele piab iks õpetust `andma; ei või amatit kätte anda (harjutada) Trv; vanast `anti mõistutada, põgsin kasvap, juurikass taga -- to_m pähel Puh; maad `anti vakkalõ `järgi tetä^p Har; `ände `plaani, kuiss maat pitä^p Räp c. omistama, määrama sie one `toisele `kange süüd `andama, iseenese pese `puhtast VNg; seoksele asjale ma tean anda tähenduse PJG; pindad ehk vardad -- kaks nime võis `neile `anda Ann; mea ei tää, mis sel tulep vigass anda Krk; `Klaoss `ände mullõ üte kuu [vangistust] Võn; sääräst eläjet ma ei olõ vjil nännü^p, taalõ ei mõista ma nimme anda^p Har; üldäss, et vere `perrä andasõ_ prill^p Vas || imps (ette) määrama kui põle surmaks `antud, käi kõik ilm läbi, tuled ikke `tervelt tagasi Pai; ku ta miu õnness om ant, sõss ma saa ta Krk; kas ta om `mulle nüid `nuhkluess `antu, et njj pävä nii pikäss om `pantu Rõn; ni `kaugu iks elä ku `päivi ellä^p om ant Urv

10. a. korraldama, esitama, ette kandma õppetaja `annab `este oma `tunni, siis `annab `kester Lüg; njj musta mihe `njgri annive `kontserti Hel; sjondz lätt `altrõ manu^p ni pidä `pallust. ni and jutust (jutlustab) Lut b. õiendama, sooritama, vastama kaks `matsi `andasime eksaä-meni ärä, `vonnid kukkusid läbi Lüg; kes es mõesta päätükke `pyyl'ba ärä `anda, `anti viis jutti `viisu sellele Trv; eksamil `anma Räp

11. a. hv mingis suunas olema, asenema; mingile ajale langema, kalduma kas üks inimine ehk luom on `rasked, siis et sene aja `köhta `annab sie [sünnitamise] aig Lüg; see pere nagu annaks `veske `kohta Jür; `andis nagu `Mustve `kaanti Iis; asi annab senna `poole Plt b. kellegagi, millegagi sarnane olema, sarnanema, millegagi võrduma, millelegi vastama `annab emä nägo (lapsest) Lüg; tütar annab emasse Plt Vrd anduma

andmed teatmed u Jäm Ans Ann ehk saate säält veel paremid `anmid Jäm; ega ta (kirikuõpetaja koolikatsumisel) küsi neid `andmeid, mis `koolis õpetakse, ta küsis, kus `poole puhus tuul, kui `Eesus mere pial `kõndis Ann

-andre Ls järveandre

andres 1. andresepäev - Lüg Emm VJg Plt Hel Ran Nõo `katri tuleb `maale, akkab kusele, ja `andres tuleb, lüüb `pulga ette Lüg; kadri kust ja andres pist pulga ette (kadripäeval sulab ja andresepäeval külmetab) Plt; märt `määndeb, kadri kanguteb, andress aruteb, nigulas needib Hel; Märt matab, kadri katab, andres arutap, toomas toristap, piitre pistab pulga ette Nõo

2. andresepäeva-sant andresed käisid kõige pärast (pärast marte ja kadrisid) Jäm

3. fig Andres lää, alg sellän, ütelts ku kaäs lää and sellän Krk

andrese|päev kalendritähtpäev, 30. november `katri `päiväl akkab sula ja `andresse `päiväl lõppeb. `üella, et `katri sula ei jää enne järele kui `andresse päiv tuleb

Lüg; *andrese pää oo jõulu eel* Tor; *andresepäavast pidi kadri sulale lõpp tulema* Kei; *andressepäav one jälle vene pühä, 'eestlased ei ole tämäss 'asja pidanud* Kod; *no andressepäeväl -- siss joba nakass talve poole 'säädmä* Ran; *andrõsõpäiv om pääle märdi 'päivi* Har **Vrd** *andres, andrus, andrusepäev*

hand|roots *sabaroots, sabaluu vanast ku obõst ostõti, siss kaeti, kel äste kõva andryyds 'olli, tyy 'olli ää ja tihe obõnõ; nõrga and roodsuga obõnõ om peru ja lõdu kah; 'mustlasõ obõsõl 'olli andryyds nõrk nigu lödi Nõo; Sattõ iä pääle maha^p, lei uma handroodsu är^p Rõu; andryyts kõgõ annaga om 'šyümin sõss ku 'jjsmädse^p k'esva^p külvetass, sõss saava ää^p k'esva^p Lei Vrd hanna-, hanna|roots*

andrus 1. *andresepäev – Khk Kär Põi Phl mart matab, kadri katab, 'andrus arutab üles, toomas 'tüiskab 'tooribuga taga täis (lumesajust) Khk; luts tuleb luuga, andrus ahju argiga, toomass 'toori 'puuga Kär; toomas toores mees toob 'jõulud, andrus aus mees annab 'jõulud, nuut hiiva polk viib 'jõulud Phl*

2. *1stk keskmise sõrme hüüdnimi suur andros Mar*

andruse|päev *andresepäev Mardi 'aegu 'külmas, kadri 'aegu sadas lund ja 'andruse päeval siis läks sulaks Põi*

(h)ands- → **(h)ants-**

handsakadõ, andsakudõ *kentsakalt, antsakalt, veidralt ku saarlane kõnõlass, tyy kõnõlass 'õigõ handsakadõ; Või_{ku} andsakudõ see ao noorõ^p 'rõivin käävä^p Har Vrd antsakuhe*

anduma *'anduma Lut, pr (ta) 'anduss Se*

1. *sunnitud olema 'anduss kõik' 'vasta võtta lāsäl naasel (halvad sõnad jms) Se*

2. *tagasi või järele andma külml 'andu tagasi Lut*

3. *andma, jagama selle pallõldaski jumalat, et 'andu^p õnnõ ossa 'armu Lut*

andur *'andur Ans g -i Jõe Kuu VNg (-i), 'and|er Käi, g -re Hää paadi või laeva kiil, ema; hv kiilu tagaosa; tääv laeva 'andur hv ~ ema hri Ans; laeval on 'ander, see on laeva järel kõver palk Hää*

anduss *'anduss and – Lut Vrd annus¹.*

hane|auk *pl aneougud väikesed lahesopid – Var -hein (taim) hanehein aneein, roheline, pitkad rohelised rohud, meri ajab 'maale Jäm -ihu kananahk – Ans Põi Muh nii külml, et päris aneihu tuleb 'peeke Ans; Tuba nii külml, et võtab sääred aneihuse; Nahk kõik aneihus Põi; nahk o ühna aneihul, nupiline Muh Vrd haneliha -ihuline aneihulene (silmlkoemuster) neid 'kampsuneid olen ma teind soonelesi ja aneihulesi Juu*

hane|jalg 1. *mullaharimisriist anejalg, käpad olid 'kül'ges, need 'joosid sedasi maa 'sisse ja, 'lõhkus näid mättud. ane jala 'moodi olid need käpad Aud*

2. *(taim) hanijalg – Jõh Mar Kir Kus anejalg 'kasvab, 'sinna 'kaeva kaev, vesi tuleb 'kaevu Jõh*

3. *kinda- või sukamuster, -kiri kapukal olid anejalad all HJn*

4. *(oskamatus kirjast) nao va ane jalad Mar*

Vrd *hanijalg*

hane|kaala *õter kasvab ane 'kaala, sellel ei tähendä maha 'lõymine kedägi. lõyõb maha, ajab piä üles jälle ja terä tuleb 'sisse Kod -kari suured ane karjad Mar; mine ane 'karja Kod Vrd hanikari -kaul Anekaul, inimisel ane 'muodi kaul, alt jämädamb Lüg*

hanekene *dem < hani pisikene ani, anekene ~ anikene Lüg Vrd hanikene*

hanekollalill

hane|kolla|lill pl *anekolla lillid* "suured paksud õied, mida rohuks tarvitatakse" *anekolla lillid kasuvad suure metsa sjs, 'koltset õied Hää -lagle ane lagled, suured [linnud] Rid Vrd hanilagle -liha kananahk nahk on anelihal Kad Vrd haneihu*

anemoon 'annemuan - *anemuan* "ülane" - IisR

hane|muru (taim) - Mus Pha 'aedas oli anemuru 'õige tugevall Mus; *Seasta eina kasu nii vilets, rohi nat anemuru Pha -natt* (vetikad) 'kõrjab ane natta 'võrgu 'külge - - roheline 'jusku vaht, aga paks. torm 'peksäb madala 'kõhta; *anenatti on mere 'ääres pali, anenatt 'pannasse 'sõnniku 'sisse; 'seisuvesi kus on, säääl on ane natta Lüg*

anep → amet

hane|paju (pajuliik) - R spor eP *ane pajod - - pisikesed 'kitsukesed lehed 'kasvavad 'külles; 'luuda 'vaide saab tehä ane pajodešt, 'ninda 'väiked 'onvad Lüg; surte 'pitkade 'lehtedega, pitkad kailad. nee on ane pajud Khk; anepaad - - lõhikesed ja laiad, aralest, kasvavad rabas Juu; Lehm käind hanepajus (poeginud) Sim || urbadega paju - Amb Vrd hanevits, hanipaju -persik pl *ane|persikud - -pärssikod* (taim) *meil omad rügid oo anepersiku park* (hanepersikuid täis); *anepärssikod oo suured 'koltset südämed, 'valged ääred Mar Vrd haniperse -poeg* *Ane poeg ja pardi poeg lihavad koke vee 'sisse kui munast tulavad Põi; ane pueg ilusa lud'us 'peaga Jür Vrd hanipoeg -praad* Vai Ris Ann *aned tapeti mardiks ää, 'tehti ane 'praadi Ann Vrd hanipraad -pärssik* → hanepersik -**püks** *anepüks* (sulgedega kaetud) reis hanel - Kaa -**rasv** *ma jõi lapselt 'kange kõhaga ane 'rasva Põi; ane rasp 'aitab koa 'praadida Mar; anerasv on kõege param voki meäre Juu; ane 'rasva pannakse kül'ma 'võetud 'sõrmede 'piale ja kõrva 'piale Jür; ane rasp, sellega määriti vokki, seda ei 'söödud Ann Vrd hanirasv -rida* *Anereas* (ühekaupa üksteise järel) Jür; *pitk nagu anerida lähäb Kod -rohi* (taim) - VNg Lüg *ane rohod 'kasvavad 'einä sies, 'valkjad, on õbeda 'karva Lüg -rõngas* hanekõrist rõngas lõngakera põhjaks *ane 'rõnga 'pæle keritase 'lõnga, see tehase ane kõrist ning pannase 'erned 'sisse, sis kõriseb Khk**

hane|silm 1. (muster, kiri) **a.** (kindakiri) - Khk Põi Mar Khn Aud 'kinda kirja 'sisse kujutse *anesilmad* Aud **b.** (kangakiri) - Rei Plt *ane 'silma riie kujuda nii, et lõõña kuurud jähid 'riidele 'pääle Rei c.* (tikand) - Mar Juu *vahest tehakse 'riide 'sisse, tikitakse - - anesilmäd Juu*

2. (taim) karikakar - Rei JõeK *mõned üiavad ane silmad, mõned üiavad kana 'perssed JõeK*

Vrd hanisilm

3. **kõõrsilm** *anesilmäd oo, 'vaatab ane 'moodi 'viltu; mõned lapsed 'vaatavad koa ane 'silma. tä emä ei annud anele 'juua kui last 'kandis. aned 'vaatašt 'tääle takka 'velto silmäga* Mar || (pilukil silmadega inimesest) - Lüg **Vrd haneviga**

hane|silmaline hanesilmamustriline (silmkoeese, kangas) - Jür HJn *riie on ane silmaline* (poolümmarguste teist värvi täppidega) HJu **Vrd hane|silmik**, -silmiline, hani|silmaline, -silmiline -**silmik** *ane 'silniku = hanesilmaline 'silmitine 'riie 'üõlla ane 'silmitine või ane 'silniku VNg -silmiline = hanesilmaline - VNg Kei anesilmilised 'kindad Kei*

anet → amet

hane|tibi(rohi) = hanetõberohi *anetibi rohod, änam rohelisem, tumedam kui kuu-seraie. 'põõsa 'viisi kasvavad; anetibid - - loom oli 'kärnas, 'pesti selle 'veega; lühikesed, 'valkjäs nupp 'otsas Var -tool* hanekuut, -puur *Vii obuseriistad ulaalla, anetooli*

peele Kaa; nee oo ane toolid, kus aned `auduvad Muh -tōbe|rohi (taim) anetōberohi tā oo kuuseraedu `moodi, aga tā oo lühike, `tutsus kasvab; kui vanaste loomadel täid `ümmer olid - - `lasti anetōberohu `suitsu; anetōberohud viskete `vasta Tōs; anetōberohod, nendega suetsetati, ku teene ää nimetas Aud Vrd hanetibi(rohi)

hane|viga 1. kõõrdsilmsus; kae (tekkivat lapsele sellest, kui ema rasedana pole andnud hanedele juua) lapsel oo anevega, kui teine silm vahib `vettu ja nihoke `valge kord lööb üle Mar Vrd hanesilm

2. sellel lapsel o ühna ane viga, nina jooseb paigal vett Muh

hane|vits ane vits = hanepaju - Lüg

hang¹ ang g angu, -o L K I u M Har Vas, g aηηu S JōeK, g `aηηu, -o R(h- Kuu; n `angu, -o Vai), g angi Saa

1. a. hang, puust või rauast tööriist heina, vilja jne tõstmiseks; sõnnikuhark - R eP `aηηuga `aeti `põhku üles, `kolme `aaralinne oli; [puu-] `aηηu `aarad olivatta `metsas `külge `kasvaned VNg; puu `aara ang - - raud `aara ang Lüg; aηηu arudel olid raud topakad `otsas Kär; Ein on nii kuiv ja kohevil, äi seisa aηηu sihes koa Pöi; eina aama ang - - peial pealbol ja kaks aru `allbol Muh; sõnikud `laotasime käsitsi, kápuga. `anga ei olnd Vig; einal on ang, aga sõnnikud tõstetaks argega Ris; kui `kuhja teritata, siis õli pikema arudega ang; tegin kolme arulise sila `tõstmise angu Trm; puust kahearulene ang, sellega `anti [rukkid] ülesse vihu `kaupa Kōp; hanguga ol'l kōik' tuu sāl'g haudlikatsōs ar^p `pestü^p Vas b. kahvel vanass `sõydi `käega, egä `angu es õle; vahib konokille, liha angu õtsan Kod c. jääaluse kalapüügi juures tarvitata hark hirre, uidu edasiajamiseks uidu ang; sured `aηηud olite - - jää piald lükkati siis seda `uitu edasi Jōe; nuoda ang; aηηuga `aetakse nuoda uit Kad; irre `aamise ang on, angul on ark õtsas; anguga ajad irt edasi Trm d. võrguhark angu laist, mille peal ang `püsti seisab Rid; kui `võrko kujutasse, siis pannasse angu `otsa; võrk oo `angos Mar

2. poidla ja esimese sõrme vahe - Khk Käi Phl Var Tōs `põigla ang ehk ark Käi; `põila angu vahel ork sees Var

Vrd hangal, hange¹, hanguvahe, ank²

3. "sälk, sisselõige" ilus libe oli lõigatud, ang oli ees [võrgukutsikal] Rid Vrd ank¹

4. a hangutaoliselt laiali asetsev (sarvedest) - KJn SJn A'l ärq, angud sarved, võtab saana sarvile, kihelkonna kukile = tuulik SJn

hang² ang g ange L K I, g aηηe Sa Muh VJg; aηg g ange M T(g angō), (h) aηg g (h) angō V/g angi Lei, h- Lut/; ang g angu Hää, pl `angud IisR; aηηe g `ange Jäm Ans Khk Kär Rei; ang g `aηηe R(h- Kuu; n, g `angi VNg); n, g `ange Emm; n, g ange Tōs(p `ange, anget) van Tor; n, g aηηe p `ange Rei; n aηηe Käi; anges, haηηes g `hange Phl

1. (lume-, liiva- jne) hang - R eP M T `tuisu `liiva `aηηed Lüg; tee oli ummistand, `ange täis suitsetand; sured aηηe magadised aja `ääres Khk; Aηηe arjad olid katuse räästas `kinni Pöi; `akna augud ollid aηηega `kinni Muh; kui ange `aidas `kinni oo, siis ei `tulle raim `kalda. kui ange ajast `eemal oo, siis `tulle raim `kalda - - kevade saab merest `räimi Tōs; `talve oo `maandi tuesand ja `angesi täis Tor; läks angu pääl `liugu lasema Hää; obune jäi `ange `kintni Juu; ange koljo (hari) Kod; orass on rikutud, anged on orasse ärä magand KJn; [küünlapäeval] päe lää - - `ange. päe om angen, angest lää vette. ku vjst `vällä tule, sōss akkass `paistme Krk; kui maarjapäevän aηge katusse pääl, siss jüripäevän aηge aia veeren; om ange arjan, saab ääd suve `vil'lä Hel; aanu suurō angō siia tarō `taade; angōd olliva suurōd, aga `oarmigud olliva `väiksed Ran;

liiv mōnikōrd `tuiskass nigu lumi `hangō; suurō^p hangō^p ja uarmō^p Kan || liivaluide kui te juba seal ange pial olete - - `kõrge liiva ang - - `kange liivane, männad kasvavad pial. `kõrge liiv, liiva mägi Kse; hange(s) 1. hangi täis (tuiskama või tuisanud) Tuiskas lakkad `ange Jõh; ukse alune `anges Khk; täna paneb `ange Mus; tee on `anges Juu; lumi om `ange tuesanu - - lumi om angen Nõo || hunnikus, virnas `pappe olliv puha säääl kuhjan ja angen mahan Krk; 2. jäätanud, külmunud, lumehärmas - eP oli kõva külm - - `aknad olid `anges Põii; Ennemuiste õõti, et kui aknad seitse pääva anges oo, siis võib jääd kouda üle Muhu väina minna Han; puud o `valges `anges, nii et `tilkuvad kõik Kse; `aknad on nii külmetand ja `anges, ei paesta läbigi `ühti Juu || fig Anged üle aa teivaste (sügav lumi) Han; noh nüüd `tulla `ot'sima, ega ma talvel anņe all old, et siis ei `tunta VJg; mea võti naise varate kui ange vahelt - - nüüd om miul kikke küll Krk; hangele ~ hange peale minema surema (peam loomad); äparduma (töö, ettevõte) `Eksse `toisina tule ede, et esimäne vasik `lähde `hanņe Kuu; Esimest tööd egakord äi õnnestu - - Lüks angele ülest vanad inimest Emm; minu lammas läks angele Vän; vasikas `viidi angele Trm; varased vasikad lähvad angele Lai; [lehm] om taga ange `vällä ~ ärä viit Krk | kus ta lää nüüd, mine ange pääle (peavarjuta) Krk; aia ja hange vahel(e) peavarjuta Mees jähi vintis peaga aja ja ange vahel Emm; Elab juba teist talvet nagu siga aja ja ange vahel Mar

2. kõva jäätanud koorik lumel - V keväjä kui sulass ja `külmä tege, sis tyyd kõvva `hangō pite om kōgō paremp kävvä^p Kan; ku - - lätl külmäle äk'ki, sõss `külmäss hanğ lumō pääle^p Urv; Märdsikuu omma_hangō^p, `päivä_sulass ja `üüse_`külmäss Har; lumöl kõva hanğ pääl Rõu

ang(a)aed ang- - `anga aid = hv angasaed - Lüg

hangal `(h)angal g -u poidla ja esimese sõrme vahe `Soudajes jäi `angalu vahe kibejaks, ott ragu üles; `Väänsin `peukla `hangalust ärä Kuu Vrd hang¹

hang|aoline varakevadel sündinud hanğ`aoline jäness; hanğ`aolitse jänese poja omma õks kidurapa ku maikuu`aolitse Har

angar `angar g -a ahnitseja; hangeldaja, tingija aga sie on `angar, sie `aalab ja `püüb ikka oma `puole; `angar `kauplema Lüg

angas¹ angas g `anga Sim Iis Trm(-ss; g `anka); `angas IisK, `anņas g `anga Lüg = angasaed `anņas van - sue `selgä aid - - `latvad `lassasse kõik ühele `puole ja tüvid `lüässe `risti, ei säääl õld `vitsa `tarvis egä kedägi; tehässe `anņas ette. `raiub agu maha ja paneb `päälissutte; lähän `anņast `laskemaie Lüg; `ennemuina `tehti angast. `lasti puud üksteise `otsa ja oligi aed `val'mis Sim || lapsed `ütlesid: `taeva `anga taga käisin `pohle `korjamas: `taevas [olevat ka] `anga tagune Trm

angas² angas pl `angad I; pl anga ?Hel, anga^p Röp puualus paadi parda servas, millesse kinnituvad aerutullid `vennel on kaks angast, tõine tõisel puol; peru angas on peru mõla jaost Trm; angas o kolme pulgaga [paadi serva-]lavva `külge `kiñni pandud; toho angas; `anga ninäd, kaks `pulka mes `viltu `lastse `anga `sisse, aerud kääväd `sinna taha Kod Vrd hange|pakk, -puu, hangupuu

angas|aed risuaed, lahtiselt asetsevate tugiteivaste vahele okstest või jalalt maha lastud puudest moodustatud tara; rinnakõrguselt läbisäetud ja ladvast mahakallutatud puudest tõke metsas - Lüg IisK Trm tegivad `angas `aida Lüg; `teibad `püsti tuest. lase `klaasimata puud `teibade vahele - - siis on `angas valmis. `angasaed IisK Vrd ang(a)aed, angas¹

hange¹ n, g hanņe, p `hange; hang pl `hanged a. poidla ja esimese sõrme vahe

'vetsime 'loogu nii et 'pöigla 'hanged tulised Phl b. pöidla päkk 'pöidla hanne on see paks koht pius Phl Vrd hang¹

hange² → hang²

hange|aeg aeg enne ja pärast kevadist paastumaarjapäeva – Tor Saa Ühessa ööd pääva enne maarjapäeva saab päe ange, ühessa ööd pääva pärast maarjapäeva saab päe vette. Seda vaheaega ütasse angeaeg Tor

hangede|aeg andede aig – küüntlepäävä ja jõulu vahe pääl Krk

hange|haug varakevadel kudev haug üt'sjagu 'haugi kudõnõsõ hangõ 'aigu, nyu kutsutasõ hangõ hauõ^p Har Vrd hanghaug -jänes varakevadel sündinud jänes – Lüg I KJn Krk kevade vara on pojad. nie on 'anne jänissed Lüg; angejänessed oo lumi 'valged Kod Vrd hangepoeg

angel¹ 'angel g angela, 'aigõla; p 'ängel'li evangeelium papp tulõ 'aigõlaga; papp lugõ 'ängel'li, naa omma väega pühä sõna^p; a kää^p omma küäl papil 'õndsas^p, angela raamat om käeh 'olno^p Se

angel² → andel

hangeldama angeldama eP(-ηη- S, 'angeldama Ris) M(-lde-, -lte) T(añ- Ote, angöldomõ San), (h)angöldam(m)a V(-demme Krl, -dõm[m]õ VLä); 'anhelda(m)a R(h- Kuu, -ng-); angerdama Tõs Kod, hangõrda- Se; andelda- Hää; handõrdamma Rõu; ipf 'andõlid'zi Lei

1. kaubitsema, sahkerdama, spekuleerima *'anheldajad one pediksed 'kaupmehed, 'ostavad ja 'müövatta VNg; sõa aal, siis olid mõned 'kaupmehed 'kanged anheldama, niid oo puhas rikkad mihed Khk; 'mustlased angeldasid laadal 'oostega Tor; käib kaobaga 'ringi, angeldab Juu; pekulaanid need va linna angeldajad Pee; angeldab viinaga Trm; sijj angeltess, vahepäält saap kasu Krk; arjuksõ^p ja setuksõ^p käävä^p angöldõn, rõõvast ja mis na müövä^p Har Vrd anklõmõ, hängeldämä*

2. ahnitsema *'angeldab suurt varandust ja 'mammona kokko Lüg; tama on 'niis-kene 'anheldaja mies, tama igäld puold 'püidä Vai; ma niid õige angeldasi omale tööd paclu kätte Tõs; angeldab kõik asjad omale Aud; tyy iks nii inemiste käest 'väega 'kiskja om, kõõ iks hangöldass ja ahnitsõss Räp*

3. askeldama, õiendama, rassima *'mustlaised tüed ei tie, 'anheldavad 'ninda sama 'kaartidega VNg; angeldab kodussi 'tõõsid teha Khk; mis sa nii angeldad seäl kallal; angelda elmast 'elma, põle 'aega maha 'istugi Vig; küll tal on angeldamist seal ja tüöd VJg; tämä õt'sib ja angerdab sedä tüüd Kod; hangöldass 'pääle 'ümbre, ei saa^p 'kostke viländ ei Räp*

4. amelema, kurameerima – Kuu VNg JJn Plt *'piigad 'armastavata 'poistega 'anheldada VNg; nüüd sie on nuor naine [tal], kas [mees] akkab enam teštega angeldama JJn; angeldasivad niikaua ku lapse saivad Plt*

Vrd hangitsema, hankima

hangeline ?sakiline 'liipstükid 'üंबर elude kasuvad, angelesed lehed Pöi; Hangeline kiri (teat vöökiri) Rõn

angelus angelu|s g -kse nõu, riist vedeliku hoidmiseks Viru kirjusta kibusta, Arju piia angelusta rhvl Kuu

hangelõoke Ange 'lõuke on talve läbi sii, punane lõuaalne ja punane kael - - isi al'l, musta 'räästast vähem. Kevadi märtsikuus, siis kaub juba ära Hää

hangema 'angema Hi(h-, hanne- Phl) hanguma, tarduma inimene joob 'kõlma vett rasvad 'angevad ära 'sesse Emm; 'angend rasv Käi

hangepakk

hangepakk aeru aluseks olev puupakk parvel *parve otsa* `peale `pañdi kaks puud ja pakk sinna `peale, *angepakk* `üiti. *ammassai* `sisse `raitud ja sinna `pañdi aer `sisse Vän Vrd angas², *hangepuu*

hangepoeg talvel või varakevadel sündinud jänes – Lüg Hag KJn Krk Har *jānesel* `aastas nel'jad *pojad*: *ühed angepojad*, *teised rohupojad*, *kolmandad kulupojad* Hag Vrd *hangejänes*

hangepuu = *hangepakk ees* `otsas ja *taga* `otsas *ollid* [parvel] *obupuud* - - *sinna said angepuud* `peale `pandud Vän Vrd *hangupuu*

anger *anger* g -a Var, g -e Käi, pl -id Ris, *angõr* g -i hv Krl, Har; *an̄ner* Emm, g -a Rei(g `angeri), g -i Khk Phl; `an̄ner g `angeri VNg(n -i; pl `an̄nerid) Lüg (n `anger, g `angeri) Jõh Vai *angerjas* `suured `angerid *kahe* `kolme `naulased VNg; `an̄ner on üks mere kala Lüg; *se on pehme savi põhi kus an̄ner on* Khk; *Anger on va ussimoodi kala ja ermus visa ingega, ta rabi ee ja soole ee ta elab ike Käi; üks anger ole iä kala. jah, ja angerad* `piavad ka maal `keima kellel `erne põllud mere `ääres on Var; `nahkanõ *haruss* `pihmest nahast, *kas kasuka nahast vai angõri nahast* Har Vrd *änger*

angera|ahi ahjutaoline kivihunnik *angerjapüügiks* *An̄nera ahjud* *lauti kevade* `valmis, *lauti ääre vee* `sisse *sammudest põha kividest* - - *lai pae lapakas peale, suu* `jäätli `lahti, *an̄neras puged* `päevaks `ahju - - ja *an̄neras* `võeti *pisikse ahinguga ää* Põi -**ahingas** *angerjaahing an̄nera ahingas oo viie* `piuga Mus -**hein** *an̄nera ein* = *angerahernes* – Rid Vrd *angerhein* -**hernes** (taim) *an̄nera ernes* - *an̄nera ein* - - *suured nupud, nastad* `külges, *suur pikk ein, jõgede* `ääres *se kasvab* - - *sellel tõhal pole õit ega kedagi, suur nast seal* `külges, *tunekas roheline* Rid Vrd *angerihernes* -**mõrd** *angerjamõrd* – Mus Põi *an̄neramõrrad* - - *oo pisemad kut teised* - - *silmad o ka an̄neramõrral pisemad* Mus -**püüd** *angerjapüük an̄nerapüü ilm* Põi; *an̄nerapüüd oli kolme* `kümne `aasta eest `vüksem Tõs

angeras *ange|ras* g -ra Emm L(`ange- Rid), *an̄ne-* S Rid, `an̄ne- Jõe *angerjas* `an̄neras on *nisuke kala, et tema toppib iga* `viimse silma läbi ja *siis on ta läind ka* Jõe; `õhta *kui kaste maas oo, siis* `lastasse *suur liiva riba* - - *saab an̄nerad käde ku näd* `ernest *ää tulad; an̄nera nahk oo* `sitke - - *pargitse ää* - - *tehatse rangi* `roomi Mus; *mida suurem an̄neras, seda tabaram on ta püük. lähäb raks raks õh̄nega* `seltsis *menema* Pha; *an̄nerad sai sui* `otsa. *an̄neras* `maksis *seda mis või* `maksis. *keige param kala kes teda sööb* Vll; *an̄nerid* `torkima (ahinguga püüdma) Põi; *Angeras aa nii libe kala, et seda kahe püuga kinni äi oja* - - *Angerast peab vetma kespea kohast kolme sõrme vahele* - - ja - - *pigistata senele võnk peele ja nenda seisab angeras ilusti kees* Emm; *an̄nerad* – *jüst* `valmes *huss* Phl; *oh angeruid oli paelu kohe* Kir; *angerast püietse õngedega koa* - - *näid sai ahengaga* `tapmas `käia Tõs; *peruga võtavad paesu pealt* `suuri *angerid* Vän

angera|tuul *Põhakaare tuul on meil* `õige *an̄nera tuul, see liigutab loksutab merd, paneb kala* `liikuma; *Keskomiku maakaare tuul, an̄nera tuul* Põi -**õng** *angerjaõng* Ma - - *pani an̄neraõh̄ned* `sisse Põi; *Angeraõnged aa ulga pisemad kut tursaõnged; Angera õnges peab pisigene olema* Emm

angerborid pl *angerborid* (taim) "vorm" *ma ole* `tohtre *raamandost logend, et* `üita *angerborid. ne on sene aigosele, kene kuukord käib* `valged. *kui need* `õitsend *aa, on rohul täis kasu* Emm

hangerdama → *hangeldama*

angergas aŋŋer|gas g -ga angerjas kesksui aeg aŋŋergad tulavad `ääre. kevade siis nad on sügavas; ahingega raiutakse aŋŋergid. aŋŋergad `tahtvad `ussisi Pha

anger|hein (taim) "luhataoline hein, 0,5 – 1 m pikk" suur aŋŋer eina mets kasvab Mus; aŋŋerein - - `niisune pikk rohi - - nupud - - on - - `kūlgis ja natukse tumedamad nupud - - kui se rohi ise on - - jõe `ääres või `niisse `kohte peal se kasvab Rid Vrd angerahein

angeri|hernes (taim) aŋŋeriernes on pikk, kasvab põkast `välla, vääneline, suured väänid ja arud `kūlges Rid Vrd angerahernes

angerja|ahingas `aŋŋerja ahingas on [kitsas], üks viis kuus piid ja kole `pienikesed, kisud on `meisliga `otsa `lüödud Kuu Vrd angeraahingas -mees vahel oli kaks kolm aŋŋerja meest `sonkimas. ise keisid `ümber [jäässe raiutud] augu Khk -paat `aŋŋerja paat' - - sou `aŋŋerja paat'; `veikesed `aŋŋerja `paadid Hlj -rüsa vein `aŋŋerjarüsä meresse Kuu

angerjas anger|jas eP(aŋŋer- S, angõr- Khn, anger- Iis, -jäs Kod) Hls, anger|jass Trv Krk T(angõr-) Plv Vas, `aŋŋer|jas g -ja Kuu Hlj Vai, n angerja Krk Rõn, n, g angõ|rja, -rja Se, n, g `aŋŋerja Vai, - `angerja VNg

1. angerjas `aŋŋerjas `jälle pidi olema `ussi puolvend Kuu; `aŋŋerjas ei oda kui on `surrud `süötä Vai; mustad aŋŋerjad pidavad pisemad olema ning allid suuremad Khk; aŋŋerjas üks saba keik Krj; kui meri oli plank vaga, siis nägid, kus ned angerjad olid. said selle siis ää `lüia Tõs; angõrjas nda vjõsada engegä, et südä tuksub siis kua, kui `vällä `löikad Khn; angerjasi oli. nii tat'ised olid et kukub kää otst ää Aud; `Kurğjal ja Suurejõel on suured tammid, seal `püitakse angerjid. `siuksed aead tehakse, ku suurt vett `järsku tuleb, sis angerjad lasevad ala; `peale augu-sti kuu lähäb angerjas pimedaks, sõõra `silma; `arvavad, et sut't on angerja poeg Vän; angerjas on ju mere uss. ku angerjas nõgeste `sisse saab, siis läheb ussiks. angerjas käib praegu ka `randes `erne `õisi `süümes ja `nyyri magusi `läätsi Hää; ahingaga `püitakse angerjid, `enni olid pihid Ris; `Peipsis on suured angerjad, just ku puu rahnud Trm; angerjas o luama `tõugu, egä sŋj ei kude, sŋj tŋjib pojad kõhe, kõik elosad pojad Kod; ku müristeb sis angerja laseve päält vŋj Hls; Ol'l siin jõõhn üt's siu `myydu elläi, tyy ol'l angõrjas. tyy tull' ka? `ŋyŋsell' `kastõga_jõõst `vällä ja lask nigu_poiss `niitü pite Rõu; mäe_pyyll' tuul', sis läävä hussi `järve, saa pal'lo angõrjit; a ku põka pyyll' om tuul', sis nu angõrja tuleva `mõtsa, saa `hussõ pal'lo Se || Angõrias liiva pääl (hädas) Se Vrd anger, angeras, angergas, angerkala, angõruss, änger, ängerjas

2. euf rästik, nõeluss nist `kirjud sarabu `karva `üitäkse angerjas Juu; `voata va angerjas `juhtub `suskama Kos

angerja|und angerja unnad - - ned on suuremad jagu õnged, ühe aruga Vän

anger|kala angerjas `aŋŋerkala tuli `verko Vai; aŋŋerkalad on `kalled Phl

anger|maks → angervaks -pea angerpää = angerpist - San -pist angerpist San, pl angerbisti Kam; angõr|bišt g -bistü Urv, g -bisti Krl(-piist, g -piisti), -pist, -bist pl -pistü^p, -bisti^p Har, -pist g -pisto, -bista, -pistü Plv, -pist g -pistä Röp angervaks sääll mõni puu kah, vabarna ja angerbisti, mine sil'mini `sisse Kam; angerbistil om `valgõ tott Krl; angõrbišti omna_ `säärtseide `valgõidõ häiermeidega^p, `valgõ_häiermä otsan; Angõrpistül om `lõpmalda hää hõng Har; angõrpistü lil'l; vana^p angõr_pisto^p kasussõ^p innõ niidü pääl Plv Vrd angerpüst -puss → angerpüss

angerpussi|lauad anger-, aŋŋerbussi louad unka-, kelbalauad aŋŋerbussi louad, kõverad, sedasi sarve `moodi Jäm Vrd angerpüksilauad

angerpäss

angerpäss *angerpäss* = "angervaks" – Hel

angerpüksilauad *angerpüksilouad* = angerpussilauad – Jäm

angerpürst angervaks Taru, kuhu uus poig aia tahetes, puhastedes *angerpürstege* enne läbi San

anger|püss *anger|püss*, -büss g -büssi Trv Krk Nõo, -püssi Trv Hel Ran; g, pl -bussi Trv Krk angervaks *angerpüssil* 'valge 'äitsme Trv; *ku naiste* 'rahval 'valge ümmer om, *siss või tetä angerbüssi äidsentest tjjd*; *pal'las angerpussi park*, *niida ku korvi* 'vitsu maha Krk; *angerpüssi lehe annave iluse kõllaka värmi*; *Angerpüssi tii om hää kõtu-rohi ku kõtt* 'valla Hel; *angerbüssi kasvava syü sehen ja kos paeo rābā om* Nõo **-püst** *anger|büst* (-püst) g -püsti, -büsti KJn SJn Kõp, g -püsti Kam angervaks *angerbüsti öie tjj oleva iä kõhu rohi* KJn; *Tegemata eenam lähab angerpüstiga ukka* (kasvab täis) SJn; *siin on* 'luhta ja no peenemad 'eina - - ja - - *angerbü'sti ja* Kõp; *ai* 'terve selle *syü aenamaa mul angerbü'sti täis, ja toda lyyim ei syü* Kam **Vrd** angerpist **-püts(i)k** *anger|pütsik* Nõo; -püt'sk g -püt'ske Rõn, *angörpüt'sk* Lei angervaks *Lepkuveeren* 'kasviva *angerpüt'ske*. *angerpüt'skel om pikk var's väikside valge* 'poole äitsmidega Rõn

angervaks *anger|vaks* pl -vaksad Juu ViK I Kõp, -vaks Rõn, -vaaks, pl -vaaksad VJg IisK Iis, 'angervaaks pl -'vaaksad R/n -'vaaksa VNg/, *andervaks* pl -vaksid Var angervaks, tugevasti lõhnavate kollakasvalgete õitega taim (Filipendula) 'anger'vaaksa 'kasva tümas maas VNg; *Anger'vaaksa* 'kasvas 'meie kodu ligi 'pal'ju. *Ega teda - -* 'lehmad ei süüoned - - *Mõned* 'kietasid tied kõha 'vasta IisR; *vormil oo* 'valged õied 'otses, *sama õiega mis andervaks, aga suurem ja jämedam*. *andervaksid on vähemad* Var; *angervaks, sie kõhu tõvele on* 'ästi ia VMr; *angervaks kasvab, ia ais, sellega suab miaritud linnu puud ära, siis linnud lähvad* 'sisse Kad; *angervaaksad* 'õilevad einajal. 'veikestest 'õitest kobarad kuos IisK; *angervaksad nõnna ku tapud kieräväd ümmer lepäde, 'lammad süäväd näid ku ullud* Kod; *sääl jõe 'ääres kasub* 'siuke park, *pikad eenad, angervaksad* Kõp **Vrd** *anger|borid*, -pea, -pist, -päss, -pürst, -püss, -püst, -püts(i)k, -varred, angörhain, ängermaks

anger|varred pl *angervarred* "soo või rabataim kreemikate vängelõhnaliste õieko-baratega" – Plt

hanges → hang²

angestama *angestama* = hangetama sült läüb kõvaks, *angestab* Khk

hangetama *ange|tama* S(*ange-*; *h-* Phl) Tõs Tor Saa KJn Hel(-lõmõ), 'ange- IisR, *hangõtamma* V(*angõtõmmõ* Krl)

1. hv *hange* tuiskama *Kui tie oli* 'angetand, *läks saani* 'ninda 'kergelt 'ümber et IisR; *tuesuga angetab tee ää* Tor

2. jääkirmet, lumekoorikut peale tõmbama – V *vesi nakass angõtõmmõ*; 'vjjle om iä pääle^p *angõtunu* Krl; *om vällän pehme ilm, siss om lumi pehmekene, a₂ tulõ külm, siss hangõtédass lumi ärä, 'tõmbass hangõ lumõ päüle* Har; *hanig om lumõ pääl, lumi hangõtõt* Se || *tjj on ärä angetanu* (külmunud) Saa; *maa om hangõtõt* (kahutanud, kõva), *sääne hall tulõ* Se **Vrd** *hangitama, angituma*

3. *hanguma, tarretuma paneme süldi anjetama*; 'kalla rasu 'sõnna 'sisse, *anjedab* εε *ning küinal* 'valmis Khk; *seep anjetab* Kär; *puu putku* 'sisse 'pandi 'küinlad *anjetama* Mus; (öeld) *rasv angetab, veri tarretab ää* Tõs **Vrd** *angestama, angetuma*

4. "külma kartma" *va angetand lyyim* (kel alati külm on) KJn

hangetis *anjedis* g -e miski hangunu (ka vängest haisust) *sihand suu aisu anjedis taga* Khk

angetuma angõ|tuma Khn, 'aŋge-, 'ange- Kuu hanguma, tarretuma veri, rasv 'aŋgetub ärä Kuu; rasv angõtub Khn Vrd hangetama

hange|vahe [põidla] angevahe põidla ja esimese sõrme vahe – Vig Vrd hang¹, hanguvahe

hang|haug haŋghaug "haug, kes varakevadel jää alt välja tükib" – Lut Vrd han-gehaug

hangitama haŋgitam(m)a lumekoorikut peale tõmbama – Har Rõu Vas lumi om vällä_haŋgitõt -- no_m kõva, no_võit lumõ pääl 'käü_ü^p; ku_külmä ilma^p, siss lumi haŋgitõdass vällä^p Har; lumõ 'uarmõ^p omma^p är^p haŋgitõt Vas Vrd hangetama

hangitsama, hangitsema aŋgi|tsema Jäm Khk(aŋŋi-) Kär Tõs Aud Juu Plt Pil; haŋgi|tsõmma Plv, -tsam(m)a Kan Urv Rõu

1. ahnitsema, endale püüdma inimene angitseb 'endale nii pal'ju varandust Khk; angitseb ikka siit ja sealt, angitseb kõik omale Tõs; angitseb nii paelu, et ei jõua ää teha Pil; taal om kõkkõ 'kraami, a iks haŋgitsass Kan; nyu_haŋgitsaia^p umma õks 'ahnõ^p, nyu_haŋgitsaso^p üüd ja 'päivä Rõu

2. kaubitsema, sahkerdama see mees angitseb naa paelu, ikke loomadega ja asjadega Aud

3. talitama, hoolitsema loomad mo jääks angitseda; keib -- 'aiged angitsemas; vana inimine 'võöti 'lapsi angitsema; ta jähi laste angitseda; kui anel pailu mune on, siis ta_p jõva 'kõiki mune angitseda mette Khk

Vrd hangeldama, hankima

angituma angituma lumekoorikut peale tõmbama kevjä -- lumi om angitunu Har Vrd hangetama

hangjas siis teil 'tõusku tõmmud lehmad allid ärjad, 'angjad sarved rhvl Rõs

angler 'angler VNg Kos JJn Lai Hel, 'anger Kse, g -i u angel, punane veisetõug 'eiga 'ennevanast 'anglerisi 'eiga 'viiserisigi old, olid aga maa 'lehmad, maa 'tougu VNg; punased 'anglerid. 'anglerid on rammusa piimaga JJn; meil olli 'angleri Hel

hangotamma hangotamma vaidlema, sõnelema kõnõleva^p, kõnõleva^p ilosahe, nüüd nakassõ^p hangotamma jo^p; hangotat, hangotat 'niika nakat tõrõlõmma; mis te hangotat tõõnõ tõõsõga Röp Vrd hanklema, ankslema

hanguh hanguh, -o- V

1. konksus, kõveras; küürus; kängus põrss om hanguh, pää nii perseh kyyh; vasik hanguh om, kõhnass jätet vai halvastõ joodõt; hanguh k'äu jo^p, vigalinõ [inimene] Se; sõr'm hanguh Lut

2. õg tülis, riius ta om jo mõnõga hangoh olnu^p, tal oma^p hää sõna^p Röp

hangukene¹ dem < hank³ puu taba, [rauast] hangukõsõga tougati taba võll vallalõ; heegeldüse - heegeldüss hangukõnõ (heegelnõel); ma_l'li õkv nigu püt'sik, no_lõt ajas-tajaga jäänü^p nigu 'pästli hangukõnõ Har; t'seepka - säne ravvanõ hangukõnõ; 'kapla tetä hangukõsõ^p Se

hangukene² dem < hang¹ ravvanõ haŋgikõnõ vai hangukõnõ kolmõ vai viie haroga Lut

hangu|kiri Hangu kiri (teat vöökiri) – Võn

hanguline anguline g -se Hää; hanguline, -o-, -linõ Vid, pl-se^p Röp a. a < hank³ (teat vöökirjast) kolmõ hanguline [vöö], läävä^p 'liuhka hangu^p Plv; kuvvõ ja viichango-lise^p 'puutõ^p, noil ol'l nigu 'hamba^p siseh, laia^p Röp; seto vyy -- katõhangulinõ t'sia-

hanguma¹

silmäline Se b. a < hang¹ Anguline [muster] on 'seuke, ku ang on: riips all ja pulgad 'püsti -- Anguline on kolm neli aru Hää

hanguma¹ `angu|ma ('ango-), pr angu- Hi Lä/'angma Vig/ K Iis, pr aŋŋu- Sa, `anguma, `ango-, `aŋŋu- R hanguga (heinu, vilja jne) tõstma `kiegi läks siis `kuhja `õtsa ja `toine akkas `anguma Lüg; üks inimene oli parsil, teine `angus alt kätte; putkestas `anguda Vll; mine angu einad `küini Mär; nõrgemad inimest, kes ei jäksand `anguda, nied olivad `jälle siis virnas Rak || Kui `kargerohu juure põllu sisse vetab, siis -- muidu tast `lahti äi saa, kui `anguda põld läbi Rei Vrd angutama¹

hanguma² `angu|ma ('ango-) R(h- Kuu) Sa L K I ('angma Vig) u M T tarduma, hüübima, (jahtudes) kõvaks tõmbuma `Lamba rasv, kui on `angund -- akkab suu `küljä Jõh; kala `rasva ei `angu; `katso, kas `süli on jo `angond Vai; paks supp `angub kõvaks Khk; `angund rasv Mär; seep `angub käiase ja kõbase Tor; Veri -- `angub ää, jääb üks patakas Kei; ma liha `tarre ei viänud, et `angub `liiga ärä Kod; vjil om jääõhm pääl, kui vähä `angunu Ran || fig `angud ära `külmas toas Trm; minä ölin külma ja `angund (ükskõikne), kui sõda öli siin Kod; küll siss `anguss alva jutu, laheness kik'k laimu jutu rhvl Krk Vrd hangema, angestama, hangetama, angetuma

hangu|mees¹ < hang¹ 1. osaline talvisel noodapüügil, kes juhib nooda jääalust liikumist püörauguks nimetavad, sialt piab sät'tima aŋŋumies, et sie [noot] lähäb `jälle liini `aukudele Kad

2. hanguja viljapeksul – Kaa

hangu|mees² < hank³ fig a. pej peigmees, kavaler tel ol' hangumih'i lõpmalda Har b. ämmaemand paabat ka kutstass hangomjss, `vällä `kiskja, paaba jo lätt hank säläh `vällä `kiskma jo^p Se

hangunõ a < hank³ 1. kangus, kidur hangunõ pörss Se

2. vigurijutte ajav hangunõ inemine Se

hangu|puu sag pl angopuu(?) puualus paadi servas, millesse kinnituvad aerutullid – Vön Röp angopuu^p -- kohe ank `külge pandass, kos air kääse Vön Vrd angas², hangepuu

hangus `angus Pha Rei Han Mih Khn Vän Hag Juu Pil Krk hangutaoliselt harali (sarved) Lehmäl'üsä `angus sarvõd Khn; `angus sarved -- pul'lidel -- `eemal nagu pulgad Vän; al' ärg, `angus sarved, võt'tis saana sarvile ja kihelkonna kukile = `veski Juu

hangus|sarv euf lehm Söörü söörü sörgajalga, anna piima angussarve rhvl Kaa

angutama¹ angu|tama (ango-) Mar, `aŋŋo- Vai hanguma¹ tama `ango - `aŋŋota `eini Vai; ja siis akatasse [heinu] `küini angotama Mar

angutama² angu|tama JMd KJn, angu- Mar hanguma panema, hanguda laskma, tarretama külma angutab rasva ärä KJn

hangu|täis ühe korraga hanguga võetav hulk – Vai eP aŋŋu täis sõnnikud Kär; `viimne angutäis, siis pane kueha malgad `peäle Vig; Pea kui erne angutäis (sassis, kammimata) Han; angutäis angutäisi kõrbale `aetse ülesse [parsile] Mih; panime [heinu] uinikusse kaks angutäit kõrvu, kolmas `peale, kui sa paned suure angutäie, ta jääb laiat Pal -vahe poidla ja esimese sõrme vahe – Khk Mus Var `põila aŋŋuvahe oo katti Mus; `põila anguvahe võttis `villi Var Vrd hang¹

angõrdama angõrdama vingerdama siug angõrd mättä otsah Vas

angõr|hain angõr-, -r- Vid angervaks taa niit um kül_sääne et, tast ei olõ_midägi saia^p, puha angõrhain Rõu; angõrhain, `väega sääne pik'k hain, haraligaanõ Se; Kui jala ärä lööd, siis on hea kuivatatud angervaksu (angõrhain) peale puistata Lut

angõruss angõru|ss g -sõ Har Se angerjas angõruss_om nigu_huõs pik'k. tan
 jñn_om pal'lu angõruisi; 'pañdi õdagult jñõngõ 'sisse, hommugult ol' kat's angõrust
 otsan; papa püüd' angõruisi, sis nil'g vällä' ja_siss tek'k_angõrusõ nahast harusõ'.
 angõrusõ nahast_ 'ol'li_kõva_harusõ' Har

hani ani g ane R(h- Kuu) S(h- Phl) Lä Mih Tõs Khn(g -õ) Aud KPõ I Lai Plt; n,
 g ani Lüg Jäm Khk Mär Pä IisK TaPõ VLPõ eL(h-); n, g ane Rei

1. (mets-, kodu-)hani üks ani ja neli nokka – sie on - - 'patja 'muistadus Kuu;
 vanast siis tabeti 'mardi 'päiväl 'anni ja 'sorsi Vai; ani läind 'rasva Jäm; emane ani;
 isane ani; ane 'ehmed pannasse padja 'sisse Khk; Neli ane 'lenvad õheteise 'järke aga
 üks äi soa teisele lisemale = tuulik Põi; koeral ikka pesa, anel 'jälle 'toovel, kus ta sihes
 makab Muh; Ani lähäb üle õue, tiivad 'tikvad verd = kaelkookudega kantakse vett
 Han; ani ammut Nis; neli viisteisskümme and oli mõnel Juu; läksivad 'järgi 'müeda
 üksteise järel nagu aned rias Kad; anid lähvad, alvad ilmad Lai; ku anise 'supleve,
 üteltis et 'vihma vaist tule Krk; ani pojakse Hel; sügise 'aava anise sule maha Nõo;
 partsil ja anil om lehtjalg Kam; imä lät's annõgõ 'mõtsa Krl; ku_hani_ 'lätvä_ 'kõrgõst,
 siss saa uhukõnõ tal'v, ku_hani_ 'lätvä_madalast, siss saa sük'äv lumi Har; Hani haläs,
 pää paläs, niitsekasa kaala pääl = viht Vas; hani' kaakatasõ' ~ 'täntäse' Se || fig Tä
 oo vakka nagu 'auduja ani ühü kohja pial Han; nagu hane selga vesi täiesti
 ükskõik, mõjuta sie õli minule nagu ane 'selga vett Lüg; Teda 'kiela vai käsi, tämale
 on kõik nigu ane 'selga vesi IisR; Nagut ane sel'ga viskaks vett – mette_p tee väl'jagid
 Kaa; tedä om külläl äbistedu, aga tyy om kui ani 'säl'gä vesi Ran; to_m kõik' niu
 hani sälän vesi Urv | 'jüsnagu ane peält jooseb vesi maha, nõnna 'teile se õpetus Juu;
 las ta kõnelte, sii lää miu päält maha ku ani päält vesi Krk; Ega hani säläh ei püsü
 vesi Röp; haneks püüdma - võtma petma Tahad mind aneks püüda – äi lähe
 läbi Kaa; Püüab teist aneks vetta Emm; nagu siga ja hani omavahel sobimatud
 ninda kut siad ja aned Mus Vrd hanik, anis

2. haneks maskeeritud inimene, kes jõululaupäeva õhtul, kadripäeval jne käis perest
 peresse – Sa Muh Anesi käis jõululaupa 'õhta külas mütu; Ani tuli 'sisse, koogitses
 nokiga kõik kohad läbi, küsis [lastelt] 'palvid ja 'salmisi, laste pärast käis, et 'lapsi
 irmuta; Tegid lina 'talgus koa ane Põi; kadribe aned 'joosvad -- aned tulevad ja kaa-
 gutavad ukse taga; vanaema kõin koa aneks Muh || lastehirmutis – Hi; fig hanesid
 andma - tooma (jõulude aegu saunas lastele) laksu andma suur neljapäev 'anti
 anesid, 'vitstega lastele teki 'alla sips-sips Jäm; läksime jõuluks 'vihitlema, 'toodi
 anesid kua, kui sa juba alasti olid, siis 'anti ike sopp-sopp, sopp-sopp -- 'anti ane-
 sid Nis; Kui pühade 'eli 'vihitlema 'mindi, siis 'anti anesi. teine akkas 'karjuma:
 kiiga-kaaga, tervis tulgu, teine mingu, 'vaksa ärgu vahet olgu!; meésterahvas 'andis
 našte 'rahvale anesi Kei

3. vesiroos Me üüame neid sii ikka aneks, kasvavad sii jões vee sihes Põi; anid
 'õöldasse kihvtised olema Lai; näe ku ani kõigup vjõ pääl Krk

4. pajuurb kevade on pajude külles aned. ilusad 'pehmed nagu kaõsi pojad; iga
 paju on siis anepaju, kui aned külles on Amb

anidu ani|du g -tuna, -du armetu, vilets; lagunenu; hädine, saamatu 'Vergud on
 kaik nii anitumad, enämb mere 'panna ei ole; Igä piad sidä anidundu palitud, miks ei
 'osta uut; Küll o 'pietüid anitumaks sie 'riie; Hobune ei ole 'kaeru saand, jääb 'oite
 anitumaks; Oled igä anidu küll, ei saa nüüd vana 'vergulegi lappi 'pääle; 'Oite anidu
 'onnikene vai 'saunahütt Kuu

hani-hani

hani-hani *ani-ani* Kaa VII Hel, *h-* Rääp hanede kutsehüüd

ani|harva väga harva *minu isa jõi* [viina] – *aga see oli ani* `arva Kse

hani|haudjad pl *ani`audjad*, `koltset lilled Saa **-haugas** *hanihaugass* (kulliliste liik) – Lut

aniis *anii-s a.* *palgiparvetaja anii-s on sie, kie jõe pääl -- `sõidab, ühe `palgi pääl*

b. (palgiparvetusest) *tieb anii-si ja ajab anii-si, ühe `palgi pääl `sõidab* Lüg

hani|jalg 1. kolmnurkse (puu)raamiga, raudkäppadega mullaharimisriist mulla kobestamiseks ja vilja seemendamiseks – Lih Tõs Aud JõeK Trm Äks Pst T Har Rõu Rääp *rauast käpad puu sees -- lõhub kare, se on anijalg ehk käpad* Lih; *ani jalg oo äe `moodi* Tõs; *anijalg luhastab `põldu, `tõmmab siledas* Aud; *sõrg või anijalg* Äks; *edimäld kutsuti anijalg ja pärast kutsuti jeier* Ran; *anijalaga `aeti vili maa `sisse -- kümme käppä nigu ani jala jälle raami sehen; viimätsel ajal olliva raud anijala* Nõo; *käpilitse^p - hani jalg - pardsi jalg* Rõu **Vrd** *hani|käpp, -lapats*

2. *hanijalg* (Potentilla anserina) – IisR Khk Kos *Anijalg*, `kasvab `õuves ja tie-`äertes IisR

3. fig *käpikut `kut'se mõni anijalg* Trv

4. oskamatult tehtud kirjatäht *mi_poi'ss tege ka jo hani`jalgu `paprõ pääle* Har || küsimärk – Krk

Vrd *hanejalg*

anik *ani|k* Rõn g *-gõ* Se veepöörises asuv veevaim; euf kurat *tõõnõ taha ai ni `sel'gehe üldä et vanapatt vai vana sitt, siss `üt'les: ah sa anik* Se

hanik *anik*, `aa- Lei; *hani|k* g *-ga, -gu* Lut hv (lind) ?*hani hanik se um haak; hanigu sõda, hahõ_purõlõsõ^p ali `taplõsõ; hanikast kutsuti mi_puul vanemba^p aah* Lut

hani|kagla (lind) *hani kaglad -- `valge lapp o noka pääl* Phl **-kari** *hanekari anikarjas `käima* Trm; *kui anikari `kõrgelt läheb, siss piab sügav tali tulema* Äks

hanikene dem < hani (meelitusnimi noortele neidudele) *istu no_`veidükese, mu_hanikõnõ. `tulkõ_no_mu_hanikõsõ_`süümäde* Har **Vrd** *hanekene*

hanikuke pl *aniguksõ^p* dem < (h)anik – Lei

hani|käpp mullaharimisriist, *hanijalg* – Kam Rõn San Plv Se *Anikäpp `ol'li `kolmenukka puust raam, kos ravvatse ani`jalgu `myydu käpä kül'len ol'liva* Rõn; *anikäpä^p noidega `aeti seemned `sisse* San; *hani käpp ol'l inne vedro `äk'li* Se **-lagle** (lind) *anilagled, `rohkem ani ääl* VII **Vrd** *hanelagle -lapats* mullaharimisriist, *hanijalg* – Krl Rõu *kolmõ nukaline raam, edimäde nuka `kül'ge `panti üt's lapad's, tõse puu külehn kat's, kolmanda puu külehn nel'li; suurõ^p hanilapadsi^p ol'li^p katõ hobõsõ jaoss, `väikese^p üte hobõsõ jaoss* Rõu **-nut**t (taim) *kullerkupp* – Saa Hls Krk *aninuti kõllatse einämaa pääl, nupu lõõve päält kokku* Krk **-paju** (pajuliik) – üld *ani paod ei kasva jämeks* Muh; *anipajost saavad ead `pehmed luud* Vän; *anipao, nemad kasvavad `põõsas -- pialt on kangesti lad'vikud ja aralesed -- `kitsad al'likad lehed* TÜR; *anipaju, täma on õlgas* Trm; *anipajo juurtest keedets tšjõd `pistje või `sorkje `vastu; anipajost tetäss `vihte, nendega vihuts kahetsed* Krk; *anipajo koorest tetäss `pilli* Nõo; *paristik, sääl kasvap ega sugust vitsakeisi, anipaeosit, perisspaeosit* Kam; *hanipai om `pehme^p peenikene* Rääp **Vrd** *hanepaju -perse* (taim) *ani`persid oo pal'lu villa sees* Mar **Vrd** *hanepersik -poeg* *hanepoeg ani poja piuksuve* Hls; *kes om jõvvuline anipoig, tuy tšjõb munakoore `katski* Nõo; *hanipuja^p ol'li nõrgõmba_ku kanasõ^p* Vas **-pojake**ne dem < *hanipoeg hanipujakõsõ_labõrdasõ `vil'ja, `sõkva_kõik' vilä `tallasõ `maahha* Vas **-praad** *hanepraad sai*

ani `praadi mar'diks Plt -rasv hanerasv ani rasu om rohiss ka ää, ku kaal `aige om Nõo; hanirasõv `olle talvõl'gi kõge hülbätänü^p, es `hüübü es Räp

anis an[ss g -sa, pl -se, -(d)sõ^p hani - Lei

hani|silm 1. (muster, kiri) a. (kindakiri) Anisil'm on sijn: enne üks sil'm, sis kolm `sil'ma, sis juba viis, aga üks sil'matera `keskel sijn teine värv Hää b. (kangakiri) - Plt Hls Kan ani `silma sõkuts `vyydilinu, käte rätte. kaitš `kõrda sõkuts läbi ja kolmas poolikus, sis akats tõisspyyllt `vasta Hls

2. (taim) meelespea, lõosilm anisilmä lillikse kasvav raavi pääl, ärä unustamise lilli Krk

Vrd hanesilm

hani|silmaline a < hanisilm (muster) - KJn Hls Krk Ran San egä villast anisilmälist ei `koeta -- linatsit palajit ja `kaltso [kootakse] Krk; `olli mitut `myydu, labane, toemine -- anisilmäline Ran; mul `olli illuss `katsa `nitsege röövass -- anisilmäline San Vrd hanesilmaline -silmiline = hanisilmaline - Plt KJn Hls Krk Puh põrmatu röövas olli anisilmiline -- palajed, püksikangast, kua mis taht toimist röövast. koets kah anisilmilisi ülikonna `röövid Hls; murt `toimist sõkuts anisilmilises Krk Vrd hanesilmiline

hanitama anitama hanesid kutsuma hani-hani - VII

anitumalt adv < anidu Ku näd (võrgud) `liiast rebaleks `piedä vai `oite anitumalt revidä Kuu

ank¹ ank (ank) g angi Sa Muh, pl `angid Khk a. sälk, sisselõige, õnar, soon Löö siie kervega püsut angi koht sisse, et pidama jääks; tüü `otsa raiuti ümargune ank `sisse Kaa; [anumavitstele] ooletati sõhuksed angid `sisse, mes otsad koos `oitsid Jaa; kus sarikad `sisse tulad, seal saavad angid `sisse leigatud Pöi; [puunõu] vitsa küis `tulli angist `lahti; lõng o angi [voki] argile `sisse kulutan Muh Vrd hang¹ b. hammasratta hammas kaks `palli ("keelt") keivad [ankrupilli] `ankide `sisse; pal'oo `ankis; äi kuku `anki Mus c. kisk (ahingul) [ahingu] piid o laba `külges, piide `külges oo angid Muh d. pilaku raud nõogid või `angid, kus piiru sai `püstada. vinku-võnku kõveraks `löödud rauad Khk; piirg põles piiruargi vahel, ots oli angi sihes Kaa

ank² ank g anga pöidla päkk - Khn Vrd hang¹

hank ank g angu San, -o Võn, (h)angu, -o V

1. a. konks länik `pañti kaalpuu `otsa, leeväkot'l tõsõ angu `otsa San; hanguga kistass silta `vankrist maha^p; pada ol'l [ahjusuus] hangu otsan; mu imä kodi hanguga (heegelnõelaga) `suurõrät'i; ta [inimene] nigu `päšli hank lühükene Har; lina `kiskmisõ hank (lina leost väljakiskumiseks); kardohaka `kaiõmise hank -- kolmõ haroga; `hankõga^p tetäss `uhju; jaakari hank; `hanku vidämä (sõrmkooku vedama) Se; hanguga^p pöördäss `kaplu; hanguga^p vett kaost kistass; hank `minka `nahku kuoguladass Lut || obadus - Se b. paaditull - Võn Räp `venne ank; angu pulgat - angot Võn; `venne hango^p oma^p hango puic külen `särtse kaari^p; hangu `vennel kõvõra^p kuusõ ossast; kabõl ol'l hangu küleh, säält aete mõla läbi; ank, kat's `pulka, kelle vahel air; `ül'si `ankaga lood'siko^p; `venne^p `kat'si `ankaga Räp Vrd ankrits, anks

2. vilja niitmisel vikatile kinnitav vitsast look panõ vikahtilõ hank pääle; kui `hanku olõ õi^p, siss satass vili üle vikahti `maahha Se

3. hammas, sakk, sämp (näit vöökirjas) katõ hanguline [vöö], läävä^p `liuhka hangu^p Plv

hankama

4. fig vigur, krutski oi *šjool mehel omma hangu^p hää seeh, šjo om* `hankaga miiss; väega kisa ineminō, *kõõ aja* `hanka Se Vrd onk

hankama `hankama, *hangada^p* hankima, ahnitsema; tööd rassima *Kül tä* `hindele *tyy hainašok'si kōks är* `hankass Rōu; *tä taht kōik* `hindäle *hangada^p*; `väega sääne `hankaja *tüymjiss* Vas

hankats *hankat's* kidur, *kängu jäänud* (loom) `pōrsa *hankat's*; *vasigō* *hankat's*; sääne *hankat's om, tiia_i*, *kas tyust saa eläjät* Se

ankergan `ankerga|*n g -ni* = ankerniit `Ankerga*n* oli `kieratud pueniit, `muüdi kerades. `Ankerganiga *vōis nüöp* `aukusi *teha ehk üle* `äere *ajada*. `Ankerganist *sai ka* `pitsi `iegeldata. *Oli ia kõva niit,* `kierdu *ei läind* IisR

anker|niit korrutatud poeniit `anker *niit -- puomvilla niit kera* `muodi JMd; `anker *niit, iegelniit, olid nisukesed* `valged *kerad* JJn Vrd **ankergan**

hankima `ankima R(h-Kuu) eP, (`h)ank|*ma eL(-me M)*, (ma) (h)an|*gi(n) eP eL*, (`h)angin R

1. ahnitsema, endale haarama; korjama, koguma; muretsema, soetama, nõutama olen `ankind *omale varandust küll* Vai; *Neid katuse* `roogusi *oo vähe koa -- sa pead* *ekka* `roogusi `kuskilt *veel* `juure `ankima *Jaa*; *angib* `liiga `pallo *oma* `kaela, *ei jõua* *ää teha* Ris; *ma* `ankisin *omale maja pea* `peale *Jür*; *angi* `mulle *ka üks kot't* *sukurt* *Sim*; *tämä angib egäld puuld, kost aga suab, ei sua* `kostki *täis* *Kod*; *linu* `ankisime *peremeeste käest tyy jist* Vil; `ankseva *noid* `palke *ja teiva noid* *maiu* *Ote*; *tyy_m* `hankmine, *kui ei* `kerja, *a nii pallet, kōgō* *kääse* `hankmah *küllä pite* Röp

2. tööd rassima; tõstma, hoobama, vinnama, upitama – L K I suurtükka soost `väl'la `ankima *Kul*; *angib seda tüöd, et ta peab* `val'mis `saama, *aga ega ta ei jõua* *Ris*; *mis sa angid, kui sa ei suuda* `tōsta *Nis*; *siis* `ankisid *teise* (surnukirstu) [vankri] `peale, `antsid *takka ja kiriku juure* *Jür*; *ma pian* `tōstma *ja* `ankima `pal'lu *JōeK*; *raitud aud* `siutakse *kubusse, siis on parem* *neid* `ankida *Amb*; *angib tööd teha* *Koe*; *ega tema seda tüöd üksi jõua ära* `ankida *Kad*; `ankis *omale ulga tyyd kätte, nüüd ei* *jõua kudagi* *ää* `anki *KJn*; *sa_i* `jōvva *jo tedä* `anki, *ta_m* *suur inimene* *Nōo* || ahnelt sööma *Mes sa sidä viisi* `hangid, *eks sa sūo igä* `säälist `viisi *Kuu*

3. parandama, korda seadma, korraldama; toimetama, hoolitsema – R ViK *Hel ma* *hangin sidä paremaks*; *Kui tä* (vanainimene) *jääb viletsäks, eks ma* `hangin *siis* *tädä* *Kuu*; `ankisin `verku `rannal; *angin oma* `asjad *kōik* `korda *Hlj*; *suure karja lastega* *on küll tegu, enne kui teised* *angitud suab* *Kad*; *ma pian* `uaneid `ankima; *tuad on* `irmus *mustad, tahaks* `ankida *teised* *VJg*; *mea angi* `aida *Hel*

4. peksma – *Sim Iis* *Kod küll ma sind* *angin, nii et õige mäletad* *Sim*; *õleks* `ankind `ankimise `viisi *Iis* || *hakkima* – *Lüg* *Kod* *angid piänikesess* *Kod*

5. kurameerima, armuvahekorras olema *poiss ja tüdruk* *oo* `ankimas; *ne akavad ka* *juba* `ankima *Mus*

Vrd *hangeldama, hangitsema, hankama*

hanklema `anklema *Ote*, `hanklōm(m)a, *hangōlda^p* V (`hanklōda^p *Röp*) *vaidle-* *ma, sõnelema mõni inemine tükiss* *alasi* `hanklōma *Urv*; *sääl ol'l suur* *pereh, lätsivä^p* *mōnikōrd* *ōdago* `hanklōmma *Röp*; *kōõ tük'üss* `tüllü, *kōõ* *hangōlda* *taht*; `hanklōmma *tük'üss*; *sōnnoga* `hanklōss *Se Vrd* *hangotamma, ankslema, tanklema*

hanklikanō a < *hank nu omma* `jaagri^p, *kohegi kinni* `hiitä -- *tu_säne* `hanklikanō *Se*

anklōmō `anklōmō, *angōldō* *hangeldama, kaubitsema* – *Har*

ankrama `ankrama ankrusse heitma laev `ankras; `läksime lahesoppi, `ankrasime `tormi `varju Kuu

ankrik `ankri|k g -ku "20-30-liitrine õlleankur" – Urv

ankriparv ankruga varustatud parv palkide parvetamisel kos perituult es oodõta, säält `tul'ti vorbiga, säält `pañti roõg `aõkrihe. jñotsan ol' `aõkriparv Rõp

ankrits `ankri|ts g -dsa puukonks, vahend nõõri, pastlapaelte jne punumisel – Lei Vrd hank, anks

ankru|kera meremõrk ankrusasukoha tähistamiseks Ankrukera tõmmeda kohe üles esimese taagi külgi paraja kõrgusele et see välja paistab kui ankur on alla lastut; Ankrukerad aa tehet nenda, et kaks õmarikku plekist sõõri kinidata ristati kogu Emm Vrd ankrupoi -kivi Kui `ankurd õi ole siis `aitab põha `õngede ja muu paigal `oidmiseks `ankrukivi Emm -latern Ankrulatrun panti välja Emm -maa iga looma ehk `ankru maa peal piab olema neli `mõrki HMD -mees `hankromjõõss ankrusukaja tindipüügil – Se -mõrd suurem mõrd, mis kinnitatakse vees ankruga `ankrumõrrad o tükkis suuremad kut vaiamõrrad; suured `ankrumõrrad pannatse `ankruuga `kinni Mus; Ankrumõrrad akkasid sii kuie `kümne viie `aasta eest. Mõrra pãra oli ankruga sihes Põi

ankrune a < ankur¹ `ankrune kiha Khk

ankru|palk `suure ehituse `juures on `ankrupalk. sie kõib aam `palkide päält `õtsast `põigite. aampalk on `keskelt `kruuvitud `ankru `palgi `külge, siis ei vaju `keskelt nõdu. `ankrupalk on jäme `terve palk Lüg -plats `meie `järves -- on sada `aastad tagasi `Suome `suolaalused `kõined. siin on `ankruplats Jõe; Sie õsõ ramp `ankruplat's, edõl tuulõga ond varjukõ Khn -poi poi ankrusasukoha tähistamiseks `ankru poil on kõine külles ots `kinne, puust `tehtu, õmargune, auk läbi Hõõ Vrd ankrukera -roos `ankruroes kõõking Lapsed noppisid `ankruoesisi VII -tuli Ankruvaht peab vaatma, et ankrutuli põleb ja ankur peab Emm -vaht Üks mees korrald ankruvahtis, teised tukkuvad kuskil nurgataga Emm -võrk õhe `ankru `külles on sudi `kõiega. `teises `otsas `ankur lõhab meresse. nied `kutsuta meil `ankru `võrgud; `ankru `vergud `kõivad neli tükki ribis Jõe; `ankruvõrgud päästa `lahti, akka neid maha `võtma ja kivistama HMD Vrd ankurivõrk

anks anks g anksi Saa Krk San (anks) konks, haak, obadus anks -- naalast `lõõdud aas; ukse postis on kaks `anksi; uk on ankside otsas `kinni Saa; pane anks aasa `sisse; pihil om `seante anks Krk; Kõidsetegemise jaost ol' konksi -- anks San || tabaluku sang luku anks pannass keti `rõngast läbi Krk Vrd hank

ankslema `ankslema vaidlema, sõnelema, riidu norima hakkas `ankslema Kuu Vrd hangotamma, hanklema

hanku `anku Kam Ote V(h-, -o)

1. konksu, kõõru, kõõverasse kõe^p nii `anku tõmmanu Urv; `vihma satass ussõn. lõhm om `anku `kiskunu Har; [see inimene] om `hanku jäänõ^p jo^p Se

2. tõlli, riidu lõtsivõ `anku katekeisi Ote; `jõiva^p, siss lõtsivõ^p `hanko Rõp

ankur¹ `ankur g `ankru u Lüg Khk Kõr Muh Hi L K I (`ankor; g -ro MMg) M Ran Puh; `ankur Jõe VNg g -i Lüg Vai, `ankuri- Kuu Jõh; n, g `ankru Nõõ San Krl Rõõ Vas; n `hankri, el `hankrost Plv erineva suurusega vaadikujuline puunõõ (peam õlle hoidmiseks) Mene `ankurilla merd `tõõtõma (tõitmatut aitama) Kuu; `ankur puust `nindagu `viina `vaatki kahe `põhjaga, raud `vitsad päält, `külje `lauvas auk, suur prunt ies, kraan `põhjast läbi -- `Pulmaajast `tuodi `ankuriga `viina kodo Lüg; `terve `ankru jõid õõ Kõr; siis o õlut `valmis, kui `ankrute `sisse pannasse; `ankrumi põle mitte

kodu `tehtud, nee `toodi ikka viinaga Saksamalt Muh; mine too taar εε, see `aitas `ankros Kāi; `ankur on pitk, viitsad pāäl, ise tegevad Rei; mago ees nao suur undiseta `ankor (suure kõhuga inimesest) Mar; õlut lõi `ankru põka alt ää Mär; `ankur on kahe põhjaga, koolutud `laudatest `tehtud -- nelja ja viie toobitsed ja `kümne toobitsed Var; Saksamalt `tuodi `ankrutõga piiritust Khn; `ankrud, kolme nell'a toobised. `ankru pesemene, `vāiksed kivid `sisse ja Aud; joani `lauba `õhta sis panid tõrva `ankruid põlema Kos; nüid on õlut käind, võib `ankrusse `panna Ann; ku eenamaale `mindi sis `võeti vahest `ankruga vett ühes ja `piima Trm; `ankur o `umne lepā puuss, pangene ehk mõni o kahepangene; mõni veeke `ankur `testi suarepuuss: sji pidi `meister õlema kes tegi `ankru Kod; `ankur om see mis kolmkümmet `toopi, mis vähepe, olli lassi Hls; `ankur, kesspagast jāmep, otsa `ahtebe Krk; `ankur om viis `paingi, pyyl `vaati -- neid `ankrusi om `mitman `suurusen Ran; `ankru `sisse `panti piim -- otsan `olli til'luke mulk, sääł `olli pulk jjn, sääld `lasti siss piim `vällä Nõo; ku kurstelise² tulliva², sis oll'iks kometska [millega viina pakuti], `hankrost lask kometskahe Plv

ankur² `ankur g `ankru u R, eP(`ankor; g -ro) M Ran; `ankur g -i Kuu VNg Lüg Vai; n, g `ankru hv Har, `ankro, `ankri, `ankri Rāp; anku|r Krl, -r' Har, g `ankru; ill `ankrude Ote, pl g `ankrute Võn ankur, laeva, paadi, kalapüüniste jne kinnitusvahend kui laev on `kinni, siis `varbita ta `ankruga `välja, `ankur viia `eemale ja siis kisuta Jõe; `laeva `ankurisse panema; laev on `ankuris - `ankuri pāäl; `Ankur imeb `pohjast `lahti; `Ankuri `lahti `soudama; `Ankuri `otsas `liepuma (paadiga ankrus olema); `Ankruvahe püüd (4-5 võrku on lastud poolde vette kahe kõie ja kahe ankru abil) Kuu; lase `ankuri; `panga `ankuri juo; peli `ankuri üles VNg; laiv `sõisab `ankuris; `ankur `juokseb järele siis kui on vedeläst sääł mere `põhjas; `ankuril, sel on ka `aarad `küljes `jusku `ärjä `sarved Lüg; `kange `sääga rikkus `ankuri `ketjud `katki Vai; `ankur ep pia mette -- lae riivib Khk; olime `terve õõ `ankru_bel Kõpu `ääres Mus; võrgu jaal on ikka `ankur `otsas Pha; Kašt mõrd on `ankrutega sihes, `ankrud `kül'ges, mõrra `ankrud; Ankur on raua jurakas, sepad tegid, ankrul on `sirge sääł ja kaks kõvert küünt; Paadi vanema võrk `lasti ankru `alla kõige esimeseks `sisse Põi; Surnd ankrud aa toodritel ja poidel. Surnd ankruks panta kivi voi malmijurakas. Vahel aa ka paat surnd ankru otsas seneks aa siis tross ja kivi; Ankur on üles iivat; Ankru sou (ankru külge jäänud savi) aa ea mereaiguse rohi Emm; üks kõva maru -- võtab laeva `ankrud üles Rid; legoo. `ankur (lase ankur sisse) Hää; `spillivad (hiivavad) `ankurt Ris; mõrrad `oitasse kolme `ankruga `seitsme kahessa jala sügava vee pāäl Trm; `ankru võru, sääł, sarved, kāpad Kod; lootsikumjss `tõmbap `ankru üless ja sõedap manu suurele `vennele Trv; üte `ankru pāald sai kuus loomust [mutipüügil] Ran; kesk `järve tuleb lootsik `ankrude panda Ote; viie kāpāga `ankri nigu `püürüss; viis `puuta oll' `ankri Rāp || нг Paneme ennast siie ankru (jääme siia kohale) Kaa; Oled kaua ühe koha pāäl, nägu sulane jäi peremehe `juure paigal, [õeld] ta on `senna `ankrus jäänu Hää

ankuri|võrk ankruvõrk `ankuri verk on rivi `otsas VNg

ankur|kõis Ankur kõüt `laskema [merre] Kuu

ankurnik hobõsõga `veet'i lot'a. sääł pāäl om angurnik vai taa `tüürnik Har

hanna|alune sabaalune; (inimese või emaslooma) suguelund Pää nigu pini hanna-alunõ Har; Küll mä su hannaalotsõ kuumass kütä Rāp; uhkustass no lah uma hanna alosõga² Se Vrd handalunõ, hannaalune -hoidja Kat's mjist vidävā² jist, kolmas om tüüripidājā, tuu_m hanna `hoitja Rāp

anna|k *anna|k* g -ku Krk, pl p *anlakiida* rhvl Pst

1. and, antav tükk või kogus; andmine `antke `engil *anlakiida*, `antke `engil *kanaliha* rhvl Pst; *kes ei anna annakust ega sji ei anna aidast kah*; *nüid om läbi puha temäl sji annak ja `saamine*; *sel annakul es ole aru `kunnigil -- nõnda `anti, kudass arvati*; *ken raha and sji om õnniss -- vaba `tahilik ol'l küll sji annak* Krk

2. tarkus, teadmised *suur arst ois saladusen oma annaku, es `üttele sedä `vällä* Krk

hanna|kandja *Kas mä su hanna `kanja olõ* (teise tehtud töö ümber- või uuestitegemisest) Röp; `troega *läävä, a mõista_i määnest [kaarti] hanna `kandjast `panda* (kaardimängus) Se

hannakõnõ dem < hand *kurõ maral um hannakõnõ peräh* Vas; *hannalda pini, sõrmõ piukõnõ tu hannakõnõ, jobihand* Se **Vrd** *hännakene*

hanna|naine van pruutneitsi, pulmades mõrsjat saatev naine *hannanaanõ tu `mõrsaga käve ja kammaid, tu `istõ `mõrsa kõrval laua takan*; *peigmüis `istõ uma raut `käega üte hobõsa pääle ja pruul `uma hannanaasõga tõsõ pääle*; *Hannanaanõ se-pil's `mõrsja `ümbre* Har

annane *ainna|ne* g -tse a < Anna; Anna-nimeline *annane sjar `olli kõge `nooremb* Nõo

hanna|puu (vankril) *langhark ol'l tagomatsõ klopa külest hannapuu `kül'ge, nigu_ para_ aigu vääri^p* Röp **Vrd** *hännapuu*

hannar → vanar

hanna|raha *Karjustele andas edimätsel karja vällä ajumise päeväl paar kopikut* (hanna raha), *sis saiseva looma iluste karjan* Puh **Vrd** *hännaraha -raud* pruutneitsi – San -regi *palgiveol ladva alla pandav väiksem regi kõüdä^p sa hanna regi `õkva kinni, õt ilosahe tiid piteh lääsi^p* Se -roots *sabaluu hanna ryyds um alapyyl perä `kuiti, tyy um hää piimälehm Rõu Vrd hand-, hännaroots -tortsukene sabajupike meil ol'l `kut'sik, täl ol'l `lühkene hand, ku uma hannat'ordsukõsõ `persehe tõmmaß ja `pyyskma paid, nii ol'l kotoh kah* Vas

hannatõllõma *hannatõl|lõma, -la^p* kurameerima, sõbrustama *tütär|latsõ `naksi `poisikõisiga hannatõllõma; misa tanh hannatõllõt, sa lasõt henne pettä^p, ega tast `võt'jal ei saa^p* Har

Anne fig *annede pyyl `käima* (ehal käima) Äks

anne *anne* eP M T V(-õ, -õ^p; *annõh* Se), `anne R, g `ande (`andõ). Teonime tähenduses g ka `-(a)dme Kul Vig HaLä(`-amme Kei) KJn. Liitsõna põhisõnana võib mõnikord lüheneda.

1. a. *annetus, kink üks põlene kie põleb `paljast, `andasin [temale] `andesid* Lüg; *enne `viidi [kihlusel] `andid: õpetaja sai paar `kindud, sukad, paelad `ümmer ja üks õõ Vig; tõnni vakk `olli, `viidi `andid, et siis on inimesel `õnne* Vän; `jõuluks tuli karjane `korjama `andeid, siis `tehti `talle `vorsti ja sepikud Amb; [vanemateta] *laps vjyb `andid, `leibä ja raha vanemite nimele. `ande edess tehässe palvet, `õptaja teeb `kaantsli piält palvet; kiär `kamri `kersso `pantse `vil'jä ja `andid `vaesile* Kod; *kigest pidi temäl `andit `antame, kigest edimene* Krk; *Tamme kõrtsi man ollu üits suur tamm -- sinnä veenü kik `andit* San b. sag pl *veimed, mõrsja kingid pulmalistele linutamise aal jägata siis `selle `peiupuole inimestele `kõiki `anneid. `vennad `saavad sokkid, isa saab sokkid, peigmes ise saab sokkid. ued `saavad `sallid -- ema sai `salli ja `oubi* Jõe; *kõrvane oli `pruuti abis `andid `välja `võtmas [vakast] ning pulmalistele jägamas* Khk; *siis akati pruudile `andid tegema, sukki `kindud kuduma* Pöi; *kui -- juba*

pulm `täies oos oli -- sis akati neid `andid jägama Lih; siis akati `anded `anma -- `paaris`rahval olid asjad kokku `seotud, naesel sukad `kindad ja vöö, mehel `kindad ja sukad Ris; `anded õlid, mes a`nnid. siin `antse ämmäle peio emäle: tekk, sängilina, särk, sukad, käterät`ik, vüü, äiüle: särk, `kindad ja sukad, kerso vedäjälle `anti liinik ja `kindad. puarirahavalle `anti, naesele vüü ja mehele liinik. peio `poisselle `anti liiniked -- ku `andid `anti, siis korjati raha kua Kod; veemevakast piap pruut äiüle ja ämmäle `andit `anma, ja mehe vellile ja s̄sarile kah piab `anma Nõo; edimätsele tandsutajalõ and pruut `andõ^p Rõu c. kingitused, annetused pruudile said juo `kihlatust, siis pruut käis `andeid `õtsimas, `villad ja Lüg; pruut keib `andid ajamas Khk; kosjakakku `keidi `viimas, `anti `andid ja `villu ja Käi; a noorik tuli `meile undi `anda aeama, veimevaka jaos `andid `korjama PJg; pruut käis `andid `korjamas Trm; `mõrsja viis kosja `viina, sis viina ijst `anti `tälle `andit, sukke ja `kindit ja vöid `anti Nõo d. mardi- ja kadrisantidele antav toidukraam mardil oli isa, sel oli kott `kaelas, `tahtis `andid `saada, mardi makki Käi; need olid vanad naiste`rahvad, kes käisid kadri nimega `andid palumas. `võt`sid `viina `kaasa. `a`ntsid `viina, siis `neile `anti `andid Mär; muu kätte ei `tõstnudki `anda ku märdiema kätte. s̄j siis peräss jagas `anded Kod || "kasu, tulu" – Kod

2. vaimuanne, võimekus jagab oma `andesid `rahvale, sie on `jälle `neie (kirjameeste) leib Lüg; ei sel põle `kuolis annet JMd; tal om ää `andõ^p San

3. aine, ollus `kiäki es saa^p `pyyldõ `vardahe kah [ronida]. üt`s tõi [pudeli] `alla ummõtõgi, tol vööse olla^p jala₂ `säärtse värvi `andõga kokko tettü Röp

Vrd and, annak, annus

anne|jaagup|päev Annejaagappäe öeldi suise annepäeva nimeks -- s̄j olli einakuu otsa s̄jjs Hää Vrd annepäev

anne|kana (lind) Mõned vanad inimesed `ütlesid neil syykanadel annekanad -- nõjd `väiksed `valged syykanad on tulnu ikki selle maja `juure, s̄j perenaine `viskanu ikki aida ette teri maha -- Selle perenaise nime olnu Ann ja sellest akatu `kutsuma annekanad Hää

annekas anne|kas g -ka Hää, pl annõkõ^p Krl = annemari Annekas on kukemari, vanad inimesed `ütlesid. annekatel on karvane vars juskü `samla `myydi lehedega, anneki on siin mõnes kohas päris pailu, aga neid `marju ei `s̄yüda Hää

anne|kold (taim) annekollad pruugitakse kahetsemise rohuks. annekollad on `samla pääl maas kiiru-käärü -- annekolladega `pestse `lapsi ku lapsed nõjudud on Saa

anne|lapse|päev nääriannepäevale järgnev päev – Emm Rid Mar Mär täna on annepēē, oome anne lapsepēē, tunaoome lapse nimepēē Emm; Õlut jätkus veel anne lapsepäevaks. Ma küll enam ei pea anne lapse `päeva Mar Vrd annelastepäev

anne|laste|päev pühadejärgne teine päev Joomamihed nimedast teist pühadejärgmest joomapēēva et mette ilma põhjusetä juua anne lastepēēvaks Emm Vrd annelapsepäev

anne|mari kukemari (Empetrum) – Hää Krl Har Kukelõõt`sikad ehk annemarijad kasvavad syy pääl, mustad Hää Vrd annekas

anne|mari|päev Nääriannepäev (2. jaan), selle pēēve sai viimaseid pühade andisid, ja siiss tuli annemaripeēv Käi

anne|päev 1. pühade (uusaasta, küünlapäeva jne) või pulma järelpäev – Muh Hi L HaLo pühade annepēē, polma annepēē ja keik on. se esimeine argibene pēē. pedavad õhe pēēva `rohkem põha, peab veel annebeva. äi täna `tehta medaged, täna

veel põhade anneepe Emm; Anne-päev oli uueaasta järel. Noored tüdrukud ja poisid käisid mööda küla, tööd ei tehtud Rid; *Annepäe* seuti Annedel jalgu kinni ja tõsteti üles. Noored mehed norisid viina Lih; *anne päeval mehed keivad pudelid kae ja joovad*; *tänä o jõulu pühä annepäev, köidetse viil küläs ja juudetse Var*; *annepääväl lõpetame oma õlle 'põhjasi Tõs*; *anne päe see on teine päe 'küinla päeva järel Ris*

2. teat suvine tähtpäev *annebää on enne jaagu 'pääva kaks 'pääva Hää*; *Annepäev* on enne lihavõtte pühi: siis käisid külapoisid hobustega Annede pool ning viidi viina pereisale; siis anti poistele mune ning munarooga Lai; *annõpäiv ol'l pääl jakapäävä Urv*; *annõpäiv om päält 'maara päävä viis 'päivä vai mis ta om*; *Annõpäivä üldäs kusipääväst, et Ann kusõs ar^p pää*. Sõss kõõ inämbüüsi vihma saarõ^p käävä^p Se; *annõ 'päivä pühitäss katõl 'kümnedäl kuvvõdal jul'lill, timä ol' pühä 'maara imä Lut Vrd* annejaaguppäev

anne|silm (taim; Viola) *annesil'm - 'vasta'kaeja, väiko^p, siintse^p ja 'valgõ^p 'häälmõ^p, kõllanõ kesspaik. aiahh 'kaussõ^p* (kasvavad) Räp

annetama¹ *annetama* Tõs Koe, *añne-* Krk, 'anne- VNg u andma, kinkima *kogodus 'annetas 'vaestele 'leiba ja raha VNg*; *annetatse kirikule ja 'preestrile, et osta mälestuse 'asju Tõs*; *kirikun [ma] añnete kiriku ääss Krk*

annetama² (korduvalt) "Anne" ütlemas *mis sa ike annetet, lääme esi Krk*

-annetu Ls üleannetu

-annetuline Ls üleannetuline

-annetune Ls üleannetune

-annetus Ls üleannetus

anne|ukk *anne|ukk g -uku ViK(g -uki Sim)* Iis tõlkjas, rakvere raibe (Bunias orientalis) *anneukud, ta kasvab üks suur põesas, kollased õied kül'les, ta ei süüni luomale ka 'süia, ta 'vihkjäs VMr*; *Türgi sõea aeal toonud sõeavägi obuste kaertega need anne ukud 'kaasa ja sõeavägi oli 'Rakveres 'korteris old ja sialt nad siis tulid Kad*; *anne ukkisi vili täis, leib on must ja viha; anneukk -- ta lämmatas 'vil'la, 'kiskus vil'la maha -- vili on raisatud, anneukku täis kohe Sim Vrd* ukuann

annik *añnik, terätse olekuga inemine, kes egäsugust vai ekkä 'asja mõist ja pal'o tšjd Võn*

annikas *anni|kas(s) (añni-)* Urv Har, g -kadsõ Urv helde *Riide oll añnikas inemine, 'väega 'helde 'käega, virk kõkkõ 'andma Urv Vrd* anniklan

anniklan *añniklan = annikas añniklan, kiä 'tõösõlõ and Lei*

anniti a. adv ainiti, täpselt; korralikult, hoolsalt *'vaatas nda anniti; see teeb nii anniti keik töö*; *'kiissa piab anniti 'sõõma, et rood eb lehe 'kurku Khk b. a. korralik, hoolas nii anniti inimene Khk*

anni|vakk a. veimevakk – Põi Mar Kul Mär K Kod *'veime vakad või anni vakad olid sama 'pendest 'tehtud, elusad 'valged vakad -- panin lapsele 'kätkiks Mar; pruudi añnivakk. mo vanaemä 'añdis oma 'tütrelle ja mo emä 'añdis 'mulle, se jo üks kakssada 'oastad vana; añnivakk seäl olid sees pruudi añnid, 'kindaid ja sokkisi ja seäre 'paelasi ja -- kui se sai tühjaks, siis akati añnivakka 'täitma. ilus ümmärgune vakk ja koas peäl Juu; añnivakk 'toodi juba 'väl'ja, suured korvid olid 'kraami täis; Annivakk – oli see, kellega pruut käis enne pulmi andisi korjamas KJn b. mõrsja kirst suur añnivakk; añnivakk 'viidi 'seidsehe Se*

annus¹ *annu|ss* San Har Lut(-s), -sõ Rõu Se, g -ssõ San, ad -ssõllõ Krl, g -sõ Rõu

Se Lut and, antav asi lahi jutulõ, 'lõhke annussõllõ, 'lõhkõ tõist 'vasta Krl; hää os ollu anda_külh, a ei olõ taad annust, päkä_putusõ kõigin 'perrä; meil om annuss nii, mis eläjeile annat. ku_pal'lu tyud annust mul om, et ma nailõ eläjeile nii 'ruhkõdõ vōi ette panda^p Har; suur' annuss sai tälle ('kraami määnest) Se || sag pl veimed – Rõu Lut Nyu_kosa annusõ ol'li_no_vjil 'väiku^p. a ku_pulma 'andõ är^p 'antti sõss kirst mugu_kahasi Rõu Vrd anduss

annus² Sel 'eidel on kogu aig 'annus 'turjass (tige) Kuu; Pole vanad annust koa nähja veel (surmast) Põi

(h)ans- → (h)ants-

hansa ansa hv Kul Kei Pee Lai Plt Pil Trv Hel, (h)ansa, (h)an(d)sa T V; hanss g hansu Urv, hanss g han'si Har, g hansa Rõu; p hansit Rõu; hants g hantsa Vas; ants g antsu hum Ote van puskar 'viina 'üiti vanaste ansaks Kei; ansad ajama Pil; tyu an'sa, mes kõge edimält tulep, to_m äste kõva Nõo; Mul ol'l ka vjil üt's vana 'aonõ suur' hansa praaga 'tõrdu Urv; vanast sõa 'aigu tel'ti 'han'ssi kah Har; han'sa praag um ka hää rohi, ku jala^p 'haigõ umma^p Vas; hansa, 'puskar, samagon, täl ol'l sada nimme Räp; 'praasniki aost keedime han'sat Se

hansa|rõivas han'sa rõivass Rõu, hansa r. Se, hantsä r. Vas labane (takune) poeriie; puuvillane riie hõrrõ, 'paklanõ, 'ül'ti et hansa rõivass Rõu; han'sa rõivass, tyud ostõtass sängüpalajiss, 'paklanõ vai, sääne paks Se

ansats ansats "rauapulga peenem osa" – Var

ansi- → antsi-

hanska 'anska VNg, h- Kuu, antska Emm, pl 'antskad Vai

1. purjeõblemise abivahend, käe ümber kinnitav metallosisega nahklapp nõela surumiseks läbi purjeriide *Ei sidä presendi* 'ilma 'hanskata 'neulu Kuu; *Minu vanamehel oli* 'anska 'seili 'neula lükka; 'anska süda oli 'nahkane VNg; *Antskal aa rouast padi päka all mike vastu purjunõõlas käib*; *Antska käib parema keelaba ümber ja päka kohas aa senel purjunõõltse silma surumise tarvis rouast oukudega pesa* Emm Vrd antsu

2. sõrmedeta nahkkinas (noodapüügil) 'hanskad, 'kaunis pikke 'varrega, 'küünar 'pääni ulatus Kuu; 'antskad kääs Vai

anskop an(t)sko|pp Lüg(v-) Jõh Mar Kse Mih Kei Jür Kad Kod Lai Pil Hel(-pp), g -pi Jõh Jäm Vll Põi Mar Kse Tõs Ha Kad VJg I Lai VIPõ Hel, -ppi Lüg Jõh; kantsko|pp Sim Vas, g -pi Vig; ales|koppel g -koppeli Rei, ants|koppel VNg g -kople Juu(altkople); altskopi Vig

1. tiislit rangidega ühendav rihm või kett kui 'saksad 'sõitasivad, kaks ovost ehk neli ies, siis 'rihmäd midä õlivad, nie õlid 'antskoppid. 'luoka ei õld Lüg; antskoppi 'rihmäd, 'ruomadest läbi ja 'tiisli 'külles, siis kui suur 'vanker. egä 'veikel 'vankril antskoppi 'rihma ei õle 'tarvis. neid antskoppisi on 'kummalgi obosel üks, siis tämä ei saa edäsi egä tagasi ajada kuhugi Jõh; 'antskopi rihm oli 'sakste obustel Jäm; sa 'vuata 'neida antskopp 'rihmu vähä 'järke VII; Reijid akkasid siis kui see peksu massinate vädu akkas ja kui niidu massinad akkasid. Nendel oli 'tiisel ees ja antskopid 'otsas Põi; kui oost pannasse masina etc, sis 'seutasse 'tiisel 'antskopi rihmaga 'range 'kül'gi kinni Vig; Anskopi rihm piab obusel kõbasti 'siutud olema Mih; antskopp on rihm mis obuse rinna eest läbi käib Kei; need antskopled oevad, et 'vanker obosele 'kandu ei lähä, oeb 'tiisle otsekohe Juu; uastel käivad antskopi ket'id VJg; vata et 'kantskopp kõva on, tuleb 'lahti, siis on 'tiisel maas Sim; ruamad õlid anskopin Kod;

'antskopp, see on puu klopp 'tüсли kül'jes, kas ümmargune või kaändiline. kummaski otsas on rõngas, 'sinna käivad 'antskopi trengid. niidu mašinal oli 'antskopp Lai; 'tüсли küllen omma 'antskopi rihma Hel; Kantskopp hoit 'tüslit üleväh Vas

2. mehe suguoasa - Lüg Jõh

hanspaak *ansi|pakk g paki* Jõe h- Kuu/g -paki/, g paku Hää, -paak, -paaki g -paagi VNg; *ants|pakk g -paki* Mus Khn, g -paku Mus Emm Khn Hää; *ants|pekk, -pi(i)k g -peki, -piigi* Khk vinn, kang (laevas); ankrupilli pööramise hoob *anspaägiga* 'muljuta; *anspaägiga* 'panna 'paaki peli 'käima VNg; *antspekiga* võib 'palki 'tösta Khk; *Antspakuga* iä viks kierdä Khn; *antspakk* on puu võll; *antspakkusi* tarvitadaks 'kepsle ja käsipilli juures Hää

hanspaak|pill "laeva ankrupill, mida pööratakse ühe hanspaagiga" Vähämätel 'laevõl *antspakkpillid* Khn

ansper → antesper

hanss → hansa

ansu → antsu

hantal 'hantal g -a räbal, katkine riidehlp Nee 'hantalad on hõäd kabustamaa 'servä 'panna 'tondiks, siis jäneksed 'kartavad; Torm tegi rüsä peris 'hantaluks Kuu

anthobune ant-hobune teiste eest tegija - Kuu

(h)**antlaager, -langer** *ant|lañger (-langer)* VII Põi Mär(ant-) Hel(-lancker); *an(t)s-* Jõe Khk spor L(-lañder Tõs) Nis Juu Kad; *alt-* Jõe spor Sa L Jür, -lañgri, -lañgre, hv -lañgeri; *ant|laager (-laäger)* Lüg Hi Hel; *ants-* R('hans- Kuu) Kaa Muh Aud spor Ha Vi(-luäger Kad) Krk Ote Kan(-laagõr - -laägri) g -laägri (-laägre)

1. abiline, õpipoiss, käealune (eriti ehitus-, müüri- ja pottsepatöö juures) *peremes* -- võltis 'teisi 'tüölisi, siis nied olid ta alllañgerid Jõe; ma õlin keriku parandamise ajal *antlaagri* 'päivil, kes kattusse kivesi kätte 'andas Lüg; *alllañger* teeb 'sae, 'moister teeb 'ahju Khk; vahel 'õõitse nisa-mma ka, kut 'kengid teisele 'miskid 'asja annab: ma ole so alllanger Mus; *Antslañgrite* palk oli 'meisteri palgast 'pissem Han; *antslañger*, mine tyy 'lupja Var; *anslañder* oo müürissepä poiss Tõs || kivide ja savi kandmise vahend müüritööl *alllañgretega* 'kañsid kiba ja 'sae kätte müüri töö juures Mär

2. järelevaataja, tööde juhataja, meister kes 'uoneid ehitab, on *antslañger* Jõe; *antslaägrid*, nie on 'niiskesed ehituse töö mehed, midä ies 'käijäd on, nüüd 'üeltse 'meister Lüg; *antslañger* oo 'kümnik töö 'juures Kse; *antslañder* see oo üks maea ehitaja. teesed oo 'töölised; üks oo *antslañder* Tõs; *antslañger* 'palkas töölesed, 'maksis 'palka Nis

3. (töö-, äri-)kaaslane; sõber - Kuu Hää Ris

4. üleannetu, hooletu; laisk, tööpõlgur *antslaäger* on isand, kes ei taha tööd teha Vai; oled va *antslanger*, aenult 'koerust teed Aud; õige mul *antslaäger* väljas Iis; ku tõne ennest 'kitse, [õeld] ka_kos õge antlanker veli Hel; liinan koolin kävven ol' mu poig säändsess *antslaägriss* lännü?, et periss hädä ol' timägä Kan

antona|päev 'antonapäiv ol' 13. julil. pühä 'anton um jo 'hoitja vanaesä, pal-löldass et tima 'hoitnu? Lut

ants¹ *ants* g *an(t)si* (an[t]si) Var Tõs Khn Aud Pär Hää(anss g anssi), pl *antsid* Emm tugi, alus a. haralise otsaga või ristamisi asetatud tugi(teivas, -puu), tits paneme *antsid* ehk titsid õunapuudele 'alla - - suured argilesed puud 'pandakse 'alla ja tõstetse oksad ülese; 'antsega aid tehässe irdest 'valmis; kaks 'antsi koos. tuul võib [aia] ära murrutada, kui *antsid* sehes on, siis tuul ei pigista ära. iga kolme paari takka saab

ants²

antsid 'löödud Var; *käsibu ansid oo* 'kõrvas; 'roika *ansid oo* [heina] *kuhja* 'varda 'ümmer Tõs; *antsid* (toed, millel pöörleb käia võll) Khn; *rõhtajal ja püstandajal oo antsid. need oo* 'teivad, *mis maa* 'sisse püstetse Aud b. pukkalus, kandev ja toetav alus puu 'säätakse *antside* pääle ülesse [lauasaagimisel] Var; *kis* 'sioke talupoeg oli, et 'viitsin 'kartsu teha mette, se pani *antsid kess* 'paika, akkab 'ümmer 'antsi laduma [vilja] - - kolm teevast 'panti 'püsti, pialt sidus vitsaga kokku ja alt olid laiemad; *sillaansid* Tõs; *antsid van* ~ *astelauad* (purre) Pär; *Noodade jauks* 'ollid jooma pääl suured *antsid üle mehe pää*, 'roekad 'viiti pääl, 'senna tõmmati noodad tahenema; mõrrad 'pantaks *antside* pääl 'kuivama; pada 'pantaks 'puuga 'antside pääl [lõkke kohale]; *Mina* 'metsas 'kyyrimas käisi - - *antsid maha ja* 'kyyri 'ümmer, tegi 'seukse 'kyyra, kus ma *magasi* Hää || fig *Aes antsid alla* (tõusis üles) Emm; *Ja mõni isi* 'minna ei 'viisinu, teist 'tel'lis oma üst 'kuskil, 'õeldi: *Kas sul omal põle* 'antsisi all? Hää

Vrd antsjalg

ants² ants g *antsu* Juu Kad

1. "laudsepa töövahend: ristjala peal hambuline püstpuu, millel üles-alla liikuv kloop. Saagimisel asetatakse üks puu ots klopile, teine keeratakse hõövelpingi vahele" - Kad

2. *tungraud tungraud* - - sii 'üitakse *antsuks*, et kus *ants on* Juu

ants³ seadeldis tüüri kinnitamiseks *ants* 'pantags 'rooli, et *lained* ai lõhu Käi

Ants: a. fig *Sina vana* 'ambatu *ants* (õeld pühahammaste väljalangemise ajal) Lüg; *Poleks* 'uskunud, et sa nii 'kange *ants* (hakkaja) *oled* Tür; *olt sa kül üt's* 'pet'jä *ants!* *usku ui tuud* 'pet'jät 'antsu (õeld luiskajale) Se || *mehe suguosa* - Jõh; *asi* ants kõik korras, selge; lõplikult otsustatud *Panen minema ning asi ants* Kaa; *Asi ants ja kiski ei või nuriseda* Han; *seid ärä ja oli asi ants* Kod b. (kala) 'Räimekala 'ulgas on 'antsud, 'lutsukala 'muodi 'pruunid ja libedäd Lüg; *ants* (haug) hum Tõs; Särگا nimetati *antsuks* Pär

ants|aed ajutine hõre aed, kus risti pandud teivastele asetatakse viltu üksteise peale lahtised roikad - Kse Pär *antsaed* tehatse äda pärast, see põle põline aed mette Kse Vrd *antsis-*, *antsjalga|aed*

antsahõ Hobõõviga, ku lats tege pääga *antsahõ*, nigu noogotas Rär

antsakalt kentsakalt, veidralt *tämä* 'ütleb *antsakalt*, kui nal'jakalt 'ütleb Kod Vrd *handsakadõ*, *andsakudõ*, *antsakuhe*

antsakas an(t)sa|kas Jõe spor eP (*antsa-* KJn), 'antsa|kas Kuu (-gas; - 'antsa|k) VNg Lüg IisR, *andsa|kas* Ote (*antsa-*, *antsa-*) Urv (-kass), -an(t)-sa|k Khk Lai, *andsa|k* Pöi, g -ka, - 'antsaka Vai; *andsa|k* (*antsa|k*) M spor T(*ansa|k* Nõo) V(h-), *andsa|k* (*antsa|k*) V(h-), *andsä|k* (*antsä|k*) Vas, -antsa|k Emm, *andsa|k* Ote, g -ku (-gu, -go; g -kum(m)a Har); -hantsakas; -hants|ak g -ko Rär; pl -handsagi^p Rõu (sag ls)

1. a, s saksik; upsakas, uhke Vai *nied* 'Jõhvi 'antsakad, nigu 'rätsepäd, kingsepäd, *pue* 'sellid tüöst 'tiavad IisR; *andsak on nagu* *änam teistest*; *nee oo nii* *andsakad* tüdrukud Pöi; *seaksed pool* saksad, *mis on* *natike* 'koolis käind ja *siss* 'mõtlevad et nad on päris saksad - *need on* *antsakad* SJn; *näe* saksa *andsak kõnd* Hls; *ku sa läät mõnel linna undsakul vai andsakul, aga talu_päl tulep* 'tahtme iki (kodutalust toetust) Krk; *pyyl'* *handsagu*^p, nigu 'rohköp *sagsapoolõ* Vas Vrd *indsak*, *untsakas*

2. *veider*, imelik, pentsik *ajat säänest* *andsakut juttu* Urv; *ta* (kübar) *om nii* *andsak* et ei mõista *suvõ kübäress ei_ka* talvõ kübäress üldä^p Har; *Om sääne* *antsäk* mehekene, *olõ_i* nigu *tõtõt olekut* Vas; *andsagu nime*^p 'väega; *andsak* puu sääne, *kõvvõr*; [kal-

kun] nilõnu `pääga^p, hañdsägu^p, nigu `karva olõ õi pääl Se || käe^p omma `säärtse añdsakumma^p, nigu ärä `hõõrunu, `säärtse `karhe, ku linna kakut Har Vrd antsikas

3. tragi, hakkaja suur ansakas mees ägas `pooles hv Khk

antsakuhe añdsal|kuhe Har Se(h-, hantsakuhõ), -kohe Rõu Se kentsakalt, antsa-kalt, veidralt mis sa ni añdsakohe nõnna `nuuskat; `veiga añdsakohe kõnõlõss, saa ai midägi^p `arvu Se Vrd handsakadõ, andsakudõ

antsikas antsi|kas g -ka Han, antsi|gas, andsi|kas g -ga Rei, andsi|k g -ku Krk, añdsik g -ka Räp; añsikas, ansik Vig; g ansika Var, pl `añsikud Hää

1. pej (saksik) linnakodanik `sandarid oo linna `añtsikud Hää; linnast om andsiku vällän joba, linna saksa Krk

2. üleannetu; kelm, petis Nüüd oo obusevargud ja antsikud kõik kohad täis Han

3. kentsakas, veider antsigas lugu Rei; viiso^p, nyu ol'liva^p añdsika^p kül Räp

Vrd antsakas

antsis adv < ants¹ auna kärbis `tehti sedasi: kummagi otsa peal kolm teibast, kaks `aasi `antsis `vastamisi Mih

antsis|aed = antsaed `antsis aid ajutine roigasaed – Var

*hansitelema ?naerma, irvitama kui timä taht, `hintstelge vai `hantstelge Lut

antsjalg pukkalus, kandev ja toetav alus antsjalg (sillapostid) Jäm; esite tõmmatasse - - vädiga [teibad] ülalt otstest kokko, see antsjalg pannasse püsti ja selle `üm-mere laotasse teesed latid Mih; Antsid on antsjalad, antsjalade vahel keedeti vanasti vällas - - añtsid maha ja, kooguga `olli pada poomi kül'les Hää Vrd ants¹

antsjalga|aed = antsaed añts `jalga aed `tehti karjas `maale. añts `jalga `aedas oo `arba irred Mih

antskop, antskoppel → anskop

antskuppel ants `kupli juuksekrunn vanast kääneti `juusse siia `kukru `pääle `sõõri, üteldi ants `kuplide; kae tyyl om pää ants `kuplin Nõo

ants|laager → hantlaager

antslakene pl `antslakõsõ^p Antsla elanik – Urv

ants|lander, -langer → hantlaager

antslijakk `antslijakk, pikka savaga jakk VNg

ants|pakk, -pekk → hanspaak

antsper pl `antsperid (`ans-) Sa hv Muh Rei, -pärid Khk Kaa Pha VII Põi sõstar mustad `ansperid ~ m. `sõõstrad ~ m. rosinad Jäm; punased `antsperid; Kena marja-kasu aeg, antsperi pöösad oo üsna vaagis läis Kaa; `aidas kasuvad `an(t)speri marjad Jaa Vrd antspik², antspuu²

antspiik, antspik¹ → hanspaak

antspik² `anspi|k g -gi, pl antspikid = antsper vanadel olid ika antspikid Rei

antsplokk `antsplokki raud [paneב veskis tangusõela liikuma] Krk -poiss antspoiss saapasulane, saapapoiss – Kad -pukk pöörapuu, -kang antspukk, puust viñts, kenega saab `aetud `ringi, `ringiaemese abinõu, neli `jalga pikk, puust `tehtud Ris -puu¹ anspuu vankri rattapaare ühendav vahepuu, keelikas – Amb -puu² sõstar antspuu marjad - - väga vehe siin, mõni pöösas kasub `metsas oue sees äi ole. vehe pruunikad, kibe mekk vehe sees Emm; antspuu van ~ `soostrapuu u Käi Vrd antsper -tugi tugiteivas, -puu antstued pannatse `kõrva ja puud `peale, kus `astuda. see oo aste ~ `aste mulk Kse

antsu *antsu* Hää, *ansu* Khn purjeõblemise abivahend käe kaitseks *purju antsu sihil on mal'mist pril'l* Hää Vrd hanska

-Antsuke Ls väike-Antsuke

antus `antus mesilaste lisaõõt *mesi`lindel vaja`antust panna* Hls

antvärgikas `antvärgi|kas g -ka saksik, peen *antvärgikas naene* Kod

antvärk `ant|värk (-värk) g -värgi (-värgi) eP(pl -vergid Rid, p -verki Hää) eL(h-V, hand- Se), `ant|värk(i) g -värgi Lüg lisR Vai(and-); `ant|verk(i) g -vergi Kuu(h)-VNg Jõh; komp pl `antvärgimad JõeK

1. ametimees (mõisas), ühiskondlikult positsioonilt mõisniku ja talupoja vahepealne inimene *sedised, saks pole talumees pole ka, see on se`antvärk, ühekorra`üiti isandaks* Jäm; *Kõik antvärgid purtsisid saksa keelt* Han; *aedamed, kubjad ja`köstrid olid ikke`antvärgid. alamad`jälle kui mõisaärrad* Aud; `antvärgid olid ised veel. laste `mamselid, ponne ja näitnä ja, valitseja ja `virtinad ja - - olid `antvärgi lauas [mõisas] - - koka tegi `antvärkidele ja `sakstele Pai; `antvärk on pyyl`saksa, mõni ametmõjs või kirjutaja Kod; `mõisan olli puha `antvärgi kubjass, `killer; `kaege nüid õmmate, joba üt's `antvärk tule `mõisa pyyll Krk; `hantvärgele `panti esi`syük', `saksilõ esi`syük'. `hantvärgi õks `olli saksa`tõugu, `perheimänd ja, valitsaja ja, aidamiiss ja Har || saksik, peenutsev, haritum (inimene); peen (asi) Küll ne moned inimised `lähteväd `hantvärgiks igä pia kohe, ei `tiie `mingest se tuleb Kuu; `Antverk käis `pienelt `riides, `rääkis `pienelt, `õskas `saksa `muadi `süüä ja Jõh; *kis sihandune saksam mees oli, see vanad inimised`ütlesid antvärgi mees* Khk; *ei`miskid`antvärgi`asja, kõik kaluri assad* Rid; *Antvärgi olek sihes* Han; `antvärgi toit (ternespiima supp suhkruga) Juu; *kis`antvärgimad inimesed, ned [ütlevad]: minu abikaasa* JõeK; `antvärki mies Kad; `antvärk mõjs om `uhke, aste `rõivil Nõo; *mis`hantvärk sa_siss vällä otõdõ^p, ku_sullõ ei_passi^p`üt'ski`syük' ei^p* Har || linnahulgas, logeleja `hantvärgi tük'k käve siin, *nuiass süvvä^p õnnõ* Se

2. käsitöeline vanast `üiti `rätsepä ja puusepä *antvärgimeisteks* Khk; `antvärgi inimesed teevad käsi tööd Tor; *kinksepp, rätsep ja uur`moaker`kuulusid`antvärkide`ulka* Kos; *peenembe`tõylise kutsuti`antvärgi, känksepä,`tüslääri,`rätsepä* Hel

anum anum g -a PJg Hää(g -i) VJg Kod KLõ hv M(g -e), spor T Lei; *annum* g anum|a T V(-o-, -m; g -e, -õ San Krl)

1. anum, (tavaliselt suurem) mitmesuguse otstarbega puu- või plekknõu *Nüid ostetaks`kõike, aga enne`tehti isi`kõike anumi,`ollid ummikud, ja laudadest`tehtu nõud* Hää; *suuremaid anumaid ta ei teind, see püt'sepp. neid tegid avinurmikud* Lai; *kolme`jalgne anum`olli [puunõude küürimiseks]* Vil; *anom om veereni - silmini täis; anuma vitsa lätsivä pääl ärä; ja`olli niipallu inimesi ku`olli, kõik seevä üttest anumast; illuss alumiini anum, mes ei rostita; täl jutt jooseb nigu`ernit valetass anumadõ* Nõo; `kapstid lähätädäss, *anumahe pandass* Kan; *Vanast oll'iva_puuanuma^p, nyu_tull'iva`liivuga`mõskõ; Kat's anumataüt vanna`rasva (tatisest ninast)* Urv; *no_pandass karratsõidõ anumõidõ`sisse`piimä* Har; *Anuma_tet'ti alt pyyll`laemba^p sõss oll'päält hüä`vitsa pääle^p aia^p; Ku üt'sipuu anumalõ tyu põka`pandmine`hüäste õnnat', sõss tima sai kõgõ kõvõmb puu annum* Rõu; *kaasõga annom länik kohe sakõ syük'* `panti kui `kaugõppa `miti [tööle] Plv; *tsia sõõgi annom* Röp; *laudul peetäss anomit; annom olgõ siss kauß vai partg vai lännik vai`tõrdu; soola annom* Se; `võismelüvä *annum* (koorekirn) Lut

2. paat, vene vinneht üldäss *anomass ni loodsikut;`hainu`veetäss anomaga* Se

anuma *anuma* Kuu Kod(*am-*) tungivald paluma; manguma, küsima *Paremb`anda* kui *anuda* Kuu; *ei jõoda tämäda ärä`täitä, alate anub; kui tõese käess küsid, sji one* *anumine* Kod **Vrd** *inuma*

anumakene *dem* < *anum anumakõõ armastava`puhtust* (öeld, et toitu järele ei jäetak) Nõo; *panõ mullõ taha anumakõistõ`piimä* Har

anuma|mees = *anumameister Avinurme mihe, anuma mihe Hel -meister* tundersepp, puuanumate valmistaja – Hel **Vrd** *anuma|mees, -tegija -mold anume mol'd* küna puunõude küürimiseks – San **-tegija** *anumatekij* = *anumameister* – Hel **-turg** *siss oli anumaturg, säält`tyydi siss serätsit lännikit ja ummikit ja`kõiki* Puh **-varik** männik, kus kasvavad anumate valmistamiseks sobivad puud *mine süst mäe kallast`müüdä edesi, siss saat anumavarikudõ* Har

ao- → *aja-, ajo-, aju-*

hao *hao* ajal *tyy hao* (tollal) *kah tet'ti`kurkõ; seo hao* (sellal) Se

hao- *hao-*, *hagudest`Riepnigo`metsas - - oli`ruogendikko ja sääli oli au`ropjo* Vai; *auvihk toodi tuppa ja`aeti`ahju* Kse; *pinuma, sial on au ja puu pinud* Amb; *`mõisniku poolt ikke`aanti ka`metsa, au`metsa* Pai; *turvarabast`tehtud sild läbi ao sild - - agudest`tehtud* Koe; *kõik mets au`uinikuid täis* Iis; *aopakud õlid`seitsme jala pidused - -`kõiki võisid tehä, sia`lauta ja`kõiki* Kod; *aoriida seest tyydi pikät malgad* TMr; *naid hao`kyykõisi kääneti pal'u, siss ol'l hää võtta`;* *haopuu`ol'li vanast`säitsme jala piudsõ`* Har **Vrd** *haa-, hagu-*

hao|aid *hagudest aed* – Rõu Se **Vrd** *hagaaid*

ao|heli *aovalge* – M *ao eli om joba suur, enne päevä`tõusu;`pääle päevä veeriku* *ku agu är nakass`lõpma s̄ss om ao eli, raasike`valgust* Trv; *oh ei ole vara änäp, joba ao eli nätä* Krk

aohna *aegsasti, õigeaegselt* – Vas Se *`aohna tege vil`ä`maaha,`aohna vai ao pääle* Vas; *nimä jo`aohna oli siik - - õigõ`varra jo`* Se **Vrd** *aohnalõ, aolõ*

aohnalõ = *aohna timä tul'l är`aohnalõ kuu``täambä, vjil varra tul'l jää as`ildast* Lut

hao|kaar *liivkaer (Avena strigosa) hao kaar ol'li`nigu musta`liple` - - üvä ol'li* *hao kaaral väegä kehväkene* Rõu **Vrd** *hagukaar*

ao|kana (*väga varajasest inimesest*) *olõt sa no aokana [öeld] -`varra ku üless tulõ* Se

haokas *`aokas,`aukas g`aoka,`auka* K Trm *rohkete pööristega terarikas (kaer),* *kuprarohke (lina) ea`aokas kaer, mõnel kaks kolm juhet`ongi, aga mõnel on nagu* *kroon kohe* Pee; *`aokas kaer, pika`ripsega, nõnna kohe lokendab* VMr; *`aokas lina* Lai || *pööriskaer* – Trm Plt *mua kaer, sellel õlid`ripsmed`umber`ringi, sji õli ao`myydu,`üeldi siis`aokas kaer* Trm

aokene¹ → *ajukene*²

aokene² *dem* < *agu - Hää Puh Nõo V* *Talve arvati omikust`aega koidu`aokese`järgi,`aokesest`ol'li omiku ligi tulemas* Hää; *`aokõõga käve vällän,`kaie`aokõõ* *päält, et`sel'ge ol'l* Har; *õdagust`aokõõst vjil veidokese um* Plv; *hummogult`aokõõnõ, väikene`aokõõnõ tunnuss jo`* Se

haokene *dem* < *hagu midä sene`veikese`aokesega`irmu`tunneb [tarvis lüüa suuremaga]* Lüg; *luvva aokõõsi om põrmandul* Krl; *no_m mul`haokõõnõ raot, mjiil`hää; ei olõ vjil ta ütte`haokõõist ei`puukõõist toonu` , a_tarõ om alasi lämmi* Har

aoks *aoks* Mar Ris Nis Kei Rap, *aos* Var pahaks, halvaks, sündsusetuks panema *ma pane sedä aoks kui sa sedäsi räägid* Mar; *kui inime 'alva tükka tein, seda tuleb aos 'panna* Var; *aoks 'panna ei ole siin 'miskid* Ris **Vrd** hajuks

hao|kubu haokubu – R spor Lä, K I T V *ao kubod oo penos* Kul; *mõne inimese 'kohta 'üeldakse ka et üsku au kubu* Amb; *aukubu 'panda sugaraga 'kiñni* VJg; *see oli se [kütise] 'loomine, et sa mättad ao 'koodele 'piale panid* Trm; *mädä takune lõim, karvane ku aokubu* Kod; *must pik'k 'ol'li nigu ao kubu - - imelik pik'k kogu 'ol'li* Ran; *Rebäsel om kohev and nigu aokubu taka* Nõo; *haokyy_ 'pañti 'rinda ja 'turba_pääle ja, nyu_ 'pañti s̄õss 'savvumma [kütise tegemisel]* Vas

ao|kägu Aokägu ööbik – Trv

ao|laul pl *aolaulu*^p ilmalikud laulud – Lut

aolda, aoldõ 'aolda Har Se ('aolda^p), *aolda* Vas, *aolda*^p Vas Se Lut; 'aoldõ Krl Har ('aoldõ^p) Lut, *aoldõ* Rõu; *ajolda* Se aeg-ajalt, *ajuti*, mõnikord *mul 'aolda tulõ tyy 'haiguss, siss pand 'hingamise kiñni*^p; *tima 'aoldõ õks tulõ siiä*^p - - 'aoldõ lätt jäl_Ella poolõ kah Har; *olõ õs tä k̄õik' aig rummal' ka*^p, 'aolda ai periss 'tarka juttu; 'aolda tulõ 'vihma, 'aolda paistuss päiv, 'saistu_i ar^p Se **Vrd** aelda, ajelda

aoline 'aoli|ne V(*ao-* Vas Se Kra, *ajo-* Vas Röp Se; *-lene, -leni* Krl; *-linõ* Rõu Plv Se) g *-se* Krl Röp, *-tse* Har Vas Rõu, *-tsõ* Rõu Se, *-dse* Urv Vas Röp Se Lut Kra, *-dsõ* Krl Se

1. *aegne na_mma_mu 'aolitse_ 'tjñndri; esäsä 'aolitse^p 'rõiva^p; tyy 'aolitse^p inemise^p* Har; *jaanipäävä ajoline* Vas; *sjoooline rahvaäs kõhn, vanal 'aiga ol' kõva rahvaäs*; pej *kotaajolitsõ* (vanaaegsed) *inemisõ 'rõipõ^p Se; üte aolidsõ^p - iälidsõ^p Kra* || teatud aega kestev *Vanast ol' pik'ä 'aoline kroonu, m̄õni viis 'aastat vai mis tull 'tjñni^p* Urv **Vrd** ajelinõ, aonõ

2. õigeaegne [laps] *is olõ enne 'aigu, 'aoline ol' Har; noorõ^p koolõssõ^p inne 'aigo - - vanal jo ajoline surm, aig jo är eletõ* Röp; *olõ õs 'aoline lat's, inne 'aigu lagoži ar ~ inne 'aigu läts 'nulka* Se; *ei 'aoline lat's ol' Lut*

Vrd ajaline

3. paras, kõlbulik; valmis 'sumpõn 'peetäss [linad] *kat's vai kolm nädälit, s̄õss umma 'aolitse^p; umma^p 'aolitsõ_ jo lina^p, hinne_jyysk 'tõistõ 'otsa nigu niid's* Rõu; *vili um jo ajoline* Vas

4. (jutust) "asjalik, õige, täpne" *mi_sa hola juttu ajat, sul olõ õi jutu^p 'aolitsõ^p õi^p Se*

haoline a < hagu *taevas oo vaest nii ilus 'aulene, tuulegad o 'taeva peal* Kse; *Kui haoline* taevas on, siis on iga vilja hea külvata Sim

aolõ 'aolõ Har Rõu Plv; *ajolõ* Vas Röp õigeaegselt *es saa 'aolõ, 'jäie 'kaugass* Har; *Hilläk ei saa konagi 'aolõ õi, jääss 'hildass* Rõu **Vrd** aohna

aolõma → hajulõma

aoma → ajuma²

aomaks komp < aoks *ega sa 'aomaks pane* Ris

haone 'ao|ne Nõo(-nõ) Ote, 'hau|nõ Plv Se Lut, g 'aotse Nõo, -õ Se(pl *haudsõ^p*) hagudest tehtud; haguderohke, hagu täis *ku mõni m̄jjs 'olli serände pehme, siss üteldi et, es ta 'aotse aia ijst ole* Nõo; 'aone aid tetäss ädä peräst Ote; *jutt ku 'haunõ aid, kohegi ei oole_peri; tu [jutt] lätt läbi 'haotsõ aia* (kõrvast sisse, teisest välja); 'haunõ mõts; 'haunõ tj̄j; puu^p omma 'haudsõ^p Se **Vrd** hagune

aonō `aonō g `aodsō Har Rōu Se, -ts- Plv Rāp; *aonō* Vas, pl *aodsō*^P Krl, -ts- Rāp; pl `aotsi- Vōn Urv Rōu, *aotsi-* Kan; *ajonō* g -tsō Vas Rāp(*aco-*) aegne `tūl'reku `aonō *tuli punanō* `uñdrek Plv; *timä kōnōl' kül*^P *toda pagana ajost* `aigo; `niisugudane ol' *siss m̄j ajonō kyyl'*; *tu ol' mino esä aeonō* Rāp; *timä mälehtäss vil*^P *latsō aotsit* `asju Se

hao|palutaja *haopalutaja* fig perenaine (ka vastsündinud tüdrukust) – Rōu

ao|piire nõrk valgustriip taeval enne päikese tõusu *ago nakass tulōma*, *ao piire*^P *om jo*^P Rāp **Vrd** aoveer -**puna** *aopuna* koidupuna – Plv -**rāim** suvel püütav väike rāim *Jää rāime*, *ao rāime ja sügisene rāime* Pōi

aota- → *ajutama*³

*-**aotsin** Ls *vahnuaotsin*

ao|täht planeet Veenus, mis võib paista hommikul või õhtul, koidu-, ehatäht – eL *aotäht om* `seante ereve sädents Krk; *kui ao täht virvend*, *siss vanarahvass* `lylyseve `kuiva ja `külmä Hel; *kui sa ao `tähte näet* - - *kaits* `tunni *om päeva* `tõusu *vijl* `aigu Kam; *ku aotäht* `ülhen, *siss nakass* `valgō *jo lähukešte tulōma* Har; *õdagunō aotäht ni hummogunō aotäht*; *aotäht* `nōssi *jo*^P, *nakass ago tulōma*; *aotäht läts maahha*, *ago* `kistu *ar jo*^P; *kal's ao* `tähte *om*, *ül's om* `väega *vallus*, *a tōnō om tinōhhöp* Se || *õdagunō aotäht ei olō vijl* `kistunu^a *a_hommugunō aotäht om joba õigō* `korgōdō *tullu*^P Har -**tütär** *Aotüdär* ööbik – Trv -**uni** koidueelne lühiajaline magamine, uinak – M Nōo Kam V *ao uni ol' õhtu ja ommuku ku pal'lalt raasike* `aiga `maeti Hls; *ma eidi raasik ao unel* Krk; *Pessi rehe är*^P *sõss magari aound hummugu* Urv; *Aouni om kōgō magusamb uni* Vas

aovale → *hajovale*

ao|valge koidu-, ehavalge – Hää Saa Lai eL *ao* `valge *on omiku vara*, *esimine* `valge, *vähä* `valgem *juba*. *aga kui koidu* `valge, *siis koit on näha* Lai; *joba ahetaab*, *ao* `valge *väl'län*; *lähme ruttu*, *ao* `valge *kistub ärä*, *lääp pimedäss Nōo*; *õdagune ao* `valge *om ärä kadunu*, *ommukune ao* `valge *nakap joba* Kam; *Hummugult ao* `valgōss *ol' õks riik* pest Rōu **Vrd** **ao|heli**, -valgus, -valu -**valgus** aovalge – Lai eL *vijl pimedämbäss lääb*, *jääb õdagune agu*, *ao* `valguss. *siss tuleb üy.* ja *ommuku vara jälle nakab ao* `valguss Ran; *kui nakap veidike* `valgess *minemä*, [õeld] *et: ao* `valguss *nakap* `paistma; *ehk, kui ao* `valguss *lõpess* – *tu om õdagu* Kam; *õdagune ao* `valguss *nakass jo* `kistumma Har -**valu** aovalge – Trv Plv Se *aovalu* - *ago heletäss* Plv; *ao valuga*^P *lät'si* `tjyühü Se -**veer** nõrk valgustriip taeval enne päikese tõusu – Krk Puh Har Rāp *ku ao vijrt* *nakass* `tunduma *kal's* `tunni *rehkendedäss päävä nōsōngudō tyyd* `aigu Har; *ao vijrt jo tulō*, *kõik* *jo veretäss* Se **Vrd** **ao|piire**, -õhe

ao|viidang *ao viidang* g -gu = aoviitmine *Siirobi* `kijitmine *ol' ao viidang ja puu raisk* Rōu -**viide** *aoviide* Plv(^P), g -`viite Vas; transl -`viitess Urv Rōu; *ajoviide*^P Se, transl -`viitess Rāp *ajaviide* *Tsuuva*^P `anti `poiskõisi *kätte paranda*^P - - *ao* `viitess *tei*^P *är*^P Rōu; *ao* `viite *kõrts* Vas; *Pini lakk ajo* `viitess *titte* Rāp -**viiduss** *aoviiduss* g -se Urv; transl -ssess Rōu; -**viiduss** Har = aoviitmine *Ja ku naist ot'singist vil olōsi mäānestki_kasu*, *ao viiduss*, *muud mitte midägi* Urv -**viit** *aoviit* = aoviitmine – Plv -**viitmine** *ajaviitmine* *Es olō_veli* *meil aoviitmist* `konnōgi^P *hummugult*, *kell kolm tull'i üles* Urv; *täl om nii rutt* - - *täl ajo* `viitmist *ei olō*^P Rāp **Vrd** **ao|viidang**, -viide, -viidus, -viit

ao|õhe aoveer *ao õhe om jo*, *nakass jo pia* `valgō *tulōma* Rāp

apa n, g *apa* Jõe Hlj Khk Kaa VII Hi/h- Phl/ Mär Amb JMd Ann VJg Trm Ksi

-hapa

Plt KJn Hel, *appa* Lüig Istk jook *laps tahab apa*. *apa* `saada Jõe; *mamm on söök ja apa on jook* Emm; *kal'la apa* JMd; *ma annan `sulle apada* Trm **Vrd** app

-hapa Ls hupa-hapa

apakaar *apakaar* San jooksu- või tantsuring *ma lasõ üits apakaar* `vällä (tantsin ühe ringi) San

apakaari *apa|kaari* Kan Krl Plv Vas, *-kaari* Krl Har Plv ringiratast, tiirutades, ringe tehes *tsiga jyyusk apakaari* Kan; *lasõ* `inämb *apakaari laembest* [hobustega reht pahlmates]; *käüt `ümbre tarõ apakaari*; *opõn lyy* `trahvi *keti otsan apakaari* Krl; *apakaari* `laskmine *um sääne ilo pidamine* (mäng, kus kápuli ringe tehes tagaajaja eest põigeldakse) Plv

hapakas *apak|as* g -a Jäm, *habakas* Kuu hapukas `kalgastund piim, *habakas, ei ole riesk* Kuu; *õllet pisut apakas* `rahka pæel; *tumaa-did, ouna* `moodi, *apakad* Jäm

apaküisi *apa|küisi, -küesi* Muh

1. pealetükkivalt, vägisi *aab apa küisi* `peale Muh

2. ihnsalt, kitsilt *nii apaküesi annab midagid teesele* Muh

3. isemoodi *se oo nii apa küisi: kõib uta ata; vana nänn seal nõnna apa küisi et* (võõra näoga) Muh

hapalõma *apalõmma* Võn, h- Plv/-ma/ Vas Ráp kiiruga, uisapäisa tegutsema; rahmeldama *mis sa apalõt, tjj kõrralikult* Võn; *naarte tyy hapali, es mõista* `kostki `pääle `naata^p Plv; *Tjj tyyd ilosahe, aigupite naaku i hapalõmma* Vas; *mä hapalõ mõsuga; ta tah hupalõss hapalõss, ei läpe^p nõnnage kassi^p* Ráp || *ta hapal* (otsis taga) *siin väämjst* Ráp **Vrd** habalõma, hupalõma

apama¹ *apama* Kaa Emm Rei Mar Vig Tor spor K, Hel Istk jooma *Ole pai laps, apa kinasti* Emm; *laps apab. apa veel* Mar; *poiss apas podeli tühjaks* Kos; *laps tahab apada* `soada Jür **Vrd** appama¹

apama² *apama* - I Istk

1. püsti, jalule tõusma *ku laps issob põrmandul, siis `ütled: apa üles, annad kää, no apa nüid. akab apama* Kod

2. "istuma" *Veike poiss käis poti pial apamas* Trm

hapama *hapama*, (ta) *hapa* Har, *habada^p* Lut kohisema; nohisema *mõni nuhisass läbi nõna ni_ kõvastõ nigu mõts hapa* Har; *hopõn hapa, inne ku lätt süü. hopõn habisõss, inne ku süü* Lut **Vrd** habahhama¹, habisama, habisema

apand *apand* g -i s < hapandama van hapendis, "hapnemisest kihisev seasööm" rihetaren `olli tu *apand tünнин, siss ta `olli ärä apanu, paks, seküssit segi ja viisit tsigadele ette* Rõn **Vrd** hapatus

hapandama *apand|ama* Hää I Puh Rõn Lei, -eme Hel; *apand-* Vig Hls Krk Ran; ipf imps *apanti* Kõp; *appandam(m)a* Rld, -b- Jõe Kuu(h-) hapandama `ülgenahad *abandati ärä `pargis* Jõe; `piima `appandetti, `pandi `ahju Vai; *apandad* `kapsad ärä, *ku apuss o lähnud, viid ärä `väl'jä* Kod; *sinekivi `panti poti `sissi, kusega apandide, tetti potisine; `liigelihale pane apandel kust ja maarijääd `pääle* Krk; *apandanu maik man* Ran; `kaska nahad *apandedi* - - rüä jahun Puh

apandik *apandi|k* el -kuss Kod, *appandik* VNg

1. hapnema läinud vedelik *talvel tä võtab siält apandikuss `väl'jä siäned, peseb ja* `liotab Kod

2. madal vesine koht, mülgas *uppus apandikku* VNg

Vrd hapatus

apandis, apandus *apan|dis* g -dise Kse, -des g -tse Hää; p *apandist* Kad; *apandus* g -e Ris JõeK I ?Puh Lei; *appandus* Lüg, *abandus* g -e VNg, g -kse Vai hapatus a. (eriti naha parkimiseks) *nahad said apanduses* `pandud Ris; `kaskede kül`les kasvavad *käsnad, panevad* [need] -- *märja tuha* `sisse, *apandist* `tievad Kad; *apanduse* `aisu kõik *kõhad täis. pargi apandus* Iis; *naha apandus o naha park*; *nahk pandasse apanduisi* Kod b. *leivajuur, -juuretis* `leiva *appandus* Lüg; *apandus jääb* `astjasse, *väike* `känkarak - - *et teine kord lähäb apuks* [taigen] JõeK Vrd *hapendis, hapendus*

apane *apa|ne* g -tse *sopane, porine*; põhjatu *Vihmage lääp sji tji ninda apatsess, et kudagi ämp läbi ei* `pääse; *Sääl syyn om* `pallu `laukit ja `irmus *apatsit kotusit; Nemä om siit syyst kige apatsebe kotuse päält üle lännu* Krk

apants *apants* g -i Pst Hls

1. *leivajuuretis* *Levä apants om ninda apanu ka tast saabki äm ääd leibä* Pst

2. *pehme, virtsane koht, mülgas* - Hls

Vrd hapatus

hapanu s < hapnema

1. *lori, roppus* *Aja pääle vanna hapanut suust* `vällä, *nigu_muud kõnõlda olõ õi?* Rõu; *ei massa* [?] *iks periss hapanut kah aia?* Vas

2. *sõim* *Vana hapano!* Räp

apar¹ *apar* g `apra L

1. *habras, rabe* *apar puu seest, ei saa ree sugarast tiha* Kir; *lenad o* `aprad, *kiu o apar,`lähtvad takule;`rooste`karva ušs, õige* *apar. kui lööd sis lähäb kohe purus; küll sa oled aga`apra suuga, küll sul oo aga apar suu* (ei pea juttu kiini) Kse; *piim üsna apar* - - *põle paks`ühti, oo`raisku läin* Var; *lemmergapaiu oo pehme apar puu* Mih Vrd *abar*³, *aper*

2. hv "rumal, puudulik" *see oo selle`apra inimese tegu* Kse

apar² → *abar*^{1;2}

apat *apa|t* g -di Se Lei Lut

1. *lobiseja olt sa apat,* *suu jyuusk kõik`aig; tyud no`usku*[?], *tyy sääne apat`om* Se Vrd hapats²

2. *õgard iibä ruttu süü ni pal`lo süü. apat`um sääne inemine; tõbrass ka apat`Lut*

hapatama *apatama* Hää Trm Trv T V(h-, -mma; *apatõmõ* Krl), *appadamma* Vai hapendama, hapneda *laskma miä appadan sene`piimä`vällä* Vai; *Kassukal piäväd apatõt* (pargitud) *nahad olõma* Khn; *mõisas apatadass angerji vedeliku sehes* Hää; *Linu ja kanepit oietaš leon ja apatedas nii kavva säääl kui ta kiu luu küllest`valla apatap* Nõo; *Naha apatadass enne ärä kait`s nädälit rüäjahu ja soola apatusen* Rõn; *kusi`pañti pot`ti, pot`iga`lämmähe, lang`sisse ja`maarja iäga hapatõdi är* Kan; *Peenüt`leibä tyud imatõdi ja hapatõdi* Urv; *`kaugõss sa_naid tan nulgan hapatat* (seista, vedeleda lased), *naid ligõhöid sukkõ* Har; *karask um`hapnõmalda*[?], *vatsk hapatõt* Rõu; *vanast ja vanast iks ol`l hapatõt leib* Räp; *vii*[?] *piim`vällä, ar hapatat tarõh;`kapstlit hapatõdass; vanast* - - *teltti hapatettu`võidu* Se; *hapatamalda*[?] (parkimata) *nahk* Lut

apatis, hapats¹ → hapatus

hapats² *hapat`s* Plv Räp, g -i Kan *lobiseja; lõuapoolik; luiskaja är*[?] `usku *ta juttu, ta üt`s hapat`s om; igävene hapat`s, piä*[?] *ommõtõgi oma* [loba] *joba* Kan; *ta om no külh periss hapat`s, ega tedä külh`usko ei või*[?] Räp Vrd *apat, hapatus, happ*²

hapats³ *apats* Hel Võn, *hapat`s* g -i Urv Plv, g -e Räp *hobuse peakott, torp hapat-sihõ pandass kaara*[?] Plv; *panõ*[?] *hobõsõllõ hapat`s`päähä* Räp

apatsine *apatsine* a < *hapatus nahk oli apatsine, oli apatsis suure tünni sees* [parkimisel] Vig

hapatus *apatu*|s Khn Juu Trm Trv, -ss Hel T Krl Lei, g -se; *hapatu*|ss g -sõ V(-ss); *apa*|tus g -tse Hää; (*h*)*abadu*|s g -se Kuu(g -kse) VNg; *appatus* Lüg(*apa*-) Jõh, -dus Vai, g -se; *apa*|tis Vig Kos, -d- Khk, -tes Juu JMd Pee Koe, g -e (-tsi Vig); -tis hv Mär, -tes Vig Kos; *apats* g -e Tõs PJg Tor Hls Krk, g -i Pil; *apat*'s g -i Hää KJn, h- Kan Röp; n, g *apatse* Pst Krk; n *apats* Vig SJn Hel, h- Plv Vas; g *apatse* Trv

1. hapendav või hapnev segu a. (eriti naha parkimiseks) *odin nahad habaduksest* 'väljä Kuu; *apatuse tõrs, säääl 'sõisas neli viis kuud, 'suure 'luoma nahk kuus kuud; kus 'lamba nahad sies õlid, sie õli appatus, tõist 'üeldi 'rohkemb park; 'laula tuli apatuse pidädä, salpieetri 'viega 'liudetti ja tuha lehelise sies 'pieti 'pargis Lüg; 'kange apadise ais keis kihast 'väl'ja Khk; ma ei kannata seda apatise 'õhka Vig; naha apatses pargitase 'lamma 'nahku Tor; Värmiapatus - - vanaaegne apatus, ku ilma 'kõjtmata värmiti. kruusi sõjs apendadi kusega Hää; naha apatase tõrss Juu; naha apatse tetäss ivast, rüä jahu pannass, kaarajahu jah, 'syyla jah; miu esäl olli kait's apatse 'tonni Krk; 'panti naha 'apnema ja sõss 'võeti apatusest 'väl'lä, ku karu 'olli 'valla; tu apatuss tyu kišk tolle naha kestä 'valla Nõo; nahule ka_tetäss niisa-ma 'tahta hapatuss Har b. (leiva)juuretis 'leiva, 'kiisli abadus VNg; Leib tulesse kohe ärü 'kasta, apatse peris kõhisep joba Krk; leevä apatus om mõhöl Krl || toit leivajuuretisest (ja ubadest või hernestest) - Lut; toit hapendatud rukki- või kaerajahust - SJn Vas*

Vrd *apand, apandis, apandus, apants, hapendis, hapendus, apetes, hapnik*

2. mudane, porine koht; mülgas - M V *igävene apatse auk* Trv; *Ärä sa nüid 'yysi küll läbi syu mine, sõj om jo igävene apatse, 'sinna sa jäät* Krk; 'tahraid om nigu apatus Krl; *kae_ku_vehmalõ lätt, siss om [tee] nigu hapatuss* Har Vrd *apandik, apants, hapnik*

3. sõim a. *Üks igävene apatõs, k'õppu ei viisi* Khn; *Lehmä apates on ennast vaia otsast 'lahti 'tõmmanu, võtaks neid apatsi küll* Hää; *poisikeseapatsid* KJn; *oh sa vana apatse; ei tää, kus ta apats om lännu; om sõj kuse apatse küll* (voodit märgav laps) Krk b. lobiseja; lõuapoolik *Oh sa' igävene hapatus, mis sa ajat noid hapanuid juttõ* Vas Vrd *apat, happ*²

hape (-)ape g (-)appe Khk Kos Kod Plt; n, g *ape* ?Emm Hää Kod; n *ape* Jõe Vän Pst; g -appe Lüg

1. hapu aine, ollus *Leva ape* (juuretis) Hää; *apet 'võetaks, aput leva tainast 'võetaks kilet teha, 'tehti leva 'tainast kilet apega; Suust ais 'väl'la aiseb, sõj on 'apnik, suust tuleb ape 'õhku 'väl'la* Hää Vrd *hapnik*

2. sulp, (hapendatud) loomatoit vee hulka segatud aganatest või hekslitest ja jahust *ape on aganatest sulp, 'panna oled, 'einad ja praaga jahu segamini, 'lehmad 'süövad seda 'puudusega* Jõe; *egä 'lõuness 'testi apet, 'panti aganid 'tyyver täis, siis 'panti kuum vesi 'piäle ja 'aaduma, 'natke jahu 'piäle ja kartulid raiuti 'piäle; näd esid taha kyyma vede apet, kuum vesi teeb aganad 'vinskess ja libedäss. külmä vede ape one mure; 'irmsass 'lammad apet tahavad, aganaapet* Kod; *põhu puuduse aal tetas apet* Pst

apek *apek* g -i hv kohupiim pane *apu piim patta, aja kuumaks, 'kurna ja pane 'soola ja koort 'peale, 'ongi paks piim ehk apek* Kei

apek|piim *apek|piim* = *apek* - Kei

hapen → *habe*

apend(a) → *hapnema*

hapendama apen|dama eP, -dema, -deme Hls, -dômô San, hapôn- Vas, append-VNg Jõh hapneda laskma, hapuks tegema ölle rabale `pandi `sooja vett `pæele ning apendati Khk; aavapuu oli kõige `kangem apendama, aava puust oli se [leiva] lõime Põi; apendet kurgid Rei; puu püima pütid olid, apendamese jaos Aud; `esteks apendati teda (nahka) jahu sies niikaua kui karv `lahti tuli KuuK; apendud leib JMd; `kiisel kaerajahudest, apendasse ära VMr; rukki `püidli jahudest apendatasse kolm päeva, siis saab magusapu leib Äks || segävili apendab põllu `rohkem ää ja tuleb parem lina Vig Vrd hapandama, hapatama

hapendis, hapendus apend|us Juu, -os LNg, g -se; appendus Lüg; apendis Kse; apendes Mar, g -e; apen|des g -tse KJn hapatus, hapendav või hapnev segu naha apendes, `nahka apendasse seal sees Mar; viina `meske `üitakse apenduseks Juu; akasin levä apendest tegemä KJn Vrd apand, apandis, apandus

aper aper Var Pär Hää habras leib o na aper `paerste, just kui ruba Var; aeukse vill - - ere ja lühike - - nii aper, ei saa kedrata Hää Vrd apar¹

apetes apetes hapatus apetes - - kus nahk - - apendati, et karv ära tuleb KuuK

api api lstk jook - KJn Vrd app

hapik(as) api|k g -ge Khk; (h)api|k, ape|k g -gu, -go, -ge, -ga Hi; api|kas g -ka Põi sag pl hapuoblikas apiged, neid `kasvab mõnes kohas kivese kolu sehes ning, tiheli üheteise `juures, ühes `kännas Khk; Nälja `aegu oli apikatest koa suppi keedetud, mõni laps näris mo `aegu veel neid Põi; laste eest on apigad ikka eed Käi; apigu `putkid nad sõõvad Rei Vrd hapukas

hapin (h)apin, (h)apin g (h)abina V

1. kohin; kahin; sahin `väega suur hapin ol'l, puu_habisi_tuulõga; mõtsa apin Urv; puu tul'l suurõ murinäga ja habinaga maha^p; tuulõ hapin om, ei_tüä_kas `vihma tulõ vai; vesi kÿss niu_hapin om ennedä; Pini hauk mõtsahabinat. Siss ei olõ^p üt'tegi `hinge nätä^p; mõni maka habinaga, mõni nuhinaga ja_mõni kroosatõn Har; suur tulul ol'l, märä peläss habinat; süü niku_hapin (ahnel) Vas; suurõ habinaga vesi juysk Se

2. siia-sinna jooksmine, sagin; kiirustamine mul ol'l alati rahakot'ikõnõ üt'en, no lät's ta suurõ abinaga meelest Urv; siss es olõ_muud ku üt's hapin ja hupin, egä üt's pagõsi kohe `saiõ Plv; siss ol'l_üt's hapin-hupin enne ja, `poiskõsõ ol'liva `uibaiast `kaonu nigu lõhn Röp

aplaager `aplaag|er (-oa-, -ua-) g -ri R(in sg -laakris Kuu Lüg) Kse Han Hää spor K, I, g -re Mar Tõs Tor Hää Juu Kos JMd M; n, g `aplaagri Nõo San Krl Vas (hrl sg sisekohakäänetes)

1. tööta, teenistuseta; jõeolek; töövõimetus; (vanadus)puhkus; vallandamine, errusaatmine sie on `rauka nüüd `aplaagris, `kuida nie `süüa `saavata ehk elavata. sie on `aplaagri inimesi VNg; kõht `sõisab `aplaakris (mahajäetud, kasutamata), tühi. tāmäl ei õle peremiest, ei `künnetässe ei `külvetässe Lüg; `aplaagris (pankrotis) on sie `turba `tüöstus Vai; juba ta `ammu `aplaagrid pidamas Ris; sie põld `aplaagris koht, sial olid põllud koa. `aplaager on sedasi, kui sul põle `kindlat `sissetulekut, oma vana rasvast elad ilma `tüöta KuuK; nagu `aplaagre soldat' (teenistuseta) Trv; ega ta tüül ei käi ämp, ta_m `aplaagrin; temä_m `aplaagri `pääle `lännu Nõo; ta eläss `aplaagri pääl Krl || vaene, varanduseta mu tetti nii `aplaagris ku midägi jää äs `perrä Vas || hv logeleja, looder inemine kis ei taa `tÿjni seda kutsutse `aplaagri San

2. elukoht, korter; peatuskoht, öömaja `Mustlased leid iga suvi `meie `liivaku oma `laagri - `aplaagri ülesse IisR; Nende maja põles ää, nad oo sugulaste juures aplaagris

aplalt

Han; sääļ majas, kus teie olete `aplaagris Ris; sie jääb `meile `aplaagresse, sie ei lähägi ää Jür; kui olid talus `aplaagris, `lasti `kuskil nurgas ära elada JJn; ma olin tema juures `aplaagris tänavu omal põle `korterid VJg

aplalt ahnelt, isukalt able `sööma, kõik solgid võtab ära. `aplalt sööb Tõs Vrd ablaselt, ablelt, aplast

haplama `aplama Jõe Jäm, hablata Phl aplalt sööma küll `aplab oige kes sedasi `ahnelt süöb Jõe Vrd ablama, oblama

aplamiistõ `aplamiistõ saa ai vallalõ - saa ai nii pia Se

aplamisi `apla|misi Har Vas, -miizi Se hoolimatult, huupi; ettevaatamatult inemine `ütless `õkva `aplamisi tõsõlõ pääle. tõsõl inemisel saa ni_häpe kui Har; missa võti^p nii `aplamisi Vas; `aplamiizi `üttele ei tul `hyypi sõnna; `aplamiizi saa ai `osta^p Se

aplast aplalt Sie (siga) akkab `aplast `ahmima, `tõmmab `viimast `kartuli tükki omale kõri Jõh Vrd ablasti, ableste

aploblik aploblik g -u hapuoblikas aploblikast tei suppi Nõo

aplus¹ `aplus g -e söömahimu `niisukese `aplusega ajab `sisse, süöb `niisukese `aplusega Hlj

aplus² `apluss g -e (kala) `aplussed, `suured kalad Jõh

hapnama, hapnema `apnema, -da eP(-mä, -dä Kod) M(-m[e]; -de, apate Hls), da-inf apenda Jäm Pha Muh Trv Hls(-e), apente, apante Krk, nud-part apend Kul Han Aud Tür, `apnõmõ, -dõ Krl, hapnõm(m)a, -da^p Se, appanem(m)a R(h- Kuu; `apne-Vai), -da Jõh; `apnema, `apnõ-, `apna-, apata T(-mõ, -dõ, dõ^p San), (`h)apnõm(m)a, (`h)apna-, (h)apada^p, ipf (h)apass V(-dõ Krl, -ta^p Röp), nud-part apanu M(ape-) T V(h-)

1. a. (käärimisel) hapuks minema, hapuks muutuma; riknema putr, sie on mend appanemma Lüg; piim on jo üle `arvu appanend, jo on mend `kimburast; `taigin jo appano (hapneb) Vai; sii värviti poti sinist, `kusti pot'l täis, `pandi `apnema Khk; Napi `apnemisega - - `närindid leib Jaa; [taar] ära apen, `kangest juba apu Muh; Apend piim, kupat tuhlid ja keedet silgud oo sui kõikse parem söömaaeg Han; suretadud `kapsad, vähä keedetud enne `apnema panemist Nis; `siatsin leivad `sisse, teene pää on `apnend Amb; koore kern - - pulk oli ees, sialt `lasti siis se apend vesi `väl'la Tür; autsed es lasta apate, taari pääl lüit's esi apus Hls; leib om maha apanu joba jo Krk; ära sa kavva lase apata, muidu piim `apnep `võjle; suvel om alb seppä oeda, lääb `apnema Nõo; `sil'ke `lehtiga pandass `kurke `apnema Ote; leib om är^p vala_uunu^p, leib jäi `hapnamisest magõ_õss Kan; `lämmä ilmaga `hapnõss putr ka_vällä^p, ega ei_saisa õi^p Har; ilma `hapnamalla es lää_kiisla kõvass Vas; tegi `hapnõmada `leibä - - küd'si ilma `hapnõmada Röp b. (töötlusena) käärima; laagerduma; pehmenema (lina, nahk jne); määnduma, roiskuma, kõdunema paar nädala olivad [linad] vie sies, siis `läksivad appanema VNg; kui [uppunu] lähäb appust, akkab appanema, siis torm `peksäb `ühte `kõhta `kalda tämä Lüg; suured [lina] liud ei ole ead, kui `apnema akkavad, ei saa `põhja; sõnik `kündasse maa `sisse, kaks kuud `apneb Vig; apend maa - seoke kobe maa, `pehmeks läin, rammus maa Vän; Peog visati egä sae vahel soola et einä apnem ega tolmam ei lää Hls; ega lina es julleta sügävälđ seemendädä - - kui tuleb vihm, lüüb kooriku `alla, sääļ ta `apneb Ran; `panti naha `apnema [parkimisel] Nõo; maa lätt `apnema, siss om ää `vil'la tetä. keväjä, perän arimist lätt `apnema Ote; villa^p - - `lasti hapada^p kolm `päivä, ka `lämmän kotussõn [potisinisega värvimisel] Urv; pirru

paku^p `hapnõsõ^p Rõu c. pikaajaliselt seisma, vedeleina *Vergud visatud* `märginesä `kuuri `nurka happenema, `täüest mädüksisse Kuu; see [mörd] oo mõned nädalid sii [ulu all] apen `peale Muh; ain saesap kaarin - - `apnep joba mitu `päivä maan Nõo || ñg sñj tüdruk om juba ammu apanu. sedä ei nuusude mite `kennigi Krk

2. laisklema, tegevuseta olema – Se Lut kavvas sa `hapnõt, tulõ õi üless är^p; läpe_i-hapada umah kotohki; kae kohe latsõ jäänü `hapnõmma, näe ei kodo minnä^p Se

3. van lobisema, lori ajama taa `hapnõss kõgõga suust `vällä Plv; Mis sa ajat noid hapanuid juttõ Vas

hapnik `apni|k San Kan, g -ku Pha Kse Hää spor K, Hls ?h- Vas, g -gu Trv, g -kku IisR, p -kku Lüg; `apne|k g -ko Emm, g -ku Var, g -gu Ran Kam, h- Har, p -kku Ote, h- Plv Se

1. a. hapu aine, ollus `kiissel on `tervisselle üvä küll, tämä on juo `apnik ja Lüg; `apnek on se, kes apoks teeb keik Emm; `apniku vesi, lage juustu vesi - - juust oo `väl'la `võetud Var; Suust ais `väl'la aiseb, sñj on `apnik Hää; lehelesega pidi alati pesema [piimapütte] - - et `apnik `väl'la tuleb Pai; [vaadil] olli `apnikku jõud sehen, aga virul' selle otsa nõnda ku lähvaten ärä, põhja Hls; ei `kõlba enämb söögiss, löndiss lännu, võtab endäle `apnigu manu Ran; libamagu om `nilbe, sääl perasooliku man, kes sääl `apnikku and Ote; panõ_ `hapnõmma, sis lasõ_hapada, tñj_siss `leibä vai meda taht `hapnikku Har; panõ vai `hapnikku mano - - tada ät'iket - - midägi hapund [vär-vivedelikule] Plv || (maitse) hapu sääre kal'g magu, nigu pyyl' `hapnik magu Plv; ta um jo nii `hapnik kui Vas b. hapatus, hapendav või hapnev segu ma `antsin `luomal `apniku - - pannakse kardulid, jahu ja köst segamini, sie on `apnik Ris; kaera jahu `apnik tehja naha `easte `valgeks Juu; [nahaparkimiseks] `tehti päris segu kui leeva tainas, raputeti kohe pialt ära `apniku `tõrde VMr; naha `hapnik Kan; naha `pešmise `hapnik hv ~ hapatus^s hrl Se Vrd hape

2. madal vesine koht; mülgas vahest syy sihis on sõuksed `apniku kuhad Hää; kas `apnik `küntud on KJn Vrd hapatus

aporka(s) n, g abo-arka Jõh, apor|kas g -ka IisR vana saapalaba vana `saapa `paaril `sääred maha, `saigi abo-arkad, `jalga `tõmmada Jõh Vrd porka

app app Kuu Kad, g apa Khk VII Rei; p appa VNg Põi Mär, app|u (-o) Muh Mar Mär Kse Var Tõs Ris Juu JMd Istk jook lapse app `otsas Khk; anna lapsele natuke appu kah `juua Tõs; laps tahab appu `saada Ris; esimise juana `sisse panüdi [poeginud lehmale] alati neid linnakse `jalgu. seda `üüti siis eide apu. eks sie õld siis ema juamine eide app Kad Vrd apa, api, apu

happ¹ anna happi Istk (tee pai) Se Vrd haptis

happ² happ g hapa lobiseja, lõuapoolik Sa pia_lõvva_kiñni^p, vana happ, ja mine_süist `vällä Urv Vrd hapats²

appama¹ appa|ma Koe, (ma) apa Jäm Khk, imp apa Vig, (ma) appan Kuu VNg Istk jooma laps `tahtub appada Kuu; pisisse lapsele `õõtasse: apa `mimmi, vanad inimesed ep räägi sedasi Khk Vrd apama¹, appuma, apuma

appama² appama, (ma) appan Istk üles tõstma, sülle võtma ma appan `süüli su. võttap `süüli `lapse Lüg

appi → abi

appuma appu|ma, (ma) apun Kse Ris Juu Istk jooma laps tahab appuda `saada Ris Vrd appama¹

appus *appu|s* KJn, -ss Nõo, g -se hapusus *kost mia temä appust tiiä, ku ma_i ole*
'maitsnukina Nõo

haprasti `aprast|i Khk, -e Rid halvasti, õnnetult *se läks küll 'apraste se asi* Rid

aprell *aprel'l*, ad `aprelil Lut; *apree|l' g -l'ä* Se aprill *apreel' preel'* (soojendab) *jo*^p
 Se; *jüripäiv um kat'skümmand kolmadal 'aprelil* Lut

aprik `apri|k g -gu üle leiva lõigatud viil, käär – Lei

aprilis `april(i)s aprill – Lei

april `a-pri-|l' (`apri|l'; -ll) Ans Põie Rei Mär Kse Tõs Tor Hää Trm Lai KJn
 Hls T V (`apri|l' Rõu Lut), *apri-|l' (-ll)* Khk Mus VII Kse Kod(-l) Plt Trv(*apri|l'*),
a-bri-|l' (abri|l', -ll) VII Muh Hi Mar Mär spor KPõ, Iis Trv, *aa-bri-|l'* Jäm Juu JMd,
 g -l'i, -lli; `apri|ll Kuu, `aabri|ll, `apri-ll Lüg, g -l'i; `aa-brilli VNg, in `aprilis Jõh;
 g `apri-lli Vai; g *aabrelli* Phl, ?*apriilli* Hls Hel Röp Lei; `april Kod, g -i Rei Kod Krl
 Lei(*aprii*)

1. u aprill, kalendriaasta neljas kuu `aprilis pidid kudumised juo `kuotud õlema
 Jõh; *sie (laat) oli viel 'ennemb 'pello tüöd. abri-l'lis noh* Vai; *Vana jurikuu, see nüüd*
'apri|l' Põie; 'talve läheb kuni abriillini JõeK; *ku ta korrast sadab, korrast on ilus, nõnna*
'eitleb edasi tagasi, siis on 'apri-lli ilm -- vahel on 'märtsi kuus ka 'apri-lli ilmad Lai;
apriilli lumi on 'septembre sõnniku üst Hel; *Edimätsel aprillil lastass sia laadast vällä,*
et kärss porri saass Nõo; *edimätsel 'apri|lil om Juudass 'sündünü*^p Har Vrd *aprell,*
 aprilis, aprillikuu

2. aprillinali – eP Trv *mina ei ole 'lüga 'suuri 'aa-brillisi saand - 'saanu* VNg;
 (apriillinaljaga petetule öeld) *abri-|l' abri-|l'* Muh; *panen sind abri-l'li* Rei; `aetasse
 `abriilli. *kästasse 'ühte 'kohta inimest 'tooma 'menna mes põle olemaski olnd* Mar;
esimesel ja viimasel abriillil tehakse 'apriilli Mär; `silku ei tuld `ühti [müügile], *aab*
mud'u 'rahva 'aabri-|li 'joosma Juu

apriilli|kuu u aprill `apriillikuu lakka `tuisud `onvad viel tulematta Lüg; *vete 'puh-*
kemise aeg on 'apri-lli kuus Ans; *Aprillikuu lumi oo seikesama kut lambasõnnik* [põllu-
 le] Kaa; *mõni inimene one nõnnagu 'apriili kuu, siälsamma tä vihassab, tä naarab ja*
ikeeb ja one 'rõõmus ja kurb Kod; *tujukas nigu 'apri-lli kuu, või 'jälle nigu 'apri-llikuu*
päev (naisterahvast) Lai; *apriilli kuu om kige alap kuu* Hls; `paktatori -- `väike lind --
 keväde väl'län nü `apriilli kuul Kam; *apriilli kuuh jo hangõ sisest 'häitsess* Röp

apriill|kuu `apri|l'kuu aprillikuu – Lut

apruks `apru|t's g -d'zi kätis – Lei

aprõõdik `aprõõdi|k g -ke pajatin tälle `õige mõned üväd `aprõõdiked (vänged
 sõimusõnad) nõnna *et ta mäletäb* Kod

aps *aps* g -u Kuu

1. viga, vaevõte [kivimängus] – Kuu

2. keks, laste hüppemäng `Ehtul sai `kaua kohe `apsu `mängitüd Kuu

haps *haps* hoolimatu, ?*kerglane tyu om üts haps vai huusa, hooli ei kellestke midäge*
 Röp

hapsahuss *hapsahu|ss* g -sõ Har(*hapsa_u|ss*) Plv mütsatus, tume mürts *hapsahuss*
ol'l, ma_kai sällä takka, tsiapoi's visanu haina kot'i maha^p tal'li_pält; *ku üt'stõist 'pe'ssi,*
siss hapsa_usõ 'ol'ti siüä vallaalõ; hapsa_uss ol'l, püssä pauk nigu is olõ^p Har; *köögi'h ol'l*
nigu hapsahuss -- kassil jo lihakot'ikõnõ piitgi päält 'maaha tõmmat Plv

apsak → apsat

apsakas *apsa|kas* g -ka Muh Hää hv upsakas, uhke, kiitleja *Apsakas* -- `kerkleb ja `mällab, kiidab ennast `kangesti Hää

hapsama `hapsama, hapsada^p haarama pini minnu hapsa^s, a saa as vil purda^p Vas

apsat *apsa|t* Muh Rei L K(-t' Hag KJn; n -ti Juu) Hls, *absa|t* u Hi, spor L, KPõ Iis Lai, *absa|t'* Rei Hää Hag Sim Plt, *aapsa|t* Hi Mar Kse Han Ris Kad, g -ti (-di Hi); pl *aapsadid* Mus; g *aabsati* Tor; `apsa|t(i) g -ti R(g -di Vai, pl *absatid* VNg), g -tim(m)e VNg Lüg, `apsadi g -m(m)e p -nd Jõe Kuu; *apsak*, pl *absagad* Khk; *aapsa|k* g -ki Vig

1. (jalanõu) konts – R eP Hls mene, mene `tantsi `apsatimed alt `vällä, ken sie pane `uued `apsatimed `alle `jälle; suss `kenjad olivad, sel ei old `apsati `eiga midagi VNg; vanadel mustjala raadiga `kingadel olid puust aapsadid, nee `üiti `korked Mus; *Apsat* on ee kulund, kinga kand päris `kleepas Emm; *absatid* oo saabastel ja `kingadel ka ikka Mär; *Pani aapsatile uied plekid*; *Aapsatilekid* Han; *apsat* aab inimese ettepidi kõberaks Ris; *madala apsatiga `soapad* Hag; käib teine loderlikult `suapa apsatid `liapas sissepõle Kad Vrd apsel, apsatükk

2. müüri alus, vundament – Kse

3. sälk, pesa (millega sarikas toetub ülemisele seinapalgile) sarika `õtsa on `veikene rant `lõigetud. sie `apsat jääb `servä `pääle, siis tämä enämb edesi ei vaju Lüg

apsatama¹ *apsatama* hv suurustlema, kiitlema *Püiab tä ku suur `olla, apsatada `oskab* Hää

apsatama² `apsatama "astuma apsatitega" *alevisse `apsatama* rhvl Kuu

hapsatama *hapsa(h)tamma* Se, ipf *hapsati* Har ?mütsatama *lat's sattõ kãpile maha^p nigu hapsati ennedä* Har

hapsauss → hapsahuss

apsel `aps|el g -li Emm Phl *apsat need mis `apsli alla `lööda need on roud tihvid* Emm

apsima *Apsima* "tülitsema, riidlema" – Hi

apskid pl `apskid Jõh; pl p `apskisiid Hlj *teravus, pilkesõna `apskisiid `andma* Hlj; *Ma sain jua oma `apskid kättä* Jõh

hapsma `hãpsma, (ma) *hãpsi* V

1. aplalt, ahnitsedes sööma; lõmpsuma (peam seast) *t'siga hãps nigu pää värisäss* Plv; *tsiga sööse `hãpsmise `myydo* Rãp; *tulõ rutubahe `süümä, tõõsõ^p hãpsva^p `arki seeni^p söögi* Se Vrd *hampsima*¹

2. loksuma, lirtsuma; mulksuma (keemisel) *lumõ alh kãik' vesi hãps. tyy om üt's kãik' kas `ütlã^p vesi tsol'ks vai hãps; nigu vešsine maa om, astut nigu vesi hãps `jalgu alh* Har; *panõmi_ `kartoli patta, vesi hãps, tükiss paast `vällä* Plv

hapsna n, g `hapsna Plv, `hãpsnõ Har *lirtsumine; mütsatus, potsumine astuss nigu `hãpsnõ ennedä* Har; *uibaian oll' `hãpsna, tiiã_kas tuul' `ossõ lüigut', vai tsilgahtu ubina `pondsa* Plv

apsrood `apsruud lõiketera alasi küljes peenraua tükeldamiseks – Var

apstükk `aps|tükk Rei, g -tüki Khk

1. van apsat – Rei

2. teravus, kõva sõna *paneб sule sihantse `apstüki `vastu* Khk

hapsõllõma `hapsõllõma frekv < hapsma *vesi jo kjjss ku `hapsõllõss, `t'siukuss paast `vällä* Urv

apteegi|kaan apteegikaan (*Hirudo medicinalis*) `oaptegi kaanid -- al'ililapilised, `püütasse `järvedest `värske `tuore vasikanahaga VJg Vrd apteekrikaan

apteek, -a `aptee|k (-ie, -ij-, -ii-) Khk Muh Emm Tõs Hää Koe I Plt KJn Ran Krl Lei, ?aptee|k Vll Vän Tor San Plv(-k), aptie-|k Kos, `aptee|k (`aptie|k, `aptii|k) Mär Vig PJg Koe Kad(el uapüigist) VJg Kod, aptee|k (aaptii|k) Mär Kos(g `oapteegi) Iis, g -gi; `ap|tiik (-tjkk) g -teegi KJn u Hls, Ran Krl(-tjkk' g -te[e]gi); `ap|tiik g -tiigi Kuu Lüg, -tiek g -tiègi Jõe VNg Lüg Vai(-tegi); g `apteegi- Har; `apte|k spor S, Mär Kse Var Vän I Kam sporV(-k' Krl; ?apte' Vas), `apti|k Lüg Khk Rei Mar Lai KJn Ran, `apti|k' Har Rõu, ?apti|k Rid, `aptee|k ?Mär Vig Vän Ris VJg Plt, (`v)oapte|k Kei Juu, `aapti|k Kul Mär Vig KuuK, `oapti|k Rap Juu, aapti|k Juu JMd, g -gi (-ki Jäm Khk Juu JMd Trm KJn spor V; -ku Kse); `ap|tek g -teegi Emm Ris(aap-); `aptü|k g -ge Phl; g `apteegi- Har, `aptegi Vai; el aapteekist JMd, `aap|tükist (`oap-) Kei; apt'ee-ka, el `apt'eekest Se

1. apteek, rohukauplus *tämäl on ka* `tarvis `tuvva `apteegist midägi `kapli Vai; `aptegi rohud oo ikka paramad kut maa rohud Khk; *sabadilli saab* `apkide pealt Mar; *läks* `apteeki `rohtu `saama Tor; *pailu podelisi ja* `kluasisi, *kohe nagu mõni* `aptiek Koe; *tohter tieb sädeli ja mene* `aapteegist osta kohe VJg; *kübara* `musta ja *sil'ma sinikivi neid sai* `aptigist `tuua Lai; *piirätust pandass* `aptikin ruhe manu; *vanast is olõ* `aptikki, *siss tyudi poodist rabanduskivvi*, `juudasitta ja *pisuhanna verd* Har || fig `Täpne `nindagu `aptiigi kaal Kuu; (napp, kasin andmine) `rohkemb oma `puole `kiskuja -- *kalu ans ka* `ninda `jüskü `aptiigi `mieduga Kuu; *Mõni* `irmsasti *napitab*, *jusku* `apteegi kaaluga *annab* Hää; *ta and ta puuda jauhõ* `väega *napustõ*, *nigu* `aptiki kaaluga Har Vrd apteeker

2. apteeker *ütteld* `aptiegile et -- `aita takka (ussi hammustust ravida) Jõe; `aapteek `ütles: *ära sa* `prilla ette pane PJg; `aptik *toonu* `rohtu, *määritu tõist* (peksasanut) Ran

apteekar apt'ee-ka', pl -ri^p apteeker – Se

apteeker `a-pteek|er (`a-ptie-|er, `a-ptjkk|er, `a-ptii-|er) Muh Mar JMd Kõp, g -ri Kuu Vai Vll Rei Var Tõs Aud Hää Kod KJn, g -re Var spor Pä, Kos Trm SJn Vil M, g -eri Kse; aapteek|er g -re Mär(`aa-ptiiker), aaptiek|er g -ri Koe, aaptiik|er g -ri Iis, uapüik'er Kad; `a-p|tüiger (-teger) VNg, `aptiik|el g -li Puh, el `aptjkklist Ran; n, g `ap|teekri Rei, -tjkkri (-tiikre) San, -tiigre Vas, `ap|tjggri Krl(-ti-kri) Har Rõu(-tjggre) Plv, - `tjggli Nõo; `apte|er g -ri Khk Emm(g -re) Rei, `aapteek|er VJg Plt(g -ri), `aapti|er g -re JMd, `aaptiger Rap, `aptekker Lüg; el `ap|trikist (-trikest) Khn, -tjggrist Krk, -tjkklist Ran, attikrest Hls

1. apteeker *mies mend* `aptiekrile - `aaptiikrile -- `ennemäld -- ige `aptiekrid `ansid kohe `rohtu kui `kaibasis ädä Kuu; *alam rahvas* `viidi `tal'li ja *nuheldi kere läbi ja see oli tämä arst ja* `aa-ptiiker Mär Vrd apteekar

2. apteek – Var Päl spor Pä Vil M T `apteekris `müidakse turssa maksa eli Var; `aptikrist tõi `rohtha Khn; *pedasid sii* `apteekert Aud; `apteekrest `anti rabatse `rohtu Saa; *tuu aptiikrest pudeliga* `liikvät Trv; *ma_la* `aptjgglide `rohtu `ot'sma Nõo || fig (napp, kasin andmine) *nüid müiase* [metsa] ku `aptiikre `rohtu Var; *Apteekri* kaaluga mõõtma Koe

apteekri|kaan `aptiikre kaan apteegikaan – Trv -pahk kasekäs *igast poolt ei ole seda* `apteekri `pahka `saada, *metsavahed* `leidvad Tõs

hapt *anna* `haptsi ja *ljü kukku* lsk (tee pai ja löö patsi) Se Vrd happ¹

apu lsk jook – Kad Vrd app

hapu n, g *apu* eP(-o) M TLä, *appu* R, *abu* Jõe Kuu(h-) Khk; *apu* g 'apna p *aput* T(g -õ San) Lei, (h)*apu* g ('h)apna, ('h)apnõ p (h)apund, (h)aput V; komp *apem* Kod Kõp, *apep* Krk

1. a hapu; hapuks läinud, hapendatud *habu piim*; *Abu 'nindagu 'äädigäs*; 'keideti *abu 'kapsta suppi. sie oli siis 'pulma loppu toit* Kuu; *kisla apu [õun] vääb suu 'kiiva Jäm*; [kase] *mahl läheb abuks* Khk; *Nina peas kut apukurk* (külмага või joodikul) Põi; *nii 'kange apu, et ühna peast kõis läbi, kihvakas apu Muh*; *apo manit* Mar; ja ölle *pudi keedeti õllest -- nisuleba tükid 'sisse ja apuleba tükid ja Lih*; *tilgastand [piim]*, *apu magu sees Vig*; *kibe apu nagu aanikas Kse*; *apumad marjad oo jõhvikad Tor*; *apu 'kal'la 'joodi ja soolast 'lesta 'söödi Ris*; *Piim on natike apu 'võitu, aga päris paksapu vjil ei ole Hää*; *kui tainas on natuke apukaks läind, tehakse apukäkki Kei*; *leevad on vähe apud Juu*; *apu piim, sie apendeti ära puupül'i sies -- mida apumb oli, seda paremb oli 'süüa VMr*; *tuleb nagu apu ais ninasse Kad*; *leib one nagu apem Kod*; 'suisleppa *ma tian, need on apud ja magusad õunad Lai*; *piim apu ku tuli - kisla Hls*; *midä apep, sedä parep Krk*; *mõtsiku 'uibu kül'len om abuda ubina Puh*; 'apna *kurgi; sji taar om nii apu et panep vai 'kirgmä Nõo*; *nii apu nigu pihkar Kam*; *suu jäi nigu 'apnass 'marju süvven San*; *putr om 'raassõ 'hapnõ 'mauline; mõruva 'hapnõ^p Har*; 'kiisla *ol'l ilosahe hapu Vas*; *kui kohetus om hapu, sõss vaja [leib] är^p 'kasta^p Räp || käärinud, riknenud supp oo apuks läind Khk*; *Tuba oli nii suurt santi apu kala 'aisu täis Põi*; *kalad lähevad vahel koa apuks, kui napp sool o Muh*; *liha lähäb apuse ja 'vängese Tõs*; [toit] *om apus lännü, ei sünni süvvä Hls*; *apu lõhn (paha hais) Krl || fig vana, kulunud, tüütav ärä seda juttu 'räägi, sie on jo apust mend VNg*; *läks juba apuks see asi (pulmapidu tüütas ära) VII; nali juba apus läind KJn*

2. halb, kibe, vastumeelne *tegi 'miele apust; kohe miel 'lähte apust, mina_i 'tahtu nähagi toist VNg*; *kõik appud sõnad 'luobid 'mulle suust 'vällä Lüg*; *Appu nägu ies, mis nüüd viga on? Jõh*; 'kiusas *teist 'ühte 'jooni, tegi teise elu apuks Khk*; *meel on nii apu ja sant, ei taha kedagi Juu*; *ta on alati apu 'näuga VJg*; *kõik õlid ühel nõul [tema valimisel], küll ta näele nüüd apuss lähäb Kod*; *kui elu apu, siis nyyr 'kaela KJn*; *temäl apu sõna ütte 'puhku suhun Krk*; *mjil um hapu Plv*; hapu maa 1. halb maa, "külma põhjaga (allikane) põllumaa" *apu maa pääl kuiva suvege olli vili kül'le pääl mahan puha, apu maa om keedikine Krk*; *tah 'hapna liiva pääl no midä kasuss Plv*; 2. (mõneks ajaks) sööti jäetud maa 'jäeti apu maass 'engäme [põld]. *apu maa es ole kava 'aiga 'seisen, ta üte 'aaste olli mahan ollu, visati vaist 'kaara 'pääle, vaist jälle lina [ilma väetamata]; ku lahep maa om, siis jätä maha, lase apumaa all olla, siis pane sõnnik pääle, küll siis rügä tule Krk || söim kuradi apu 'rätsep Kse*

3. s hapusus, hapu ollus, hape *eks need toedod, kellel ei ole sees 'soola ega apot, need ole magedad Kul*; *apu aab leevä 'kerkima ja 'käärima just ku pärmgi Var*; *mõnekord 'pandi [värvides] aput (äädikat) ka Tõs*; *apust on mage viel, ei kõlba viel apu 'kapsa suppi 'kieta VMr*; *magusad ei taha, apuda ei taha Kod*; *ta tõstak vaist tetti ilma sepäte, apuge Krk*; *apnale om mage (leib) Nõo*; *vana leib tule ärä võtta ja uus [taarile] 'pääle 'panda, sji ei anna enämb apud Kam*; [leib] *ärä vala onu, tyy om apund 'puuduss Kan || hapatus 'leiva appu. mõned 'keitäsüd appu 'putru, 'leiva appu 'putru; naha appu Lüg*; *leiva 'asten, sel oli appu sies, 'üeldi juurutus VJg*; *apund ajamõ (pimesikku mängima) tyy ol' 'apnõ ajamine; latsõ ajage no apund. 'pañti ütäl silmä kiñni^p, 'saisi 'ümbre 'tsq̄ri; läki^p apund ajamõ; 'apnõ ajamist tetti tarõn Har*

hapu|auk sõim *Missä, apuauk, 'jälle tegid. Va apuauk -- jät'is tyy pooleli Hää*

hapudus *apudus g -e hapusus leval on apudust küll Khk; ma 'keetsi maasikud. kuidas nende apudus on Kär*

hapu|hain hapuoblikas – Hel Nõo Ote V *Keväde jo aigsale latse 'naksi niidu päält apu'ainu 'suvve 'pištmä Hel; Apuainust saab ka ää rohiline supp Nõo; hubliga vai 'hapõhaina^p Har; külveti 'hapnõ haana 'šjmnõ^p 'aida, šõss tet'ti 'šyüki naist 'hapnõ haana lehist Rõu; hapuhain, kui 'syurmakõsõ otsah; 'hapnahaina 'ryyga keedetäss Se Vrd hapurohi*

hapukas *apuk|as g -a eP(-gas g -ga Rei, apo- Ris) M, -ass Krk Nõo Võn Rõn, appu|kas Lüg, habu|gas Kuu, g -ka; appugas Vai*

1. a hapuvõitu, pisut hapu kali on vähä habugas Kuu; piim 'tõmmand juo appukast Lüg; 'räimed oo apukad, 'soojas kuhas 'seisend Khk; 'Koarmad on kenad apukad magusad marjad Põi; sepikul oli apukas mekk 'juures Juu; apukad õunad, iad 'lahked Kod; apukas [õun], veini maik om tal man Krk; 'pähkne tupp -- kandsu mant om apukass Rõn Vrd hapakas, hapuke(ne)

2. s (taim) a. hapuoblikas apukad 'õitsevad juba; mina apuka 'sõõbija pole elu 'aegas olnd Kaa Vrd hapik(as) b. apukad olid jänese 'kapsad -- 'kasvasid lepavõsa all Krj

hapuke(ne) dem < hapu

1. a är mürähtü jo [piim], säänte 'hapnõkõnõ Se

2. s "metsõunapu" – Vil

hapu|leht hapuoblikas – Khk Mus apulehed, need 'aitavad 'süia Khk

apuma *apuma Kse Tõs lstk jooma pisi illi apub nüid Tõs Vrd appama¹*

hapu|oblikas hapuoblikas – R eP M T Se *appu 'optikad on 'niiskesed 'optikad midä appud on. neist saab üvä appu supp Lüg; apud obligud nee kasusid kaks 'jalga pitkaks, punakad rohud Khk; teene oo apu oblikas, teene oo muedu oblikas Muh; Suured, 'kõr-ged, kutsuti apuoblikud, tambiti puruks -- sellega määriti neid ihupuhastsi Hää; teesed on niuksed 'veiksed, mis 'üitakse apuoblikad, teesed on suured oblikad Juu; apuobli-kaid sai 'toorelt ka 'söödud Lai; apuobliku marnagu Krk; mõnen paegan 'pallalt apu ublik. apu ubliku plat's Kam; 'hapnõ^p hubligu^p Se Vrd habaoblik, hapik(as), apoblik, hapuhain, hapukas, hapu|leht, -opelgas, -rohi -opelgas hapuopelgas hapuoblikas apu opelga lehedest tehasse kevadi suppi Aud -piima|lähker pl Hapupiimalehkrid Pühalepa valla elanike hüüdnimi – Phl -rohi hapuoblikas apurohi one hüvä apu; apurohoõs te-hässe suppi; meie käesimä apurohale Kod -rokk kaerakile, ka rukki- või muust jahust (ja kartulitest) või leivataignast keedetud hapu puder – Jõh Põi Muh L Kei Lai Hls pooled odra jahud, pooled ruki jahud ja 'tuhlid koa, siis pannasse 'õhta -- 'apnema ja 'aetse omingu läbi sõela, see oo apu rokk Muh; apurokk apuleivä 'tainast tehasse Mar; apurokkasi oli, kardule apurokk ja kaera apurokk Kul; aga ega ta (hapurokk) 'kõhtus seesa -- see apu roka kõhutäis oo üle aja 'astuda mud'u Mär; mõni teeb või piimast apurokka Kse; 'tuhli apurokk. 'tuhlid keedeti ära, tambiti 'peenes ja 'pandi leiva kü-nase 'apnema. rukki jahu 'pandi 'ulka koa, siis 'aeti läbi sõela, 'pandi natuke vett ja keedeti ära Han; leva apurokk Var; Apurokk kõõgõ param magusa külmä 'viegä 'seüä Khn; apu rokk 'tehti leeva 'tainast -- nüid 'ööldasse leeva küisel Lai -roog hapurokk kaera kile ehk apuroog Mär; kilevile apu ryyg, suure saksa sõõma aeg KJn; kilõ vilõ, hapu ryyg, egä 'päivi saksa syyk Plv*

apus apus g -e Hää Saa kuuseokas kui kolmas kord kuuse apused maha tul'lid, siss akas lumi pakkima, siss ol'li lumel minek käes Saa

hapusus hapusus, hapu olek Kohetusõ hapusust 'kaete napoga^p 'mailmisega ja ka_tyyst ku_kohetus ol'l 'alla sadano^p Röp Vrd happus, hapudus

hapu|taigen (metsik) punane sõstar apu 'taigen ja make 'taigen; apu'taigna põõsass; mõtsa arak marja om apu 'taigne Krk

apval 'apval g -i, apve|l' g -lli hv jäätmel; sisikond Apvellid olid kopsud-maksad ja kõik sisikond Han

apvalt apval|t g -di kehvem vili apvalt on madalamad 'järku vili; tuul aas apvaldi 'iemale Kos

apvell → apval

***apõrdama** pr (ta) apõrdass lobisema, latrama om täl suunahk, apõrdass pääle Se ar → ära

ara¹ ara Rei Var KJn; g ara Hää, g pl arade Rõn haru Isa pani vigadi puuarade vahele; Sõnniguorgi ara on loudaukse vahel 'katki vaet Rei; Einaang 'ol'li -- kolmeaarlene - kaks ara ja peial kolmas Hää; [Kaevuposti] arade 'vaele 'paanti lingupuu 'käimä Rõn || aradest saadik (kubemeni) märg KJn

ara² ara reha - Vai Vrd aru³

haraga|lill (taim) härjasilm; kollane karikakar vahasõ lilli^p ristikh'haina sisen nyy omma vahase haragalil'li^p Har; haragalil'li^p, 'valgõ lil'likese^p nüüdü pääl Se Vrd harakalill -ninn (taim) karikakar - Har Rõu Vas haraganinni^p umma^p nigu karikagara^p, aga väiksembä^p 'äitse^p Rõu Vrd harakalill, harak-, haraku|ninn -ninnine a < haraganinn hñj kon tan haraganin'nine nisu, haraga 'niinne kõik' kotusõ_täüs Har -pai haraga pai om kõkõ pareb ruuk' 'kärni 'vastu Se Vrd harakapaju -pask (pinnasekiht) mñnõn paigan om adra süvütsen savi 'lõjtega segi, tyüd kutsutass nii haraga pask Har

haragliganõ haragliga|nõ Se, pl -dsõ^p Lut haraline meil om aiah sääne jallai -- väega om haragliganõ, suur ja jämme Se; suvinisu^p umma^p vahadsõ^p, pää om 'oktjanõ ni 'kuoni kasuss haragliganõ; haragligadsõ^p kaara^p Lut

haragu|tants "ühel jalal hüppamine; varvastel tantsimine" tands kate jala nuki pääl, nüit tandsit aragu 'tantsu Krk Vrd haraktants -kivi aragu kivi om 'väike, rusigu suurune. ta om tubja kivist kõvep, 'justku 'valge laas kunagi; aragu kivige võisit sa ka tule tagla 'külgi lüvvä Krk Vrd harakukivi

haragõ|lill ülane 'valgõ^p haragõlilli^p, keväjä 'varra 'häitsese^p, [kasvavad] võsa_alot-sit 'mýydä Plv Vrd haraklill

harahhama harahhama eksima, hãlbima; eemalduma tõbrass um ar harahhanu mant Lut Vrd harahtama, haratamma

harahhuma hara|humma Har, -u(m)ma Rõu, araomma Krl, ipf harahhus Lut; nud-part harra_o(n)nu Röp

1. eksima, hãlbima; eemalduma; silmist kaduma või kaotama Mi_harau ka_hulga 'rahva sisen üt'stõösõst är^p Rõu; voonakõnõ ar_harra_onu tõste mant Röp Vrd hara(h)tuma, harkuma, harpuma

2. võõrduma lal's om unõst ärä ara_onu Krl; varrõ^p õks [kanad] käve_sinnä^p And-rõsõ maa pääle, no harahu 'vällä^p; no_lt ärä_harahunu_ ja 'võõrass jäännü^p, no_i olõ enãmb jalagagi_käännü^p; timä harahu imãst ärä^p Har

***harahtama** nud-part harahtanu = harahhama harahtanu tõistõ mant är^p Vas

harahtuma *harahtuma* Vas Se(-*omma*) Lut, ipf (ta) *harahtu* Rõu = *harahhuma timä harahtu mi mant ar^p; lammass om ar^p harahtunu* Vas; *ol'limõ üteh a sis ar harahtommõ^p; tul'li õkva `nimme tõist tjjd õt `Petra ar^p harahtosi^p* Se

harakad pl *arak|a* Puh Nõo Kam Rõn, *h-, -a^p Räp, -u* Puh Nõo Rõn; *arakat* TMr; p pl *harakit* Rõu; ls *araka-* Hls Plv, *-ga* Se (punane) sõstar *meil om verevit ja kõllatsit arakit* Puh; *araka ommava verevä* Kam; *kevjä `saiva mehitse^p kõõ inämb mett, ku `uibo `häitsevä^p, kikõrpuhmu^p, vislapuu^p, haraka^p Räp*

haraka|jalad pl *arakajalad* halvasti kirjutatud tähed, kraakjalad – IisR **-katus** harimalkadega *katus `enne olid puud kaksite katuse arja peal, teene oli teene pool, `ööldi arakakatus* Juu

harakakene dem < *harakas üks arakake on teine -- `ööldi tüdrukud, kes niske narakas oli või edev* Lai; *kuivakõnõ kui haragõkõnõ* (kuivetunud inimene) Se

haraka|latv (taim) põldsinep – Mär ^{spor} Ha Jä Seatel'led ehk *harakaladvad* Mär; põllud *`koldavad arakaladvadega* Ris; *arakaladvad on pisikesed madalad, kollased õied `otses* Juu; *arakaladvad kollendavad vilja sies* JMd Vrd *harakelatv, haraklaba*

arakale haruliselt, (kahes) *harus teene pael kõib pooli kedra `peale, teene sii kahe arakale* Muh

haraka|liha hobuse kabja seesmine pehme osa, päkk – R Rid Tõs KPõ KJn Vas Räp *Ega sie hobusell kibe oleki ku jala ald haragalaha `vestedä* Kuu; *obosel `kasvab `jalga araka - arakliha u ~ varesliha van* Jõh; *arakaleha on kida, kidaleha, seda lõegati natuke ära, kui narveldasid* Rid; *arakaliha lõegatakse kess `paika `kapja ää, see on `pehme liha, võtab obose jala ellaks* Juu Vrd *harakliha -liiv araka liiv on `valge liiv mere ja järve `äärdes* Lüg -lill (taim) härjasilm *harakalil' -- valgõ `häelme* Plv Vrd *haraga|lill, -ninn, harak|lill, -ninn -mari* hel pl (punane) sõstar – Hls Nõo Plv Räp Se *haraka mara^p läävä^p vereväst, ku `val'mest saava^p. mõnõ^p läävä^p vahatsõst; harakamarost tetäss `veine* Räp Vrd *harakad, harak(u)mari*

arakane *araka|ne* g -se – Pha Jaa Põi Muh haruline *siis saab kahearakane raud `senna otsa pääle `pandud [adra vandale], mis mulla `sesse lähäb* Pha; *kolme nelja arakane puu o taku argiks* Põi; *arandil oo arakased lehed; nee linad o `mitme arakased, kolm neli aru ühe varre `otsas; tie oo kahe arakane, läheb `kahte aruse; kesk `paikas `olli [Muhu põllet] kahessa arakane mänd (ornament)* Muh Vrd *arakane, arakas*

harakane *haraka|ne* g -se a < *harakas* Küll sa oled igä *harakane, muud ei tie, ku vahid `peilist* (edevast inimesest) Kuu

haraka|oblikas (umbrohi) *`Meie `väljad on arakaoblikaid täis* IisR **-paju** *araka-paju on `uopis pisikene paju, pika `kitsa `lehtedega -- tema seisab nõnnagu tikerpuu põesas; `enne sai neist arakapajudest `luuda `tehtud, tuuli `luuda* VMr Vrd *haragapai -ränni* *harakaränni om `valgõ ränni. harakaränni ei pruugita pal'lo kohegi^p, tyyd ei olõ kah pal'lo* Kan; *haraka ränni um `valgõ ja `sel'ge, ilma sõmõrada^p, a pudõness `rohkõp, kui tõist ränni ess olõ^p, sõss suurõ vaivaga_tetti `tyyga_ka iks tuli üless* Plv Vrd *harak(u)kivi*

arakas *ara|kas* g -ka haruline männal oo *arakad käbid, kuusel oo libedad* PJg Vrd *arakane*

harakas *ara|kas* g -ka hv S(-g- Muh) L, KPõ Iis Trm, -k(as) g -ka R(h-, -gas) Kuu, g -ga Kuu Vai, n -ka VNg Vai) KLõ; *ara|k* TMr Võn Kam g -ka Kod Hls T, -ga, -ka V(h-), -ga hv Khk Hi, g -ku Saa Rõn San, -ku, -gu M, h- Krl, g -gu, h- Se Lei Lut Kra; g -ke Ris(ls) Ote, -gõ Plv(ls)

1. (lind) a. harakas (Pica pica) Aragas on külävahe ja `lauda taguse lind (elamute lähedal) Kuu; araka sagata aja `teibass, ei nüüd üvi ole VNg; kiitsakas või arakas Mih; arak kätsatas aia `teibas, tõi uudissõnumid Saa; kui arakas kädistab, siss peab `käsku ja õnnetust `tooma Rap; keksib nagu arakas müeda `oue Kad; kui arakad sagatavad, siis tuleb saksa sõnumid VJg; kui arak aia `teibän kärissäb ja särsutab, tuleb varsi võoras Kod; ma pia `kargame siin ümmer ku arak Krk; arak om kirriv, pää om must ja sjiivä om `valge kirivä Nõo; harak `naksi käd'sistämmä, no^p nakass vahest `vihma `saama Har; Ega harak hüä t'sirk ei olõ^p, timä tyy õks alasi `halva Rõu; harak -- ärä_{kanid} k̄õik' [kana]muna^p; harak liinah, hand väläh = aida võt'i om lukumulguh; `korgõp ku koda, madalap ku regi, `valgõp ku lumi ja mustõmb ku hüd'si = harak ku `lindass Vas; haraga käävä^p, saa külmä ja sato; harakalõ halu, varõssõlõ valu (õeld lapsele valu leevenduseks) Se || fig Sa olid siis viel harak `aia`teibäs, ku `hargiega `künneti, ei sa `iie vanust `asjust `millist midägi Kuu; `Ninda `kaua ilus `tütrik majas, kui arakas `aia`teibas (lühikest aega) Lüg; ea nakitseda nagu arakas sea `selgas (teise peast täisid otsides) Juu; `kargas teisele [sõnadega] kallale kui arakas (ägedalt) Lai; mis sest nõnda kahetse tääd (esimese lapse surma), edimene saa iki ürtel, arakil Krk; sji kääsätäp nigu arak aid `saiban (lobisejast) Nõo; Tütärlaits käigu nii ruttu külän kui arak aidsaiban (kiiresti) Ote; ei hiir(t) - rott(i) ega harakas (harakat) mitte keegi, kedagi (peam loomadest) `ninda tihi `aida et ei `pääsi `iiri `eiga araka läbi VNg; puol `krunti on just [karjamaaks], ei käi säält iir ega arakas sies Lüg; käisin seal, ei näind mitte `iiri ega arakast Juu; minul ei õle küll `üste iirt egä arakad. aga `karja pian ike minema Kod; seante `väike ivak, säält es saa ürtel ega arakil Krk; täl om nii `väike mulk `jäetu, siist ei `pääse rot't ei arak läbi Nõo; Ei hiirt ei harakat, k̄õik vakka Röp; harakat lask ma varastama, teise seljataga midagi tegema haraka `laskija, niisugune krepsauk, laseb haragast (abielurikkuja naine) Kuu | Jaanipäe tulad ljõnnalised `Kihnu muruarakast `lüemä (coitusest) Khn b. (merelind) meriski - Põi Muh Emm Kse arakas on mere `randas, kiri lend, `pitkade `jalgadega, allid munad Põi; arakas oo mere lind; aragal oo punane nokk ja punased jalad Muh; Arak teeb oma põsa randa kruusipeendra pēele. Araga munad aa -- pruunisi täppisi täis Emm Vrd arangas

2. teat küla elanike pilkenimi Hara haragad (Hara elanikud) Kuu; Eest ära Ao arakad kui Rakke rikkad tulevad Koe Vrd aralane

3. haru; haraline ese a. rebase äнна (teat taim) `moodi, `seuksed arakad `kül'gis Aud b. puust hark, abivahend õlgkatuse tegemisel seal [katusel] oo `jälle üks puu-arakas, kus vahele [õle] vihk saab `pandud Mih c. puuvankri "seasuu", millest vanker keerata andis arakas oli niisugune nagu `lantpom, aga iest oli ots `lõhki, sie oli puuas-sidega `vankrel; `Siasu (seasuu) on sie sama kui arakas Hag Vrd hargiline, hark d. harkadra osa arakas se `oidis sahkvarred laiali Juu e. aasniite tegemisel kasutatud abivahend, haraliste otstega puuklots, mis hoiab niiejalgadel varvad sirgu roobi `varbade vahel oli arakas, et niied roobi `varbasi kokko ei `tõmma. seda arakast sai natuke aaval edassi lükatud, nii kuda niie tegemine läks Mär; kui `jalge peäl `niisi `tehti, arakas oli `keskel, et niied mõnest kohast vägä `loiko ei jää Juu; ja ei saa `niitse `sil'mä tetä ku arakut ei ole, varva `tõmbava `luuka. arak om kes oiap lak'ka varva Nõo; nitsete roobil om arak vahel; silmä varb pandass arake `sisse Ote f. hui, puust lauake niiesilmade tegemiseks - Tor Hag g. soalipits - Har

4. (õlgkatuse) harimalk `tehti õlekatus, `paidi arakad katusele, `oidis õled `kiinni.

harakasaba

nende peält oli puust vöö läbi, mud'u nad ei seist Juu; kôigilô katuseile, mia ol' napu katusô^p `olli haragô^p Har

Vrd harakjalg

5. võrgukudumisviga, kaks silma kokku kootud *ko panô_i* tähele `kôrdapit'i, sis `veiga kuat haraket `sisse; harago_lôigatasô peräst ar `vällä Se

6. vahuharjaline laine meres kuhu nüüd viel sene kibuga lähed, arakad juo meress; juo arakad `lendavatta VNg

haraka|saba (taim) "hall, ümmargune, visa niita" vana kova harakasaba hein; `Olgu aga vigasti mes arakasaba ottab Kuu || arakasaba rohi Plt **-vatt** söim arakavat't, `kaltsus `riides Mar

harake|latv *arake ladv* "odra sees kasvav taim" – Ris **Vrd** harakalatv

arakil, **-i** *arakil* Tor, **-i** Kaa harali Öumpuu oksad oo nii arakili kasund, peab neid natikse kurtima Kaa; (kirja)tähed arakil ja irakil Tor

harak|jalg pl *arakjalad* harimalk – KJn **Vrd** harakas **-kaar** liivkaer musta kaara vanast kutsuti arakkaara, musta peenikse terä, sõkal olli must, mõni olli `valge, kirivese Krk **-kivi** *Harakkivist* pal'lu asja es saa, andse tuld küll, aga nii häste es anna San **Vrd** harakukivi **-laba** (taim) *araklaba* one üks sigenejä rohi; `irnsass o `ermed araklava täis, tämä o pulgeline; araklaba eelitsused one `val'kjad kõllased Kod **Vrd** harakalatv **-labane** a < araklaba õdrad ku one araklabased, sõõlutasse ärä, jäeb araklaba `piäle [sõelale] Kod **-liha** *arakliha* hobuse kabja seesmine pehme osa, päkk – Jõh Äks **Vrd** harakaliha

araklikalle harali *ajad oma sõrmed nii araklikalle* JJn

harak|lill (taim) a. karikakar *Haraklil'l kasuss nurnô ja_kraviviperve* pääl. Häiermäl om `keskel kõllanô `süämekene, ümbre omma `valgô_lehekese^p. Pohma `kaupa kasusô^p Har **Vrd** harakalill b. ülane *Harak`lil'le omma^p kõik võsualusô^p täüs Vas* **Vrd** haragõlill

arakline *arakli|ne* Pha VII, pl **-sed** JJn haraline see arakline on ark VII; viht tehakse vanast puust, vanal puul on oksad araklised JJn **Vrd** aarakline

harak|mari hel pl (punane) sõstar – M Nõo Rõn *siin om ää arakmarja -- musta om sitigu; `valge `sõstre; vanast olli ike arakmarja; mõlsa arak marja om apu `taigne* Krk; *sij arakmarja puhmass om ôge `suuress `võrsenu* Nõo **Vrd** harakad, haraka-, haraku|mari **-ninn** (taim) karikakar *Vana^p inemise `kutsô^p harak`lil'li harakninniss. Harak`ninne om osa `valgõid, osa vahatsõid; säääl kon vastanô ristikhain külvet säääl kasusô_harakninni^p* Har **Vrd** haraganinn, harak(a)lill, harakuninn **-tants** Lasg ninda ilusde soesörki, sigatrahvi, araktantsu Hel **Vrd** haragutants

haraku|kivi *araku kivi, tulekivi `taoline* Krk **Vrd** haragukivi, harakaräni, harakki-vi **-mari** pl *arakumarja* = harakmari – Trv **-ninn** pl *arakuninni^p* Krl, *aragoninni^p* Lei = harakninn

harak|händ *Oll uhkô mjjs, harakhand* ("saterkuub") säläh, lakirovna jalah Röp **aralane** Hara küla elanik nied aralased ja `virvelased ja nied olid `kanged `nuodamehed Kuu **Vrd** harakas, arglane²

aralde, **araldi** *aralde* Kuu, *aral'di* Trm areldi, aralt `Lapsed siis aralde `vastand: Küll on `meie kohud `tühjäd! Kuu

harali *arali* Jäm Khk Kaa Emm harali, laiali, (kahte) harru *einpillil on `putkad koes lehed arali aivad* Jäm; *tursal pole muud midagid kut maks, nagut püksid arali, tursa püksid* Khk; *Poiss kukkus jääaugu peel pitka, kääd-jalad jähid arali* Kaa; *Puust*

tehet arali jälgadega pukk Emm Vrd aarakalli, aarakil, haarakilla, aarakille, aarali, aarikalle, aarikalli, aarukalli, arakil(i), araklikalle, araveli, areldi², arevil(e), arevili, harevilla, argakille, hargih, hargikala, argikile, hargukillõ, arguli, hargulõ, harguvalla, harukalla, harõvalla

aralik arali|k g -ku arglik - Khk

haralik arali|k g -ku S(-lik, -lek Hi, h- Phl, g -gu Rei, -ko Emm) Hää Saa Pil M San/g -gu/

1. a, s haraline, haruline *konna ossad, aralikud rohud*; *Kut tina `külma vette valati lei araliku `väila Jäm; nii aralik oks, mette_b lehe liidi ala Khk; kahearalik ang VII; tõrva hark on suur haralek loom Phl; aralik küla Saa; võtnd ao virnast kolmearaliku ao Pil; kaara om `äste araliku ja teräste Krk; `oslik vai aralik puu; puu aralik San*

2. hoogsalt tegutsev aralik saab iga `tõoga akkama Jäm; siis oled ühe töö kallal aralik, kui sa paned `nelja `risti, keed laial, siis tuleb ka tööst midad `välja Khk

haralikanõ harali|kanõ g -katsõ, -ds- Rõu, -gaanõ, pl -kaadsõ^p Se haraline taal um illoš haralikanõ juurõkõnõ, taa lätt kasuma; kuslapuu -- haralikadsõ_ `tsäklkadsõ^p lehekese^p Rõu; nyu (ohakad) kasusõ haralikaadsõ^p ja suurõ^p Se Vrd harõlikanõ

haraline araline Rei M(-lin Krk) T, araline, -lene Sa L K, g -se (-tse San); haralinõ g -dsõ, -tsõ Se, pl -tse^p Kan a. a haruline, harudega me kutsume [orasheina] sii sõrgrohuks, suur aralene pea on `otses VII; üssil on kahearaline keel suus Kul; aralene ja sarviline känd Mär; mõni oo aralene koonega (lõua otsas on lohuke) Mih; kevadine lamma on araline (lahja, kondine) PJg; jõgi läks kahe araleneks Vän; Lõög `olli kahearaline Hää; ma tegin neid [kootud tekke] igate `moodi, aralesi `roosisi ja Juu; `juukse otsad on aralised VJg; kahearalene ang oli, kolmas aru oli päkk Äks; araliste `kirjege `üüke Trv; kate araline puu ja `kangest `okslin Krk; [piibu] `vanduss `olli serände araline, püp `olli tõõse aru otsan ja va's `olli tõõse aru otsan Nõo; ku lina om õrre, siss om ta araline, sis om tal pal'lu kugarid otsan Ote; põdrasarvõ haralitsõ^p Se || fig tige, õel enne `vihma siis oo [kirbud] kõik naa aralised -- amustabad Mih b. s fig üks araline (euf konn) oli `mõrdas, ei muud põlnd `ühti Kul; kas sul täna `yüssi araldest (meesterahvast) käis ka KJn Vrd aarakiline, haaraline, haragliganõ, arakiline, haralik, haralikanõ, harglik, arglikanõ, hargline, hargõline, arkiline, arklik, harklikanõ, harõlikanõ, harõline

araliselt adv < haraline punutud kütke oli. linadest punuti, kahe araliselt Lai

aralt aralt Põi, PJg kartlikult, ettevaatlikult *Jalg ikka `aige veel, astub nii aralt Põi Vrd aralde, araldi, areldi¹, arelt, argelt, argest*

arama mis te irade ja arade (kärate, mürate) Saa

arand¹ arand g -i Khk Pha Muh aedvaak (Inula helenium) arand, need olid suuremad, suured laiad lehed. arnikas oli `väiksem Khk; arand, kollakad `tupsus õied, umb `aigete `ümber pannakse Pha; arandi `juuri keedetse kui kusi kinni oo; arandil oo `valged `õitsed. õllega keedetse ne juured ää; arandi juured o suured `pärssis punakad juurikad Muh Vrd aalant

arand² arand g -i Mus Põi; pl arand|id PJg, -ad Vän, -ed SJn; arand|as g -a SJn

1. hrl pl painard ree paenatid - arandad van; käesid -- aranda puid `toomas Vän; `enne vanaste olli ree laut, aranded `panti piale ja malgad kah, muud `põhja põlnd; Arandad õõnistasse kahe koha pealt õhukses -- õhuksed kõverad kohad lähvad ümmer kodara kaela SJn Vrd arangas

2. pooleks lõhestatud puu (haaramiseks) arandiga `käändi õun puu otsast maha

Mus; *Kepi ots`aeti`luhki, pisike pulk vahele. Poisid püütsid arandiga`ussisi; Räämed on kangest soolased, süües jääb suu lahti kut arand Pöi*

arangas arang|as g -a L Ris

1. (lind) harakas; meriski arangas, karede peal muncvad, kaks vôi kolm muna Rid

2. hrl pl painard tamme, lemmerga vôi paiu arangad Mih; arangad keevad kodara`otsa, arangatega seesab regi koos Tor; arangad ol'id auru sees käänatud, `õõneks`tehtud pesad ollid, need läksid kodarate`otsa Hää Vrd arand²

arap arap g -i Lai, aarap Äks; g a|rapi Trm Ksi KJn(aä-), aarabi Koe (lippkaer) arapi kaeral õli ripse nigu obuse lakk, rippus ühe poole pial Trm; viimane sort oli, kaera sort oli mul`valge aarap, `rooste`kindel oli ta veel Äks; arap kui sai`küpsest, siis oli nisuke kollakas, aga maa kaer on`valge; arap`kasvas nõnna jämeda kõrrega ja tugev kaer; `valge kaer`õöldi ehk arap Lai

ara|paljakas viljas elunev lastehirmutis Arapal'lakas oo ernis Mih Vrd alapaljakas

harask harask g -i haraline, haruline ese Tek'k luvva niu`mändse haraski Vas

arasku ar(a)-šku, arasku (< arä usku^p) a. ära usu, ära võta kuulda kääñku_i, arä_sku_i ("hõikab eit vanamehele, keda ahvatleti nooremate poolt teelt kõrvale käänama") Se b. muidugi, loomulikult (naljatlust naljatamisi tõeks tunnistades) tapi ar sada jänest`luidsa hannaga^p -- arä_sku; müü uma naase laadoh maahha -- arä_sku Se

harasköllöma harasköllöma vigurdama, tembutama misa_tah harasköllöt -- timä vigurdöllöss vai tembutass vai`karglöss Plv Vrd haresköllöma

araskätt → äraskätt

araspidi → äraspidi

haratamma tn pl haratamise^p eksimine – Rõu Vrd harahhama, harahtama

*haratuma ipf (ta) haratu Rõu eksima lat's lät's haratu kotust är^p Rõu Vrd harahhuma, harahtuma

aravat → aravet

araveli araveli harali, laiali; harki ku laits`kussi, siss latsele üteldi et, aa jala araveli, muidu kuset kindsu ärä; tyü liiv ja vaik ois nyü arjasse`lak'ka araveli Nõo

ara|vereline arg, pelglik aravereline kardab`kõiki`asju Lai; ara vereline inime ei`julge`üüsi`keiä üksindä KJn -verine aravereline sie oli`niisugune ara verine, ei saand`üösel magada Kuu

aravet arave|t, aravõ|t', arava|t' g -ti p -tti, aravõt|i g -me paadi (maalaeva) esitäävi pikenduseks pandav püstine 1–2 m pikkune puu, mille külge kinnitati vastu tuult purjetades raapurje nõöre Aravõt'i oli ümmärgunõ puu, käevarrõ`suurdunõ vôi -- Aravõt'i oli puöl`vjõltu [paadi] ies`otsas`püstü; Piästä kårdpael aravat'i küljest`lahti Khn

arb¹ arb g arva Rei Krl(g arba) Har, arb hv Plv; arb g`arbe, `arve Kuu; n, g`arbõ Krl

1. arm, haavaarm`rouge`arbed Kuu; aavast jääb arb taha Rei; ega poka^p muialõ`arbu õi jätä^p ku`palgõ pääle^p õnnõ Krl

2. kriimustus; joon; soon, süvend nüüd olõ ma suurõ arba tõmmanu kindsulõ Krl; käsi om`arbu täüs;`veskikivil`tsaetass arva^p`sisse, minga jahvatõdass; lehmäl omma sarvõ päl arva^p,`mitma piimäga timä om Har || pragu, mõra kausil om arb sisen Har

arb² arb g arva hv Krj, Pöi Muh

1. van perele määratud osa külakogukonna ühismaast, lapp, siil mitu `arba teil põllal oo; suos olli kuuskümmend `arba [heinamaad]; eenama arvad igal perel. iga arb olli oma nimega; muja arva vahede `peale `ollid koa õuve märgid lõigat; kolme `aasta takka neid `arbu vahetatse; nüid `aeti arvad `ühte kokku, nüid o ruut Muh

2. ?lattaia tugiteivaste vahe – Muh

arb³ arb g arbu Jõe ?Hel; n `arbu, -o Vai

1. nõidus, nõiatemp (haiguse ravimiseks, varga selgitamiseks jne); nõiduseks kasutatud ese(med) siis on küsitud arbu kääst, et kus kohas ta on. ehk on ta vies? ja vie `piaie arb akkand `käima (kadunud inimese otsimisel) Jõe Vrd arbutus, arp

2. ? halb, kuri alb, arb inimene Hel

3. liisk, loos Jo tuodi soa sonumi, soa arbu annetie rhvl Kuu; `arbo ottama; [paberi] `rulli sies oli `märgitü. kenele `johtus `arbu, sie sai sene `assa omale; `arbo oli `tühjä Vai

· arbandli → armpant

arbanõ `arbanõ jooneline, jooni täis kel käsi `väega `arbanõ, tyyl om halv elu ilman Har

arbeldama arbeldama van Lai, Krk(arbelteme) Ran Nõo Ote talitama, toimetama, askeldama; korraldama ega siin `pal'lu ämp arbelte ei ole, leib om `kasta ja toa koriste; ma lää `sõjni arbelteme (pesema ja vajutuse alla panema) Krk; mes tost elust kasu om, ku sa enämb `endä esi ei saa arbeldada Ran; ommukust õdakuni arbelda, periss ärä väsitäb; mugu arbeldap pähle `asja jün tõist taka, midägi ei saa ärä tettuss; arbeldada vai angeldada Nõo Vrd argeldama

-arbeline Ls rõugearbeline

arbi|andja = arbuja arbi`andja and vett, `suulõ, kua kõnõlass `suulõ päle, kua kõnõlass `tsukri päle, kua sibula päle, mõnõvuori saa abi Lut -baaba = arbuja arbi-baabalõ viiäss `viina ka? Lut -kabene = arbuja arbikabõhhõnõ mõist sõnnu, mine_ ta manu? Lut

arbile `arbile, `arbilõ, arbilõ tyyl lät's vana baaba poolõ `arbilõ (targalt, posijalt abi saama) Lut

arbima `arbima, (ma) arbi töötama äi viisi `arbida, äi viisi teha, oeab oma `laiska ihu Khk

arbi|mees = arbuja `arbja kutsutass ali arbi|mees ali arbi`andja Lut

arbitama arbitama Muh Hi(-d-) L Khn KPõ Kõp Lut, arbi- Iis Trm, `arbi- IisR

1. a. toimetama, korda seadma, korraldama, parandama ma tulen õte isi arbitama, ega te muedo `õigess saa Muh; põllu väräv o katti, tahab arbitada Kse; Tyüyd tjjb, toimendab - - arbitab, arbitaja inimene Hää; ema arbitab vana sieliku ribu Kos; voki kepsuti `väntab. lase ma arbitan teist Kad; arbita seda `riista natuke VJg b. (kellegi eest) hoolitsema; (kedagi) hooldama, ravitsema; toimetama, talitama (loomi) Loomi arbitama Vig; naesed arbitasid isi `endid [sünnitamisel] Kir; kui olen `aige, siss tule ja arbita mind Kos; `võt'sin (tapsin) jäneksed ära - - kes neid jänekseid vel akkab arbitama JJn; `mindakse teist arbitama. sie käib `arstimise `kohta kua Koe

2. posimise teel ravitsema – Trm Lut arbi`andja arbitass - - kaess mustast raamatust Lut Vrd arbuma

3. karistama, lööma küll ma sind (last) arbitan Kog; ma tahan sind arbitata, kui sa `enne põle `larpi suand VJg

Vrd arbitsema, arbutama, arvitama

arbitsema *arbitsema* ravitsema – Sim **Vrd** arbitama

arbja → arbuja

arbu|eit arbuja *imestuse* `vasta olid omad rohud kua, neid sai arbu `eitedelt ja `tuatidelt Kad

arbuja *tn* < arbuma tark, posija, kaardipanija – VNg Lüg Se Lei Lut *siin Nigulass oli ka üks* `arbuja, *löönd* `kaardi ja `vahtind kääst, `kuida `kellegi elu `lähte VNg; *vanast* `ül'ti `arbja, *no üldäss arst* Se; *tyy* `k'äüless `arbd'il; *arbd'ilõ ant* `veižid raad *kanõbit*, `villu, `kiindit; *arbd'a kaess* `t'sukri_pält, *arbd'a* `kaie vjž_päle -- `veina_päle; *kajuarbd'a* (veesoone otsija) Lei **Vrd** arbi|andja, -baaba, -kabene, -mees, arbu|eit, -katsuja, arbus, arbutaat, arbutaja, arklõja

arbuja|sõna nõia-, lausumis-, posimissõna `arbd'asõnnu ei taia^p Lei

arbu|katsuja arbu `katsuja = arbuja – Kad

arbulene *arbulene* g -se sulglõhine *arbulened* lehed (näit kummelil) Hää

arbuma¹ `arbuma R, `arbuma, (ta) *arbus* VJg Iis; `arbmene Se, `arbmene Lut

1. nõiduma, nõidusega selgust tooma, ennustama, ravitsema `aida `võl'mega on `arbutud ikka Hlj; [arbuja] `arbus `asja üles, *näd sain ädäst* `lahti VNg; *mies läks* `arbus, *kie võttas tämä raha; minu isa öde* -- `arbui `asju üles, *mis kenelegi tulema pidid* Lüg **Vrd** arbitama, arbitsema, arbutama, arguma¹, arpuma

2. liisku heitma; loosima *akkamo* `arbuma, *paberi* `rulli `tehti, `rulli sies oli `mär-gitü Vai

3. *hv* välja mõtlemine (peam koerustükki) – Iis

arbuma² `arbume, (ma) arbu teistest eralduma *mea arbu ärä* Hel **Vrd** harpuma

arbu|taat = arbuja – Kad

arbutaja = arbuja *eks arbutajad teind* `arpu, *et ädasid minema ajada. vahest suitsetatti linast riiet* Kad

arbutama¹ *arbutama* HJn Kad Sim, *arbu-* Trm, `arbu- Kuu

1. a. võluma, ära nõiduma (näit tüdruk poissi) – Kuu b. posima, nõidumisega parandama *ema* `arbutas oma `jalga Kuu; `enne arbueided ja taadid ikke arbutasivad, *kui mõni luom jäi* `aigest ehk `miski muu äda oli kellegil enesel, *siis arbutati* `tervest Kad **Vrd** arbuma

2. parandama, kohendama, terveks tegema *püksi tagumik on vile, tahaks arbutatta* Kad

3. karistama, lööma, ergutama *tarvis* [poissi] *natuke arbutatta; arbuta natuke obest, et sõedab rutemast* Trm

Vrd arbitama

arbutama² *arbutama* Puh Nõo

1. harvendama *kaits kolm* `kõrda *tulep* [peete] *arbutada, enne kui na ütsikuss* `jäävä Puh

2. võõrutama *Tahab last rinnast ärä arbutada* Nõo

arbutus nõiatemp, nõidus *tegi arbutust püünistesse* Kad **Vrd** arb³

ardam `ardam g -i (pukk)tuuliku tiiva roog [Tuuliku] *ratta* `ardamid *tammest ja kasest. `Ardami lauad männist ja kuusest* Pöi **Vrd** haardam

arde `arde van õlg *kui* `püssü `lassa, *siis* `panna `laadi `arde `vasta; `arded *ki-vistad; `toine mies avitas* `vergod `selgä. `üeldi *viel: tuo* `ardele! *vai: avita pihale; `arde* `päälne Vai

arde|lapp òlak 'soldatil on 'arde labid Vai **-luu** abaluu 'arde luud 'onvad piha taga Vai

ardenn, -i 'arte·|n g -úni Lai, -nn Jõh; g 'ardeni VNg ardenni tõugu (hobune) 'ardeni obused 'onvad kabukajalad VNg **Vrd** ardõnka

ardu 'ardu SJn Kõp M(ardu Pst, 'artu Hls) van varjualune, hoonega külgnev kuur (panipaigaks või loomade hoidmiseks) mul puud 'ardus SJn; sea 'ardu Kõp; üte tõise 'yyne 'kõrva tetti ardu Pst; 'ardun om ani ja kana, sji 'olli ýst 'valla, looma 'jyysive 'sinna; 'ardu alutse pannas 'riistu, 'raami, rji, ratta Hls; seina 'ýjri tett mõni 'ardu, kos siga 'panti või obene Krk **Vrd** ardu, artsik¹

arduke dem < ardu arduke tetti räästa 'alla Pst; sia laudakse om 'urtakse - 'artukse Hls; arduk -- põhk 'panti 'sissi 'sinna Krk

ardus ardu = ardu - Hls

ardõnka ardõnka = ardenn ardõnka -- jämme hopõn, kõva hopõn, timä kisk üt'sindä? ni pal'lo ku määnest kat's Lut

are, -l are Jõh, ad arel Lüg Jõh IisR; pl ared Jõh IisR

1. pühadele järgneval päeval, pühade järel perä 'jaani 'päivä akkame 'einamal 'käämä, 'jaani 'päivä arel Lüg; pühäde arel, sie on 'pääle pühäde, kõhe ligi pühäde; kuusk 'viedi kõhe pühäde are 'vällä; Pühäde are siis tüäd ei 'tehtud, 'ulguti 'ninda samate pühä 'riides Jõh || järel; paiku 'Armastuse laps tuli mõnel kõhe 'pulmade arel Lüg; 'Jõutsin 'Jõhvist kodu just videriku arel; Eks 'jaanibä - -pae arel ikke tulete IisR

2. argipäev Selles majas tehasse tüed nii ared kui pühäd; Sene 'serdukaga ta käib pühäd ja ared Jõh; Kõva tüömies, 'olgu pühäd või ared, ikke 'leiab 'miski tegemist IisR

Vrd arg, ari¹

arelane pl arelast Are elanik - PJg

areldama areldama KuuK Koe

1. teovõimeline olema; suutma teha, toimetada laps akkab jo areldama; sai areldajaks (hakkas iseseisvalt elama); 'aige akkab ikke areldama kua juo Koe **Vrd** arendama

2. ?julgema, sõandama ma ei areldanud, ma 'kartsin arstile 'rääkida. ma 'kartsin 'arsti KuuK

areldi¹ areld|i Kuu Lüg Jõh Juu Koe Sim VJg Kod(aareldi) Lai, -e Kuu Kad Kod

1. aralt, arglikult, ettevaatlikult 'Astub areldi 'nindagu kass 'mārgā maad 'müõde Kuu; 'kardab. tuleb, ei tule -- siis tuleb 'ninda areldi 'tõine Lüg; arelde 'vaatab, 'pelgäb; laps akanud areldi sel'jetämä Kod **Vrd** araldi

2. vastumeelselt, isutult kui tāmale ei õle 'süõmine miel'd 'müõda siis võttab tāmā 'ninda areldi nagu 'nilpsib 'vaide Lüg; süüb arelde vere 'leibä. tāmā ei taha Kod

areldi² harali, hõredalt, harvalt puud on nii areldi üless 'laotud, üks 'väl'las, teene sees Juu

areldi-vireldi Ei tia mis tal õli, nüüd ikke nosib juba areldi-vireldi [süüa] ("aralt ja vaevaliselt") Jõh

harelg harelg g -a kekats, kergemeelne sai üt'e harelga 'hindäle naisõss; üte_harelg? umma? qnne, mutku 'lindasõ? pidost pitto Plv **Vrd** haresk

arendama aren|dama Emm Rei Mar Mih Hää Ris Juu Kad Kod Ksi Lai VIPõ M(-deme, -tem[e])

1. töövõimeline olema; seadma, korraldama; toimetama, talitama; korrastama; korras hoidma, koristama, puhastama 'tarvis kokko arendada (töö lõpetada, koomale

arendus

tõmmata) Mar; arendasime `entid uie maja `sesse Mih; Võtab pää kirjuks -- sa_i tää, kudas `kõike ära arendada Hää; arendame täna selle tüö ära Kad; õles ta -- õllud `varjajass ja nõuss ja toess, kunni ma õlesin ise suand arendajass ja vanemass Kod; kui ta (haige) juba arendama akkab küll ta siis suab `tervest Ksi; [see vanake] on teesest natuke arendajam (kõbusam) Lai; veikest tüdrukud `õeldi koogitegija -- kui ta juba arendaea oli Plt; Küll on raske, kui see inime nii päratuks jääb, et ta isi ennast enam ei arenda Pil; laps mõstab ju ennast isi arendada (silmi pesta jne) KJn; ma arenda (koristan) kammerd Trv; arendeb oma `asju ja, `sääjab ilusti neid Pst; arentive (pesid) neid `nõusid Krk; miul om siin arendemist, `säädmist, kohendemist, miul ei ole midägi periss tyyd Hel Vrd areldama, arjendama¹

2. jõudma, suutma; viitsima, tahtma äi mina arenda änam üles tousta; Äi arenda kõvelõnki sirgu vidada Emm; ei arendand sugugi `käia Rei; ta (haige loom) on nõrk, ta ei arenda Ris || Et võib üks inimene ometi nii arendamata (saamatu) olla Emm

3. (sukka) alustama, looma ma arendasin tänä koa suka ülesse ~ lõin ülesse Juu

arendus Äi ole niipalju arendust ("iseseisvat iseloomu") et oskaks teiste seas seista Emm

arenema¹ are|nema Jõe Lüg Krj Pöi Emm Kul Mär Saa Kos VJg Nõo Kam -nama Vil Trv, arõnõmma Har Rõu, nud-part are|nu Kam, arõ- Har; (järk-järgult) kujunema, tekkima; edenema, edasi minema meri on niipalju vähenen, et se Saaremaa on merest `välja arenen Krj; ja siis ta (tuulik) arenend aga nad_s ole_s esimese korra sedamoodi koa mette. kõik on asi nii `kaugele arenend Pöi; neitsi on pärast arenend sõna Kul; tüdrugud `pioga `laotasid [sõnniku] laiale. aga siis, viimäti se arenes `vällä ja siis, `arkidega `laotadi Mär; siis akas ilm arenema miu `põl'ves Saa; kui pal'lu selle aa siis on ilm arenand, `riided ja söögid, poha viimäne Vil; ma_lõ nii `kuuldanu, et `lämmägä tegüness looga `lõyyä `lontõ `sisse vii `sisse, pärast säält arõnõss kihulanõ `vällä; tyy asi võid `kaugõ arõnõda, kooni `paari saava^p Har || `iuhka on juo ära arenend, lähäb `sinne `riista `põhja, saab `käinest Lüg

arenema² arenema Jõh KuuK, arene- Hls, nud-part arenu Ote harjuma Areneb ükskõik mis `asjaga ära, `tüöga ehk `miski `muuga Jõh; ku obene ei ole pal'lu üvvä saanu ja ei ole arenu `saama, siss tuleva üire Ote Vrd harinama, harinema, harinuma

arenema³ (ta) areneb Juu, arenemä Kod, arenema, da-inf areneda Trv, (nad) areneva hv Nõo, (nad) arõnõsõ^p Kan hargnema, harunema areneb üsna isi see sõl'm Juu; serv on ärä arenenud; `toimne kangas kõege `rohkem areneb; lõng `rakneb, akab arenema Kod; sukk üles arenu Trv; mõni sukk areneb, aga mõni ei arene; villatse suka areneva kõik Nõo; `käässe piät `panma kummutusõga, muido arõnõsõ^p `vällä Kan

harenuksis, -se harenuksis, -se harutatud, lahti `Oõõed olid `oite pusas, nüüd sain joba harenuksisse Kuu || `Pilved on harenuksis, ehk jääb sadu järele Kuu

haresk haresk Kan Vas(abl -il) kerglane, kekats, lobasuu Tal hareskil no^p mõni jutt; Kuis sa no olõt ka^p nii haresk, kõik lobisõt vällä Vas Vrd harelg, harga, harisk

hareskõllõmma hareskõllõma vigurdama, tembutaina mis ti hareskõllõt vai vigurdat, tembutat Kan Vrd haraskõllõmma

arevil, -e arevil, -e Pha VII Pöi Kse Tõs Aud Hää Juu Kos, -ville KuuK, -vel, -e Khk Jaa Mar Juu, arõvõl, -õ Khn harali, laiali; hõredalt, harvalt, hõredaks, harvaks kana sulud oo nenda irevel ja arevel Khk; Kui kuskilt midagi saada on, sißs on Juhani sõrmed kohe arevil (ahne) Pha; aab sõrmed arevele; puud nii arevel `ahjus, et akka

põlemagid Jaa; see õunapuu oks on juba arevil (lõhe sees) Kse; vilja peäd oo arevil kui kuivad ilmad oo Tõs; küüned arõvõl Khn; `vaatab arevil, laia silmadega Aud; [hernekaun on] arevil Hää; kui [söödi kündmisel] mätas `peale arevile jääb, siis ta ei mädane millalgi Juu; pihetesse `pañdi [lõnga] `plikima, iga lõng üksteise `kõrva sedasi areville nõnna et pääv läbi `paistis KuuK Vrd arevili, harevilla, harõvalla

arevili arevili Khk Kaa Vll Hää, -veli Hel Nõo = arevil(e) oodab `peele, küised arevili (ahne) Khk; Kүүtsakad arevili (id); Ööse uni mette_p tule peele, kuula aga peele asemel, silmad arevili pees; Öunpuu oksad oo nii arevili kasund Kaa; `toori lauad on arevili Vll; Ku naisterahvas istub, rebad arevili -- `õeldi: sul lõvi vahib, `ambad irevili Hää; agu om arevili `pantu, sedasi ei mahu jo mitte midägina; Saesap nigu rõugu redel -- jala arevili aetu Nõo || Ma ole õõ läbi nii arevili (rahatult) olnd, teeb mis viga see oo Kaa

harevilla harevilla = arevil `vergud `kuivad harevilla; puud pinus harevilla Kuu arg¹ arg g ara R(n `arga VNg Vai) eP M u T ?Krl, g arra Vig Mih Khn Aud PJg Tor u Har; komp ara- Jõe Kuu VNg Käi, are- LNg Kul Amb Ran

1. arg(lik), kartlik, julgusetu `kaige aramb mies sie jäänd -- `kaige taha `päidi; arg kuer naha `oidab Kuu; `enne oli `ninda arg et `üksi ei mend `väljagi; Ara obuse irmutaja (luristaja); arad kui kanad Hlj; miks sa nii arg oled, põle taris `karta `ühhti Muh; kui nõrgad närvid, sis veri oo arg Tõs; `arga `moodi (aralt) PJg; lammas jääb arrase Tor; arg koer oiab oma püksid Ris; arg nõnna kui jänes Juu; `arga `võitu inimene KuuK; arg kui lind Amb; aga tema oli arg vaim JJn; minä ei õlegi arg ehmatämä; `julge piä toedab, arg au kannab Kod; aral on jänesse nahk põues, süda `saapa siares; läheb areldi, kui arast piast läheb Lai; sñj om `seande `pel`glik, sñj om arg Trv; lyyüb arass, ei `julge; saab irmutada, lääb vñjl arembass Ran; vahasõ `juusega inemise omma kñik' arra^p Har ara verega ~ meelega ~ ihuga arg, kartlik `toine on ikke arama verega ku `toine VNg; oli va ara verega mees, lõi `kartama Khk; Nii ara ihuga inimene, et kardab `surma Põi; see nõnna ara meelega, `kartlik Muh; sñj one `irmus ara veregä, `pelgäb `kõiki Kod | nämäd `olled `oite `arga `nahka, `kartaned näid `hirmuduksi Kuu Vrd aralik, aravereline, arganahkne, arglane, argline, argne

2. (millegi suhtes) tundlik a. (valu, külma, valguse, hapu jne suhtes) hell, õrn, kartlik; valulik silm on `arga ei tohi `päiväle `näitä VNg; `ambad `jääväd arast ja `elläst kui `süõma `pohli ehk appu `asja `liiast Lüg; `Päälä `aigust on keha `ninda arg -- `kardab `külma Jõh; ta jalad arad, ta vöi paljast `jalga maha `panna Krj; kui `ambad vanad aa, siis nad jeevad araks, kardab `kõlma ja soja ja Emm; `enne olid inimestel `terved `ammad, aga nüid soja kardulatega teevad `ammad araks; lapsel on arad silmad, ei tohi `valged näidata, `sündind lapsele ei näedatud `ilmas `valged; me rukis jäi nii imelikuks araks nende külma `õõdega Juu; `piäle saana one iho arg, ku jahe maja (tuba), akab külm kõhe Kod; ihu on nõnda arg - õrn et ei vöi mitte näpu otsaga `katsu, siss on valus Vil b. külma, põuda jm kartev (maa) `nõuke suur keeb maa ara põhjaga (liiga märg vöi põuaga liiga kuiv) Mar; arg moa, kardab `kül`mä, ei kanna kevade oost peal, `pehme, keev moa Juu; va liiva sošs, tema jo kole arg, ei kannatand seda kevadest `kuiva sugugi `välja; meil siin va arg mua -- on ikke külm tal'v, leivast `lahti kohe Kad || kehv, kõlbmatu, viljakandmatu (maa) meil sii nii arg maa, pal'las rikk Khk; arg maa -- tuul viib `liiva ja ei `kasva seal kohe kedagi VJg

Vrd arge

3. (mõistusest) nõder, rumal; halva mäluaga arg üteltis ken rumale aruge. nõj om

puha arass lännu Krk; miu päääjo om vanass ja arass jäänu; 'sçandse inimese kottale üteldess ara 'pääge inimene, kes ruttu ärä unetess Hel

arg² p 'argi argipäev pühä 'õlgu, 'tõine 'tulgu, 'älgu 'ilmas 'argi 'õlgu. minä 'enne kui nuor mies õlin siis 'laulasin Lüg Vrd are(l), ari(l)

arg³ → haru¹

-arg Ls kanaarg

harga harga Plv Röp lobiseja, kerplane taa jutul no mõni põhi um, taa vana harga um Plv; ta vana harga, hargatass 'pääle 'tühjä juttu Röp Vrd haresk, hargats¹, hargo

hargahutma harga(h)hutma Vas Se Lut äkki käsi või jalgu sirutama, laiali ajama, hargitama sa hargahutat nii innäst nigu ma sinno 'pel'gä Vas; hargahut' käe ja haart kinni; 'viindläse ku 'taidsva, sis 'kargasõ 'alla ja jal hargahhutva^p Se; tõbrass ka hargahhut 'jalguga kohõ ku nilbahhuss Lut

argakille harali, harki(s), laiali juba argid all, argakille ajab; varsal nii jalad argakille; nisäd one argakille Kod Vrd hargukillõ

argal, -e jalul(e); magamast (üles) juba argal; nüid aja argale, siis teemä mõne kirjja Kod

arga|nahkane arg(lik) Küll sa oled 'arga 'nahkane poisikane Kuu

hargatamma hargatamma Plv, pr hargatass Röp lobisema, tühja juttu ajama pal'logi mis tä hargatass, taal no mõni jutt Plv; ta vana harga, hargatass 'pääle 'tühjä juttu Röp

hargats¹ hargat's lobiseja, latatara; tühine, edev (inimene) 'tütrek vahiss egalõ poolõ ku hargat's, 'hindäst ei olõ^p määnästke 'asja; hargat's tyy om inemine, kes 'väega [tühja juttu] sassõrdass Röp Vrd hargo

hargats² hargat's g -i (seen) hargat'si omma 'nilbõ ja hurmõlidse^p, kõõvo mõtsa all kasusõ Röp

arge 'arge Sa(h- Khk) Var Tõs

1. arg(lik), kartlik 'arge lind Ans; mool 'sõuke 'arge veri, ma_p 'julge 'minna; üks va 'arge, see pole meremes midaid; 'harge loom kardab egad 'asja Khk; 'argel süda püksis ja silm mütsis Mus; Arge olemisega poiss Kaa

2. (millegi suhtes) tundlik a. (valu, külma, hapu, valguse jne suhtes) hell, õrn; kartlik, valulik 'pal'ja jalaga keid kivide peel -- jalad 'arged; 'ambad jähid 'argeks Jäm; 'päike teeb silmad 'argeks; [kord tugevasti külmunud jalad või käed] jäävad 'argeks, 'kartavad 'külma 'jälle Khk b. külma, põuda kartev (maa) 'arge maa, kardab 'sooja, kardab 'külma Jäm; see nii 'arge põld -- see kardab 'kuiva ning vilud Khk; Arge põhaga maa, ärjabe taime vettas sääl iga kevade ää Kaa || kehv, kõlbmatu, viljakandmatu (maa) üks sedine 'arge maa, ei kasu vili ei kasu rohi, midad. muidu üks 'arge maa, kuiv ning kivine Jäm; 'arge moa ei kanna 'villa. 'arge põllu pealt põle midagi soa, ea Var

*argel g pl arglete "võrgu hargi püsti olevad harud" – Rei

argeldama argelda|ma Jäm Hää Saa Kod /-r-/ KJn Pst Kam teovõimeline olema; talitama, toimetama, askeldama; seadma, korraldama; kraamima koduse talitsemise 'pihta 'eetaste argeldamine Jäm; Pailu 'asju korraga käes, siis sa ei jõua neid ära argeldada, ei jõua korra pääl 'säädida Hää; ku näd (lapsed) juba argeldajass akasid, joba karjan 'käimä, siis tõid ise 'leibä; (väike laps) argeldab joba kääda Kod; kraamip 'tarre ja edesi tagasi tõstap 'omna 'kraami -- ta argeldap säl taren Kam Vrd arbeldama

argelt argelt aralt – Tõs Vrd argest

argen argipäeval Pühapäival püüetävä, argen aiga viedetava rhvl Kuu

argest arglikult, ettevaatlikult `pal'ja jalaga keid kivide peel, `argest astud Jäm
Vrd argelt

hargih harali, harkis *kesev om hargih* (väga valminud odrapeast) Plv

hargikala -argikala Vön; (-)hargikalla^p Plv Ráp Se harkis (jalgadega) mul
ol'li_jala_hargikalla^p [paadis seistes]; *Ma aja hindä hargikalla, sös om hää kimmäs*
 saista Plv **Vrd** argakille, argikile, hargukile, harguli

hargi|kapp Hargi- -kerakapp panipaik võrguhargi jalas võrgu kudumisel tarvismi-
 nevate vahendite jaoks - Jõe Kuu

hargikene dem < hark ku vihanõ om, siss nuu (istutatud taimed) _ku argikõsõ
 jääse_kasumõ San; ubinaargikõ (kartulikonks) Lei; ravvanõ hargikõnõ vai hangukõnõ
 - - `tyyga nuorõ^p rahvass soritsasõ^p `kapsta `aida Lut

argikile Argikile = hargikala - Vön

hargiline argile|ne, -li|ne g -se L, -lene Pil, pl argilised Pha Kad/-r-/; hargili|ne
 g -tse Vas, argile|ni g -dse Krl

1. haruline, haraline `juhtmed `olled sured argilised [võrkude kuivatamisel] Pha;
paneme antsid - - õnapuudele `alla - - suured argilesed puud `pandakse `alla Var ||
 kalasabakiri, -muster (näit kangal, vöö)l nisuke argilene [kangas], nagu `väiksed argid
 sees Vig; argilene `toimne Aud **Vrd** argine, arkiline

2. puuvankri osa a. esimese telje- ja rõukpaku vahele kinnituv haralise otsaga puu,
 mille harude vahele on pulgaga kinnitatud vankri vahepuu ots *argilene seäl* [vankri]
all, laste oo koa seäl, pulgaga kinni Vig Vrd harakas, hark b. vankri vahepuu toed,
 ristpuud - Kse **Vrd** hargipuu, hark¹, harkpuu

3. harksaha rauapuu *arksamal oo `vatna asemel argilene* Kse

hargi|mees 1. a. talvisel noodapüügil noota jää all juhtiv kalur - Phl Rid Mar
argimees aeab `arki Rid b. "mees, kes unnapüügil unna köit ajas" - Khk

2. langetatava puu kukkumissuunda reguleeriv metsatööline `enne õli lattiga sie
 `argimies, `tõukas üleväld - - `argiga saemehel `ühtelugu `kannul Lüg

argine argine = hargiline lodja ees `otsas oli argine raud [mille peal põles ahingu-
 püügil tuli] Rid

argip argip p -pad hv pudrumänd tämä lähnuud küläss `õt'sma argipad Kod **Vrd**
 hark¹

hargi|pulk (vankri osa) `vankri argipulk keib `vankri laistast sealt alt läbi, et `van-
 ker seisab koos. mõni üiab tättä laistapulk koa Mar; *argi pulk on taga* [läbi vankri
 hargipuu], *et tagumised rattad maha ei jää* Kos

hargipuu 1. hrl pl vankri vahepuu toed, ristpuud `argipuud ei lase `vankri juhada
 kahele `puole, et rattad `sirgest `käväd `ruopa `müede. ühest `õtsast on `lampu
 `küljes, `tõisest `õtsast kahe `assi plokki vahel Jõh; [seasuuga vankri] tagumisel tel'el
 om ark ja argi puu [ots] lääb sia suu vahele Hls **Vrd** hargiline, hark¹, harkpuu

2. Argipuu - pääit'spuu ("harkadra haruline künnipuu") - Urv

argi|päev argi-, argi- eP(h- Rei), `argi- Kuu Lüg Vai, ark- LNg Kul Vig Han
 Mih Tõs, ark- Aud, arg- Kei (sõna lõpuosa sag lühenenud) tööpäev, mitte pühapäev
 Üks pühä pühä alade, ei `argi `päivä `ollagi Kuu; *tüöd tehä `argi `päiväl* Vai; *Argibe*
aige - - pühabeti oo üsna naksis naine (laisk inimene) Kaa; *argibe `rüided* (igapäevased,
 tavalised) `selgas Krj; `Arkpä õhta tihatse sukavarrast Han; `arkpa olid - - ikke `pastlad
 `jalgas Tõs; *pühabad ja `arkpad* Aud; *kuus argi `pääva on nädalis* Rap; *padja `pit'sisi*

argipäevane

ja kõik tein pühapä, kes mul argipä 'aega 'andis Juu; argipä 'aigeid küll, pühapä põle matta kedagi Ann; äripääv u - argipääv van Pil; argipää hv - tööpää hrl Kõp Vrd arg², argen, ari-, art|päev

argi|päevane argi- spor S, Mar Vig Rap Juu Pee Kad Pil, argi- Ris, 'argi- JJn, ark- Tõs (sõna lõpuosa sag lühenenud) töö-, igapäevane; harilik, tavaline argipäised 'rüüded mis ega pää üll käivad Jäm; Neid argibesi päävi oo nädalis ka tükkis ülearu pailu küll Kaa; argipäevane leib (rukkileib) Phl; sai sest argipäevast tööst koa puhata Juu argipäevane päev argipäev täna oo argibene päe; pühapäevane pää pitkem kut argipäevane. 'ootse siis, kui alumise 'rüüde ear paistab 'pealmise alt 'välja Muh; argipäevast pääväl pane vanad 'rüüded 'sel'gä Vig; arkipäevane päe Tõs; argipäevast pääväl viiakse koa kirikusse kui tahad Rap

argi|päeviti töö-, argipäevadel argipäeviti üks post keib Krj; Argipäeviti pole maainimesel muud kut üks töörüsumine ühtlast Kaa Vrd aripäeviti

argi|päevane → argipäevane

hargi|raud tuuliku väikese hammasratta ("värtna") võlli haralise otsaga raud, mis tuuliku ülemist kivi ümber veab Argiraud, taal on ark 'otsas, 'arkipäeviti on kuli 'kaelas, vääb kivisi 'õmber Põie Vrd hark¹, ?harkpill

argi|rõivas igapäevane, argipäevane riietus vanasti es 'lähta argi rõõvastega külass Hää

argis argis g -e kärbis Argis on 'seuke puu nägu kärbis, et üks kuusk või lepp on ära laaksitu ja oksa 'tükkad kül'les, kus 'roekad pääl 'paanti ja vili 'paanti pääl kuivama Hää Vrd hark¹, harkel

hargitama argitama Khk Hää Koe

1. harkidega varustama kui aid on küljeli 'vaibund siis Reet akab argitama Khk

2. hargiga tõstma – Hää Koe lähme argitame ein üless Hää

argi|tanu arjutanud 'ollid suured 'kõrged tored, pisissed 'ollid argitanud Muh

argits s < hark¹ argitsidega pannass [pleegitatavad linad] maa 'sisse [et tuul ära ei vii] Trv

argitsema argitsema äritsema, kaubitsema argitseb 'lestadega sui läbi Khk

hargi|vahe jalgevahe – Sa püksi argivahe on 'lammu Khk; Isasel pole ju muud meeles kut see emaste argivahe Kaa; Kas su argivahe karge kasnud on (küsitakse, kui keegi ei jõua küllalt kiiresti käia) Krj; Sii kärista kas või argivahe ää; Laseb kut va 'ratsa obu, argivahe 'vahtus (inimesest, kes palju edasi-tagasi jookseb ning toimetab) Põie

arglane¹ 'arglane g -se Rei Hää arg(lik) 'Kartlik, argpüks -- kardab 'kõike -- 'arglane; 'arglane inime Hää

arglane² Hara küla elanik 'Kerra 'tulled 'paadiga kolm 'arglast -- 'Loksald kodu 'randa Kuu Vrd aralane

arglema 'argle|ma, -da, arelda kartlik, arg olema va Rõõt 'argleb elu aea; Ta kardab sääl kah, kus 'karta põlegi, põlegi mis arelda Hää

arglik 'arglik g -ku (-gu Rei Ran Puh San) p -kku R(n 'argalikku VNg) eP T aravõitu janes on 'arglik loom Mär; Mõni inimene oo pialakkamesega naa 'arglik, ikka lükkab edatsi Han; 'arglik laps pueb sāngi 'alla, kui võeras tuleb Kos; 'arglikud linnud lis; latse olliva 'argligu ja 'pel'ligu Ran Vrd aralik, arglane¹, argne

harglik 'argli|k g -ku, h- Rõu

1. kergesti hargnev – Juu

2. haraline, haruline *Ku sa taa`hargliku puu pliidi`alla topit, lätt pliit kokku Rõu*
Vrd arklik

arglikanõ pl `arglikadsõ^o haraline, haruline kollalil'i^o `arglikadsõ^o Har Vrd harklikanõ

hargline `argli|ne g -se Puh Nõo, h- Rõu haruline, haraline *ei mia saa`lahku seda puut, to om nii`argline Puh; Säänest`harglist puud joht saa ai^o pliidi`alla toppi Rõu*

argne ad `arksel Mar Mih arglik na `arksel viisil`arksel ja `varksel Mar; *tuleb na`arksel moel, nagu kardab Mih*

hargnema `argne|ma Jõh Hää KJu, -da Nõo; `argnõ|ma Nõo Kan Lei, -mõ San, -m(m)a V(-m[m]õ Krl), -da Nõo, -da^o Urv Se, arõ|da Nõo(-e-), -da(^o) Urv Plv Vas, nud-part arõ|nu Nõo(-e-), -nu^o Krl Plv, ipf (ta) `arg|nõs Krl, -nõsi Lei, -ni Se, arõ|si Nõo(are-) Urv, -s Vas; `argne- Trm Plt Ran Ote, *ei`argnõ^o Räp*

1. hargnema, harunema, (silma-dest, koest, õmblusest jne) lahti tulema; lagunema, lahti keerduma `õmblused`argnend Trm; *aa`varda`sisse, siss ei`argne sukk üless Nõo;`kanga ots om üless arõnu Krl; Lang um ar_`vassunu^o, ei^o`irgnõ ei^o`argnõ;`Hargnõja rõõvass Rõu; sark arõs ummõlusõst vallalõ; jalg - tsuug arõs ar^o (pastlanõõrid tulid lahti) Vas; kuand vjir tyu ei`argnõ sukugi Räp; arõnu`rõiva^o säläh, olõ õi ar_`parandõt õi^o Se || rīg (saamatust) uemerdap pähle, tyjõ ei`irgne ei`argne käen; temä ei`pääse pääst, ei`argne jalust, ei saa edesi ei tagasi Nõo; ta om nigu kanimitsan uma`tyjõga, ei`argnõ_`kostki otsast Kan; ku kana pakaldõ siseh, ei`pääse^o, ei`argnõ, ei`jõudu kohegi Se*

2. van selguma, lahenema *no kasa kuuli^o, kuis tu asi neil arõsi?* Urv

Vrd arenema³, argnuma, arguma², hargõma

argnuma `argnuma hargnema - Lut

hargo hargo edev, kerglane *om`sääne hargo -- nurato`näoga^o Räp Vrd harg*, hergo

arg|püks 1. arg, kartlik inimene *Miks sa alade niisugune argpüks oled, midäs`aeva`kardad alade? Kuu; oo üks arg püks koa, põle mees Mär; arad püksid mõlemad Kod; oli nihuke argpüks, et kui`pauku`kuulis, siis oleks või põranda`alla pugend Plt;`pel`gäb nagu argpüks jänes, ei`julge minnä`kuskil Krk*

2. euf jänes jänis-kikkikoru, arg`püksest`soimavad Lüg; *jänest üiavad ka va argpüks Hag*

argsi `argsi Han Hää, *argsi Mar Vig,`arksi Mar argsi, aralt, ettevaatlikult`arksi`viisi ikke tuleb Mar; Käib kui kass argsi sammuga Vig; Tihased tulad`argsi`akna taha Han*

argu `argu taoline, sarnane; samaealine *ta`seante suur olli miu`konti, miu`myydu, miu`taoline, vanadusege ja`suurusege miu`argu; ta iki seant miu`argu, ütelt vanaduse`pääle. ta miu`argu mjjs olli; temäl olli`seante me Irma`argu oben Krk*

argukene dem < ark nõiduseks (või ennustamiseks) kasutatav ese `arva, `arva argukene, *kust on tulnud, kas on tulest või on viest Jür*

hargukillõ harali, harkis(jalu) *Tõistõ Annõl ol'l näet suur paisõ_`jalguvahel, mitu nõadalit käve hargukillõ Urv Vrd argakille*

arguli, hargulõ arguli Hää Krl, (h)argu|lõ V(-le Krl)

1. harali, harki(s); laiali poiss, *mis sa seisad arguli Hää; käe^o jala^o argulõ; küsla*

arguma¹

ol'l apu ni et suu jäi argulõ Urv; misa arguli istut Krl; üt's `iste hargulõ pardõ `pääle, tõnõ `ände kätte kat'si vihu; sais jala_hargulõ kui põõk; ai sõrmõ_hargulõ Se; sil'mä^p hargulõ kui hobõssõl Lut

2. kohevil(e), koredalt rüä^p omma^p argulõ `kiskunu Urv; pane unikule, mis sa ni argule panet Krl; hiussõ^p päähh kui hagu hargulõ Rõu; `kapsta töördoh omma^p hargulõ, vaia kinni^p pessä Se

arguma¹ `arguma nõiduma – Jõh Vrd arbuma¹

arguma² `arguma Sa L Plt KJn Krk/-me/

1. hargnema, (silma)dest, koest, õmblusest jne) lahti tulema; laugnema, lahti keer-duma `kanga otsad `aetasse üle ääre, et äb `argu ee Khk; Märjaks `kastmata linune riie see `argub kut ull; Kõis `argub nõnda ää, et paljas taku ropakas veel Põi; `õmlused on `lahti `argund PJg; pead `riide ääre ää `lööma, siis ei `argu Plt; koet vjõr ei `argu Krk || lagunema, katki minema riie akkab `arguma, lähäb `katki, tuleb paegata Aud || lõdvemaks venima, järele andma `riidepoomil oli ammasratas ja se lõks käis `sinna `piale, mud'u `argub ju järele ja kangas `jälle lohja pial Tõs

2. selguma, avalikuks tulema sala asja `kohta `ootakse ka, akkab `arguma Pha; Sjõ üks kaval asi, ei taha ega taha `arguda Hää

3. laiali minema, koost lahkuma inimest `arguvad (lähevad teise kohta elama) Var; jää akkas `arguma Tõs; `Arguvad ära, üks läheb `uhte aru, teine läheb teist aru; akkame laiali minema, `argume ära Hää

argus `argus Kuu Jäm Khk, Emm /-o-/ Mar /-o-/ Tõs JMd Pal KJn, `arktus Khk VII Rei Mär Hää Kos Koe VJg Iis Trm KJn, `argdus Kse Ris Plt Hls, g -e hv argus, pelglikkus see on pal'jas `argus Jäm; `arktuse pärast ei `julgend ta `öösel `väl'ja minna Mär

argus(e)|äär `argus(e) äär kanga lõigatud serv – Kse

hargutama argutama Hää Trv Nõo Ote, (h)argutam(m)a V(-tõmmõ Krl) hargita-ma, (jalgu, käsi) harki või laiali ajama; (silmi, suud) pärani, lahti ajama argutap pääle oma `jalgu Trv; Argutap saisten noid jalgu -- nigu rõugu redel jala arki Nõo; Hargut' `hindä är^p, ku sõss `vanma ja `sõimamma `põõrdse; Misa_tan hargutat, mine ijst är^p Urv; argutõss silmä^p `vällä Krl; hargut' `henne läve pääle lak'ka, arvaß et ma_tedä `pel'gä Har; misa tah `jalgu hargutat, hargutagu ui nii, tõõsõ maha ai lavva `taadõ Se; näi^p, ku hargut' `hamba^p vallalõ Lut Vrd hargutõlõma

hargutõlõma hargutõlõma frekv < hargutama misa tah hargutõlõt tjj pääl Se; na-kass käsõsiga hargutõlõma Lut

harguvalla hargu|valla(^p) Har Rõu Vas

1. laiali, harali, harki(s) sõrmõ `ol'li harguvalla_kõik', nii `ol'li vällä `paistõdu; sais jala_harguvalla^p Har; ajagu_i^p innäst harguvalla Vas

2. kohevalt, koredalt – Rõu

hargõline haraline `saiba otsah sääne hargõline ol'l, `västrä kutsuti Plv

argõmma `argõmma, arõda^p Har (`argõda, ipf arõss) pr argõss Röp hargnema, ha-runema mul ol'l rät'itük'k `kaugõ `aigu palistamalda^p, no om üless arõnu^p; ärä `lasku_püksiharul üless arõda^p; vanast taheti kõik' nii kimmäst tyyd, muud'u `argõss vallale Har; vjõr' `argõss ar [rät'il] Röp || edenema, laabuma no nakass inemine ka `argõmma ta `tyyga Har

arhangelski (suur lahja tursk) arga-ngelskid ~ kere-nskid Jäm; arga-ngle tursad Khk; arangelskid on tursad, laia `peaga Mus

ari¹ ari Jõe IisR, arid Kuu IisR, ad aril VNg

1. argipäev püha `ehtadel `rohkem [käidi kiigel], s_ari `ehtul vahel moned plikkad vai nied `poisid `käi[site] Jõe; Ei sin ole püha ega ari, `mutku pane aga `tüöle taga; Laisk on, vedeleb pühad ja arid IisR

2. ad pühadele järgneval päeval, pühade järel `viimsepüha aril `käisin `linnas VNg Vrd are(l), arg²

ari² ari kartulikoor Tuhliarid veib reni peele panna Käi

hari¹ ari g arja p `arja eP M T(n arri Ote); (h)ari g (h)arja, hara V(g harä Se; ar'd g ar'da Lei); ari, `arja g `arja R(h- Kuu)

1. hari, millegi tipmine, kõrgem osa, (piklik) ülaosa, ülaserv, murdekoht a. (katu-sel) Ölgkattussel olid akkid `arja pääl Lüg; Vana ise ölal `arjas, poiss annab alt [roogu] käde; Kui näed kevade esimese linalinnu -- katuse `arjas siis tähendab see sui `pitka lina kasu Pöi; enni pandi lina luud katusse arja `peäle Vig; meres on `laini ku tua arjad Hää; Kui maikuu vilu ja vihmane, täidab küinid ja aidad arjani Trm; arjast mädänep katuss kige vähep Krk; tõnnisspäeval pidi olema kesk tal'v, siss üteldi, et tõnniss om tare arja pääl Ran; ölekatusse `arja tetti, öleotsa käänetivä katökorra ja siss `peenikest öleprahti `pääle ja `panti lapikit `kivve vjil kõge `pääle Nõo; tuul' om katusõ harja vällä `lahkunu^p Har; varõssjala^p lasõ õi harast `ol'gi vallalõ Se b. (viljarõugul) `auna `arja `pääle `pannasse vihk Lüg; anguga tõsteti [rõugule] pää või ari `otsa Hää; rõõgu arjad läksivad `kasma Pal; pane arja pääl üless `riise Krk; Rõõgu hari `parite viglaga^p, tyyd es küünütä^p üsuga `panma Röp c. (mäel, künkal jne) Nasvad on meres kivi `künkad, kuiv ari pääl; `püitaks angerji siit samast jooma arja tagant Hää; mis säl mäa arja_bel ka kasub Khk; mättä arja päält sai nõj marja Krk; mäe arja pääl om kehvemp vili Kam; päiv `nõssi mäe arja takast üless Har d. (kunnivaol, lainel, hangel jne) obone ei `sõisa iast vaol -- tämal on `rähjes vao `arja pääl `kõndida Lüg; `pohja `tuulega on [laine] `arja `rohkeemb `valge ja `murrab Vai; meri lainetab `valges `arjas Khk; `Laine arjad olid `valges `vahtus; Nii sügavad `talved olid, et anje arjad olid katuse `räästas `kinni Pöi; kunnivaol ari peab olema `kõrge Kul; `Kyyrija laine, temal ari rullib jjs Hää; ärä sõkku vao arja pääl Krk; lume anjel `olli nigu ari pääl, `päälmane ots `olli nigu `vällä poole tuisanu Ran; kui `kartlit mullati, siss `lasti muld katõlt pyült `õõla arja `pääle kokku Kam || vagu kas harja^p omma lastu^p, et ma saa kartoli panna^p; `Kapsta^p ja ronguli^p istutõdi ka `harja Har e. mitmesuguste esemete jne ülaosa, üleval asuv osa ülä `arja ajama [kiike] Lüg; sua ari (soaraam) on piide `ümber Khk; Ülemese palgile soon sisse -- alumesele aga ari mis soone sisse käis Emm; sealt rangi arja pealt võtnd kaela katti Mar; tel'le arjad (kangastelgede külgpuid ülalt ühendavad ristpuud). `arjade pial käisid need puud, kus suga oli Tõs; [linad pundis] on `arjapidi koos Saa; lavva pääl tett `niil'sme, neil om sõlme arja pääl (ülemine niievarb) Krk; [kuhjamalgad] `panti `arja pidi kokku, kas viis `malka vai Ran; Säält kost paari_kokku oll'iva `pantu, tyyd `otsa kutsuti paari harjaotsass Urv f. kõrgem piire, vahekoht maade, niidukaarte jne vahel vahe arja `peele pannasse kivid vahel, kui `aida_p `tehta; `arju (heinamaasihte) ajamaKhk; Siie kupitsa peele joosvad kolme küla maade arjad kogu Kaa; Mõni jätab `jälle suure koare arja, koare alune jääb `kõrgeks, `arja Pöi; kes iast `nüitis, ei jätnd `arja, tõnk õli lühike Trm; kaari arja jätät kasume, [vikati] kondsu oiat üless Hel; kes om `niitjäd, niidävä iluste, ei tunnõgi kaari `arja, om ilus puhass tasane kõik Ran g. äär, serv Ultuss `ääred `õmmeldi ülä `arja -- kaks `riide äärt `vastakutte, sis `niulaga ülä `äärä Lüg; vindi ari ei jae terav moeto, lastasse kõlm `kõrda Kod || nõõpaugupis-

tes õmmeldud tagid meestesärgi käisevärvli servas meeste `rahvale `lyydi harja `käuse `värvli `otsa `valgõ nüidiga Har h. n_g Arjani aritud (kõrgesti koolitatud) Kuu; Mõni luam `jällä ise õli `arjani täis (viimse võimaluseni), aga -- `mutku `aagas siit toppi ja säält toppi Jõh; harja kõrgeks, pealt teravaks, harjal, harjas kõrge, pealt terav maa on `kärjel ja `arjal, konerik Lüg; Kui talve tuisune aeg oli, siis ajas lage peel teed keik iganes arja Kaa; Kui kenast `künti -- siis vaud on `arjas; Tee on nii `arjas kut kerstu koan Põi; ku tjjd arjan talvel, siis kasvab suvel üvä vili Kod; om paastukuul atge ja tjj arjan, siss saab ää suvi Hel; tjj `korgõh, haräh üleväh Se; arjan "segamini, korratult" mea ei putu neis, las na olla kuhjan või arjan siin mahan Krk | ku näil (ah-nitsejatel) `endil kuhjan ja arjan om, aga iks tahva `tõese käest Nõo; minu harja, üt te harja (minu-, ühe-)taoline, -vanune minu `arja mees SJn; temä võis siis minu `arja `olla Vil; syu kuusk ja laane männ nu rehendeti üt te `arja (on ühtmoodi kõvad) Pst; seant miu `arja `miuga olli koolin üten Hls; taa om mukka üt te `harja Urv

2. (linnu)hari kana akkab munele, siis ari lähäb punasest Lüg; metskukk, ilus punane ari nagu isa tedrel Mär; usside kuningal oleva punane ari nagu kukel Hää; kukk akkab `arja kasvatama Kos; `veiksed kuke seemed -- nagu kuke arjad karva päält Äks; arjag uisk, kis arja ärä söövet, mõistvet kai `tõisku linnu kjilt Hls; kikka ari om lõtakeli tõese poole pääl Nõo; kanal umma_peenikese jala^p ja `harja olõ õi^p olõmahngi (tibudest) Rõu; hari punane, hari lähäb punaseks (vihastamisest) tegi `toisel `arja punaseks Hlj; ari on punane, poiss on vihane Jõh; mool üsna ari punane Jäm; ari punetab Pal; ari lää punatsess Trv; Ku_tal -- hari vereväs lätt, sõss taa nu_tsaagatas õnnõ^p Rõu Vrd harjas², harjus

3. pea, juuksed – Lüg Saa eL `juoksu päält lasin kõhe maha jänesse. nii kui mats käis, `viskas kõhe üle `arja jänesse Lüg; ta aris kassi `arjapidi (turjast) `kiitni ja `viskas `sahvrest `vällä Saa; poisi kakelnu, `arja pidi kogusin Trv; emä võit arjast `kinni, siss tutut Ran; temä tulep `mulle kate kápaga `arja nigu lõvi peni jälle Nõo; nigu tapukikkakese^p alati `harju pite riin kuuhn Rõu; mehe^p heitva^p `harja (taplevad) Lut; harja ajama, kargama, minema kellelegi kallale minema; tüli alustama mu aig om nõnda igäve, et `kargass või `arja `kinni Krk; `pehme loemuge ei lää tõesele `arja, ei lää tõesele `kurja tegeme Hel; ja mina takast sällä Tanelile `arja Ran; ta `olli viha täis, karass mulle `arja Nõo; Juta Öiõga ai^p iilä_ni_ `harja kui^p Rõu

4. haripunkt kui `talve `arjal ei õle `külmä, `millä sedä siis tuleb Lüg; tõnikse pääval talv arja peal, leib pooleks, põhk pooleks JMd; päiv um hara pääl; päiv nakkass üle hara `maaha minema Plv

hari² ari g arja p `arja eP M T Krl, hari g harja. hara, p `harja V(g harä Se); ari g `arja R(h- Kuu)

1. hari (puhastamiseks, pühkimiseks, kammimiseks) `pintseldamise ari, `miska `tõmmatasse `liimi; obose sava jõvedest tehässe `saapa `arjaid; `antakse `kõrtsi `arja (peksta) Lüg; tihe ari; vale ari (suure piivahega) Khk; obuse sugemese arjaga suketse ja kammitse obust Muh; veta ari ja `arja ennast `puhtaks Rei; [luige] `tiivad `tehti `jälle sure tolnu arjadeks Noa; `enne olid sia `karvadest arjad -- pigiga `tehtud. siis ikke `sueti `juukseid VMr; soe `riided arjaga `pustass; vanass riie õli kare, ku arjaga võtab sul ihu piäl Kod; lehmä anna otsan om ka pikä jõhvi, jõhvast tetäss `arju Nõo; vanast `kammi es olekine, vanast `olli pääsugimise ari Ote; pää `suitev ari om tsia arjassist Krl; kui kõhvahuta_haraga^p [lehma] -- sõss `jalga ei lüguda^p Rõu; tarõ `pühkmise hari Vas; pääsugimise hari Se

2. tööriist linaharimiseks a. metallpiidega linasuga linakiudude sugemiseks jäme arja takud ja 'peeni arja takud Muh; lina arjal on kaks 'arja, teina on arvem, teina tihem 'otsas Emm; soetakud o arja pealt läbi köin Vig; lina 'suitse ari Saa; kahe pesaga lina sugemise arjad Kos; ari sidotasse pingi 'külge -- perenaene issub arja pinnude vassan; kahe terägä ari. tõene o sõre terä, tõene 'tihke terä Kod; lina sugimis ari, kate poolega ari Krk; harvõmbast harast 'suitu 'pakla^p omma ot'sik 'pakla^p, paksust harast laask pakla^p Plv b. pakust (lauast) ja sellesse kinnitatud noa- või vikatiteradest koosnev vahend linade kupardamiseks, linaraats 'kuprimise 'arjad. 'kupritasse lina 'siemi Lüg; ari 'tehti vana vikatitest ja, aga parem oli viitsa rauast -- aga 'raske on sugeda Trm; vanass lina pihu 'pañti pulgade vahele pingi 'piäle, puu tämäle koodikitegä kaala 'piäle. arjaga 'raisid tämädä, kõvera terägä ari öli Kod; arja pääl kraabiti peod 'puhtass kugardest Ran; linahari. tyyl harjal omma_nii_ 'säärtse väidse seen -- nii ligi üt'stöist. sis 'tyyga_kistass kubla^p maha^p Har; Lina 'vüjd'evä^p sarra mano kokko -- ja 'suit'eva^p -- har'aga kuku^p otsast Röp

3. okaspäitsed varsa või vasika võõrutamiseks – Kam Vas Se Lei varsale pandass ari nõna 'ümbre, siss ei saa 'marrä imedä. 'puule om nagla 'sisse 'lүүdu -- köedetäss 'kapluga kaala 'taade 'kinni Kam; vasikale ka tetäss sääne hari nõna 'pääle ravvanõ ja nõgla^p, miä 't'suskasõ^p Vas

hari|aed pstandaed ariaid - püstaid lähäb õhetasa nagu katuse ari Var

aridus aridus Kaa Pöi (lehma) päramised, järelsünnitus Aridus 'maeti lehma 'juure sönniku 'sisse Pöi Vrd arimus

haridus u haridus, koolis omandatud teadmised 'suure aridusega 'preili Lüg; mina olen 'väikse alkooli aridusega Kär; kasuemä kasvat temä inemisess, ta sai aridust ja 'ker'gembät 'ellu Rõn; timä õks om saanu vaest (vahest) haridust kah Har || õpetus; karistus sai ahjuargi aridust ja luuavarre aridust Kad

arihhuma arihhuma "haritud saama" Ku sul taa kanistik ar arihuss, sõss võit 'vil'jä saia^p Vas

-arik Ls kanaarik

harik hari|k g -gu köie-, nõorijupp kabla otsakõnõ määne -- kabla harik Lut

harikalla harikalla^p kaksiratsi – Rõu Vrd -harikilla, arikille

harikanõ harika|nõ g -tsõ Urv, -dsõ Rõu haruline, haraline vana harikanõ puu. tan om pal'lu sääntsit harikatsi puuräbäkit Urv; lina harikanõ, pal'lu kukkõ otsahn, pal'lu harrõ Rõu Vrd arikline

arikas tülinorija tõeste 'vassa öli vägä arikas müss Kod Vrd arjakas¹

-harikilla Ls katsiharikilla

arikille harali, laiali ao õksad one arikille, ei süñni enäm pliita 'alla Kod Vrd harikalla

arikline ariki|ne g -se haruline, haraline irmus ariklise 'õkse'gä [puu] Kod Vrd harikanõ

hari|külimit arikilimit (mõõt) "12 toopi" – Kad

aril → ari¹

hari|lakk arilakkas (lühikeseks lõigatud lakaga) oli obu, 'niuke terav ari oli PJg -lang niisi koos hoidev lõng nyu 'niitse varva jäevägi 'jäädväld sinnä niitsete 'alla, pärast 'panti tyy arilang katest otsast kinni 'varbu 'pääle Nõo -latt a. kõige ülemine latt õlg- või rookatuse sarikatel – Sa Arilatt vaadati ikka kena 'sirge, siis sai ari ka 'sirge; Ari lat't -- mis sarikute ristil peal on, arja all Pöi Vrd haripalk b. rõugu

arilene

harjale asetatav puu `reikal on ka arilat' Khk; vilja lossid -- arilat't `pandi `piale Var || ülemine latt rõugu puusõrestikus arilati päält tel'ti rõuk teräväss -- ja vitsa `pääle Kam Vrd harjalatt -laud a. katuse harja kaitsev laud; katuse otsalauad Mehed lõppetasivad kattuse `lühemise ja panevad praiga ari `lauda `pääle Jõh; katuse ari lavvad - laavad Khk b. surnukirstu pealmine kaanelaud `surnu kerstul on arilaud Khk Vrd harjalaud

arilene arilene harilik arilene paeu, suur puu Aud

harilik ari|lik R(h- Kuu) eP(-lek Emm Käi Mar) M T Krl u V, g -liku eP eL, -ligu Kuu Rei Puh Nõo Krl Rõu harilik, tavaline, igapäevane See ikka arilik asi, et naine mehest noorem on Põi; no eks pudru ole va arilik toit Kei; kudas käbarad käivad, se jo arilik sõna PJg; mätnid on arilikud metsa puud Pal; suka kudamin om arilik tyy, egäpäävän tyy Krk; om arilik sõnajalg ja `maarja sõnajalg Nõo; harilik maa kivi Plv; Harilikus jõulu õdago söögis oll ahoh küdsetõ^p jämme_jõulu votsti^p vägeva t'sialihaga^p Röp || hv kena, korralik – Muh Rei täna ühna arilik pae MuhVrd arilene

harilikult adv < harilik sügüsüll igä hariliguld olid kovad `tormid Kuu; juut ikka arilikult tijnib kõvasti Ans; `tehti ju õlut, nagu ikkagi arilikult on Nis; rügä külvets iki arilikult sügüsi Pst; talvistõ puul'pävä `antass `lehmile parembile süvvä^p ku harilikult Kan

hari|lõng a. kanganiite kinnituspael ari lõngad keivad `sauade väljaspul küljes Khk; `niisa teeme, siis teeme niie varvade `ümmer `seokse `looduse, niis jääb selle `looduse `külge, see oo niie arilõng Aud; arilõng on niie `varva peäl, oead niied `kiinni; kui kuduma akkad, pannakse `varvad ja arilõng `sisse [sõlmniitel]. `enne olid kõik `varvade peäl, arilõng sees Juu b. puusoa piide kinnituspael ari lõngaga põimiti puusua piid Pst Vrd hari-, harjus|pael

arima arima Jõh, ari- Lüg Muh ?Kõp harjuma `arjund viis ehk arind viis Lüg

harima¹ ari|ma, -da R(h- Kuu, -maie Lüg, da-inf ari VNg) eP M(-me, -de) T; (h)ari|ma, (h)arri^p V(-me Krl, da-inf har'ri^p Plv, ari^p Se, -de Krl)

1. maad harima, kultiveerima; hooldama, puhastama (umbrohost jne) ohakad ja `takjad akkavad `kasvama kabustus, no kes neid arib Lüg; kui maa ei saa aritust, ei `kasvada ka Vai; einama on ukkas, tahab arimist `saaja Jäm; ari `põldu siis saad `leiba; soo sahati üles, ariti üles Khk; üks va arimata põld Mar; arimata piinrad Tor; vilja arimise kuud (september, oktoober, ka november) JõeK; jäät maa üks pae `pialne maa, keda ei sua arida JMd; üks aritud ilus koht, salu VMr; põllu arimise riistad Sim; `põösa alused arimata KJn; nüid om maa `äste arit, nüid võip rügä tegeme akade Krk; mes `syyti jäänu, mõni maatük'k, tyy sai jälle üless arida; tu põld om periss perätu, arimada Ran; üle `aidne nätä arip `kartuld, künnäp ark adraga läbi Nõo; sääll aritass joba kessä rük'ä telä Ote; kõbläss -- kirvõss ja kang, nyu^p ol'li^p arimise riista^p Röp; ari `põldu, narritagu_i; kartohka omma^p hainatõdu^p, vaja^p minnä^p näid arima Se || fig Kie lese `põllu arib sie `taiva `riigi perib (ütleb eneseõigustuseks mees, kes käib leske magatamas) Lüg

2. puhastama, korrastama, kasima sul on nenä nattas, ari tamä `puhtast ja pühi `vällä; kuusk arib `endäst ise, ajab kävid maha ja tieb `puhtast `endäst Lüg; `Tõstage vili kärvikude, ma arin pärast `riismed Jõh; elud-majad `tahtvad arimist `saaja Jäm; `lambad läksid `karpa, jõua arida mette Khk; on ta (lehm) ennast juba ää arind (kas päramised on juba ära tulnud) Põi; tema kasis ja aris vana inimesi küll oolega Mär; lohakas inimene, ei viitsi ennast arida VMr; `juuksed olid kägaras, arimata Sim; mina

ei sua lapsiss kohegi ärä `minnä, `tal'ta ja ari näid Kod; *kass* arib ennäst ju `kangesti `puhtas KJn; *lastega* olli jo vana yyl pää arimisega, et `täie `kaitsa Ran; emä es ole `süvvä `tenu, ta es ole mehe `röivit arinu ei midägi Puh; *kui sa ka esi nädäli sen `kõrda länikid ariss, siis na olõss küll --* `puhtad KodT; *timä esi hinnäst arõ* Se

3. parandama, remontima `veski käib loginal -- `mölder ei `viitsi üless arida Lüg; `rüüded nii katti, `tahtvad arimist `saaja. ma ari nee `terveks Jäm; *Vana lagund `lahtine maja, aritud pole, mis `sooja see peab Pöi; kes `meite vanu `atru viel arib Muh; üks kingissepp, obuse riistade ja paruni saabaste arija oli Tõs; `püised `tahtvad arida Tõs ; arisid `soapu Khn*

4. töötlemä, kasutamiseks ette valmistama a. linu (villu, kanepit vms) töötlemä `pestässe `villäd sittast `puhtast, siis `kuivadetta ärä ja `viasse `veskile. `mölder paneb `undi `alle ja siis vatti `alle, vatti alt lähäb `viltie. siis `pannasse levendased `ketru `massina -- *sie on sie `villa arimine Lüg; `ropsimine ning sugemine on linade arimine Khk; sügise akkame linu arima, masindakse ehk lõugutakse, ropsitakse ja Juu; `este ariti [lina] kol'biskitega, õige vanass Kod; lina ei massa oma arimise kullu ära Ote; Linnu pal'lo `peeti ja noid sai kõik talvökönõ harri^p Rõu b. kala rappima, rookima *kui `räimid saab aridud, `öötse kiduma Mus; aridot kala on ära pohastat Emm; kalä arimese päevad olid mõisas Rid; `räimi aritasse -- `võetasse kõri alt ää ja pead koa otst ää Mar || päädiku är ariti, sis `panti `kõjme Hls; mia mõista soolikit aride küll Krk c. kartuleid koorima – Hi Mar Ris *kui `võõrad inimest ka `laudas on, siuss peab ikka `enne `tuhli arima ka, muidu na sant külainimese ees Käi || akkas `pähkliid lülima. arib ää. võtab lülid küllest ää Nis***

5. ohutama, arstima, ravitsema – Sa Plv `maal'jad püradatse kuld rahaga ning õbe sõrmisega, sedasi on neid aritud ning ohatud Jäm; `koolja viga ariti `kooljanärtsu suitsuga ning `kooljaseebi killuga; *ta aris, tegi vee ning `andis `juua [sellele] kes tuli `rääkima; ussi sõnadega aris [ussi hammustuse vastu] Khk; see oli `aige arijaks. ta keis mind `vaatamas ja mind arimas; Oli eese tervisega tükki otsas juba -- tohtrid arisid ta üsna ää Kaa; nõiakõlla^p -- `tuuga iks ariti `haigit Plv || fig tugev `lõhmakas `naine, en `jaksa arida tõist (seksuaalsest rahuldamisest) Lüg*

6. u teadmisi, oskusi, kooliharidust andma või saama (sag tud- ja mata-vormis) aritud inimisel on kõik `kieled `selged Lüg; *mis arimata inimene sest ka teeb Khk; aritud inime, kes on koolitud ja `oskab paramini ennast üleväl pidada Juu; kuoli aritud VMr; arimata inimene, prostoi inimene Kod; ega temä üt's arit inimene ei ole, temä om ilma arimede, temä ei oole koolin käünü Krk; ta om aritu rahvass Hel; kas `tul'li aritu inimene vai `tul'li alatu inimene, tyy jutt jyyšk täl nigu vorin Nõo || kodustatud metsaline on metsaline, tema teise aritud elajaga ei lepi HJn*

7. karistama, peksma, lööma poiss tahab arimist `saaja, ni ülantuks läind Khk; *Mis sa suurt meest änam viitsaga arid Kaa; ega siuss enig ukka lähä, kui ihu arida saab Mih; ma pia sutt arime, mud'u sust ääd `nahka `vällä ei tule Krk*

harima² ari|ma R(h- Kuu, -maie Lüg) Jäm Vig Saa Juu Jür Sim I MMg KJn kinni haarama, kahmama, võtma kuer aris kääst `kinni VNg; *Mene ari üks `süülitäs `õlgi `virnast Jõh; Ari saba näppu ja lehi külasse `teistele [uut kleiti] `näitama; Aris `korvi ja läks IisR; ari tää kääd sell'a taha kinni Vig; arisin kassi `turjapidi `kiitni; mind on nõnda `karvist aritud, et pääлуу `uugab Saa; aris teise savast `kiitni Sim; arib leevätüki kätte ja akkab `süümä Kod*

hari|malk hri|pl õlg- ja rookatuse harja kinnitavad ristamisi asetatud puud, malgad

arimus

- S L saand katus `valmis arjatasse katus ää, pannass arimalgad `pääle Khk; arimalga -- `otsade sihest kõivad `nõelled läbi Muh; Kui õlgkatuse tegu lõpetati, panti sasjed alla ja arimalgad pääle Rei; arimalgad pannasse `arjamese `aegas Lih || kuhjamalk, kuhja harja kinnitav malk - Jäm Han arimalgad - - mõni pani kolm `paari, mõni pani kaks. otsad jäid `kõlpe kueha kül`je peal Han Vrd harakas, hari|paar, -puu, harjamalk, hark¹

arimus arimus g -e (lehma) päramised, järelsünnitis - Muh Tõs Vrd aridus

hari|mätas mätaastarn - Lai SJn Ran aenamaa pääl `olli ari mättit - - ta om teräv nõgu ari; ari mättid nakava kasuma, kui kari ärä sökub Ran -mätlina a < harimätas Ari `mätlene eenam annab paelu `eina SJn

arin¹ arin(a) g -a RId kiviiste reheahju koldeesise kõrval, koldekivi üks kova `istumise ase, paekivist `tehtu ehk munakivist. `ahju lie `juures arina VNg; `välläspuol lie `kõrval oli suur sile kivi, sie oli arin. arinal `issuti vai `pandi kääst pann vai pott; `mõisides õlivad `pitkad arinad, võis inimine magada sääl Lüg Vrd arinakivi || võlvi tud müüritis ümber reheahju esikülje; kumm kahel puol lied pae `sambad ja ülälval `ahju `kõrge `paasine, kõik kokko oli arin. redent `müödä sai ronida arinalle ja kauss tua maha arinalt vai pott vai pann, midä vaja oli Lüg || ? pliidikumm `pliita pääl `kõrge `liede on arin Jõh

arin² arin g -a Vig Kse, kom arinaga Tõs hoog, tormamine [koer] tuli suure arinaga kallale Vig; loomad tulid suure arinaga, suure uhaaga joostes Tõs Vrd ahin

arina|kivi arina kivi = arin¹ - Lüg Jõh

arinal adv < arin² tormates, lõrinal - LNG Kul Vig Kse koer tuleb arinal kallale Kul

harinama, harinema, harinuma arina|ma Trv Nõo Rõn, pr -ss Kam, hari nam(m)a Urv Rõu; arin|ema Jõh IisR Vig Var Hää VMr VJg TaPõ Plt KJn T(-õma Võn, -õmõ San), (h)arin|õm(m)a V(-õm[m]õ Krl); harinuma Lut; ipf (ma) arini Trv Puh Nõo Rõn Krl, harisi V(arisi Lei) harjuma Kui pole `lapsest arinend, kus ta_s enäm pärast tiab IisR; ta on peris ära arinenu `vaestemaeas Hää; ei arine arinemaski (ei harju iialgi) Trm; nyyr ärög `panti vana kõrvale, siis arines ärä Kod; nad arinesivad selle [agana] leivaga Plt; võrgu `sisse `aamine lääb ruttu, kui arinu mehe Ran; egass must `myydu ei jätä, ei arinu eläjäss ametit Nõo; Kodujänese ariniva `väegä `julges; kui ta (laps)_m vedelusen arinu, siss ta_i viisi midägi tetä Rõn; ta_m tad `jyyskmist harinu^p, tast ei_saa muud ku ilma joosik; no^p om tyy myyd maha harinu^p Har; nyyr lehmäkene um harinamada^p - harinamalda^p - - `t'siunass jalaga^p Rõu; kui t'siga jo^p rükkä harinõss, sõss nal'all `myydu ei jätä^p Plv; kuka tegijä ol' mõni vanõmb ja harinob inimine, kes tyy `t'yüga ol' jo harino^p Rärp; `tüttrigu mano harinu `k'äuma; ar harinõt, sis k'äut pääle Se; harinumanda^p (harjumatu) Lut Vrd arenema²

arina|nokk katlakook arinanokk, kõver `konksudega puu - - `augud sies, sai [pada] ülemalle ja alamalle `tõstada Lüg

harinuma → harinama, harinema

hari|paar pl ari paari = harimalk - Ote -pael a. pael võrgu selise all pinede vahel - Põi b. kanganiite kinnituspael - Mar Mär || aripaelad oo nüie `piälsed Tõs Vrd harilõng, harjuspael c. nõör või rihm rangide ülemiste otste kinnisidumiseks aripael `aetasse `sesse et rangid ühõs `seisvad Mar Vrd harjus(e)pael d. kabimütsi ülaäärt ilustav siidist pael - Tõs PJg kabjaga `mütsid, aripaelad olid nüil ja pitsid Tõs -palk aripal'k

harilatt – Mih **-pealne** pl *'taose aripäälitse rangide ülaosa* – Krk **Vrd** harjapealne, harjus **-pulk** *ari pulk* katuse sarikaid ülalt ühendav pulk – Ote **-puu** (sõna lõpuosa sag lühenenud) a. harimalk – L HaLo M Kam spor V *enni vanadel mõeadel olid aribud peäl* - - *'risti katusse 'sel'ges Vig; aribu varras* (katuse harimalku ühendav ritv) HMD; *aripuud jo sammad mis varespuud. varespuud ikka vanem sõna Nis; kui tõnnisspäeväl päiv 'väl'län 'olli* - - *siss 'üllivä, et Tõnniss istuss katusse ari 'puie pääl Kam; hari puu nigu sika sarvõ^p 'saisi^p säääl 'ülhen, 'vaeldamüsi; ku haripuid is olõ^p, s^qss 'paniti lubjakõisi; haripuu ol'l nii 'saadõ pulgaga päält kiinni nigu koogu^p. tyy pulk ol'l pik'k nii, et 'liku^p sai, lopõ pulk Har **Vrd** harjapuu b. tuuliku harjal olev puu *Katuse laude otsad olid ari puu sihes. Ari puu raiuti päält teras 'kanti 'välja. Kui vähegi 'tamme kää oli, süs 'tehti ikka aripuu tammest Pöi* c. pl kangastelgedele külgpuudele tuginevad põikvarvad, mille külge on kinnitatud soalaad; kangaspuude külgpuid ülalt ühendavad puud – Jõh Muh Mär Aud spor K, Trv *'kamlade ari puu on üläväl, 'õtsad 'jääväd 'kõrva 'puude 'pääle* - - *'oiab 'kamlad üläväl Jõh; 'kanga aribu. loivad kõivad aribude peal Muh; 'kanga aribud, kus niied ja kammlaad' peal seisavad Aud; tell'el om kaits aripuud; aripuu pääl om sua laat Trv d. kangasoa (ülemine) raamipuu *soa aribu, mis püid 'kiinni oeab Juu; soa aribu on see, kus vahel suga on SJn **Vrd** harjapuu e. rangide ülemine osa hobõsõ 'taossõ haripuu Räp***

ari|päev *ari-* R Kos Jür ViK TaPõ Plt KJn Vil ?Krl Lut, *ar^p- Kuu; 'ar^pa Kse Tõs Khn PJg* (sõna lõpuosa sag lühenenud) *argipäev ma 'toise 'tienija, olen aribäva 'ehtu 'kügel, ei seda küll ei old Jõe; kuus ari 'päivä 'seitsmes pühapäi VNg; eenü 'talbusõd sü 'pietässe, ikka 'ar^pa tehässe Khn; vanaste 'õeti ikke. 'ar^pa - - nüid 'õetasse, argipääv - -päab PJg; ari 'pääva ega püha 'pääva ei pea, 'noitab alati Jür; aripääväl teed tyyd, pühapääväl ei sua kua rahu Kod; aripäeva 'rüded on ikke vanad, suvel linased püksid Lai; äripäiv - ari päiv Lut **Vrd** äripäev*

ari|päevane *ari-* VNg VMr Lai MMg; *ar^p- Kuu, 'ar^pane Tõs('ar^päne) Khn PJg* (sõna lõpuosa sag lühenenud) *argipäevane Kaik pühäd ku arid 'mässäs sen ar^päiväse 'tüõga Kuu; sie one mu ari 'päine rädiku, sie 'jälle pühä 'päine VNg; 'ar^pane töö PJg; argipäevane päev argipäev Tõs Khn VMr Lai 'Ar^pastõ 'päävegä 'pietässe vanu 'riidi Khn; aribased päävad on ikke töö päävad; aribasel pääval teeme ära Lai **Vrd** äripäevane*

ari|päeviti *adv* < aripäev – Lüg Jõh KJn *argipäeviti Ari 'päivite 'käidi 'kaugematel 'einamadel 'luagu 'võttamas Jõh*

hari|saba *arisaba* lühikeseks lõigatud saba hobusel – Juu

harisk *harisk* kerglane, kekats; *lõkerdis ta om nigu vana harisk, taal ei olõ õigõt inemise mjlt Kan **Vrd** haresk*

ariskas energiline, hakkaja, omakasupüüdlik *ariskas* - - *nisuke tragi igal puol, nisuke puol 'ahne, kus aga suab, sialt 'tõmmab Kad **Vrd** arjakas¹*

hariskas *hariskas*, pl *hariskased* Kuu

1. okslik puu vilja jne kuivatamiseks *Hariskaseks 'lüödi 'otsa 'päidi maa sise* - - *'sinnep siss 'pandigi sidä 'ohra 'kuivama; Hariskased* - - *puu 'latva 'puoline* - - *kogu oksiegä kuos; Meil 'kuivadetti hariskull meri 'kõüsi ka Kuu*

2. "viljakärbisele peale pandav puu" – KuuK **Vrd** arispuu

aris|puu *arispuu* "viljakärbisele peale pandav puu" – Plt **Vrd** hariskas

arist *arist* g - e (laeva)ahter *laeva arist, ariste loud* (laud, mille külge kinnitati osa laeva- - paadilaudu) *on taga 'otsas, arist on paadi tagomene ots Emm*

harituss *haritu|ss* Har Lut, (*a*)*aritu|s(s)* Lei, g -*sõ* harjumus, harjunud komme to_m harituss, ku inemise *üüd* 'sanna lättävä². ei_läpe_ 'valgõga 'ahnusõst minnä² Har Vrd harjutus

hari|vagu vesivagu (liigse vee ärajuhtimiseks põllult) – Khk Lā Juu Trm Hls 'aetasse paar vagu kogu, 'seoksed 'kitsamad jääd, jäa ning va_u vahelmine; kui 'jälle tuleb vesi maa 'sisse rugid teha [siis] 'aetasse ari va_ud Khk; kui mõni kardulisi läbi aab, siis 'oõlasse, aab 'kõrged vaod nagu ari vaod Mar; rukivaud 'aetse 'ühte pidi ja üks teiselt läbi. see oo sis arivagu Kse; igal postivahel oli oma arivagu vahel Juu Vrd hariviirgus, harjavagu -**viirgus** = harivagu fig minge tõmmake lat'sil perse hari 'viirgustõ (andke peksa), küll siss 'kullõsõ² Har -**võllas** harivõllass kangastelgede riidepakk – Rõu

harja|alus kraasitais – Har Rõu kaarsata mõni harjaaluss 'villu, saa 'raaskõsõ 'langa tettä kaputõidõ paigada Har Vrd harjandus -**auk** arja auk ungas – Khn Kõp -**jomm** -jomm, pl -'jommid harjusk 'arja 'jommid - - 'enne olid 'kääned 'arjasi 'kauplemass - - aga pärast - - 'üüeti kaik siis 'arja 'jommiks, nie kes pakk 'seljäss kävid Kuu

arjak arjak g -u Trv Krk kidur noor mets 'väike arjak, 'seante nyyr mõts - - arjakuss jäänu Krk

-**arjak** Ls häda-, kana-, siilu-, soe|arjak

harja|kabel (rangipuu) harjus arjuss vai arja kabel'. puutaostel 'panti arja kablass nõõri, nõj es 'lääve 'kat'ski Hel

arjaka|kala 'arjaka kala ?kiisk – Lüg Vrd arjakas⁴

arjakas¹ arja|kas g -ka Kod(-k) Äks Lai

1. hakkaja, tragi arjak 'tüytle Kod; arjakas karjapoiss, kes iast akkama saab Lai Vrd ariskas

2. kuri; tülinorija, riikakas väga arjakas egäühe 'vassa Kod; koer on nisuke arjakas - - arjussed püsti - - kohe lõrinal 'kiitni Äks; see on nii arjakas, kes säre või äge inimene Lai Vrd arikas

arjakas² arja|kas g -ka Hää KJn SJn; -k Hls g -ku Saa

1. (tain) jusshein Neid arjaki on irm 'raske 'niita; Arjakas on siaarjas, sõi mis põntsaku 'otsas kasvab, 'valge, vahe ja kõva 'jusku sia arjakas - - vikati jäs maha ei lähe Hää; arjak on peenike ja lühike - - nagu arjas põndaku pääl - - ta ol'i nõnda vali, vana loom es söõ seda 'ültse Saa || arjak einamaa, kõva 'niita ja 'mätline, arjus kasvas pääl Vrd harjashein

2. rukkilill – KJn Vrd harokõnõ², harolill

arjakas³ arja|kas Pha Muh, 'arja- Vai, g -ka

1. terav, harja omav, harjataoline ülalt 'olli rapp arjakas, kus pael 'sisse kõis Muh

2. harjasene esite olid arjakad siad Pha

arjakas⁴ arja|kas g -ka (kala) arjakas, kõva tuim kala, särje 'muodi; arjakas, 'valge kala, 'veikeste 'luudega Kad Vrd arjakakala

arjakas⁵ arja|kas g -ka Mar Mär K, 'arja|kas g -ka VNg(-ga) Jõh Vai; arjak g -u Pst harjulane, Harjumaa elanik see oli änäm arjakate sõna Mär; arjakad reagivad kõige 'puhtamad keelt; 'Paide loadal 'üitsid Järvamoa mehed: all ära arjakad, järvakad tulevad Kos; 'Ardus 'jälle on apu arjakad sõim Ann; Tal'linnamaa rahvast 'üeldi järvakad ja arjakad - - need olid sõimu sõnad Lai Vrd arjakas²

harjakas arja|kas g -ka Sa hrv Emm, Käi L K, -gas g -ga Rei; 'arja|kas g -ka VNg Lüg IisR, 'harjagas Kuu rändkaupmees (hrl venelane), kes vahetas kaupu ka harjaste vastu, harjusk 'arjakas käis täna 'arjassi 'õtsimas Lüg; kopiga eest ma 'osti vana arjaka keest pisise nõop 'nõoltse Käi; arjakad olid 'Pihkva venelased, köisid 'müümes Tõs; arjakal oli rätikud, nisu juurt ja muud prõdi Ris; (lapsi hirnmutades:) ärge olge pahad, 'voata arjakas tuleb paneb oma kot'ti HJn; arjakal oli 'tõrva ja tõkatid; arjakad käisivad 'riide kaubaga, nief olid 'rohkemb tataa-rlased VMr; arjakad käisivad, koormad 'kelkudelle 'piale 'seotud, isi vedasivad Plt

***harjaka|turjane** pl Näid old 'Narva ku isurlasi, 'Taani ku Lätti omi, moni tiige 'pohlagas viell 'pääle'kauba, kes ne 'olled 'oitegi 'harjaka 'turjased (tigatedest inimestest) Kuu

harja|kaupmees harjusk obuse saba 'leigeti - - 'arja'kaupmed 'ostasivad nie üles VNg; 'Arja'kaupmed 'käisivad, 'tõivad 'siidi 'kanjast; 'arja'kaupmes 'õtsib sia 'arjassi Lüg

arjake arja|k(e) g -kse

1. harjusk purlak vai arjake, korjassive arjassit Hel
2. (üleannetust, ulakast lapsest) kui poisik kedägi 'kurja tege, ütelt, ossa 'põrgu arjake küll Krk

harjake¹ dem < hari¹

1. väike linnuhari kikkal om harjakõnõ verine Har
2. väike vagu mul tanh kümme harjakõist 'kartulid Har
3. pl harjakõsõ^p sõlmpistes tipud särigi käisevärvli ääres - Har

harjake² dem < hari² mul 'olli üits 'väike arjakene, ei tiüä kos om jäänu Nõo

arjaklane arjakla|ne g -se harjusk arjaklased tulivad kelguga, tõid 'kaupa 'pampudega; arjaklased käisid pambud seljas, siis vahetasid kleidi 'riidid - - tulid Venemaalt, viletsast 'rääkisid eesti keelt Lai Vrd arjuklane

arjakutsi arjakutsi kakeldes, pureldes - Hel

harja|latt - Lüg Tõs Tor Nis Juu Kod Urv a. katuse harilatt 'õlgide all mis 'käivad on ruovlattid, 'kõige 'viimane on 'arja latt Lüg; arja lat't on katuse arja pial. sarika - - rist'otsade pial Nis; arjalatt - - mes kõige viimäte 'pantse 'katsele puari 'kõsta Kod; Harjalat'tõ om kat's, tõsõlpyyl katussõ 'harja tõnõ Urv b. kärbise harjale asetatav puu vil'la kärbis - - arjalat't 'panidi 'piale Plt -**laud** harilaud, pilpa- või laastukatuse harja kaitsev laud - Lüg Vai Nis Juu Trm 'arja 'lauda - - käüb 'pitkütte kadokse 'arja pääl Vai; arja laud on katuse arjal, kaks 'lauda kokku, mis 'pilpa 'pialmesed otsad ära 'varjab, et vesi vaele ei mahu 'joosta Nis

harjaline arja|line Kod Ote g -lise KJn/-le-/ TLä Võn, -lõnõ pl -lõdsõ Krl, harali|ne, -nõ pl -se^p, -tse^p V(harä- Se) s, a

1. harja(de)ga a. vualuarjaline (kasvama jäänud kaarevahedega) [niitmine] Kod b. haraliisi 'hukse olõvat ka olnu^p Plv

2. teat vanune, suurune; ohtu a. Juhan 'olli minuarjaline, tõese olliva kõik vähambä; poesi om ütjarjalitse ja üte vanutse kah Nõo b. väikelapseest väljas, töö-, teovõimeliseks saav laps või nooruk juba peris arjaline poiss KJn; Kui latse kasviva, siss olle ää oma arjalisi 'käske ja juhatada; Talun kõige vanemb postest kutsuti arjaline peremiis Nõo; Vanõmba^p inemise^p 'istõva lavva man, latsõ ja haralise saasiva^p Räp c. (umb pooleaastane siga, kesik) nu arjalise olliva 'kauniss ääd suurõkõsõd joba, nii

harjama¹

ületalvikesed joba ; sÿ ää arjaline joba - - sest saab `varsti asi Ran; Vana emmis tuleb ületalve jättä ja paar-kolm arjalist kah Nõo; haräline `t'siakanõ Se

harjama¹ `arja|ma, arja|ta eP Trv Hel(-me) T, h-, harä- Plv Röp; `arja|ma, -da R(h- Kuu, -maie Lüg) VII Ris

1. harja tegema a. katusele ülemist õlekorda ja harimalku (või põhku ja linaluid ning kive) panema kattusse `arjab `kinni `arja päält ja paneb akkid `pääle; kattust akkima ehk `arjamaie; `arjamise `ruodjas (katuseharjale õlgede alla asetatav peenem latt) Lüg; vana katus koa arjatse, õled reppavad vihma ees ää Muh; arimalgad pannasse `arjamese `aegas Lih; katuse arja `piale `pandi viel vanal aal lina luud ja kivid. jah arjati ää Koe; meil one varesjalad, ei õle kividega arjatud katus Kod; kõegõ viimäne tÿÿ [katusetegemisel] `olli `arjamine Ran; ega miä - - ei mäletä ämp kudass toda õlekatust arjati, arja `pääle `panti višt `peenembät `põhku, mõni pand mättit arja `pääle Nõo Vrd arjatama, arjendama³, arjutama b. rõugu harja kindlustama `tehti `suured pikkad [rõugud] ja siis arjati kärbastega ära. nii kui ned tua akkid `pandi kaks tükki `vastamisi `piale Rak; `rõuku arjatasse, `suatu teritsätse Kod

2. nõöpaugupistel õmblema nüübiaagud sul vÿjl `arjamata; tekk õli üle arjatud, üle servä Kod; edimäld niidist sõõrike, siss järjest mugu `arjat, seenikavva ku t'a nõbssiss saab, nõnda suures ku sa tahad Ran; vanast iks arjati `amme `käisse `värdlit ja olalati `otse ja kaaltagutse `otse Nõo; `arja kõvaste nõbssimulgu üle, ta lagunõb jo ärä, ku sa `viskat nigu varõss `jalgu Rõn || vanaaegse puusoa piisid sõlmtehnikas kinnitama vanemba inimese arjanuva, `pantu pind vahele, jälle keedetü (kõidetud) ja mähitü, sedä viisi sai suga. nõõriga mähitü `ümbre, katel pyyl õhuksed liistud Ran; puu sua olliva kõik niidiga arjatu - - kõvaste `olli arjatu Puh

harjama² `arjama, arjata spor eP, Trv, `h-, haräta^p Se; arja|ma, -da Plt, arjama KJn, `arja|ma, -da R(h- Kuu, -maie Lüg, da-inf `arja VNg)

1. hv harjaga puhastama, sugema `arjeti pääd, vanast oli pää `arja Vai; `arja oma `saapad `puhtaks Rei; ma^p `harja su^p pääd Se

2. a. linu rabama, ropsima `kupraid `vällä `arjama VNg b. ropsitud linu teras-harjal sugema saab `ropsitu, siis viel `arjeda Vai

3. fig hammustama, purema; peksma Tämä ei õle `sõpralik luam, `tautab tõist `arjeda; `Arjab `ninda_t on `arjatud Jõh

harja|malk pl harimalk (katusel, viljarõugul) Kattusse `piale `panna `arja `malgad - - kattusse akkid Lüg; Suur tuul lõhub kesvä rõugu ärh, arjamalga tulev pääle panna Pst; arja pääl olliva katusse argi, mõni ütlet et arja malga Nõo

harja|mees¹ harjusk - Kuu S Mar Har Se arjameestel oli `seepi, `nõölu, riivistikki Khk; arjamehed jähid vahel õõ `maale Muh; suur kast `selgas, vana all kuub `selgas, vöö vööl. sihane oli arjamees, aes vanasid `arjasid, mikega peed `soedi Emm; harämehe^p käve^p, `kraami mõivä ja harüssit ostiva^p, vanno `harju harässit, `suuri nõklu, sõrmussit, karbih ol' tu kraam; (õeld lastele hirmutamiseks) harämiis pand karpe Se

harja|mees² euf Arjamees kiisk - Kaa

harja|mulguke katuza mun om ardamulgukõ (unkaauk) Lei

harjandik harandi|k g -ku Kan Plv, -gu, -ku Rõu kraasitäis Sõss hõõrutedi kaarssõga^p illus `piklik tuust, tyyd kutsuti harandigus Rõu; nii peenikese nigu sõrm vöit harandiku tetä^p; kui sa `tahtset kotoh kedrädä^p, sõss kraasiti harandiku^p `veski man Plv Vrd harjandus